

Esplugues i l'Ensenyament (segles XIX-XX)

Josep Lluís Barrasa
Rosario Calero

Josep Lluís Barrasa Pinedo

Llicenciat en Psicologia.

Ha estat membre de l'Equip
Psicopedagògic Municipal
d'Esplugues.

Ha estat membre de l'Equip
d'Assessorament Psicopedagògic
d'Esplugues-Sant Just Desvern.

Departament d'Educació.

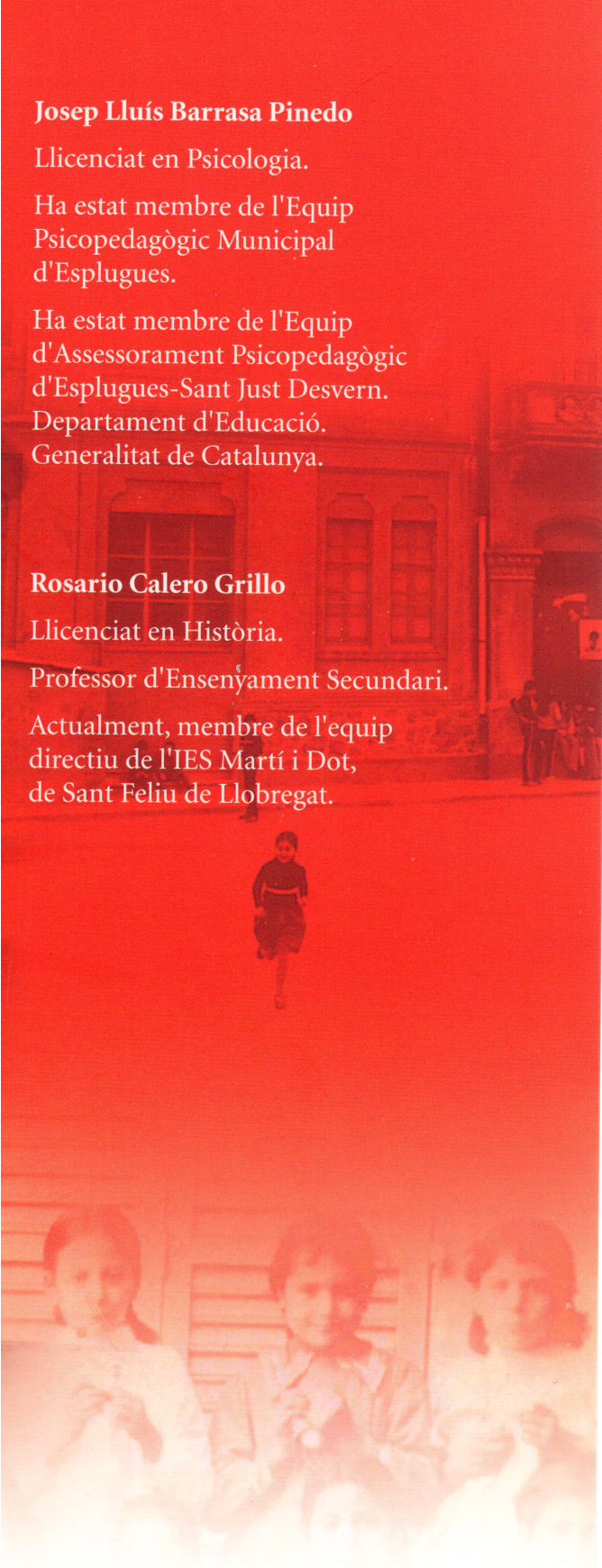
Generalitat de Catalunya.

Rosario Calero Grillo

Llicenciat en Història.

Professor d'Ensenyament Secundari.

Actualment, membre de l'equip
directiu de l'IES Martí i Dot,
de Sant Feliu de Llobregat.

Esplugues i l'Ensenyament **(segles XIX-XX)**

Josep Lluís Barrasa
Rosario Calero

*A tots els mestres i a totes les mestres
que han dedicat tota o una part de la seva vida professional
a educar els nois i noies d'Esplugues.*

*Als companys i companyes
de l'Equip Psicopedagògic Municipal
i de l'Equip d'Assessorament Psicopedagògic d'Esplugues-Sant Just,
que contribuïren i col·laboren
a fer possible una escola pública desitjable i engrescadora.*

*A Pau i David. A Carles i Joan.
Als nois i noies de les Escoles i Instituts d'Esplugues.
A tots aquells que passaren per les seves aules.*

*A Fàtima i Isabel.
A tots els pares i mares
i als que continuen pensant que l'educació
és quelcò.n valuós que cal curar amb passió.*

Edita: Ajuntament d'Esplugues

Imprimeix: T.G. Alfadir, S.A.

Disseny gràfic: Albert Espona

Dipòsit legal: B-57.050-07

Portada: Escultura *Monument al mestre*, d'Eduard Estartús.
(Situada a la plaça Catalunya d'Esplugues de Llobregat).

Foto: David Barrasa.

Sigles i abreviatures utilitzades en aquest llibre

AMEL: Arxiu Municipal d'Esplugues de Llobregat.

JLIP: Junta Local d'Instrucció Primària.

JME: Junta Municipal d'Ensenyament.

BIM: Butlletí d'Informació Municipal.

Index General

Pròleg del conseller d'Educació	7
Pròleg de l'alcaldesa d'Esplugues.....	9
Presentació	11
Introducció.....	15
Escoles i ensenyament a mitjan segle XIX al Baix Llobregat	19
L'escola a Esplugues al s. XIX	53
L'educació a Esplugues a l'inici del segle XX	79
Joan Corrales, el mestre d'Esplugues.....	101
Noms propis lligats als primers temps de l'escola Isidre Martí.....	113
Ensenyament i escoles a Esplugues durant la república.....	135
Ensenyament i escoles a Esplugues durant el període revolucionari i la Guerra Civil	157
L'educació a Esplugues durant la dictadura franquista: del final de la guerra a la Llei de Villar Palasí	167
L'ensenyament i les escoles des de 1970 als primers ajuntaments democràtics	201
L'ensenyament i el primer ajuntament democràtic.....	245
L'ensenyament i les escoles d'Esplugues en la normalitat democràtica	273
Per concloure: l'educació a Esplugues, avui	305

Pròleg

La història dels pobles es pot explicar de moltes maneres. Una d'elles, crec que poc explorada, és la que ens serveixen en una copiosa safata els amics Josep Lluís Barasa i Rosario Calero. Poc explorada, i no poc important. La història d'una localitat, en aquest cas, Esplugues de Llobregat, per mitjà de l'educació obre un enfocament que fa temps que moltes persones, entre elles jo mateix, reclamem. La relació bidireccional entre l'escola i la societat més propera a la qual serveix. L'escola com a reflex de la realitat. L'escola, en definitiva, com un mirall del present i el futur.

En un segle Esplugues de Llobregat ha passat de ser un petit poble de prop d'un miler de persones a convertir-se en una ciutat de prop de cinquanta mil habitants amb un dinamisme econòmic diversificat entre els serveis i la indústria. Els espluguins, per tant, han vist com la seva ciutat anava canviant el seu model sense deixar de perdre la seva identitat. I l'escola ha estat l'escenari des del qual s'observaven els canvis i s'ensenyaven als alumnes les noves maneres de viure, la nova gent que arribava, els nous costums i el progrés que ha anat aflorant, primer a poc a poc, i, a partir de mitjan segle xx, amb una velocitat vertiginosa.

Si l'escola no hagués sabut adaptar-se als canvis i explicar-los, el progrés no hauria estat vetat, però sí, com a mínim, dificultat als espluguins. L'escola ha estat, doncs, l'eina, el mirall i la seu dels canvis. I l'escola no són només els edificis i el patrimoni immobiliari amb tot el que hi ha a dins, ni tan sols les normatives, sinó sobretot els mestres. Mestres que han hagut de suportar en alguns casos la incomprensió per motius polítics, per motius religiosos, però que en cap cas no van deixar de creure en la seva feina. Perquè molts d'ells consideraven que la seva feina era la seva vocació. I la seva vocació, la seva vida.

Ara, doncs, Esplugues té una història de l'educació. Per ser més exactes, Esplugues de Llobregat compta amb una història pròpia, del seu creixement, de la seva vàlua, de la seva voluntat d'afirmar-se des del progrés i de la seva identitat. Amb els homes i dones que van ensenyar a l'escola. Amb els homes i dones que van ser educats a l'escola i que s'han convertit en espluguins històrics. Alguns noms figuren en els carrers de la vila per la seva contribució. Els molts altres anònims també han fet vila.

Ernest Maragall i Mira

Conseller d'Educació de la Generalitat de Catalunya

Esplugues, ciutat educadora

A Esplugues comptem amb una àmplia oferta de centres educatius, ja siguin de titularitat pública, concertada o privada. Cada dia, les aules dels centres docents de la nostra ciutat obren les portes a gairebé 22.800 alumnes, tant d'Esplugues com també vinguts d'altres municipis de l'entorn. Un ampli ventall d'alumnat, que inclou des dels més petits que, a partir de quatre mesos, entren a les escoles bressol, fins a les dones i els homes que assisteixen a les aules formatives de l'Escola d'Adults, la Residència Blume –centre català per a la tecnificació esportiva–, l'Escola de Català per a Adults, l'Escola Oficial d'Idiomes, sense oblidar la formació dels nens i nenes i dels nois i noies en els nivells infantil, primària i secundària. És un nombre certament elevat si tenim en compte que en l'actualitat a Esplugues som 46.622 habitants.

Amb aquestes xifres es constata l'evolució d'una ciutat que, tal com s'apunta al llibre, al segle XIX tenia un miler d'habitants. Per a l'Esplugues d'avui, l'educació és un dels serveis públics essencials en la nostra societat. Per això, voldria remarcar la voluntat municipal de ser exigents a l'hora d'oferir un servei com és l'educació, perquè els nois i noies rebin una educació de qualitat i, per tant, s'incorporin al món universitari o a l'àmbit laboral amb la millor preparació.

L'anàlisi acurada que han realitzat Josep Lluís Barrasa i Rosario Calero esdevé un homenatge a les persones que han exercit i exerceixen l'activitat docent. De fet, la mateixa escultura "Monument al mestre" que il·lustra la portada del llibre i que es troba a la plaça Catalunya d'Esplugues és l'homenatge que Esplugues va fer, ara fa uns anys i amb gran encert, a les mestres i els mestres que dediquen el seu temps a aquesta tasca tan valuosa i gratificant com és la formació dels més joves.

L'àmbit educatiu ha viscut una gran transformació, la més recent és el fort creixement de l'alumnat, ja que som un país d'acollida de persones nouvingudes. Se'ns plantegen nous reptes, perquè hem de donar resposta adequada en ensenyament als fills i filles d'aquests nous ciutadans. I ho hem de fer per diverses raons, sobretot perquè l'educació és un dels drets bàsics de la ciutadania i perquè és garantia de progrés social i econòmic.

Des de les administracions públiques, s'està fent un esforç en formació de mestres i en l'adequació dels equipaments docents a les necessitats actuals. És fonamental, per tant, assentar unes bases sòlides en la formació intel·lectual i humana de la joventut, també en l'educació en valors i de gènere, per garantir la igualtat entre dones i homes; ambdós aspectes essencials per a una bona convivència. Aquí, tothom hi tenim un gran paper: docents, famílies i les persones que tenim responsabilitats de govern. Si tenim nois i noies amb una bona preparació, sabran i podran aportar coneixement i seran, per tant, el més preuat de la nostra economia i de la nostra societat, el capital humà. Cal continuar treballant per millorar els nivells dels resultats acadèmics dels nostres joves, perquè una bona formació és sinònim de bona preparació i d'un futur millor, a nivell personal i a nivell col·lectiu com a ciutat i com a país.

Com a alcaldessa i també com a professora universitària comparteixo les esperances, les expectatives, les incerteses i els objectius que qualsevol mestre té quan comença un curs. Enguany, coincidint amb l'inici del curs escolar, vam presentar novament al professorat d'Esplugues el Programa d'activitats educatives complementàries que l'Ajuntament ofereix per a aquest curs. Amb més de 150 activitats diverses d'àmbits ben diferents, fem una clara aposta per implicar-nos en la formació i l'aprenentatge dels nens i nenes i del jovent d'Esplugues.

Tenim una ciutat canviant, que progressa i que afronta nous reptes i qüestions. En aquesta ambiciosa i atractiva tasca és en la que estem immersos, perquè, amb l'educació, contribuïm de forma decisiva a la construcció del futur d'Esplugues.

Pilar Díaz Romero

Alcaldessa d'Esplugues

Presentació

Presentar un llibre d'història de l'educació sempre és un motiu de satisfacció perquè contribueix a mantenir viva la memòria pedagògica d'un país. I això encara és més important quan l'estudi que presentem es refereix a una població com Esplugues de Llobregat, que ha viscut en les darreres dècades una important transformació en tots els aspectes socials. L'antiga estructura agrària ha donat pas a un teixit demogràfic de caràcter urbà, el creixement demogràfic ha estat espectacular i les formes de vida que donen sentit a l'activitat quotidiana de la gent han canviat radicalment. Avui Esplugues de Llobregat –fins fa pocs anys una de les portes de Barcelona– s'ha convertit en una ciutat amb entitat pròpia, que combina el seu caràcter residencial amb una important oferta en el camp dels serveis. Tot plegat, significa que Esplugues de Llobregat que l'any 1900 tot just superava el miler d'habitants, avui s'acosti a la xifra dels cinquanta mil.

No hi ha dubte que aquests canvis poden malmetre la memòria d'un passat que es perd –com tantes altres coses– quan la realitat es transforma vertiginosament. D'aquí la importància d'aquest llibre, que fa un repàs del que ha estat l'educació a Esplugues en els darrers dos segles en què tantes modificacions s'han produït. En aquest sentit, és sabut que els europeus utilitzem alguns recursos –per exemple, donar nom a les places i carrers dels nostres pobles i ciutats– per tal de lluitar contra l'oblit i la desmemòria. De fet, George Steiner, en les seves recents reflexions sobre la idea d'Europa, contrasta aquesta voluntat europea per mantenir viu el record de les coses passades, enfront de l'esperit fred i geomètric nord-americà, que sovint es limita a catalogar el nomenclàtor urbà simplement amb xifres que, de manera asèptica i racional, designen les diferents vies i avingudes de les metròpolis modernes.

Queda clar, doncs, que una de les característiques de la cultura europea rau justament en donar nom a les coses per tal de lluitar contra l'inexorable pas del temps que esborra la memòria d'una antigor sempre fugissera. No endebades, Josep Lluís Barrasa i Rosario Calero es van començar a interessar per la història educativa d'Esplugues a partir de dos carrers que porten noms de mestres i l'existència de diverses escoles que han estat batejades amb noms de persones vinculades a l'educació de la vila. Tant és així que ambdós reconeixen que cal conservar la memòria per valorar en la seva justa mesura el que tenim, de manera que s'ha d'agrair l'esforç que han fet amb aquest llibre per tal de contribuir a conservar la memòria de persones, de fets, de centres escolars i d'institucions que formen part del patrimoni espluguà.

Val a dir que la història de l'educació fou una disciplina que va néixer als segles XVII i XVIII, quan molts col·legis, sobretot religiosos, volien prestigiar la seva història amb la commemoració d'alguna efemèride relativa a la seva fundació. Qualsevol establiment pedagògic de cert renom festejava el cinquantenari o centenari de la seva constitució. Així, en aquells primers compassos de l'Edat Moderna, el fet que un col·legi pogués presentar una rica història era motiu de reputació social i, en conseqüència, d'atracció per les famílies benestants que confiaven llurs fills sense reticències i amb total complaença. Altrament, al llarg del segle XIX la història de l'educació es va posar al servei de la construcció dels diversos sistemes nacionals d'educació, ja que es partia

del supòsit que el passat –reconstruït més o menys idealment– havia de donar sentit a l'educació dels emergents sistemes educatius que apareixen en el panorama polític dinovè. El cas més emblemàtic del que diem el trobem a la França de la III República, instaurada l'any 1870, que per refermar les seves lleis escolars –que proclamaven un ensenyament públic, laic i centralista– es va recolzar en l'ideari pedagògic, certament jacobí, del temps de la Revolució de 1789. Sortosament, ha plogut molt des de llavors i avui la història de l'educació es presenta com una disciplina científica a mig camí entre la Història general i les Ciències de l'Educació, atès que si bé la metodologia a emprar sempre serà històrica la mirada amb què s'analitza el passat ha de tenir una dimensió clarament pedagògica.

Amb l'arribada dels nous corrents historiogràfics que volien superar la vella història cronològica de tarannà positivista, la Història de l'Educació també es va modernitzar i va assolir un tremp inequívocament social i interdisciplinar. A poc a poc, s'allunyava d'aquella història “*événementielle*” organitzada al voltant dels esdeveniments que s'annotaven en llargues llistes de fets que sovint s'havien de memoritzar sense entrar a considerar-ne la lògica. A això cal afegir-hi que els historiadors posaven de manifest la importància dels processos de llarga durada, circumstància que implica que, per tal de resseguir històricament qualsevol canvi, convé fixar l'atenció en un període llarg de temps per tal de poder copsar el sentit de la dinàmica històrica. De manera paral·lela es va desenvolupar l'enfocament estadístic per estudiar quantitativament la Història de l'Educació des de diferents perspectives, la qual cosa va permetre posar especial èmfasi en qüestions com els índexs d'alfabetització i d'absentisme escolar.

Gradualment sorgia una nova manera d'escriure la Història de l'Educació de caràcter social, que tampoc es tancava als discursos ideològics dominants en cada moment. Es tractava, doncs, de buscar una història total que contemplés cadascuna de les variables que incidien sobre l'educació. Naturalment, des d'aquest prisma s'entén la importància de la història material de l'escola, és a dir, tot allò (edificis, mobiliari, llibres, quaderns, etc.) que fa possible l'educació. Tanmateix, la Història de l'Educació havia de tenir també cura del que determinava l'escola des de fora (la legislació educativa, els corrents pedagògics, la formació dels mestres, etc.), alhora que havia de tenir present els condicionaments polítics i socials del seu entorn (la situació de les famílies, el pagament per a l'ensenyament, etc.). I tot això, tal com hem indicat, sense perdre de vista el que succeïa dins de l'escola amb la intervenció directa dels actors educatius per excel·lència, és a dir, els mestres i els alumnes.

Com és lògic la Història de l'Educació – com les restants disciplines històriques– ha destacat la importància del treball d'arxiu per tal d'accedir a unes fonts primàries, a voltes difícils de localitzar, però que donen una gran quantitat d'informació sobre el funcionament de les escoles. En aquesta ocasió, podem assegurar que els autors d'aquest llibre han garbellat una gran quantitat de documentació dispersa per diferents arxius no sempre fàcils de consultar i que demanen una gran dedicació per part dels investigadors. No hi ha cap mena de dubte possible: aquest suport documental es converteix en una de les millors garanties que avalen la qualitat i solidesa d'aquesta recerca històricoe educativa.

Així ha sorgit una nova manera d'escriure la Història de l'Educació que no se sent satisfeta amb el repàs del panorama legislatiu, ni tampoc amb la simple recopilació cronològica de dades sobre l'obertura o el tancament d'escoles. La història, a banda de la informació que aplega, sempre implica una tasca d'anàlisi i interpretació més

encara quan es refereix a un espai geogràfic determinat com succeeix en el cas que ens ocupa. En efecte, la Història de l'Educació ha promogut l'interès per les coses properes i immediates, per la qual cosa s'ha obert a la història local oblidada durant tantes dècades a favor d'una història general que moltes vegades només se centrava en el que succeïa, a tot estirar, a les grans ciutats. A més a més, a través de la història local s'han recuperat un seguit de noms propis de mestres, dones i homes que, tot i no aparèixer en els diccionaris i enciclopèdies, sí que van desenvolupar una acció educativa destacada que així s'ha pogut recuperar.

Si reparem en el treball que tenim a les mans, observem que tots aquests aspectes que configuren la nova manera d'escriure la Història de l'Educació es donen en el llibre dels amics Josep Lluís Barrasa i Rosario Calero, els quals han elaborat pacientment i rigurosament una magnífica monografia. Tots dos coneixen molt bé el seu ofici en què es combina perfectament la vocació històrica i l'orientació psicopedagògica. Però no acaba aquí la cosa perquè ambdós demostren en aquesta obra sobre l'educació a Esplugues de Llobregat amor per la seva ciutat i, que també és important, la passió que han posat en la seva investigació que situa l'any 1852 com a data de la creació de la primera escola de la població, per bé que el 1910 –amb la inauguració de les noves escoles públiques– marca un punt d'inflexió en la realitat escolar espluguina.

Altrament constatem l'oportunitat d'aquest llibre que, a banda del seu interès intrínsec, ens arriba quan ens trobem a les portes de commemorar-se el 150è aniversari de la promulgació de la Llei Moyano (1857) que va comportar la reforma educativa de l'Espanya liberal durant el segle XIX fins ben entrat el XX. Tot i les seves limitacions, aquella primera llei va posar en marxa un llarg procés a favor de la institucionalització de l'educació –o si més no de la instrucció– que arriba, salvant moltes coses, fins a l'època recent. Fet i fet, els autors d'aquest llibre són conscients del que va representar aquella disposició legal per a l'organització de l'ensenyament, no tan sols a Esplugues de Llobregat sinó a tot el Baix Llobregat que, en el segle XIX, s'articulà al voltant de Sant Feliu de Llobregat.

En veritat, aquest estudi presenta, des d'una perspectiva històrico-educativa, molts mèrits. Encara que es fa impossible remarcar-los en la seva totalitat, sí que voldria destacar la rellevància que han conferit als informes de la inspecció educativa, com a font de coneixement de la realitat educativa. Un altre mèrit d'aquest estudi rau en el fet de presentar un catàleg dels mestres de les escoles públiques i privades d'Esplugues, de manera que es pot confeccionar una cartografia de la xarxa escolar de la vila al llarg de la història. És clar que un dels centres més importants fou l'escola Isidre Martí –que ha estat i és l'escola emblemàtica d'Esplugues– inaugurada l'any 1910, el nom de la qual respon a l'alcalde que les va erigir. A grans trets, es pot dir que Esplugues ha comptat amb un esplet extraordinari de mestres entre els quals destaquen alguns noms propis com ara Joaquim Rosal Deix, qualificat pels autors del llibre amb el títol de mestre desitjat, i Juan Corrales i Miralles, el mestre d'Esplugues per antonomàsia.

És palès que Esplugues de Llobregat ha viscut en carn pròpia les tensions socials de la història contemporània i, en conseqüència, la disputa que es va establir entre l'escola confessional i l'escola laica. Ben mirat, una de les aportacions positives d'aquest treball es saber combinar la perspectiva general amb la particular, fins al punt que cada esdeveniment que afecta Esplugues queda emmarcat en el context concret de l'època. Així, per exemple, es té constància de l'existència d'una escola laica a començament del segle XIX, per bé que s'en desconeixen els detalls exactes. En qualsevol cas, i més

enllà de l'anècdota, queda clar que també Esplugues va viure la batalla escolar entre l'escola laica i l'escola confessional, representada a la vila per alguns establiments com el col·legi de Sant Josep –l'escola de monges–, que durant els anys de la Segona República va haver de canviar de titularitat.

Més enllà dels diferents episodis que apareixen al llarg d'aquesta monografia, cal regraciar als autors d'aquest excel·lent llibre que hagin analitzat l'ensenyament a Esplugues de Llobregat al llarg de tot el segle XX. Una temptació hagués estat posar fi a la seva investigació l'any de la proclamació de la Segona República, o bé amb la instal·lació –després de la Guerra Civil– del franquisme. Són opcions que sovint s'empren perquè les dificultats de la investigació històrica augmenten a mesura que ens apropem a l'actualitat: les dades creixen i se'n fa difícil l'ordenació i consideració quan s'esvaeix la perspectiva històrica. Però no ha estat així en aquesta ocasió, i ens hem de congratular que Josep Lluís Barrasa i Rosario Calero hagin continuat les seves anàlisis durant els anys de la República (1931-1936), la Guerra Civil (1936-1939), el franquisme (1939-1975), la transició democràtica (des de 1970 als primers ajuntaments democràtics) i, finalment, en l'època més recent de la normalitat democràtica.

Aquesta voluntat d'abastar tota la història contemporània d'Esplugues de Llobregat constitueix –hi insistim de nou– un valor afegit en aquesta investigació, que podríem qualificar de completa, aprofundida i meticulosa i que, a més de prestigiar la Història de l'Educació, honora la seva ciutat i tots aquells mestres anònims que han vetllat per millorar l'educació dels infants i que ara, per mitjà d'aquest magnífic llibre, han recuperat un protagonisme històric que calia restablir. Gràcies amics Josep Lluís Barrasa i Rosario Calero pel vostre exemple d'esforç, tenacitat i treball, per la vostra voluntat de recuperar la memòria històricopedagògica d'Esplugues –i per extensió de tot el país– i pel vostre desig que l'educació –ahir i sempre– sigui el motor de la societat i la salvaguarda dels valors humans.

Conrad Vilanou i Torrano

Catedràtic d'Història de l'Educació de la Universitat de Barcelona

Introducció

El 1982 va desaparèixer un dels edificis històricament i culturalment més emblemàtics d'Esplugues: l'escola que féu edificar l'alcalde Isidre Martí a començament del segle XX. Amb la pols de les runes, els espluguins i les espluguines més grans sentiren, sens dubte, que el vent s'emportava el record amable dels temps passats entre llibres, jocs, companys i mestres. Molt més jove, l'escola Conxita Udina, del barri del Gall, fou enderrocada a començament de la dècada dels 90 per construir, en el seu solar, la nova biblioteca Pare Miquel d'Esplugues. Alguns joves entren ara en el bell equipament públic i imaginem creuar, un altre cop, les portes reformades del que va ser la seva antiga escola, on havien cursat l'EGB. L'escola Puig Coca, del barri de La Plana, és avui la seu de diferents serveis municipals de la regidoria de Serveis Socials. Al barri de Can Vidallet, l'escola Vicenta Vives acull avui l'Escola Oficial d'Idiomes. On abans funcionava l'escola Eugeni D'Ors hi ha actualment ubicades l'escola-bressol Montserrat, l'Escola d'Adults, l'Aula de Català per adults i els Serveis Educatius del Departament d'Ensenyament de la Generalitat: molts canvis en poc temps. Ja fa uns quants anys, ens va atreure la idea de col·laborar a conservar la memòria dels trets més significatius d'aquestes i de la resta de les escoles d'Esplugues.

D'altres motivacions, però, ens empenyeren a recollir documentació d'interès i a escriure sobre l'ensenyament a Esplugues. A la vila, dos carrers porten noms de mestres: Joan Corrales i Joaquim Rosal. I escoles com Isidre Martí, Gras Soler, Vicenta Vives, Matilde Orduña i Conxita Udina, han estat batejades amb noms provinents de persones estretament vinculades a l'educació espluguina. Ens va sorprendre que a molts dels vilatans a qui vam demanar si tenien coneixement sobre aquestes personalitats, malgrat viure en aquests carrers o portar els fills a aquestes escoles i, fins i tot, alguns professionals que hi treballaven, ho ignoraven o només en tenien una lleugera idea. Vam voler satisfer la nostra curiositat i saber qui eren les persones que donaven nom a escoles i carrers de la vila i així poder oferir, posteriorment, les dades a la població. Tot esbrinant la vinculació d'aquests personatges amb el món de l'educació, vàrem anar descobrint la història d'Esplugues la qual desconexíem. Així vàrem saber de Laureà Miró, de Joan Tinturé i de la família Martí; de períodes republicans durant els quals l'educació era un objectiu prioritari per a l'Ajuntament, i d'èpoques dictatorials amb abandonament de la preocupació educativa; de la pressió dels pares i mares per exigir una plaça escolar per als seus fills i de la deixadesa ministerial, durant tants decennis, per donar la resposta adient. En definitiva, hem pogut donar significat a alguns dels noms propis, que abans només eren noms de carrers o d'escoles; hem conegut la relació permanent -poques vegades equilibrada- entre el desenvolupament d'Esplugues i les seves dotacions escolars, i ens ha permès conèixer, una mica més, alguns trets ignorats per nosaltres de la història del nostre poble.

Tot i semblar-nos d'utilitat aquestes aportacions, allò que de debò ens atreia d'aquest treball era recollir i analitzar la memòria dels anys extraordinàriament vius i rics que, des del punt de vista educatiu, va viure la nostra ciutat durant els primers anys de la recuperació dels ajuntaments democràtics, és a dir, entre els anys 1979 i 1983. Ens interessava, en primer lloc, perquè els vàrem viure en primera persona: un com a

membre de l'Equip Psicopedagògic Municipal i l'altre com a pare de família que havia de triar en aquells moments escola per als seus fills. I, sobretot, perquè ens semblava que calia preservar el record viu dels fets i de les persones que protagonitzaren un dels períodes més afortunats de la història pedagògica d'Esplugues. Hi varen influir molts factors que es detallaran en capítols posteriors. Van passar moltes coses en aquells llargs anys de la transició democràtica al nostre país, i també passaren coses a les escoles d'Esplugues: s'establí una particular aliança entre el dinamisme dels equips de mestres de les escoles públiques i de les associacions de pares i mares de la vila, la dedicació professional dels membres de l'Equip Psicopedagògic Municipal i el suport i la complicitat de la Regidoria d'Ensenyament. Esplugues fou un referent i un mirall en el camp de l'educació per a moltes poblacions de Catalunya i de més enllà. Les famílies espluguïnes de finals dels setanta i començaments dels vuitanta descobriren, en molts casos, i apreciaren l'escola pública com a una bona alternativa per als seus fills i filles. Hi havia un entusiasme contagiós en el petit món de l'ensenyament d'Esplugues. Els nens i nenes de llavors en foren els més beneficiats. Encara avui, molts recorden aquells anys amb enyorança.

Però tot té una història, i l'escola a Esplugues també. Una història lligada al context de la nostra població, de Catalunya i de la resta de l'Estat. I si la realitat és que instruir nens i nenes mai no ha estat una funció socialment rellevant, ben cert és que tothom mira cap a l'escola quan alguna cosa grinyola en la convivència social, perquè malgrat el menyspreu social que els mestres han suportat històricament, tothom intueix que l'escola és fonamental per a la vida d'una persona i per al progrés social i econòmic d'un país.

Passa sovint que, quan un bé està al nostre abast, com ara l'escola, resulta difícil d'imaginar uns altres temps en els quals aquest bé no existia o només era accessible a una minoria. Això és el que ha passat amb l'escola: ni sempre ha existit, ni tots tenien les mateixes possibilitats d'assistir-hi ni les condicions i circumstàncies d'escolarització han estat sempre les mateixes. Cal conservar la memòria per valorar en la seva justa mesura allò que tenim. Aquest ha estat l'objectiu d'aquestes pàgines: contribuir a conservar la memòria de persones, de fets, de dades, de centres escolars i d'institucions que formen part del patrimoni cultural de tots els espluguïns i espluguïnes.

L'escola, com a mitjà educatiu per excel·lència de l'Estat modern, ha estat sempre en el punt de mira de tots els plantejaments ideològics i polítics. A Europa, no va ser fins a la Il·lustració que va sorgir un moviment reformista que entenia l'educació com a instrument bàsic del progrés material i moral dels pobles. Històricament, la institució escolar s'ha fet més necessària a mesura que les societats han entrat en processos d'organització econòmica i social més complexos. D'aquesta manera, el nivell d'escolarització d'un país ha estat directament relacionat amb el seu desenvolupament. Acostar-se a l'evolució de l'escola d'un país o d'un poble equival a acostar-se a la seva història. Així, l'interès o el desinterès per l'educació dels infants i adolescents, la presència o manca d'escoles, i el diferent nivell de la seva qualitat i serveis, creiem que reflecteixen el progrés o retrocés d'un país.

En aquest treball ens hem volgut ajustar a l'evolució de l'ensenyament a Esplugues, però no hem pogut evitar la referència a alguns esdeveniments de la vida del poble per tal de contextualitzar els fets que es relaten. La vila no ha deixat d'experimentar canvis al llarg de la seva història i aquests canvis han estat espectaculars, particularment des de començament del segle XX fins avui. El desenvolupament demogràfic

d'Esplugues, com a conseqüència del desenvolupament industrial de Barcelona i del Baix Llobregat, no sempre ha estat acompanyat de la corresponent planificació de serveis escolars. Si és cert que la inversió en educació és una inversió per al futur, algunes dates hauran de ser recordades com a especialment esperançadores, com les corresponents al començament del segle XX, a la Segona República i als ajuntaments democràtics. I a l'inrevés, algunes dates seran indicadores del menyspreu i de la miopia política dels dirigents, com les que corresponen a l'època de la dictadura franquista.

Esteve Carbonell¹ constitueix un referent obligat per a qualsevol que vulgui acostar-se a la història d'Esplugues de Llobregat. La seva monografia històrica representa una innegable contribució a la preservació de la memòria col·lectiva del poble. Carbonell comença així la seva obra: "Fa alguns anys que se'm despertà el desig natural de voler saber l'origen, quins i quants fets han esdevingut al poble d'Esplugues, bressol de la meva infantesa...". Doncs bé, quan hem volgut saber quins i quants fets han passat a Esplugues en matèria educativa, ens hem trobat amb la desagradable sorpresa de veure que Carbonell dedica amb prou feines tres pàgines a l'ensenyament. Com s'explica? O bé com a persona jutjava de poca vàlua social la funció d'ensenyar i el paper de l'escola en la vida de la seva "pàtria benvolguda"; o bé com a historiador del poble considerava que recordar els fets referents a l'ensenyament era quelcom sense interès ni importància; o bé, i aquesta és la nostra sospita, com a capellà reflecteix en els seus escrits (a més de les hipòtesis anteriors) una certa malfiança i recel envers la capacitat d'influència dels mestres i de l'escola pública sobre els infants i la societat en general. De tot això en parlarem al llarg d'aquestes pàgines.

La recerca comença amb un capítol dedicat a l'ensenyament al Baix Llobregat a mitjan segle XIX. Cal donar una explicació: una vegada vam començar a estudiar l'evolució de l'educació a Esplugues de Llobregat, vam tenir la sort de trobar uns documents de 1858 a l'Arxiu de la Universitat de Barcelona, que recullen informació sobre la situació de les escoles a tots els pobles de l'antic partit judicial de Sant Feliu de Llobregat. Els documents en qüestió són els informes de l'inspector Bruno Barnoya "de las escuelas de instrucción primaria de este partido formado según los datos adquiridos en la visita hecha en el presente año". Com ja sabem, el partit judicial de Sant Feliu coincideix quasi en la seva totalitat amb l'actual comarca del Baix Llobregat. El quadre estadístic que presenta l'inspector Bruno Barnoya i els comentaris que l'acompanyen tenen un valor incalculable per conèixer la situació escolar de cadascun dels pobles que configuren la comarca. Aquests documents poden ser, a més, el punt de partida per altres recerques en les diferents ciutats i pobles del nostre entorn. A nosaltres, ens han servit per situar la realitat escolar d'Esplugues en el context del Baix Llobregat l'any 1858.

Els capítols o èpoques en què es divideix aquesta obra creiem tenen una certa homogeneïtat pel que fa al tema que ens ocupa: l'evolució de l'ensenyament a Esplugues. Això explica que un capítol abasti des de mitjan segle XIX fins a la construcció de l'escola Isidre Martí, l'any 1910. I que uns altres capítols es corresponguin amb determinats períodes polítics, com ara la República o la Guerra Civil o la postguerra. A cada capítol, hi ha una breu contextualització en el temps i en la vida d'Esplugues, per passar a tractar del procés evolutiu de les escoles del poble.

No voldríem acabar aquesta introducció sense expressar el nostre més profund agraïment a totes aquelles persones –i són moltíssimes– que ens han ajudat a portar a terme aquesta feina. En primer lloc als directors i directores dels centres d'ensenyament

ment i al professorat d'Esplugues, amb els quals hem anat comentant documents, actes, fotos, records. De forma molt destacada, valorem les aportacions de la Roser Vilardell, que, més enllà de facilitar-nos l'accés a l'Arxiu Històric Municipal d'Esplugues, ha estat una excel·lent consellera, guia, crítica i col·laboradora d'aquest treball. Altres responsables d'arxius (de Sant Just Desvern, Sant Pere de Ribes, Sitges i Arenys de Munt) ens han afavorit la tasca de consultar o ens han aportat dades d'interès. Entre aquests, hem d'esmentar particularment Mari Luz Retuerta, responsable de l'Arxiu Comarcal de Sant Feliu de Llobregat. L'Arxiu d'Esplugues és quelcom més que un lloc de consulta. Aquí hem pogut conèixer persones que també ens han aportat serveis o idees profitoses: Vicens Conde i Francisco Duran, l'Andreu Ferret (q.e.p.d.), en Jaume Vilardell, la Mercè Vidal, els companys del Grup d'Estudis d'Esplugues i molts altres. Moltes gràcies a tots i a totes. Finalment, encara que la llista s'hauria d'allargar molt més, el nostre agraïment per la Montse Buixeda, de l'Aula de Català per adults, per la laboriosa feina de correcció ortogràfica.

Aquesta Història de l'ensenyament i de les escoles d'Esplugues no pretén ser una obra acabada i definitiva, sinó quelcom viu, com l'escola i com la vida. Segur que els lectors i les lectores coneixeran dades complementàries que haurien enriquit el text, històries d'interès que no són esmentades o, fins i tot, alguna incorrecció que s'ha colat en la redacció. Els autors agraïrem qualsevol esmena o aportació que vagi enriquant la història viva de les escoles.

Notes

¹ CARBONELL, E. *Esplugues de Llobregat*. Monografia històrica. Esplugues. 1949

Escoles i ensenyament a mitjan segle XIX al Baix Llobregat

Diverses raons justifiquen la tria de mitjan segle XIX, i més concretament el 1860, com una època i un any clau per iniciar aquest estudi. En primer lloc, tres anys abans, el 1857, es promulgà la Llei Moyano d'Educació. Aquesta Llei, amb alguns retocs, va regir l'ensenyament a l'Estat espanyol des de 1857 fins a la promulgació de la Llei General d'Educació de Villar Palasí, el 1970. En aquest capítol es presentarà, a grans trets, l'evolució de les idees i plantejaments polítics que van desembocar en la Llei Moyano i s'evocaran els trets més significatius d'aquesta Llei. Una explicació que creiem necessària per poder entendre millor les repercussions que tindrà la implantació de la Llei a Esplugues i al Baix Llobregat. A més, l'aplicació de la Llei Moyano començarà a generar o reafirmar un seguit de figures i institucions, com ara la Inspecció Educativa i els Consells Locals d'Instrucció Primària, que si bé van prendre un caire progressivament burocràtic, van contribuir a deixar constància dels fets que passaven entorn de l'educació: actes i informes, principalment. L'afortunada troballa d'un d'aquests informes a l'Arxiu de la Universitat de Barcelona, el de l'Inspector Bruno Barnoya, de 1860, ens permetrà conèixer la situació de l'ensenyament primari al Baix Llobregat.

En segon lloc, els governs de mitjan segle XIX s'interessaren, per primer cop a Espanya, a conèixer quin era el nivell d'alfabetització de la població. Això és el que demana i fa saber el cens de 1860. Un interès coherent amb la promulgació de la Llei Moyano. Els resultats obtinguts pel cens van ser pobres en uns moments en què la resta d'Europa i, particularment, els països del centre i del nord, tenien uns índexs d'alfabetització, en alguns casos, notables. Nosaltres hem utilitzat les dades d'aquest cens per poder contextualitzar-les amb les relatives a l'ensenyament i que reflecteixen la realitat social, econòmica i cultural d'aquell moment. Així, doncs, farem també un breu recorregut per l'estat d'alfabetització als diferents pobles de la comarca del Baix Llobregat, segons el cens de 1860.

Economia i societat al Baix Llobregat a mitjan segle XIX

El Baix Llobregat ha experimentat en els últims dos cents anys una transformació extraordinària. Sens dubte, resulta difícil imaginar i comparar la situació actual de la comarca amb la de 1860, tant en els aspectes d'organització territorial, com en els demogràfics, socials o econòmics. A mitjan segle XIX, el Baix Llobregat continuava sent una comarca fonamentalment agrícola. Havia existit, però, una indústria tèxtil llanera manufacturera que s'havia desenvolupat molt al llarg del segle XVIII, fonamentalment a les poblacions de Martorell, Olesa i Esparreguera. Aquesta primera industrialització va impulsar el creixement econòmic de les poblacions esmentades i es va traduir en un increment demogràfic. Ara bé, la indústria llanera havia iniciat la seva decadència a finals del XVIII i va desembocar finalment en la seva desaparició a principis del segle XIX. Sembla que la decadència industrial d'aquesta zona va ser de-

guda al fet que no es va produir la inversió necessària per substituir la mà d'obra per màquines. Una altra raó de la decadència va ser la substitució progressiva de la llana pel cotó. El cotó era, i és, més econòmic, higiènic i fàcil de treballar.

En pocs anys Catalunya es va situar en el quart lloc mundial en productes manufacturats de cotó, després d'Anglaterra, França i els Estats Units, i per davant de Bèlgica i Itàlia, gràcies a les fàbriques barcelonines mogudes pel carbó importat i a les fàbriques instal·lades en diferents poblacions i colònies dels rius Llobregat i Ter, les aigües dels quals generaven la força hidràulica imprescindible per a l'obtenció d'energia. Al Baix Llobregat la infraestructura que va permetre iniciar el procés d'industrialització havia estat la inauguració, l'any 1819, del Reial Canal de la Infanta Carlota. Aquest canal, de disset quilòmetres de llargada, recull les aigües del Llobregat a l'alçada del Papiol i de Molins de Rei; discorre fins al mar pel marge esquerre, i travessa els termes municipals de Sant Feliu, Sant Joan Despí, Cornellà i l'Hospitalet.

Els propietaris de terres de la comarca, promotors del projecte, van finançar l'obra perquè pretenien aprofitar-se dels nous cultius que inevitablement comportaria l'arribada del regadiu als camps, fins aleshores inaccessibles a les aigües de recs. Així és com el Baix Llobregat es va convertir en l'hort de Barcelona. L'aprofitament de la força hidràulica mitjançant la construcció de salts d'aigua va atreure capitals foranis i va possibilitar, a més, l'establiment de les primeres instal·lacions industrials. L'any 1826 en va aparèixer la primera: es tractava d'un molí fariner a Cornellà. Al cap d'uns anys, l'any 1850, es varen construir dues fàbriques tèxtils dedicades a la fabricació d'indianes.¹ Els teixits de cotó es deien així perquè eren procedents de l'Índia però ben aviat serien fabricats a Catalunya. Eren estampats en un o més colors, per una sola banda.

La plataforma que havia d'assegurar la intensificació de la industrialització a la comarca va ser la inauguració del ferrocarril Barcelona-Molins de Rei-Martorell (1854-1856), pocs anys després del desplegament de la línia Barcelona-Mataró, primera existent a la península. L'arribada del tren possibilitaria la configuració d'un segon eix industrial a la primeria del segle XX, caracteritzat per l'ús de l'electricitat en substitució de la força hidràulica.

Segons el cens de 1860 i els Resums de cèdules d'inscripció dels pobles del partit judicial de Sant Feliu de Llobregat, 1862-1863², al Baix Llobregat, l'agricultura ocupava una part molt important de la població masculina, bàsicament formada per propietaris, jornalers del camp i, molt probablement, els qualificats com "sirvientes" i, encara que el cens no ho reflecteixi, també de la població femenina. L'activitat industrial, agrupant en aquest apartat als industrials, fabricants i jornalers en les fàbriques, començava a obrir-se camí i un segle més tard serà la gran font d'ocupació laboral de la comarca. Finalment, el sector terciari de l'economia, els serveis, eren pràcticament testimonials. No cal esmentar l'espectacular augment demogràfic de qualsevol dels pobles en un segle i mig. Al quadre 1 s'han agrupat algunes de les dades recollides en els resums del cens de 1860. Pel que es refereix a Esplugues de Llobregat, que no arribava al miler de persones, podem veure com la seva població era majoritàriament agrícola. Una part considerable dels seus habitants eren propietaris agrícoles, en nombre de 104, i quasi un centenar eren jornalers. La resta de professions, tal com podem veure, era força minoritària.

A l'inspector d'Ensenyament Primari, Bruno Barnoya, a l'informe del qual ens referirem més endavant, l'interessaven les dades demogràfiques de la comarca per la vinculació entre aquestes dades i el nombre d'escoles i d'altres aspectes relacionats

Població	Total habitants	Propietaris (de terres)	Jornalers del camp	Industrials	Obrers	Professions liberals	Servents	Pobres
Abdera	769	83	115	15	43	1	9	4
Begues	857	116	146	3	-	-	-	3
Castelldefels	312	57	60	2	-	-	-	-
Castellví de Rosanes	316	38	56	1	-	-	9	1
Cervelló	1.042	48	137	33	-	-	42	8
Corbera	869	136	36	-	-	1	16	1
Cornellà	1.642	64	258	157	-	2	40	8
Esparraguera	3.222	245	544	18	197	13	91	16
Espulgues de Llobregat	881	104	99	8	2	2	18	13
Gavà	1.273	225	339	4	-	2	19	1
Gelida	1.823	200	253	-	62	2	79	13
Martorell	4.304	426	687	64	107	11	77	5
Molins de Rei	2.855	167	256	123	72	9	57	17
Pallejà	739	40	295	26	-	1	15	10
Papiol	1.123	45	132	-	75-	1	18	6
Prat del Llobregat	1.830	70	500	7	-	8	21	39
St. Andreu de la Barca	945	90	157	9	-	1	11	4
Sant Climent de Llob.	1.026	187	286	2	-	1	6	16
St. Esteve Sesrovires	992	147	209	4	-	1	17	9
Sant Feliu de Llobregat	2.478	160	240	107	42	9	51	38
Sant Joan Despí	777	37	111	19	5	1	41	2
Sant Just Desvern	944	71	182	5	-	—	23	4
Sant Llorens d'Hortons	1.111	153	143	6	-	-	64	13
Sant Martí de Torrelles	490	53	119	-	-	-	24	3
Sant Vicens dels Horts	1.732	235	319	3	-	2	29	3
Vallirana	1.280	99	273	-	-	1	37	2
Viladecans	1.139	119	188	-	-	1	12	6
TOTAL	36.771	3.415	6.140	616	605	61	826	245

Quadre 1. Elaborat a partir dels resums del cens de 1860. Arxiu Comarcal Sant Feliu.

amb l'educació, que imposava la Llei Moyano. L'inspector Barnoya hagué de consultar als diferents municipis les dades de població. Així començava l'informe que va confeccionar el juliol de 1858 per al Rector de la Universitat de Barcelona de qui depenien les escoles i els mestres: "Este partido (es refereix al de Sant Feliu de Llobregat) se compone de 32 distritos municipales formados por 49 pueblos y cuadras o caseríos. Cuatro de dichos distritos tienen más de 3.000 almas pero no llegan a 10.000; 12 constan de más de 1.000 y menos de 3.000, 10 son mayores de 500 y menores de 1.000, y los restantes se componen de menos de 500 almas. Parte de las mencionadas poblaciones son fabriles y las otras solamente agrícolas". Al final de l'extens i exhaustiu informe, diu: "Recordaré a esta Junta Provincial lo útil que sería crear escuelas públicas de párvulos en todas las poblaciones fabriles". Bruno Barnoya, que segurament trigaria unes quantes setmanes a recórrer tota la comarca, a peu o amb bèstia o en carro, observaria que a les poblacions fabrils del Baix Llobregat els menors de sis anys restaven sense cura, atès que les seves mares treballaven a les fàbriques tèxtils. A quines poblacions es referia l'inspector? Nosaltres estem segurs que quan parlava de poblacions "fabriles" s'estava referint a les poblacions properes al riu, aquelles poblacions on s'hi havien fet les transformacions oportunes a les fàbriques per encarar la nova situació econòmica.

L'alfabetització al Baix Llobregat a mitjan segle XIX

El cens de 1860 introdueix, per primer cop a Espanya, les dades referides a l'alfabetització. Distingeix entre els que "no saben leer", "saben leer y no escribir" i "saben leer y escribir". La situació dels pobles del Baix Llobregat, en allò que fa referència a l'alfabetització apareix reflectida al Quadre 2. En les dues darreres columnes s'ha recollit el percentatge d'alfabetitzats (els que saben llegir i escriure) sobre el total de la població major de 15 anys i el percentatge de les dones alfabetitzades sobre el total de les dones majors de 15 anys.

Com explicar aquests índex d'analfabetisme tan elevats, tant entre els homes, com, sobretot, entre les dones del Baix Llobregat i del conjunt del país? Els autors que han tractat el tema de l'analfabetisme en diferents països de l'entorn proper s'han referit a la influència de factors de caire religiós en la potenciació o el fre a la capacitat de la població en lectura i escriptura. Així, per exemple, la reforma protestant, en afavorir la interpretació personal dels textos bíblics, facilità l'aprenentatge de la lectura amb la traducció i impressió de la Bíblia a les llengües vernacles. La Bíblia va ser el gran llibre de lectura i el gran motivador de l'alfabetització dels països del centre i nord d'Europa. En canvi, en els països en els quals s'imposà la Contrareforma, -els mediterranis, per exemple- la delegació de la interpretació de la Bíblia a la jerarquia eclesiàstica afavorí l'analfabetisme de la població.

A més, és indubtable que la freqüència d'intercanvis comercials i culturals, els processos de concentració en ciutats i la progressiva industrialització condicionaren també l'alfabetització de la societat. Per tant, les circumstàncies d'aïllament dels nuclis de població, particularment la rural, que era el cas d'Espanya i d'una bona part de Catalunya, afavoriren el manteniment de l'analfabetisme. De la mateixa manera, l'analfabetisme de les dones es considera un fenomen estretament vinculat a les situacions de desigualtat de la condició femenina que es donava al nostre país. Finalment, l'alfabetització ha estat sempre vinculada a la implantació de l'escolarització als municipis i a

Població	Habitants	Homes		Dones		No saben llegir		Saben llegir i no escriure		Saben llegir i escriure		Alfabetit. >15 anys	Dones alfabet.
		Homes	Dones	Homes	Dones	Homes	Dones	Homes	Dones				
Abrera	769	403	366	296	360	13	1	94	5	28%	1%		
Begues	857	444	413	369	401	15	5	60	7	20%	2%		
Castelldefels	312	169	143	139	142	3	-	27	1	12%	1%		
Castellví	316	164	152	133	151	4	-	27	1	17%	1%		
Cervelló	1.042	549	493	379	470	9	3	161	20	29%	3%		
Corbera	869	463	406	357	332	13	4	93	10	18%	2%		
Cornellà	1.642	844	798	594	719	55	47	195	32	22%	3%		
Esparriguera	3.222	1.632	1.590	1.010	1.421	21	18	601	151	36%	7%		
Espulgues de LL	881	446	435	271	400	8	2	167	33	34%	6%		
Gavà	1.273	675	598	480	569	22	4	173	25	25%	3%		
Gelida	1.823	941	882	662	844	29	7	250	31	26%	3%		
Martorell	4.304	2.217	2.087	1.506	1.922	81	28	630	137	28%	7%		
Molins de Rei	2.855	1.393	1.462	864	1.279	25	16	504	167	37%	9%		
Pallejà	739	348	391	244	373	6	1	98	17	26%	4%		
Papiol	1.123	587	536	426	503	9	9	152	24	25%	3%		
Prat de Llobregat	1.830	945	885	584	810	70	29	291	46	29%	4%		
S. A. de la Barca	945	470	475	350	445	12	4	108	4	23%	4%		
Sant Climent	1.026	502	524	336	510	8	3	158	11	25%	2%		
S. Esteve Sesrovires	992	510	476	351	445	44	10	121	21	25%	4%		
Sant Feliu de LL	2.478	1.215	1.263	799	1.144	44	30	372	89	28%	5%		
Sant Joan Despí	777	379	398	226	359	12	3	141	36	34%	7%		
Sant Just Desvern	944	488	456	368	422	22	14	98	20	19%	3%		
Sant Llorens	1.111	605	506	467	479	15	5	123	22	23%	4%		
Sant Martí de T.	490	250	240	149	215	12	8	89	17	33%	5%		
Sant Vicenç	1.732	861	871	550	838	113	13	198	20	20%	2%		
Vallirana	1.280	674	606	414	564	48	15	212	27	31%	4%		
Viladecans	1.139	592	547	377	516	18	6	197	25	31%	3%		
										26%	4%		

Quadre 2. Elaborat a partir dels resums de les cèdules d'inscripció de la població de 1860. Arxiu Comarcal Sant Feliu

la valoració social que es donava a l'ensenyament. Així, en un cercle viciós, la manca d'escoles afavoreix l'analfabetisme i la demanda d'escoles i mestres és quasi inexistent quan el nivell educatiu és baix. Pares i mares alfabetitzats: burgesos, professionals liberals, comerciants, funcionaris, industrials... valoraven més l'escolarització que els treballadors del camp amb poques possibilitats d'haver de treballar amb documents escrits.

El gran factor que va afavorir l'increment de l'alfabetització va ser la industrialització. En efecte, l'acceleració en la reducció de les taxes d'analfabetisme, fet que es constata a partir de la segona dècada del segle XX, coincideix amb canvis rellevants en les estructures productives i la industrialització, en la mobilitat demogràfica i, en general, en els processos de modernització tecnològica i social del país. Això explicaria per què a Catalunya la reducció de l'índex d'analfabetisme va ser més ràpida que en d'altres regions o per què les Illes Canàries, on les condicions econòmiques i socials no es van veure sotmeses a aquests canvis, va mostrar menys alteració.

El llarg camí cap a la primera llei d'educació a Espanya

A la primera meitat del segle XIX es va produint l'accés de la burgesia al poder en un cert nombre de països europeus, entre ells Espanya. L'organització del nou ordre social va anar acompanyada d'un ample esforç per implantar un nou sistema educatiu que respongués a les relacions de producció i als interessos de la nova classe dominant. Dintre de cada àmbit estatal s'elaboraren plans d'estudi unificats en què normalment es reconeixien els tres nivells docents que arribarien a ser típics: elemental, mitjà i superior. El tema va ser objecte de moltes discussions a l'època i es va anar acceptant la necessitat de la intervenció estatal en l'organització de l'ensenyament i en l'adopció de mesures administratives per aconseguir-ne la generalització, almenys en els nivells elementals. A Espanya, aquesta nova organització de l'educació es concretaria l'any 1857 amb la Llei Moyano; la primera llei que posaria en pràctica una normativa general pel que fa a l'ensenyament elemental a tot l'Estat. Abans de la Llei Moyano no es pot parlar de l'existència d'un sistema educatiu públic, en especial pel que fa referència a l'ensenyament elemental i secundari.

No s'ha d'oblidar que fins a la mort de Ferran VII (1833), Espanya, amb petits períodes de llibertat, era un país absolutista amb una estructura social estamental: la noblesa, el clergat i el tercer estat, la immensa majoria de la població. Cada estament tenia un estatut legal propi, independent dels altres i aliè al principi modern de la igualtat davant la llei. D'aquests estaments n'eren pilars bàsics la noblesa i el clergat. Els camperols, artesans i comerciants tenien molt poca incidència política.

Un dels esdeveniments més importants de la història contemporània occidental és, sens dubte, la Revolució francesa, la qual marcà a França el final de l'Antic Règim. Aquest sistema estava basat en l'absolutisme reial i en unes estructures socioeconòmiques arcaïques fonamentades en els privilegis de la noblesa i l'església. L'adveniment d'un nou sistema dirigit per la burgesia va abolir els antics privilegis feudals i va significar unes concepcions polítiques constitucionals. Al nostre país, la transició d'un règim a l'altre no va ser fàcil. Val la pena recordar alguns fets vinculats a aquesta transició i que varen contribuir a fer-la encara més complicada: les invasions i guerres napoleòniques, la fallida de l'imperi colonial espanyol a Amèrica i la fallida de la hisenda de

l'Estat. Les guerres carlines foren l'expressió, a la península, de les fortes tensions existents entre els partidaris de l'Antic Règim enfront dels partidaris del nou sistema polític. L'evolució de l'educació també s'ha d'emmarcar dins d'aquest procés de canvi d'un règim a l'altre.

Culturalment i educativament, cal parlar de la forta influència europea que varen exercir al nostre país els anomenats il·lustrats i aquells que aportaren les millors idees polítiques, socials i culturals de França. Aquí, durant l'Antic Règim, l'educació pública tenia un paper secundari: la Universitat era solament un camí per als fills no primogenits de la noblesa. L'Església tenia un poder enorme: era propietària de grans extensions de terres i era recaptadora de delmes. A aquest poder econòmic, hem d'afegir-hi el poder ideològic i social de què disposava, entre altres raons, perquè l'Església monopolitzava l'aparell de l'educació, principalment de les universitats. Al món rural, educació i adoctrinament es confonien.

Si bé fins a mitjan segle XIX no es pot parlar d'estructura educativa elemental, aquesta existeix, però precàriament. La noblesa i la nova burgesia emergent educaven els seus fills a les primeres lletres amb preceptors (cal recordar en aquest sentit l'Emili, de J.J. Rousseau). Alguns ajuntaments tenien escoles primàries a càrrec de mestres, normalment mal formats i mal pagats. I l'Església va sostenir escoles que atreïen els fills dels pagesos amb ganes de fugir del camp per fer "la carrera eclesiàstica". Els mestres laics, inscrits en el gremi corresponent –la Hermandad de San Casiano–, es van haver de sotmetre al control de la corporació, única font d'expedició de títols.

L'interès per l'educació que van manifestant els pensadors il·lustrats tindrà els seus primers fruits a la Constitució de 1812, la de Cadis. Conscients de la importància de l'educació, els liberals espanyols dedicaran el títol IX de la Constitució gaditana a la instrucció pública. És un títol breu que consta de sis articles que incorpora principis fonamentals d'extraordinària influència posterior. S'hi assenyala l'obligatorietat d'establir escoles de primeres lletres a tots els pobles de la monarquia "en el que se enseñará a los niños a leer, escribir y contar, el catecismo de la religión católica, que comprenderá también una breve exposición de las obligaciones civiles".

L'Informe Quintana

Promulgada la Constitució, serà preocupació constant dels diputats liberals l'elaboració d'una llei general d'instrucció pública que desenvolupi i amplii els principis constitucionals exposats. Per això es constitueix una Junta d'Instrucció Pública i se li encarrega un dictamen sobre la reforma de l'educació general. Aquest informe el va fer el poeta Manuel José Quintana, home il·lustrat i profundament liberal. L'"Informe para proponer los medios de proceder al arreglo de los diversos ramos de instrucción pública" és una exposició de principis bàsics. Es parteix de l'educació no solament com a instrument de reforma social, sinó també com a mitjà idoni i indiscutible per a l'evolució i el progrés de la societat.

Bàsicament, l'informe proposa que l'educació sigui igual per a tothom. A més a més, ha de ser universal, és a dir, per a tots els ciutadans. Cal que sigui uniforme i per últim, ha de ser pública. Els nens han d'aprendre allò que necessiten per a desenvolupar-se en una societat civilitzada. Sense aquesta instrucció seran "unos seres débiles y ciegos, esclavos de los que le rodean". Què hauran d'aprendre concretament els alum-

nes? “Leer con sentido, escribir con claridad y buena ortografía, poseer y practicar las reglas elementales de la aritmética, llenar el espíritu de los dogmas de la religión y de las primeras máximas de la buena moral y crianza, aprender, finalmente, sus principales deberes y derechos como ciudadanos “.

L'Informe Quintana va ser elaborat enmig d'una guerra tan devastadora com va ser la Guerra de la Independència, i amb una hisenda pública a punt de desaparèixer. Va ser enviat a les Corts de Cadis per a la seva discussió i debat el setembre de 1813. Malauradament, la tornada de Ferran VII, el 1814, va acabar amb el projecte. Amb la tornada del rei va restaurar-se l'absolutisme i alhora es van iniciar les persecucions vers els liberals i constitucionalistes. L'Informe va patir també la repressió. L'educació va ser donada de nou a l'Església com a premi per l'extraordinari suport ideològic a la causa absolutista.

Amb l'arribada del Trienni Liberal (1820-1823), l'Informe Quintana va ser reprès de nou per a la seva discussió, de la qual surt el Reglament de 1821. Establí que a cada poble de més de cent habitants hi hauria una escola pública de primeres lletres, que els mestres de les escoles públiques haurien de fer un examen i que la funció de la instrucció primària s'encomanava als ajuntaments. Igual que l'Informe Quintana, el Reglament de 1821 mai no es va aplicar perquè la reacció absolutista de 1823 ho va impedir, però una part important de les seves recomanacions i disposicions es reincorporarien després a la nostra legislació mitjançant la Llei Moyano. Amb l'ajuda dels Cent mil fills de Sant Lluís, Ferran VII va fer tornar el país a l'absolutisme. Fins i tot es va restablir la Inquisició amb el nom de Junta de la Fe i sota la seva instància va ser executat el mestre Cayetano Ripoll, acusat de no anar a missa, de no sortir a la porta de l'escola quan passava el Viàtic i d'ensenyar religió natural i no la doctrina de l'Església.

Del pla Calomarde a la Llei Moyano

En l'àmbit educatiu, la primera mesura presa pels absolutistes va ser la derogació immediata del Reglament de 1821. El Pla Calomarde (els diferents plans són coneguts pel nom del seu impulsor) va ser promulgat el 1824 i va suposar tornar enrere. La seva finalitat principal va ser extirpar el pensament liberal de les universitats i aprofundir en els aspectes religiosos. Curiosament, el 1825 es va publicar el “Plan y Reglamento de Escuelas Primeras Letras del Reino” amb clares influències del Pla Quintana. Amb la mort de Ferran VII l'any 1833, comença la regència de Maria Cristina fins al 1843, que van ser anys claus per a la història del país; anys d'afirmació liberal i anys de reacció per culpa de les guerres carlines.

Pel que fa a l'ensenyament, el 1836 s'aprovà el Plan General de Instrucción Pública, el Pla del Duc de Rivas. Era un pla ambiciós: regulava els tres graus d'ensenyament, els establiments públics i privats, el professorat, l'administració i el govern dels centres de l'Estat i s'establia també el caràcter gratuït de les escoles públiques per als nens que fossin veritablement pobres. Moltes d'aquestes regulacions seran recollides anys després per la Llei Moyano. Els anys següents van portar nous plans per regular l'educació a Espanya. Dos dels més significatius van ser el Pla Pidal (1845) i el projecte de Llei d'Alonso Martínez (1855). No van ser els únics. Així, no és estrany que Miguel de Unamuno escrivís que la nostra legislació d'educació va ser un “continuo tejer y destejer la tela de Penélope”. D'aquestes experiències, però, se'n beneficiaria Claudio Moyano, el qual va redactar una llei de bases i va aconseguir que aquesta fos aprovada per les Corts.

La Llei Moyano

Claudio Moyano Samaniego (1809-1890) fou un polític d'idees avançades. Regnant Isabel II, fou diverses vegades ministre de Foment en diferents governs. (L'educació en aquella època depenia del Ministeri de Foment). Durant el govern moderat de Narváez (1856-1857), promulgà el 9 de setembre de 1857 la "Ley de Instrucción Pública", més coneguda avui com Llei Moyano. Aquesta va ser la primera llei sobre educació aprovada per les Corts espanyoles que, amb algunes modificacions, va regir el sistema educatiu fins al 1970, l'any que es publicà la Llei General d'Educació .

La Llei de 1970 és coneguda com la Llei de Villar Palasí, nom del ministre que la signà. Li serà prou familiar al lector, ja que ha regit el sistema educatiu espanyol fins al 1990, quan s'elaborà la Reforma Educativa, que donà pas a la LOGSE. Malgrat el règim franquista en el qual es promulgà la Llei Villar Palasí, també va ser una llei important per al progrés de l'educació: la feia obligatòria fins als 14 anys i, a més, la feia gratuïta. En el seu preàmbul, es fa referència a la Llei Moyano: "El marco legal que ha regido nuestro sistema educativo en su conjunto respondía al esquema ya centenario de la Ley Moyano. Los fines educativos se concebían de manera muy distinta en aquella época y reflejaban un estilo clasista opuesto a la aspiración, hoy generalizada, de democratizar la enseñanza. Se trataba de atender a las necesidades de una sociedad diferente de la actual: una España de quince millones de habitantes con el setenta y cinco por ciento de analfabetos, dos millones y medio de jornaleros del campo y doscientos sesenta mil 'pobres de solemnidad', con una estructura socioeconómica preindustrial en la que apenas apuntaban algunos intentos aislados de industrialización. Era un sistema educativo para una sociedad estática, con una universidad cuya estructura y organización respondía a modelos de allende las fronteras".

Tornant a la Llei Moyano, cal tenir en compte que el seu principal objectiu no era pedagògic sinó administratiu. No volia introduir canvis en el sistema d'educació sinó donar una base jurídica clara a l'ensenyament. Així, per exemple, per tal d'evitar debats i plantejaments ideològics que podrien eternitzar i, finalment, bloquejar l'aprovació de la llei, no hi ha cap definició ni plantejament d'objectius. Tampoc introdueix grans innovacions. El que fa és recollir en una llei ordres i disposicions anteriors. Quins són, doncs, els trets més importants de la Llei Moyano?

a.- L'escola serà obligatòria, per primer cop a Espanya, des dels sis als nou anys. "La primera enseñanza elemental es obligatoria para todos los españoles. Los padres ... enviarán a las escuelas públicas a sus hijos desde la edad de seis años hasta la de nueve, a no ser que les proporcionen suficientemente esta clase de instrucción en sus casas o en establecimiento particular" (article 7è).

Avui, quan a Espanya i a Europa l'educació és gratuïta i obligatòria fins als setze anys, aquesta norma pot semblar enormement desfasada. Però en aquell moment era progressista, ja que feia obligatòria l'educació, almenys la primària elemental, per a tots els nens i nenes d'Espanya. D'altra banda, una cosa era la lletra de la llei i una de ben diferent la realitat. La inexistència d'escoles o la seva insuficiència en una Espanya molt ruralitzada feia que molts nens i nenes es quedessin sense escolaritzar. Resulta, a més, curiosa la ficció legal de pensar que la instrucció es podrà fer a les cases particulars, cosa que sí que feien els poderosos.

b.- Tots els pobles hauran de proporcionar escola als nens i nenes. “En todo pueblo de quinientas almas habrá necesariamente una escuela pública elemental de niños y otra, aunque sea incompleta, de niñas”. (art. 100). Els pobles de menys de cinc-cents habitants no queden exclosos de la seva obligació de proporcionar escoles als seus infants. Havien d’agrupar-se amb altres pobles propers, per tal de formar junts un districte amb escola o establir una escola, encara que fos incompleta. En un altre ordre de coses, el camí cap a la igualtat de drets entre homes i dones va ser lent al nostre país. Així, a la Llei Moyano, les noies dels pobles, com es pot veure en aquest article, no tenien dret a una escola completa.

c.- L’escola serà finançada pels ajuntaments: “Estas escuelas estarán a cargo de los respectivos pueblos, que incluirán en sus presupuestos municipales, como gasto obligatorio, la cantidad necesaria para atender a ellas ...” (art. 97). L’Estat es desentén de l’escola en no preveure la dotació de recursos econòmics i tècnics. L’Escola quedarà “abandonada” a la seva sort: a les possibilitats econòmiques o a la sensibilitat dels diferents municipis. Els ajuntaments hauran d’assumir les despeses dels locals per a l’escola i l’habitació del mestre; dels materials i dels sous. Els mestres van suportar tal precarietat econòmica que aquella dita popular tan repetida “passar més gana que un mestre d’escola” no era pas gratuïta.

A tall d’exemple, en una acta de l’Ajuntament d’Esplugues del 12 de juny de 1857 es recull una nota de la Circular del Governador de Barcelona “en la que previene a los Ayuntamientos de los pueblos que no hayan satisfecho las dotaciones a los maestros de instrucción primaria, a los trimestres que se hallan en descubierto, lo verifiquen en el preciso término de tres días...”

La llei assenyalava el sou que havien de rebre els mestres, segons el nombre d’habitants del poble. Podia variar des de 2.500 rals anuals per als pobles de cinc-cents a mil habitants, a 4.400 rals anuals per als pobles de tres mil a deu mil habitants. A més, el municipi havia de proporcionar al mestre “una habitación decente y capaz para él y su familia”. Sobre la penúria dels mestres, recordem a Romanones que, el 1901, quan era el ministre d’Instrucció Pública, va dir al Congrés de Diputats: “Cuando se dirigen a mí, como ministro de Educación Pública, los maestros a los que no se les ha pagado en un año, o reciben una dotación de 125 pesetas anuales, aunque yo vea que las mismas cartas que me dirigen reclamando lo que se les debe están escritas sin ortografía, tengo que dejar que sigan, a pesar de eso, siendo maestros, porque el primero que falta a su deber soy yo, que no les pago.”³ Quan Romanones era ministre es va decidir que fora l’Estat qui pagués el sou als mestres.

d.- Els nens fills de pares pobres hauran de tenir la certificació del rector de la parròquia i el visat de l’alcalde per tal de poder assistir gratuïtament a l’escola. “La primera enseñanza elemental se dará gratuitamente en las escuelas públicas a los niños cuyos padres no puedan pagarla, mediante certificación expedida al efecto por el respectivo cura párroco y visada por el Alcalde del pueblo”(art. 9è).

El sou fixat a la llei era clarament insuficient per al manteniment del mestre. És per això que la normativa preveia que “Los maestros y maestras de las escuelas públicas percibirán, además de su sueldo fijo, el producto de las retribuciones de los niños que puedan pagarlas. Estas retribuciones se fijarán por la respectiva Junta local, con aprobación de la provincial” (art.192). Eren els mateixos mestres qui prenién nota

dels pagaments que feien o no feien els alumnes. Aquesta discriminació no afavoria que els fills de les famílies més humils anessin a l'escola. Al final, els ajuntaments més sensibles acabarien assumint el pagament d'aquestes quotes, tal i com va fer l'Ajuntament d'Esplugues.

e.- La poderosa influència de l'Església sobre l'educació es fa palesa contínuament en aquesta llei. No es pot oblidar que el 1851 –sis anys abans de la promulgació de la Llei- s'havia signat el Concordat entre el govern espanyol i el Vaticà. L'església havia estat desposseïda d'una gran part del seus béns amb la desamortització de Mendizábal. Ara, a més de reclamar la corresponent indemnització, aconseguiria treure el millor partit, tornaria a tenir una situació de privilegi en l'ensenyament: “Doctrina cristiana y nociones de Historia Sagrada”, constitueixen el primer contingut del programa escolar (art. 2n). Almenys un cop a la setmana, el rector ensenyarà doctrina i moral cristianes. Els llibres de text hauran d'inspirar “sanas máximas religiosas y morales” i entre els requisits per exercir de mestre s'havia de justificar “buena conducta religiosa y moral”.

El 1868, pocs anys després de ser promulgada la Llei Moyano, i aprofitant un moviment clarament regressiu, s'intentà reforçar encara més el protagonisme de l'església en l'educació en una nova Llei: “Siendo la doctrina cristiana base de la instrucción primaria, el párroco o regente de la parroquia tendrá siempre expedita su facultad de asistir a la escuela cuando le parezca, examinar a los niños y niñas darles lección de catecismo en la escuela o en la Iglesia, en los días y horas compatibles que disponga y vigilar sobre la pureza de las costumbres que el maestro infunda en sus discípulos” (art. 17).

f.- La condició femenina, com un fet diferenciador i discriminador. La diferència entre els nens i les nenes, així com entre els mestres i les mestres, a efectes econòmics, reflectia els condicionants de l'època. El programa d'estudis era diferent per als nois i per a les noies: “En la primera enseñanza elemental y superior de las niñas se omitirán los estudios de Agricultura, Industria y Comercio, los principios de Geometría, Dibujo Lineal y Agrimensura y las nociones generales de Física y de Historia Natural, reemplazándolos por: labores propias del sexo, Elementos de Dibujo aplicado a las mismas labores y ligeras nociones de higiene doméstica.” (Art.5è). I l'article 194 de la llei especificava clarament que “Las maestras tendrán de dotación, respectivamente, una tercera parte menos de lo señalado a los maestros...” (art. 194).

Classes d'escoles, segons la llei Moyano

Per poder entendre millor l'Informe de l'Inspector Barnoya sobre les escoles al Baix Llobregat, és convenient fer un cop d'ull a la Llei Moyano. Aquesta llei distingia entre escola completa i incompleta. El programa o currículum de l'escola completa comprenia: doctrina cristiana i història sagrada, lectura, escriptura, principis de gramàtica castellana, principis d'aritmètica i breus nocions d'agricultura, indústria i comerç. Quan no s'ensenyaven totes aquestes matèries, es considerava que l'escola era incompleta. A més, hi podia haver una primera ensenyança completa superior, la qual cosa afegia al programa de l'escola completa: principis de geometria, dibuix lineal i agrimensura; rudiments d'història i geografia i nocions generals de física i d'història natural, relacionades amb les necessitats més comunes de la vida.

Nombre d'escoles segons el nombre d'habitants dels pobles o ciutats

La Llei Moyano especificava el nombre i el tipus d'escola que hi havia d'haver al poble en funció del nombre d'habitants. Així, els pobles que no arribaven a cinc-cents habitants, o bé es podien agrupar amb altres nuclis de població per tal de formar ple-gats una escola elemental completa, o bé havien d'establir una escola encara que fos in-completa o de temporada. Si el poble tenia més de cinc-cents habitants havia de tenir una escola completa de nens i una altra, que podia ser incompleta, de nenes. Els pobles de més de dues mil persones havien de tenir dues escoles completes de nens i de nenes. Els de més de quatre mil, tres escoles per a cada sexe i, successivament, s'augmentava una escola per cada dos mil habitants. S'anirà veient la quantitat d'aspectes que vindran condicionats al nombre d'habitants d'un poble o ciutat. No cal dir que aquest fet cons-titueix la base d'una política educativa discriminativa per als nuclis poblacionals amb menys població i amb rendes més limitades.

La titulació del professorat

En general, per exercir com a mestre calia ser espanyol, justificar bona conducta religiosa i moral, haver fet els vint anys i tenir el títol de mestre. Els mestres de les esco-les públiques eren nomenats pel rector del districte universitari corresponent quan el sou no ultrapassava els quatre mil rals, que eren la pràctica totalitat dels mestres de la comarca. Per a aquest nomenament no calien oposicions, es feia un concurs de mèrits. Les escoles incompletes, que estaven en pobles de menys de cinc-cents habitants o les escoles de pàrvuls, eren regentades per adjunts o passants, sota la direcció i vigilància del mestre de l'escola més propera. Per ser mestre d'una d'aquestes escoles incompletes o d'una escola de pàrvuls, només calia tenir un certificat d'aptitud i moralitat, que pro-porcionava la Junta Local d'Instrucció Primària.

A les escoles incompletes, s'admetia que la professió de mestre fos compatible amb la de capellà del poble o de secretari de l'ajuntament. Les conseqüències d'aquesta compati-bilitat són fàcilment deduïbles, en perjudici de l'ensenyament. Qualsevol emergència prò-pia d'aquestes ocupacions com atenció a malalts, enterraments, etc., passava per davant de l'atenció als infants. Era una altra conseqüència del poc valor que s'atribuïa a l'educació.

La formació del professorat

La professió d'ensenyant d'escoles primàries no era cap feina envejable. Era una professió, com s'acaba de dir, poc considerada socialment. Tant en els ambients urbans com, sobretot, en els ambients rurals, es valorava ben poc el fet de saber llegir i escriure. Fins i tot a les ciutats, els il·lustrats debatien sobre la conveniència o no d'ensenyar les lle-tres al gruix del poble. La remuneració econòmica, molt escassa, anava en relació amb la consideració social. Els joves, per tant, no se sentien atrets per un futur amb tan poques perspectives per sobreviure. Candidats a exercir com a mestres eren els seminaristes que abandonaven els estudis eclesiàstics. Tenien formació en les lletres i no havien tingut l'o-portunitat de formar-se en altres oficis gremials. Les primeres escoles de nens i nenes es-taven a càrrec dels rectors de les parròquies, que veien en l'escola una forma d'estendre la seva influència, ensenyant, a més del catecisme i les normes de moral, algunes lletres, dels

religiosos ensenyants (l'Escola Pia dels escolapis, per exemple) i dels mestres sindicats a la Hermandad de San Casiano. Aquesta entitat gremial tenia molts privilegis i era qui determinava qui i en quines condicions podia viure de l'ofici d'ensenyar. Si les famílies podien pagar alguna quantitat, feien de mestre persones que completaven els seus ingressos habituals amb algunes hores de docència. És el cas, per exemple, dels secretaris d'ajuntament. Altrament, els mestres es buscaven un sobresou amb alguna feina de l'església, com ara, la de sagristà o campaner. No es preveia una formació pedagògica específica.

L'any 1835 es va crear a Madrid una "Escuela Normal o Seminario de Maestros de Instrucción Primaria", on havien d'anar, becades, aquelles persones que volien formar-se per ser mestres. El 21 de juliol de 1839, un pla d'Instrucció Primària ordenà que s'establissin Escoles Normals a cada província per a la formació de mestres d'ensenyament primari. A més, es va crear una altra Escola Normal a Madrid per preparar el professorat de les altres Normals. Aquesta normativa es recull en la Llei Moyano. A Barcelona, no va ser fins al 1845 que s'obrí l'Escola Normal.

La formació que es donava en aquestes Escoles Normals era molt elemental i estava plenament subordinada al programa de les escoles de primera ensenyança. És a dir, no pretenia formar pedagògicament o humanistament els mestres. Els continguts de les escoles de magisteri s'assemblaven molt als de les mateixes escoles de primària, començant pel catecisme, història sagrada, lectura, cal·ligrafia i eren clarament inferiors als del batxillerat, els quals eren necessaris per entrar a la Universitat. La formació que rebien les futures mestres encara era més precària. A més, tenien la seva Escola Normal totalment separada de la dels varons.

La carrera de magisteri durava dos anys. Aquesta precarietat durà fins molt avançat el segle XX. Aniceto Sela, un dels col·laboradors de Giner de los Ríos a la "Institución Libre de Enseñanza" declarava anys més tard: "No afirmo novedad alguna al decir que la situación de nuestro maestro de escuela es por todos conceptos deplorable. Insuficientemente educado para el ejercicio de su profesión; atajado en sus iniciativas, cuando las tiene, por alcaldes, inspectores y caciques; gozando de posición social muy inferior a la dignidad y la importancia de su cargo; tan sórdidamente retribuido, que casi nunca llega su dotación al jornal del más modesto bracero; confinado en locales malsanos; reducido por el número y la heterogeneidad de los alumnos al papel de mero repetidor de lecciones aprendidas de memoria en malos libros. Si no se modifican inmediatamente las dotaciones de la instrucción primaria, no podran dedicarse a ella más que dos clases de personas: los que se sientan poseídos de una vocación rayana en la locura y los que no sirvan para otra cosa".⁴

La llengua d'ensenyament a l'Escola Normal, també a la de Barcelona, era evidentment la castellana. El castellà era la llengua "culta" i les classes dirigents la utilitzaven en els seus discursos i negocis. Tanmateix, el català era la llengua d'ús social, la qual cosa constituïa una dificultat sobreafegida per als alumnes de magisteri, els quals havien d'escoltar, llegir, estudiar i expressar-se en una llengua que no era la seva i en la qual havien d'ensenyar posteriorment.⁵

La llengua de l'ensenyament

La llengua castellana serà la llengua a utilitzar a l'escola segons la Llei Moyano. La castellanització de la cultura catalana, juntament amb la pèrdua dels drets catalans, una forta centralització política i administrativa, varen ser la conseqüència de la victò-

ria de les tropes de Felip V de Borbó a la guerra de Successió (1714). Una instrucció secreta als corregidors de Catalunya de 1717 ordenava que es tingués “el mayor cuidado en introducir la lengua castellana, a cuyo fin dará las providencias más templadas y disimuladas para que se consiga el efecto sin que se note el cuidado.”⁶ No obstant això, l’escolarització durant el segle XVIII va ser pràcticament en català, tal i com ho demostren les edicions dels llibres escolars de l’època, inclosos els de la Universitat de Cervera, que també es van fer en català. L’objectiu de castellanitzar l’escola no va ser fàcil. L’Església va seguir utilitzant els vells catecismes i llibres de moral, els quals eren imprescindibles per poder entendre’s amb nens i adults que desconeixien totalment la llengua imposada.⁷ L’any 1768, regnant Carles III, es prohibeix totalment l’ensenyament en català a l’escola primària.

Durant el segle XIX, es produeix el procés de castellanització del sistema escolar a mesura que l’Estat liberal construeix el seu sistema educatiu. La Constitució de Cadis ja recull la idea il·lustrada de la unificació lingüística i d’oblidar-se de les “llengües medievals”, seguint el model francès. L’informe Quintana indicava que “una ha de ser la doctrina en nuestras escuelas y unos los métodos de enseñanza” i afegeix “una la lengua en que se enseñe, y ésta sea la lengua castellana”. Tal com diu Josep González A.: “La incapacidad de la burguesía para levantar durante el siglo XIX un aparato escolar eficiente será determinante no sólo para no obtener los niveles de alfabetización necesarios al proyecto económico burgués, sino para imponer un idioma único de Estado como se consiguió con el francés o el inglés.”⁸ La Llei Moyano, amb una organització de la inspecció més eficaç, va facilitar aquesta tasca d’instruir en castellà: “La gramática y ortografía de la Academia Española serán texto obligatorio y único para estas materias de la enseñanza pública” (art. 88). Com assenyalava un testimoni de l’època és a partir de 1857 quan “queda proscribida, i definitivament, la nostra llengua de les escoles”.⁹

No era fàcil per als mateixos mestres d’ensenyar en una llengua que no era la seva. Així s’explica que el 1869, Salvador Genís publicà un llibre titulat “El auxiliar del Maestro Catalán”. A la introducció, l’autor aprofita per atacar, amb arguments psicopedagògics, les bases que sustenten la imposició de la llengua castellana i per exposar les dificultats sobreafegides de l’ensenyament en castellà: “Uno de los mayores obstáculos que en nuestras escuelas se oponen al adelantamiento de los niños es, sin duda alguna, el tener que recibir y estudiar sus lecciones en una lengua diferente de la que aprendieron de boca de sus madres y hablan de continuo, excepto en los cortos intervalos que nosotros nos vemos obligados a impedirselo. “Lo cierto es que la mayor parte de ellos aprenden tarde y mal el castellano, y que su ignorancia respecto de esta lengua nos obliga a emplear doble o triple tiempo y trabajo para enseñarles cualquier asignatura ...”

Molt més endavant, el 1915, el mateix autor escriu en un altre llibre seu, “Hores escolars”: “Molt novell encara en la carrera, vaig comprendre que’l principal entrebanc que’ls mestres catalans trobàvem per a obtenir a les classes avenços proporcionats als nostres esforços i al nostre desig, era la llengua forastera, completament desconeguda dels alumnes, en que se’ns obligava a educar-los i instruir-los”.¹⁰

Tota aquesta sèrie de pressions i disposicions, iniciades amb el despotisme il·lustrat i continuades per l’Estat liberal i amb l’aplicació de la Llei Moyano, van acostumar la gent a associar l’alfabetització i l’escola amb el castellà. En aquest sentit, recordem que el 1896 al Congrés dels Diputats quan el valencià Manuel Polo va demanar que els mestres catalans i bascos sabessin la seva pròpia llengua i que aquesta s’ensenyés a les escoles de

mestres, el ministre Linares Rivas li va respondre que això no ho podia consentir “como Ministro, ni menos como español”.¹¹ La persecució de la llengua catalana va arribar a tenir aspectes ridículs, com el fet de prohibir de parlar-la per telèfon (1896) i de posar rètols a les escoles de l'Estat amb la llegenda “ Se prohíbe hablar en catalán”.

El nacionalisme d'esquerres va ser el primer a mobilitzar-se contra aquest estat de coses. Valentí Almirall, des de les pàgines de l'Avenç, va reclamar l'escola catalana. El 1885, el Memorial de Greuges -presentat a Alfonso XII- inclou el del desterrament del català de les escoles. El 1898, Flos i Calcat va fundar una de les primeres escoles catalanes. Fins a la II República, l'alfabetització en català va ser més simbòlica que real. Al Baix Llobregat, va ser el castellà la llengua de les escoles. Només les escoles de l'Ajuntament de Barcelona van alfabetitzar en català. Tota la documentació que hem consultat a l'Arxiu Municipal d'Esplugues era escrita en castellà, igual que els informes de la Inspecció.

La separació de sexes a les escoles

La Llei Moyano especificava: “Únicamente en las escuelas incompletas (és a dir en les escoles dels nuclis de població menors de 500 habitants) se permitirá la concurrencia de los niños de ambos sexos en un mismo local, y aún así con la separación debida”. Així, un fet tan universal en les nostres latituds a l'actualitat, com és la coeducació, és a dir, que nois i noies puguin compartir drets, deures, programes i materials educatius en els mateixos locals, va tenir una llarga gestació. Espanya haurà d'esperar la Segona República per a la seva aprovació normativa, i no va ser gens fàcil, d'aconseguir-ho. Tant els bisbes com el Vaticà es van mostrar bel·ligerants contra el propòsit de voler educar junts nois i noies. Invocaren la llei natural com a argument suprem. Però, encara que s'aprovà, no va ser realment efectiva fins a l'arribada de la democràcia, posterior a la dictadura franquista.

L'ensenyament secundari

El 1860 a cap poble de la comarca del Baix Llobregat hi havia cap institut de segona ensenyança o d'ensenyament secundari. La Llei preveia que a cada província hi hagués un institut de segona ensenyança, però, lògicament, aquest es trobava a Barcelona.

Les Juntes Locals d'Ensenyament Primari

La Llei Moyano regula l'existència de Juntes Locals d'Ensenyament Primari, l'objectiu de les quals era vetllar pel compliment de la llei per part dels ajuntaments. Ara bé, la seva composició era molt heterogènia, formada per l'alcalde, un regidor, el rector i tres pares de família. Posteriorment, s'hi van afegir també representants dels mestres, la qual cosa feia que el seu funcionament fos molt ineficaç i afavoria el caciquisme en els ambients rurals. No s'hi debatien els problemes propis de l'ensenyament i l'educació. Les reunions de les Juntes eren informatives i més aviat servien per controlar els mestres. Tanmateix, les Actes de la Junta Local d'Esplugues, conservades a l'Arxiu de la població, constitueixen una font de dades molt interessant.

La funció inspectora que recull la Llei Moyano no va ser una innovació, ni va ser, amb posterioritat a la Llei, l'instrument administratiu eficaç de control de la quantitat d'escoles que feien falta o de la qualitat del seu ensenyament. Amb un inspector per província, poc es podia esperar de la seva capacitat d'assessorament o denúncia. "En muchas escuelas no llega la visita del inspector a cada escuela más que de siete en siete años; en otras tarda seis; dos y medio en las más afortunadas,"¹² declarava Aniceto Sella a començament del segle XX. De fet, un Real Decreto de 18/11/1907 ordenà que totes les escoles fossin visitades per la inspecció, almenys un cop cada tres anys.

Sovint s'aprofitava la visita de l'inspector per realitzar els exàmens als alumnes davant les autoritats del poble. Al final de la visita, l'inspector elaborava un informe, que enviava al rector de la universitat corresponent i, normalment, mantenia una reunió amb els membres de la Junta Local d'Instrucció Primària a qui presentava les conclusions del seu informe. Precisament, l'informe de Bruno Barnoya al rector de la Universitat de Barcelona, el 1858, és la base de les dades que presentem en aquest treball.

Per finalitzar aquest resum del contingut de la Llei Moyano, pot resultar d'interès recollir la crítica aferrissada que Alexandre Galí fa d'ella: "La clau del sistema fou la famosa Llei de Instrucción Pública de 9 de setembre de 1857, coneguda per la Llei Moyano, una llei tan perfectament adaptada a la idiosincràsia de l'Estat espanyol que l'any 1936 encara era vigent com si no hagués passat res al món. El secret d'aquesta llei és molt senzill: es tractava d'un perfecte simulacre.... Ho deixava tot resolt sense que l'Estat hi hagués de posar res, és a dir, sense cap contingut real: un pit de pollastre sense pollastre. I tot a base d'un criteri que admira de tan senzill: l'escola primària la pagava el municipi. L'ensenyament secundari, professional i tècnic, corresponia a la província. Com a balanç, el 1900 l'analfabetisme es situava arran del 64%, quan als països del nord i centre d'Europa era un problema gairebé resolt."¹³

Com pot explicar-se, es preguntava Viñao, que l'Espanya de 1900 tingués el nivell d'alfabetització anglès de mitjan del XVIII, i que a l'entorn de 1965 tingués les taxes que Prússia i Suècia van aconseguir a meitat del XIX i França a començaments del XX? La no presència de la Reforma i la repressió de l'erasmisme (que aconsellava la lectura de la Bíblia en llengua vulgar) i l'existència d'una acció coordinada Església-Estat en matèria escolar són, entre altres, les causes explicatives de l'endarreriment espanyol.¹⁴

L'ensenyament als pobles del Baix Llobregat i la seva adequació a la Llei d'Educació de 1857: l'Informe Barnoya

Gràcies a l'inspector de Primera Ensenyança de la província de Barcelona, Bruno Barnoya, es poden conèixer molts aspectes sobre la situació de les escoles de tots els pobles que formaven el partit de Sant Feliu de Llobregat en finalitzar el curs 1857-1858. El partit de Sant Feliu de Llobregat es creà el 1835 i serví de base per delimitar la comarca del Baix Llobregat en la nova divisió territorial decretada per la Generalitat de Catalunya el 1936. Hi figuraven els mateixos pobles i ciutats que avui formen aquesta comarca a més de L'Hospitalet, que avui és part del Barcelonès, i que llavors hi constava amb 3.072 habitants.

L'Informe està signat el dia 4 de juliol de 1858. Es tracta del curs que començà justament amb la promulgació de la Llei Moyano (9/9/1857). Barnoya no fa cap es-

ment de la llei, però es pot imaginar alguna indicació de les autoritats educatives per saber l'estat real de l'educació als diferents pobles de la província. L'Informe presenta dues parts diferenciades, encara que complementàries: un quadre estadístic "de las escuelas de instrucción primaria de este partido formado según los datos adquiridos en la visita hecha en el presente año" i uns fulls informatius aclaridors del quadre estadístic. No consta a qui van adreçats, però amb tota probabilitat el receptor de l'Informe era el Rector de la Universitat de Barcelona. Els originals d'aquests documents es troben dipositats a l'Arxiu de l'esmentada Universitat.

El contingut, molt complert, del quadre estadístic està especificat als fulls informatius: "Por el cuadro estadístico que se acompaña, podrá Vd. enterarse de los pueblos que tienen escuelas; número de almas y vecinos; escuelas superiores, elementales completas e incompletas y de párvulos, públicas y privadas, de niños y de niñas, relación del número de escuelas de cada pueblo con el de vecinos del mismo; maestros, maestras ayudantes y ayudantas con título o sin él; número de niños y niñas concurrentes a las dichas escuelas, expresando los que son menores de 6 años, los comprendidos en la edad de 6 a 8, en la de 8 a 10 y en la de 10 en adelante; número de niños y niñas que no pagan retribución; relación en que está la suma de niños y niñas que asisten a las escuelas con el número de almas del pueblo; número de niños y niñas que reciben cada una de las enseñanzas que abraza el programa de la escuela; dotaciones que disfrutan los maestros, maestras, ayudantes y ayudantas; importe de las retribuciones que pagan los niños y niñas que no son absolutamente pobres, y, últimamente, edificios propios de los Ayuntamientos y destinados para escuelas públicas, los que no siéndolo se paga alquiler, y estado en que se encuentran unos y otros".

Bruno Barnoya presentava i resumia així la realitat de la comarca i de les escoles, abans d'aturar-se a cada poble: "Después de haber recorrido todos los pueblos del partido de San Feliu de Llobregat, y terminada la visita de las escuelas de primera enseñanza establecidas en el mismo, tengo el honor de manifestar a V.E. todo cuanto he observado, indicando al propio tiempo los pueblos que tienen escuela y los que la deben tener pública elemental completa o incompleta de niños y niñas según el número de almas". "Este partido se compone de 32 distritos municipales formados por 49 pueblos y cuadras o caseríos. Cuatro de dichos distritos tienen más de 3.000 almas pero no llegan a 10.000; 12 constan de mas de 1.000 y menos de 3.000, 10 son mayores de 500 y menores de 1.000 y los restantes se componen de menos de 500 almas". (Barnoya està pensant en la classificació de les poblacions segons el nombre d'habitants, tal com ve assenyalat per la Llei Moyano). "Parte de las mencionadas poblaciones son fabriles e industriales y las otras solamente agrícolas".

"Consta este partido de 8.228 vecinos que forman 45.294 almas. Existen en el mismo 38 escuelas de primera enseñanza para niños y 6 para niñas. De las 38 escuelas para niños, son 3 públicas elementales ampliadas, 20 completas, 2 incompletas y 3 de párvulos; y 2 privadas elementales ampliadas, 5 completas, 2 incompletas y 1 de párvulos. Una escuela de niñas es pública elemental completa; 4 privadas de la misma clase y la otra incompleta". "En 23 de los 26 distritos municipales mayores de 500 almas tienen ya la correspondiente escuela pública elemental completa de niños, habiendo una privada en los tres restantes. También hay escuela pública elemental incompleta de niños en 2 de los 6 distritos menores de 500 almas y una privada en otro. Sólo existe una escuela pública elemental completa de niñas en uno de los indicados 26 distritos, otra privada en el mismo y una de estas últimas en otros cuatro de aquellos distritos".

Quant temps havia transcorregut des de l'anterior visita de la inspecció? D'un a tres anys? De totes maneres, el balanç de creació d'escoles noves era francament positiu: "Desde la anterior visita se han creado en este partido las siguientes escuelas de primera enseñanza: una privada elemental de niños y otra de niñas en Molins de Rey y en San Lorenzo de Ortons; dos de niños en Esparraguera; una de estas en Abrera, Castellví de Rosanes y Esplugas; una de niñas en San Feliu de Llobregat; otra de niñas y una de párvulos en Martorell, y una pública elemental incompleta de niños en San Martín de Torrellas y en Santa Coloma de Cervelló".

Al Quadre 4, es presenten els pobles de la comarca del Baix Llobregat, antic partit de Sant Feliu de Llobregat, visitats i mencionats a l'Informe Barnoya. El 1858 també formava part d'aquest partit L'Hospitalet de Llobregat, del qual parla i dona dades l'inspector. Actualment, l'Hospitalet de Llobregat no pertany a la comarca del Baix Llobregat, per la qual cosa no s'hi han incorporat les informacions corresponents a l'esmentada població. En canvi, Barnoya no menciona en el seu informe Castelldefels. Un comentari que es fa a l'informe suggereix que s'està a punt de nomenar un mestre per obrir una escola nova. La informació referent a si els pobles tenien mestre el 1789, prové de l'enquesta de Francisco de Zamora.¹⁵ El "no" correspon a la suma de qui respon explícitament així i de qui no contesta la pregunta.

Pobles del Baix Llobregat i escoles

L'informe valora positivament que, com a mínim, hi ha una escola (ja sigui pública o privada, completa o incompleta) per a nens en la totalitat dels pobles de la comarca (independentment del nombre d'habitants). Els pobles de més de 500 habitants que, malgrat no tenir escola pública, en tenen de privada són: Abrera, Cervelló i Sant Llorens d'Hortons. Tanmateix, Barnoya vol deixar constància de la manca d'escoles públiques en aquests tres pobles. En relació als pobles de menys de 500 habitants, tenen una escola pública incompleta Sant Martí de Torrelles i Santa Coloma de Cervelló i una escola privada incompleta Castellví de Rosanes. Sant Martí de Torrelles i Santa Coloma de Cervelló consten com si tinguessin l'escola acabada d'estrenar, ja que no la tenien en l'anterior visita de l'inspector.

S'inicia ara una explicació, poble a poble, de quina era la situació en què es trobava l'escola i l'opinió de l'inspector per millorar aquesta situació. Es poden endevinar alguns criteris prioritaris en plantejar les millores: en primer lloc, la creació d'escoles públiques als pobles que només en tenen de privades, per tal d'afavorir l'assistència dels nens fills de famílies pobres. (L'Informe Barnoya deixa entreveure una clara crítica cap al funcionament de les escoles privades de la comarca, tant pel contingut com per la persona que les regenta). En segon lloc, la creació d'escoles, també públiques, per a nenes allà on no n'hi ha. Finalment, la millora de les condicions en les quals es donava l'ensenyament (capacitat, espai, llum, higiene, etc.).

En referència als pobles de menys de 500 habitants, expressa:

De Castellví de Rosanes: "Existiendo solamente en este pueblo una escuela privada, dirigida por el secretario del Ayuntamiento, en donde no pueden asistir los niños pobres por tener que pagar la retribución al maestro, convendría que se creara enseñada la escuela pública elemental incompleta a fin de educar e instruir a los hijos de todos los vecinos del mismo".

Població	Habitants		Tenia Mestre el 1789?		Esc. Públ. que hauria de tenir (Llei Moyano)		Escola Pública que té el 1858		Escoles Privades		Nombre d'alumnes Escoles Públiques		Nombre d'alumnes Escola Privada	
	Sí	No	Nens	Nenes	Nen	Nenes	Nens	Nenes	Nens	Nenes	Nens	Nenes	Nens	Nenes
Abreia			1	1	1				1(inc)				18	
Begues		No	1	1	1						20			
Castelldefels		No												
CastellvídeR.		No	1(inc)	1(inc)				1					13	
Cervelló		No	1	1				1(inc)					12	
Corbera		No	1	1	1						53			
Cornellà		No	1	1	1						80			
Esparraguera	Sí		2	2	1			2	1		159		38	46
Esplugues de Ll.	No		1	1	1			1			60		20	
Gavà	Sí		1	1	1						87			
Gelida			1	1	1						94			
Martorell	Sí		3	3	1	1			1		163	69	30	41
Molins de Rei	Sí		2	2	1+P				1	1(inc)	130		48	39
Pallejà		No	1	1	1						50			
Papiol	Sí		1	1	1						75			
El Prat de Llobregat	Sí		1	1	1			1			99		48	
S. Andreu de la Barca	Sí		1	1	1						67			
S. Boi de Llobregat	Sí		2	2	1						130			
Sant Climent	Sí		1	1	1						62			
S. Esteve Sesrovires	No		1	1	1						46			
Sant Feliu de Ll.	Sí		2	2	1+P				1		153			26
Sant Joan Despi	No		1	1	1						60			
Sant Just Desvern	Sí		1	1	1						40			
Sant Llorens			1	1	1				1	1			93	40
Sant Martí de Torrell.			1(inc)	1(inc)	-P						16			
Sant Vicens dels Horts	No		1	1	1						81			
Sta. Coloma	No		1(inc)	1(inc)	-P						17			
Vallirana	No		1	1	1						89			
Viladecans			1	1	1						60			
TOTAL	11		34	34	22 + 4P	1	9	5	1891	69	320	192		

Quadre 4. Quadre 4. Elaboració pròpia a partir de l'Informe Barnoya. Abreviacions: inc= escola incompleta. P=Parvulari

De Sant Martí de Torrelles i de Santa Coloma de Cervelló: “Desde la última visita se han creado en estos dos pueblos la escuela pública elemental incompleta de niños, las cuales son dirigidas por los secretarios de los Ayuntamientos”.

Dels pobles amb una població d'entre 500 i 2.000 habitants, que són la majoria, l'informe de l'inspector n'apunta comentaris de les escoles. Així, aquests són els que fa dels tres esmentats anteriorment que no compten encara amb escola pública:

D'Abdera: “Siendo muy incompleta la escuela privada de niños, única que existe en este pueblo y dirigida actualmente por el secretario del Ayuntamiento, considero indispensable la pronta creación de la escuela pública elemental completa de niños que por ley corresponde, a fin de crear después la pública de niñas”.

De Cervelló, declara: “También debería crearse en este pueblo, con la mayor prontitud posible, la escuela elemental completa de niños, por ser muy incompleta la privada que ahora existe y además ser dirigida por una persona sin título”.

De Sant Llorenç d'Hortons: “Sin embargo de haber en este pueblo una escuela privada elemental de niños y otra de niñas, conviene que se plantee pronto, a lo menos, la pública elemental de niños, en donde puedan concurrir los hijos de las familias pobres”. Dels altres pobles (d'entre 500 i 2000 habitants) que tenen escola pública, escriu:

De Begues: “Por ser poco a propósito el local destinado a escuela pública de niños de este pueblo, sería muy conveniente se colocara aquélla en el piso principal de la casa del Ayuntamiento, proveyéndola enseguida del menaje necesario”. I continua: “Habien-do aumentado con el nuevo censo de población el número de almas de ésta y debiendo ser la dicha escuela elemental completa, no puede permitirse que el maestro desempeñe la secretaría del Ayuntamiento. Planteada ya la escuela pública elemental completa de niños, debería crearse la (escuela) de niñas”.

De Castelldefels: “Luego que se haya provisto el magisterio de la escuela pública elemental incompleta de niños de este pueblo, podrá establecerse ésta en una de las salas del piso principal de la casa del Ayuntamiento”.

De Corbera: “No teniendo la sala destinada para la escuela pública la capacidad suficiente para contener el número de niños concurrentes, convendría establecer ésta en la sala contigua de la misma casa, ya que el Ayuntamiento la tiene alquilada para otro objeto, pudiendo ser la primera de dichas salas para la escuela pública de niñas que debe crearse”.

De Cornellà: “Para que la sala de la escuela pública de niños de este pueblo fuese más clara y ventilada, sería menester arreglar bien las aberturas existentes y construir alguna otra. También debería componerse la escalera, por la cual han de subir precisamente los niños a la escuela, a fin de evitar que éstos se caigan... Ya que el edificio es propiedad del Ayuntamiento y al mismo tiempo destinado para escuelas de primera enseñanza, sería muy conveniente se arreglara en él otra sala para establecer la escuela pública elemental completa de niñas que debe crearse y la correspondiente habitación para la maestra.”

De Gavà (S'ha de recordar que és l'única escola, l'edifici de la qual està qualificat per l'informe de la inspecció de “malo”): “A causa de ser muy reducida y poco ventilada la sala que sirve de escuela pública de niños, en perjuicio de éstos y de la enseñanza, deberían hacerse inmediatamente los reparos indispensables en el edificio en donde está situada aquélla, a fin de dar a dicha sala la capacidad necesaria para estar con la comodidad debida todos los niños de este pueblo. Siendo el referido edificio propio del Ayuntamiento y concedido para la primera enseñanza, podría verificarse, respecto la escuela pública de niñas que ha de crearse en esta población, lo mismo que he indicado para la de niñas de Cornellà”.

De Papiol: “Por carecer de luz la sala de la escuela pública de niños de este pueblo, convendría construir una claraboya y colocar vidrieras en las puertas y ventanas. Al mismo tiempo debería construirse una nueva letrina para evitar el mal olor y no perjudicar a los niños en la escuela... Muy conveniente sería la creación de la escuela pública elemental completa de niñas.”

Del Prat: “No pudiendo pertenecer a la clase de escritura todos los niños concurrentes a la escuela pública por ser bastante reducida la sala, deberían verificarse las obras proyectadas con este fin para que tenga la capacidad correspondiente. Hace muchísima falta en este pueblo la escuela pública elemental completa de niñas que debe crearse”.

De Sant Boi: “Faltando la luz indispensable en la sala destinada para escuela pública de niños, principalmente durante la clase de escritura, deberían abrirse a lo menos dos ventanas, o bien alguna claraboya. Para poder estar con más desahogo los niños menores, que enseña el ayudante bajo la dirección del maestro, sería muy útil que aquellos ocupasen interinamente la sala allí contigua, en la cual celebra las sesiones el Ayuntamiento, hasta que se halle otro local más capaz, claro y ventilado. Es también de mucha necesidad la creación de la escuela pública elemental completa de niñas.”

De Viladecans: “A pesar de ser bastante clara y ventilada la sala en donde está situada la escuela pública de niños de este pueblo, no tienen capacidad suficiente para contener todos los que frecuentan, ni puede ser general la clase de escritura; por lo tanto, convendría buscar otro local más a propósito para este objeto. Convendría asimismo que se creara luego la escuela pública elemental completa de niñas, conforme está prevenido por la ley.”

Finalment, hi ha un conjunt de pobles, a les escoles dels quals es refereix l'informe de forma comuna i general. Es tracta d'Esplugues, Gelida, Pallejà, Sant Andreu de la Barca, Sant Climent de Llobregat, Sant Esteve Sesrovires, Sant Joan Despí, Sant Just Desvern, Sant Vicenç dels Horts i Vallirana: “Estando ya establecida en cada una de estas poblaciones la escuela elemental completa de niños en locales bastante regulares, debería crearse inmediatamente las de igual clase para niñas.”

Les poblacions de més de 2.000 habitants, com Esparreguera, Molins de Rei, Sant Boi de Llobregat i Sant Feliu de Llobregat, les quals haurien de tenir segons la Llei Moyano dues escoles públiques de nens i dues de nenes, tenen una dotació deficitària: compten solament amb una escola pública per a nens encara que Sant Feliu i Molins de Rei tinguin un parvulari i no en tenen cap per a nenes. Tanmateix, Barnoya sembla no tenir-ho en compte. Hi havia altres prioritats.

D'Esparreguera i Sant Feliu de Llobregat, l'informe es limita a dir que “debería crearse inmediatamente la de igual clase (escuela pública completa) para niñas”.

De Molins de Rei: “A fin de que pueda contener mayor número de niños el local propio para escuela pública de este pueblo, debería prolongarse la sala del piso principal de modo que con la azotea formase una sola pieza. No obstante, de haber en esta población una escuela privada elemental de niñas, es preciso la pronta creación de la pública”.

Tampoc és gaire crític Barnoya amb Martorell, que comptava amb 4.137 habitants. Hauria de tenir tres escoles completes de nens i tres de nenes. Només en té una de pública de nens i una de nenes. A més, compta amb una escola i un parvulari privats de nenes. L'informe diu de Martorell: “Aún cuando tiene mucha capacidad el local de la escuela pública, situada en la iglesia del exconvento de capuchinos de esta villa, no lo considero aún suficiente para que puedan estar en él con comodidad todos los niños de la población; por cuyo motivo sería muy conveniente se estableciera una nueva escuela pú-

Sant Llorenç d'Hortons)”. En un altre paràgraf, l'Informe ressalta la desproporció existent entre els nois i les noies en la matriculació a les escoles: “Concurren a las mencionadas escuelas 2.377 niños y 258 niñas”

Ja s'ha vist anteriorment que només el 26% de la població del Baix Llobregat major de 15 anys sabia llegir i escriure, segons el Cens de 1860, i que únicament el 4% de dones sabia llegir i escriure. La igualtat de drets en els aspectes educatius no es va plantejar amb profunditat al nostre país fins a la Segona República, quan es va aprovar l'escola mixta i la coeducació. L'Església catòlica i els sectors més rancis de la societat van plantar una guerra ferotge contra els plantejaments coeducatius. Es pot afirmar que el sistema educatiu d'aquella època s'identificava amb les escoles de nens. L'educació de les nenes es caracteritzava per la seva irrellevància, molt vinculada a les menyspreades “labores propias de su sexo”.

Per aquestes dates, l'Ajuntament d'Esplugues és requerit per l'autoritat governativa a crear una escola per a nenes tal com indicava la llei. A més d'invocar les dificultats econòmiques, el Consistori argumentava: “La enseñanza completa de niñas sería enteramente inútil. No habría acaso una sola (niña) que quisiese ni tuviese tiempo para dedicarse al estudio de los elementos de las materias que la Ley marca para la enseñanza en las escuelas completas de niñas”.¹⁶

Les escoles de pàrvuls

L'Informe Barnoya comptabilitza 402 nens menors de 6 anys a les diferents escoles públiques de la comarca i 78 a les escoles privades. Ara bé, només hi ha dues escoles (classes) públiques de pàrvuls (a Molins de Rei i a Sant Feliu de Llobregat) i una escola privada (a Martorell). És per això que l'inspector aconsella crear escoles públiques de pàrvuls en totes les poblacions fabrils.

Les indústries tèxtils que es van establir a la comarca al llarg de la segona meitat del segle van usar molta mà d'obra femenina i infantil, perquè eren més hàbils en segons quines feines i perquè era més barata. La incorporació de les dones a les feines de les fàbriques i la llarga durada de la jornada laboral feia necessària la creació de llocs on poder deixar les criatures petites.

Els mestres acceptaven fàcilment tot tipus de nens a la seva classe, independentment de l'edat, sobretot si pagaven. Quan el nombre d'alumnes ultrapassava les possibilitats del local, es feia necessari buscar un altre lloc on anaven els més petits. Per a l'educació d'aquests pàrvuls no es veia necessària la presència d'un mestre. Es buscava un ajudant, el qual, sota la vigilància del mestre titular, tenia cura dels menuts. No es tenia encara en compte el valor educatiu de l'escola de pàrvuls. Tenia més sentit com a “guarderia”. Barnoya sí podia tenir un altre criteri: “Se atiende con preferencia a la educación que a la enseñanza en las escuelas de pàrvulos”.

Com eren les escoles el 1860?

La majoria dels lectors interessats en aquest tema s'ha educat en un context educatiu molt diferent del que era habitual, no ja en els segles anteriors al XIX, sinó fins ben entrat el segle XX. L'entorn físic de l'ensenyament tenia ben poc a veure amb la

complexitat de les escoles actuals. L'escola, particularment la dels pobles, es reduïa habitualment a un únic espai o aula, on es barrejaven nens de diferents edats i diferents nivells d'aprenentatge. Els nois tenien la seva escola i les noies la seva, ben separada. A les ciutats, a Barcelona per exemple, existien les "escoles de pis"; és a dir, el mestre o mestra utilitzava com a escola una o més dependències del que era l'habitatge propi de la seva família. Als pobles, els ajuntaments llogaven alguna casa on habilitaven l'habitació del mestre, la sala-escola i una comuna (WC). S'ha d'imaginar, doncs, una sala més o menys arreglada (els alumnes netejaven l'escola en acabar la jornada) mal ventilada, mal il·luminada, freda a l'hivern i calorosa a l'estiu.

En el quadre 5, en l'apartat dedicat a la situació de les escoles, Bruno Barnoya qualifica l'estat dels edificis que les acullen. Només un edifici, el d'Esparreguera, li mereix el qualificatiu de "bueno". I només un, el de Gavà, queda qualificat com a "malo". Tots els altres edificis (20) són qualificats amb el discret "regular". Quin era el referent qualificatiu de l'inspector per arribar a aquestes conclusions, que creiem que són excessivament benèvols? No ho sabem, però, com a referent vàlid, cal recordar que, molts anys més tard, el 1902, el Conde de Romanones feia aquesta descripció de les escoles de l'Estat: "Hay escuelas confundidas con los hospitales, con los cementerios, con los mataderos, con las cuadras. Hay escuelas que sirven de entrada a un cementerio y los cadáveres son depositados en la mesa del profesor, antes del sepelio, para entonar los últimos responsos. Hay escuelas donde los pobres niños y niñas no pueden entrar hasta que no sacan las bestias, que van a pastar; hay escuelas tan reducidas que apenas hace algo de calor se producen en los niños desvanecimientos por escasez de aire y falta de ventilación; hay escuelas que es depósito de estiércol en fermentación y se le ocurre a alguna autoridad local decir que de esta suerte están los niños más calientes en invierno. El inspector de una de las zonas de Cataluña denunció el hecho de que existe en su jurisdicción una escuela conviviendo con una cárcel, otra instalada entre un salón de baile y un café, y otra cuya única ventana se abre sobre un cementerio. Otro inspector habló de un local-escuela utilizado como toril cuando en el pueblo hay capeas". "En el 90% de los casos la escuela es la peor casa de pueblo. Aun resulta algo más lamentable; en muchos pueblos los propietarios aprovechan las vacaciones para posesionarse de los locales que habían dado en arrendamiento, y luego no hay medio de volver a abrir las escuelas porque nadie quiere ceder las casas para instalarlas". "En otros casos, en donde la iniciativa pública o privada se ocuparon de construir escuelas, el esfuerzo ha resultado inútil, porque la obligación de conservarlas, reservada a los Municipios no ha sido cumplida". "Otras veces los locales son destinados para usos distintos que para los que fueron construidos. En Orcera, en el edificio para escuelas, están instalados: en el bajo, un casino; en el principal, el Registro de la Propiedad, y las escuelas en el desván. En La Carlota, en el magnífico edificio que hizo construir Carlos III, está instalado el casino, que paga por la mejor y más grande parte del local dos reales diarios, y en cambio la escuelas está instalada en lo que fue cuadra del edificio".¹⁷

Sobre aquest particular, és interessant la descripció que el pare Manjón, fundador de les escoles Ave María, nascut a Sargentos de Lora (Burgos), fa de l'escola del poble: "Tenía Sargentos una modesta casita destinada para escuela de niños y niñas que ocupaba el piso bajo, dejando la principal para el maestro y su familia... La habitación destinada a la clase estaba en bajo y tenía por suelo tierras que, por ser polvorientas, cubrieron con lonchas de maderas. Las mesas eran tres, obra prima del maestro. Tenía de ancha algunas varas, de larga 7, y de alta 3,5, sin otro respiradero que una ventana de

una vara que daba al mediodía, por donde entraba la oscura luz a aquella mísera y lóbrega estancia... Los peritos de higiene decían que así convenía para que no hubiera frío en invierno”.¹⁸

El 28 d'abril de 1905 es va publicar el Real Decreto de “Subvenciones para la Construcción de Edificios Escolares”. L'exposició de raons justificatives d'aquest decret, feta pel ministre Carlos María Cortazo, manifesta prou clarament la situació en què es trobava a tot l'Estat espanyol la realitat educativa: “Preséntase al Ministro que suscribe el espectáculo de penuria y viciosa desorganización en que se encuentran los locales destinados a la instrucción educativa de los niños en la mayoría de los municipios españoles. Ningún sistema pedagógico puede encontrar atmósfera propicia para su desarrollo, ningún maestro estímulo de actividad, ningún discípulo atractivo y complacencia, dentro de un medio en que la incomodidad, el abandono y la tristeza constituyen permanente y hasta ahora, no evitado consorcio.”

A Catalunya, el gran mestre Pere Vergés, nascut el 1896, director de l'Escola del Mar, dependent de l'Ajuntament de Barcelona, i un dels impulsors al nostre país de les idees de “l'escola nova”, descrivia així els seus inicis escolars: “Fins que, no sé com, un matí, la mare em va acompanyar a la primera escola de la meva vida. Només en tinc el record d'una habitació petita i entenebrida, plena de quitxalla cridadera, i una eixida bruta on hi havia la comuna. A la tarda ja no hi vaig tornar”. “La segona escola va ser la de Don Macario. L'escola era una planta baixa, allargada i estreta, amb dues fileres de pupitres... Al fons de l'estança, muntada sobre una tarima, presidia la taula de Don Macario. Des d'on jo seia, el veia de lluny. L'home solia venir tard a classe i apareixia amb una bufanda grisa i la calba coberta amb una birreta negra. Es passava l'estona tossint i gargallejant. A mig matí vèiem entrar la dona del mestre, molt esquifida, amb un tassó de llet fumejant que col·locava damunt la taula, i Don Macario s'entretenia mullant-hi pa i fent xarrups sorollosos. Però el que em tenia seriosament capficat era el seient de la meva cadira. Això era el que més m'amoinava, perquè d'altra banda, no tinc record que ningú m'ensenyés mai res i em passava les hores sense badar boca.”¹⁹

Al Baix Llobregat, l'inspector Barnoya fa una crítica generalitzada als ajuntaments de la comarca: “La generalidad de los Ayuntamientos de este partido guardan las debidas consideraciones a los maestros de sus respectivos pueblos, pero hasta ahora han mirado con cierta indiferencia el arreglo de las escuelas públicas de los mismos. Con el pretexto de economías solo continuaban en los presupuestos municipales pequeñas cantidades para gastos de escuela y gastos extraordinarios; los cuales eran insuficientes para el completo arreglo del local que sirve de escuela y para completar el menaje y demás objetos de enseñanza. Pero este inconveniente habrá desaparecido luego que los maestros cobren de los Ayuntamientos las cantidades para gastos del material de sus escuelas, conforme dispone la Real Orden de 15 de Diciembre de 1857”. La cura perquè les escoles tinguessin un aspecte polític i agradable contitueix una de les preocupacions que manifesta Barnoya, el qual acaba així el seu informe: “Por fin, concluiré manifestando a V.E. las observaciones que hice a la Juntas locales de primera enseñanza y a los maestros y maestras de este partido. Encargué a las primeras procurasen el arreglo y conservación de los edificios destinados para escuelas públicas. Últimamente, previne a los maestros y a las maestras que procurasen estrictamente el cumplimiento de sus deberes y el mejor arreglo de sus establecimientos”.

Si bé des dels mateixos orígens de l' "homo sapiens", hi ha hagut un interès per educar els infants i transmetre els coneixements que la humanitat anava acumulant, la Pedagogia, entesa com a ciència de l'educació, es considera que neix el segle XIX amb Herbart (1776-1841) i la seva obra *Pedagogia General*. Herbart, alemany, aplicà la reflexió científica i la descripció sistemàtica en la seva pròpia pràctica com a educador. Per aquestes dates, a Europa, concretament a Suïssa, Pestalozzi (1746-1827), dedicat a l'educació dels nens pobres, iniciava el moviment conegut posteriorment com a "escola activa" o "escola nova", en contraposició a "l'escola tradicional". En poques paraules, "l'escola activa" dona a l'alumne el protagonisme del seu propi procés d'aprenentatge. L'aula és concebuda com un laboratori on l'infant manipula, observa, elabora hipòtesis i experimenta amb la realitat, mitjançant el suport del mestre, el qual facilita als alumnes ocasions diverses i estimulants per desenvolupar aquesta activitat. L'educació té com a objectiu el desenvolupament integral del nen i es basa en els seus interessos i les seves capacitats.

En aquesta línia i durant el segle XIX i la primera meitat del segle XX, es va veure sorgir en diferents països d'Europa i Amèrica principalment, un seguit d'elaboracions teòriques i d'aportacions pràctiques que, des de diferents plantejaments, varen contribuir a elaborar un cos de pensament pedagògic del qual continuem beneficiant-nos. Noms com Decroly, Claparède, Montessori, Dewey, Piaget, entre d'altres, al costat de psicòlegs i pedagogs contemporanis, com Vigotsky, Ausubel, Bruner, Freire, etc., fonamenten encara a l'actualitat els sistemes educatius dels països desenvolupats. En les dates que ens ocupen (meitat del segle XIX) ni a Espanya ni a Catalunya ni al Baix Llobregat es pot parlar de teoria o experiències pedagògiques diferents de les que configuren "l'escola tradicional". Les influències pedagògiques europees no arriben a Catalunya fins al voltant de 1900 i, sobretot, ben entrat el segle XX.

Els materials d'ensenyament eren, en bona lògica, molt diferents als actuals. El paper, per exemple, era escàs i molt car; per tant, se n'havia de reduir al màxim l'ús. Els nens i nenes aprenien a escriure i a utilitzar els nombres fent servir unes pissarretes (fetes originàriament de pedra-pissarra) on s'escrivia i s'hi esborrava. Aquests materials eren propietat de l'escola. Els nens i nenes aprenien a llegir utilitzant abecedaris i cartilles. Un cop sabien llegir, podien disposar de petites enciclopèdies. Les enciclopèdies portaven en un sol volum la informació de les diferents matèries o assignatures i servien per a tota l'escolaritat.

Un llibre bàsic a cada escola era el catecisme. Una part del temps d'escola, probablement la més compartida per la totalitat dels alumnes, la constituïa l'ensenyament de la religió. El seu contingut eren pregàries fetes en comú, l'explicació del mestre i la recitació cantada de textos del catecisme. A l'aula, a més del crucifix i de la imatge del rei o mandatari de torn, podia haver-hi algun mapa d'Espanya. Segons el nivell d'ensenyament del nen, podia trobar a l'escola algun sistema de peces i mesures o algun altre material.

Els mètodes d'ensenyança anaven molt en funció del tarannà del mestre, de la seva formació i del nombre d'alumnes ("cada maestrillo tiene su librillo", deia un vell refrany). Fins ben avançat el segle XVIII, l'ensenyament es considerava una funció individual, és a dir, el mestre anava cridant d'un en un els alumnes i els ensenyava o els demanava allò que havien de saber. La resta d'alumnes, asseguts en uns

bancs al fons de la sala, feien el que podien. L'ensenyament col·lectiu va aparèixer tardanament i probablement de la mà de les congregacions religioses d'ensenyants, que ja agrupaven un nombre considerable de nens.

L'ordre i el silenci eren valors universalment acceptats. Altrament, eren imprescindibles per mantenir un grup d'alumnes dins l'aula. Diu l'Informe Barnoya: "Durante las horas de clase, unas y otros (nenes i nens) guardan bastante silencio y compostura y manifiestan el debido respeto y afecto a sus maestros" L'ensenyament es basava en la memorització i l'aprenentatge per repetició. Era freqüent sentir "cantar" els alumnes: les oracions diàries, l'abecedari, la seqüència dels nombres, les síl·labes, les paraules, el catecisme, les definicions gramaticals o d'altres disciplines, les taules de sumar i multiplicar. Quasi tot era transmès i après mitjançant fórmules cantades i repetides fins la sacietat. Es donava molta importància a la "bona lletra" i a la cal·ligrafia. Els alumnes dedicaven, doncs, hores i hores a la reproducció de lletres, paraules o frases ja fetes. La creació de textos es considerava un grau molt desenvolupat de l'aprenentatge i era propi dels nivells superiors de l'ensenyament.

L'estricta disciplina era necessària per mantenir l'ordre i el silenci dins de l'aula. La família i tota la societat en general estava impregnada de l'absolutisme i autoritarisme del poder polític i de l'actitud més aviat servil cap a l'autoritat. Així doncs, els càstigs físics no solament estaven autoritzats, sinó que formaven part de l'aprenentatge de la duresa de la vida i de l'obediència deguda als superiors.

Algunes descripcions de l'escola dels nostres pares i avis fan palesa la penúria material i pedagògica en què l'aprenentatge es duia a terme. El pare Manjón ens ha deixat aquest testimoni: "El maestro de aquella lúgubre y angustiosa escuela era, por aquellos tiempos (Manjón va entrar al seminari de Burgos el 1861) un vecino de Rocamudo, casado y con tres hijos, sin título alguno, de unos cuarenta años, alto, nervioso y escueto, quien sabía hacer letra pero sin ortografía, leer, pero sin gusto, y calcular, pero en abstracto, y, sólo con números enteros, hasta dividir por más de una cifra... El señor maestro se sentaba en un sillón magistral, obra de sus manos, y allí fumaba, conversaba con cuantos venían a pasar el rato, salía a tomar el sol y el aire a la calle, encargando a los muchachos que leyeran a voces, y si acaso el guirigay cesaba, él entraba furioso en clase, empuñaba las disciplinas y a todos zurraba hasta ponerles las orejas encarnadas, con lo cual renovaban los gritos, el maestro se desfogaba y se volvía a subir para airearse o solearse, según los tiempos... Como la dotación era escasa, el señor Maestro reunía varios cargos y oficios, con los cuales medio vivía, pues era Maestro de escuela, Sacristán, Cantor, Campanero, Relojero, Carpintero, Cazador, Relojero, Secretario, Amanuense y lector de familias y soldados, y el Factotum del pueblo, todo con letras mayúsculas y minúsculas retribuciones... ¿Cuánto ganaba, dirá alguno? De ocho a diez reales mal contados, salvo algunos regalillos de asaduras y salchichas, cuando la matanza, y de leche..."

L'objectiu més esperat del pas per l'escola era aprendre a llegir i escriure. Els materials didàctics, com ja s'ha dit, eren escassos i poc estimulants: abecedaris, cartells programats per anar passant de les lletres vocals a les síl·labes, d'aquestes a les paraules i de les paraules a les frases. (Barnoya escriu: "En la clase de lectura, luego que los niños conocen las vocales y consonantes, se les enseña a combinarlas siguiendo el método silábico"). Tot es feia de forma repetitiva, cantant una i altra vegada les mateixes composicions. La dita popular, socialment acceptada que "la letra con sangre entra", reflecteix prou bé el cost generalitzat de l'aprenentatge de la lectu-

ra, incoent-hi els càstigs físics (Barnoya, però, escriu “no se imponen otros castigos que los prevenidos por el reglamento”. És probable que confongués desig amb realitat. De la mateixa manera, afirma: ”En las clases se dan explicaciones claras y sencillas, preguntas y pocas lecciones de memoria”). Fora de l’escola, era força improbable trobar-se amb textos escrits a l’abast de la canalla. L’escriptura també s’aprenia a base de repetir una i mil vegades lletres, síl·labes, paraules i frases sense cap significació per als nens. La reflexió sobre la naturalesa del nen, els aprenentatges i les innovacions pedagògiques trigarien encara moltes dècades a arribar.

El sou del professorat

La retribució econòmica dels mestres es conformava per una part regulada per l’administració, en funció del tipus d’escola, i una altra part fixada pel Rector de la Universitat en l’acta de nomenament del mestres, regulat per la llei, la qual marcava els límits mínims. Els ajuntaments de la comarca pagaven estrictament allò estipulat:

a.- Els pobles de menys de 500 habitants (Sant Martí de Torrelles i Santa Coloma de Cervelló) tenien escola pública incompleta i feien de mestres els corresponents secretaris d’ajuntament. El municipi pagava per la funció de mestre un sobresou de 1.000 rals i de 400 rals anuals, respectivament.

b.- Cobraven 2.500 rals anuals els mestres dels pobles que tenien entre 500 i 1.000 habitants: Begues, Corbera, Esplugues, Pallejà, Sant Andreu de la Barca, Sant Esteve Sesrovires, Sant Joan Despí i Sant Just Desvern.

c.- Els mestres que exercien el magisteri en pobles d’entre 1.000 i 3.000 habitants (Cornellà, Gavà, Gelida, Sant Climent de Llobregat, Sant Vicenç dels Horts, Vallirana i Viladecans) cobraven 3.300 rals anuals.

d.- Finalment, els mestres de poblacions de més de 3.000 habitants cobraven 4.400 rals anuals: Esparreguera, Martorell i Molins de Rei. Sant Boi de Llobregat figura entre els pobles que pagaven 4.400 rals al seu mestre, encara que no arriba a les 3.000 ànimes. El mestre de Molins de Rei es beneficiava que el poble hagués arribat als 3.002 habitants.

El sou dels ajudants de mestre, als quals no se’ls exigia el títol, oscil·lava entre els 3.000 rals anuals de Martorell, els 2.000 de Sant Feliu, 1.200 rals de Sant Boi, 1.095 de Sant Joan Despí i 1.000 rals de Molins de Rei.

Les aportacions de les famílies al sou dels mestres també eren variables i no tenien cap relació amb el nombre d’habitants del poble. (La llei permetia que una part del sou del mestre la paguessin els alumnes, en funció del poder adquisitiu de les seves famílies). Els nens pobres, si tenien certificat del rector, no pagaven l’escola. El mateix mestre feia de recaptador de diners dels seus alumnes, anotant quin era l’estat de comptes de cada un respecte del pagament. Aquestes circumstàncies, a més d’assenyalar diferències desagradables i injustes, devien crear situacions que no afavorien gens la relació educativa entre mestre i deixebles. Els ajuntaments acabaren assolint aquesta part del sou dels mestres. A l’Informe Barnoya s’indica que la totalitat dels alumnes de l’escola pública no pagaven al mestre, però era l’Ajuntament qui se’n feia càrrec. Aquest és el cas dels pobles de Begues, Esparreguera, Gavà, Molins, El Papiol, El Prat, Sant Andreu de la Barca, Sant Boi, Sant Joan Despí, Sant Martí de Torrelles, Sant Vicenç dels Horts i Viladecans.

Població	Habitants	Nº d'alumnes Escola pública		Nº de nens i nenes que no paguen	Sou dels mestres a l'any. (rals de bilió)		Retribució que paguen els alumnes. (a l'any)	
		Nens	Nenes		Mestre	Mestra	Mestre	Mestra
Abtera	706	-	-	-	-	-	-	-
Begues	799	20	-	20	2.500	2.500	814	-
Castelldefels								
Castellví de Ros.	323	-	-	-	-	-	-	-
Cervelló	1.027	-	-	-	-	-	-	-
Corbera	885	53	-	12	2.500	2.500	500	-
Cornellà	1.500	80	-	50	3.300	3.300	720	-
Cornellà	3097	159	-	159	4.400	4.400	-	-
Esparreguera								
Esplugues de Llob	784	60	-	20	2.500	2.500	1.440	-
Gavà	1.292	87	-	87	3.300	3.300	880	-
Gelida	1.740	94	-	20	3.300	3.300	700	-
Martorell	4.137	163	69	229	4.400	4.400	1.600	66
Molins	3.002	130	-	130	4.400	4.400	922	-
Pallejà	838	50	-	-	2.500	2.500	1.500	-
El Papiol	1.098	75	-	75	3.300	3.300	400	-
El Prat	1.895	99	-	99	3.300	3.300	-	-
S. Andreu de la Barca	898	67	-	67	2.500	2.500	750	-
S. Boi de Llob	2.755	130	-	130	4.400	4.400	800	-
Sant Climent	1.084	62	-	4	3.300	3.300	-	-
S. Esteve Ses	936	46	-	2	2.500	2.500	-	-
Sant Feliu	2.484	153	-	-	3.300	3.300	1.200	-
Sant Joan Despí	589	60	-	60	2.500	2.500	420	-
Sant Just Desvern	961	40	-	16	2.500	2.500	1.440	-
Sant Llorenç d'H.	944	-	-	-	-	-	-	-
Sant Martí de Torrelles	492	16	-	16	1.000	1.000	-	-
Sant Vicenç dels Horts	1.777	81	-	81	3.300	3.300	1.000	-
Sta. Coloma C.	211	17	-	3	400	400	432	-
Vallirana	1.288	89	-	9	3.300	3.300	400	-
Viladecans	1.088	60	-	60	3.300	3.300	-	-

Quadre 6. Elaboració a partir de l'Informe Barnoya

Ara bé, una cosa era la quantitat del sou que estava estipulada i una altra de ben diferent era l'endarreriment amb què els ajuntaments acomplien la seva obligació. En defensa dels mestres, l'inspector escriu: "No considero necesario indicar cosa alguna relativa al cobro de las dotaciones fijas de los maestros, porque V.E. sabe ya el atraso en que se encuentran y las causas que lo han motivado".

El nombre d'alumnes i l'assistència a l'escola

En el quadre 6 es pot observar l'elevat nombre d'alumnes que podia haver-hi en una escola al càrrec d'un mestre, segons l'informe Barnoya. Algunes escoles passen del centenar d'escolars: Martorell, 163; Sant Feliu, 108; El Prat, 100. Com podia un sol mestre fer-se càrrec d'aquest nombre d'alumnes? Hi ha diverses raons: en la base, es troba la manca de consideració social de l'escola i de la professió de mestre. Quina utilitat tenia l'escola per a la immensa majoria de la població? L'absentisme escolar era, doncs, força elevat. Altres causes podien justificar la no assistència a l'escola: freqüents i llargues malalties infantils, el fred, l'ajuda a casa en les feines agrícoles, la incorporació precoç a les fàbriques tèxtils, la cura dels germans més petits, les feines domèstiques, etc. D'altra banda, alguna cosa s'havia de pagar al mestre i no totes les famílies tenien possibilitats de fer front a aquesta despesa. Les llistes d'assistència de l'època són prou eloqüents pel que fa a l'absentisme i les seves causes, que els mestres escriuen al costat de cada nom.

Sobre aquest tema informa Bruno Barnoya: "Generalmente, los niños frecuentan las escuelas elementales desde la edad de 5 a 11 años inclusive y hasta 13 las niñas. Los párvulos van a las suyas desde 3 a 6 años". "La concurrencia a las dichas escuelas puede considerarse igual en todas las estaciones del año, excepto a las de las poblaciones rurales que algunos padres ocupan a sus hijos durante los días que se emplean en la siega, trilla y vendimia"... "No se educa ni se instruyen todos los niños de los pueblos, ni tampoco asisten con la debida puntualidad parte de los que concurren a las escuelas. Puede muy bien atribuirse la causa de este mal a la ignorancia de los padres que miran con indiferencia la educación de sus hijos. Considero que esto se evitará en gran parte cuando las Juntas Locales de primera enseñanza cumplan bien su cometido". Abunda sobre aquest tema a les conclusions, quan manifesta haver insistit davant les Juntes locals d'instrucció primària "que hagan valer el ascendiente que tienen sobre los padres para que sus hijos asistan a las citadas escuelas con la puntualidad debida".

Notes

¹ TARDÀ, Joan i altres autors. *Pagesos, obrers, ciutadans. Història de Cornellà de Llobregat*. Expres Serveis, Cornellà. 1993, p. 56

² Arxiu Comarcal de Sant Feliu de Llobregat, Llig. 497, num. 4.

³ Documentos del Congreso de Diputados, 16/12 1901. P.2525.

- ⁴ SELA, A. *La educación nacional. Hechos e ideas*. Librería Gral. De Victoriano Sánchez. Madrid.1910, p. 231
- ⁵ J. MONÉS I PUJOL-BUSQUETS. *L'Escola Normal de Barcelona*. Universitat de Barcelona. 2000.
- ⁶ MERCADER I RIBA, J. *Felip V i Catalunya*, Barcelona. Edicions 62, 1982, p.78
- ⁷ MUT, Rosa i MARTÍ, Teresa. *La resistència escolar catalana en llibres (1716-1939)*. Edicions 62, 1981. Barcelona.
- ⁸ GONZÁLEZ, J. *Leer y escribir en España. Doscientos años de alfabetización*. Ediciones Pirámide. Madrid, 1992, p. 144.
- ⁹ GENÍS, “Llengua i ensenyament”, a *La Veu de Catalunya*, Barcelona, 1903. Citat per J González en *Leer y escribir en España*. p.145.
- ¹⁰ Citat per PUJOL, David. *Els orígens de l'escola catalana*. CEAC. Barcelona.1997.
- ¹¹ *Diario de Sesiones del Congreso, 81 (1896)*, p. 2458. Citat per Ferrer Gironés, F.: *La Persecució política de la llengua catalana*, Barcelona, Edicions 62, 1986, 4ed., p.81.
- ¹² SELA, A. *La educación nacional. Hechos e ideas*. Librería Gral. De Victoriano Sánchez. Madrid.1910, p. 82.
- ¹³ *L'ESCOLA NOVA CATALANA 1900-1939*. Eumo Editorial. Diputació de Barcelona. P.XXXIII.
- ¹⁴ VIÑAO, A. : *Sistemas educativos, culturas escolares y reformas*. Morata. Madrid, pp. 221-222
- ¹⁵ *El Baix Llobregat el 1789*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. 1992, p.52
- ¹⁶ Document de 16/3/1859. Arxiu Històric Municipal d'Esplugues.
- ¹⁷ ROMANONES. *Notas de una vida, 1901-1902*, Madrid, Renacimiento, 1925.T.II pp.88-90
- ¹⁸ MANJÓN, *Cosas de antaño*. P.3: Cit. Por I. TURÍN.- *La educación y la escuela en España de 1874 a 1902*. Aguilar. Madrid, 1967, p.77.
- ¹⁹ Citat per SALADRIGAS, Robert. *L'Escola del Mar i la renovació pedagògica a Catalunya*. Ed.62. Barcelona 1973, p. 50.

Ex. mo Sr.

Después de haber recorrido todos los pueblos del partido de S^{to} Feliu de Llobregat, y terminada la visita de las escuelas de primera enseñanza establecidas en el mismo, tengo el honor de manifiestar a V. E. todo cuanto he observado, indicando al propio tiempo los pueblos que tienen escuela y los que la deben tener pública elemental completa o incompleta de niños y niñas según el número de almas.

Este partido se compone de 32 distritos municipales formados por 49 pueblos y cuadras o caseríos. Cuatro de dichos distritos tienen mas de 3000 almas pero no llegan a 5000; 12 constan de mas de 1000 y menos de 3000, lo son mayores

de 500 y menores de 1000, y los restantes u componen de menos de 500 almas. Parte de las mencionadas poblaciones son fabriles e industriales y las otras solamente agrícolas.

Consta un partido de 8228 vecinos que forman 45224 almas. Existen en el mismo 38 escuelas de primera enseñanza para niños y 6 para niñas. De las 38 escuelas de niños, son 3 públicas elementales completas, 20 completas, 2 incompletas y 3 de párvulos; y 2 privadas elementales completas, 5 completas, 2 incompletas y 1 de párvulos. Una escuela de niñas es pública elemental completa, 4 privadas de la misma clase y la otra incompleta.

De los 23 de los 26 distritos municipales mayores de 500 almas tienen ya la correspondiente escuela pública elemental completa de niños, habiendo una privada en los tres restantes. También hay escuela pública elemental incompleta de niños en 2 de los 6 distritos menores de 500 almas y

▲ 1858. Així començava l'Informe de l'inspector Barnoya.

◀ 1858. Quadre estadístic de la situació de les escoles del districte de Sant Feliu de Llobregat. Elaborat per l'inspector d'ensenyament, Bruno Barnoya.

Arxiu de la Universitat de Barcelona.

L'escola a Esplugues: del segle XIX al començament del segle XX

Al capítol anterior hem pogut entreveure alguns aspectes de la realitat del Baix Llobregat cap a mitjan segle XIX. Esplugues, com totes les poblacions de la comarca, va experimentar uns canvis extraordinaris en tots els aspectes des de l'últim segle i mig. Amb lògica curiositat ens demanem: com era Esplugues al segle XIX? Quina importància concedien a l'escola els nostres avantpassats? Com eren les escoles a Esplugues fa més de 150 anys? Qui podia anar a escola? Per a què servia l'escola? Quines diferències i semblances hi ha entre les escoles de llavors i les actuals?...

La gent i el poble d'Esplugues a l'etapa preindustrial

Esplugues era a mitjan segle XIX un poble rural. Hi ha una descripció d'Esplugues i la seva gent de l'any 1789, feta per Josep Ramoneda, en un castellà molt acceptable, com a resposta al Qüestionari que li envià Francisco de Zamora. Aquest, Francisco de Zamora, era un jutge de Barcelona, el qual assegurava tenir interessos de caire geografoantropològic, i que va voler fer un estudi de les ciutats i pobles de Catalunya. Les respostes que va aconseguir que li enviessin constitueixen una font d'informació d'aquell temps molt apreciable. La transcripció quasi literal de les respostes de Josep Ramoneda sembla interessant, d'una banda, pel seu valor intrínsec, i, de l'altra, perquè la descripció que presenta del poble d'Esplugues i la seva gent el 1789 no devia diferenciar-se gaire de la que es donava un segle després.¹

Francisco de Zamora descriu Esplugues l'any 1789 (es conserva l'ortografia original): "El sitio del pueblo es montañoso y áspero, de buen temperamento. Los bientos que dominan son poniente y levante. Dista del mar legua y media. No tiene leña a causa de ser la mayor parte biñas. Tiene una fuente. El agua es de buena calidad". "A la parte de mediodía inmediato al pueblo está el camino real nuevo, y a la parte posterior del pueblo el camino real antiguo. Tiene un mesón inmediato al pueblo a la parte de mediodía". "Las casas en su mayor parte son de tapia y estan aseadas a la moda regular de los labradores". "No hay casas de Ayuntamiento y las juntas se tienen regularmente en la casa del bayle u otros yndividuos de dicho Ayuntamiento."

"La agricultura es de secano y no hay crías (de ganado). Hay algún pequeño bosque de particular. La tierra es de calidad seca y no tiene llanos. Las tierras, que ya se ha dicho ser la mayor parte biñas, se hallan distribuidas entre los vecinos del pueblo, unas por posesión propia, otras por establecimiento o enfiteusis y otras por arriendo o parceria. Hay biñas, olivares, moreras, naranjos, limones, y de estas tres clases pocos (apareix "garrofés", ratllada). Siempre se ha cogido en el pueblo la misma clase de frutos, y los más principales son vino y trigo". "Las tierras se cultivan con bueyes, machos y mulas, y éstos sirven también para los trabajos caseros". "Los bueyes únicamente los tienen para el trabajo y aprovechan para carne quando son viejos".

“La gente del pueblo regularmente es pobre y hay algunos medianamente acomodados. Quasi todos son labradores. Hay algun oficial de sastre, zapatero, alpargatero, albañil y carpintero. No son de habilidad señalada. Hay bastante gente en el pueblo para sus trabajos, bien que en el tiempo de la siega algunas veces se agregan algunos forasteros. Hay en el pueblo algunos verdaderamente pobres y a éstos les socorren con limosnas, ya el párroco, ya los individuos que tienen posibilidad para darlas.”

“La gente es limpia y aliñada y usa la vestidura regular de labrador. La vestidura es la misma que se ha usado siempre y los géneros de que se visten son los que se venden en Barcelona. En los días de lluvias y noches largas se exercitan los labradores en preparar las cosas concernientes a su trabajo“. “En dos Fiestas Mayores que celebra el pueblo, el uso particular es vestirse cada uno de la mejor ropa que tiene, asistir por la mañana a la iglesia y por la tarde al baile”.

“Las gentes acomodadas comen a mediodía la olla y a la noche el platillo, y las más pobres un pedazo de pan, sardina, coles y tozino. La gente es robusta y bien dispuesta.” “Hay pocos viejos y generalmente no tienen deformidad. Las enfermedades regulares son biruelas, dolor de costado, tabardillo (tifus), y algunas tercianas; y los remedios son los regulares”.

Esplugues al segle XIX: una època de canvis

Aquesta situació descrita per l'alcalde de l'època, Josep Ramoneda, continuaria encara pràcticament sense variar durant més d'un segle. Esplugues que s'havia beneficiat al segle XVIII pel pas de la carretera reial de Barcelona a Madrid, no pogué aprofitar-se de la construcció del Canal de la Infanta per regar les seves terres de conreu ni del ferrocarril Barcelona-Martorell per facilitar els seus desplaçaments. Tanmateix, la seva proximitat a la ciutat de Barcelona la feia participar d'una forma o una altra dels esdeveniments que allà es desenvolupaven. Esplugues conservava l'aire camperol que l'ha caracteritzada fins fa poques dècades.

Encara a mitjan segle XIX (1847) un foraster, Pascual Madoz, va veure d'aquesta manera la nostra ciutat: “... situada al pie del monte de San Pedro Mártir, por la parte sur sobre la carretera de Barcelona a Madrid; le combaten con frecuencia los vientos del E. y O.; las enfermedades comunes son fiebres intermitentes y biliosas: tiene 60 casas, que forman una plaza, y una calle nombrada la Carretera; ... el terreno es de secano, de regular calidad y generalmente montuoso, abunda el plantío de viñedo, corren por él tres arroyos que atraviesan la carretera, sobre los cuales hay otros tres puentes, y se nombran de Casa Clota, del Barranco y la Riereta. Además de los caminos locales de herradura, existe el mencionado ya de Barcelona a Madrid con un mesón nombrado de Picalqués. Produce cereales, vino y legumbres, y cría caza de conejos y perdices con escasez. Tiene 109 vecinos y 660 almas.”²

Evidentment, ningú identificaria avui a Esplugues amb la descripció de Pascual Madoz. Han passat més de 150 anys. El segle XIX va ser un segle de canvis. Com passa a totes les èpoques de canvi i transició va ser un període agitat, convuls i es veié sacsejat per múltiples guerres i revoltes. Esplugues, una petita localitat de menys de mil habitants, va tenir un paper insignificant en tot aquest procés, malgrat que això no li evità de sofrir-ne les penoses conseqüències. Hi hagué un grapat de guerres que delmaren les poblacions en homes i en diners: la Guerra del Francès (1808-1814), la

Primera Guerra Carlina (1833-1840), la Segona Guerra Carlina o Guerra dels Matiners (1846-1849) i la Tercera Guerra Carlina (1872-1876). A més, entremig es produïren un seguit d'aixecaments de tota mena: dels absolutistes el 1823 i el 1827; dels joves que s'oposaven a les lleves; dels carlins i dels republicans els anys 1855 i 1856; i finalment la revolució del 1868 (la Gloriosa), que va destronar Isabel II i va obrir un parèntesi governamental en què es proclamà la Primera República (1873-1874), que es va cloure amb la restauració de la dinastia borbònica en la persona d'Alfonso XII. Hi hagué també penalitats d'altra mena, com sequeres, presència de llops a Collserola, plagues agrícoles (l'oïdi, la fil·loxera) o epidèmies.

Segons el cens de 1857, a Esplugues hi vivien unes dues-centes famílies en uns 180 "focs". La major part d'aquestes cases es concentraven entorn de l'església i al llarg de la carretera. La carretera, feta durant el regnat de Carles III, entre els anys 1763 i 1765,³ continuava configurant-se com un poderós centre d'atracció urbanística en front dels antics nuclis urbans a prop de l'església i el barri del Raval. Alguns carrers on estaven situades les cases encara sonen avui, d'altres desaparegueren en construir-se l'autopista els anys 60: Sant Francesc, Raval, Duc de la Victòria, Rectoria, Església, Hostal, Sant Llorenç i Sant Pelegrí.

Esplugues continuava sent una vila d'economia agrícola, de secà, on la vinya tenia una gran importància. Respecte a la població treballadora masculina, formada per uns 280 individus, la major part, uns 190 homes, es dedicaven al conreu de la terra ("hisendats", pagesos, jornalers, rabassaires, masovers i parcers). De les altres professions⁴ sobresurten: del ram de la construcció, 10 mestres de cases i paletes, 12 fusters, 4 rajolers i 1 pintor. Del ram del transport: 3 carreters, 2 constructors de carros, 1 baster. Del ram del tèxtil: 4 filadors, 4 teixidors, 2 o 3 pintadors de teles de cotó i 2 sastres. De la sanitat: 1 metge i 1 cirurgia. De la cura del bestiar: 1 veterinari i 1 manescal i d'altres feines i professions: 3 taverners, 1 forner, 1 carnisser, 1 capellà, 1 mestre i 6 "negociants" dels quals 3 sembla que eren negociants de bestiar. De les dones espluguines diu el cens que es dedicaven a les feines domèstiques. Encertadament, Aranz comenta que això no és del tot veritat, ja que la majoria, a més d'atendre la casa, tenien cura de l'aviram i altres animals domèstics i treballaven a les feines del camp, sobretot quan arribava l'època de la sega i la verema.

"Esplugas, una poblaci3n muy pobre y hasta mísera". Aquesta és la descripci3n que va fer del poble l'Alcalde d'Esplugues el 16 de març de 1859 en un escrit adreçat al Governador civil de la província de Barcelona.⁵ I continua l'escrit de l'Ajuntament: "Cuenta en su seno dos propietarios solamente que puedan vivir de su hacienda, siendo todos los demás meros trabajadores, entre los cuales habrá uno que otro que tenga una casita muy pequeña para su albergue o un pedacito de tierra de insignificante producto".

La Junta Provincial d'Instrucci3n Pública havia inclòs Esplugues a la llista dels pobles que havien de tenir una escola elemental completa de nois i una altra, també completa, de noies. La llista venia acompanyada de les dotacions que s'havien de pagar al mestre i la mestra. La inclusió d'Esplugues entre els pobles que havien de tenir una escola completa per a nenes, no només era una interpretaci3n generosa de la lletra de la Llei, sinó que afectava directament l'economia del poble.

La descripci3n que fa l'Ajuntament de la situaci3n del poble sembla poc fidel, respecte del nombre d'habitants, i dura, respecte de la situaci3n econ3mica de la vila, segurament motivada per la necessitat d'evitar tenir que mantenir una escola pels nois i una altra per les noies. Heus aquí els arguments utilitzats per l'Ajuntament: "Esplugas

contiene tan solo 784 almas según resulta del estado que el Ayuntamiento tiene el honor de acompañar (no hi ha constància d'aquest informe)". Respecte de les dades demogràfiques d'Esplugues, D. Sanahuja i R. Vilardell⁶ afirmen que el poble té un creixement lent però continuat de població i atribueixen a Esplugues 1033 habitants l'any 1857. Tanmateix, el cens de 1860 li dona 881 habitants.

De forma reiterada, l'Ajuntament argumentava la pobresa del poble per poder pagar a la mestra: "La tercera consideración y muy digna de atenderse es que el pueblo carece absolutamente de medios para satisfacer los honorarios o asignación de la maestra ni el Ayuntamiento sabría hallar arbitrio ni recurso de que cubrirlos". "El Ayuntamiento comprende perfectamente todas las consecuencias buenas y malas respectivamente de la ignorancia y educación; pero por grande que sea su deseo de que esta se extienda y generalice, tropieza hoy con la carencia absoluta de medios..."

La resposta del Govern Civil de Barcelona a l'Alcalde d'Esplugues és del 2 de maig de 1859, referent a la dificultat de establir una escola completa de nenes, per falta de recursos econòmics, el Governador expressa: "Hecho cargo de lo que me manifiesta ese Ayuntamiento en exposición que V. me dirige con un oficio de 26 del anterior acerca de los inconvenientes que se oponen al establecimiento de la escuela elemental completa de niñas en ese pueblo..., teniendo en consideración la falta de recursos con que se tropezaria para llevarla a efecto...(autorizo) para que desde luego pueda establecer por ahora y mientras sus facultades no lo permitan, una escuela para niñas de la clase de elementales incompletas..."⁷

Quina era la situació econòmica d'Esplugues a mitjan segle XIX? S'ajusta aquesta descripció a la realitat? Tenia el poble d'altres prioritats o l'Ajuntament exagera alguns trets per tal de no haver de tenir les escoles que se l'indiquen? Per tenir una idea més ajustada de l'Esplugues d'aquella època, caldrà recordar algunes dades i fets que poden emmarcar millor la vida d'un poble més aviat petit, que quedava a les portes de la gran ciutat, Barcelona:

- L'ajuntament pren l'acord d'engrandir l'església parroquial, ja que s'havia quedat petita per l'augment de població. L'acord es pren el 1844, encara que no es portà a terme fins l'any 1863. Comportà, a més de les obres pròpiament dites, edificar una casa nova per en Francesc Tomàs, a canvi que aquest cedís la casa vella juntament amb la peça de terra al seu voltant

- L'any 1840, l'Ajuntament exposa la necessitat de construir una nova Casa de la Vila, comprant al comte de Darnius la casa Hostal de Picalqués (Es tracta de l'edifici de l'actual Ajuntament). No obstant, aquesta proposta, que és reiterativa en diferents èpoques, no es portarà a terme fins l'any 1940.

- Entre 1854 i 1855 es construeix el nou cementiri, l'ubicat a la zona de La Mallo-la. Probablement, a més de raons sanitàries, el vell cementiri restà petit i destorbava la construcció de la nova església.

- El 1860 es va fundar a Esplugues la Societat Coral "La Coloma".

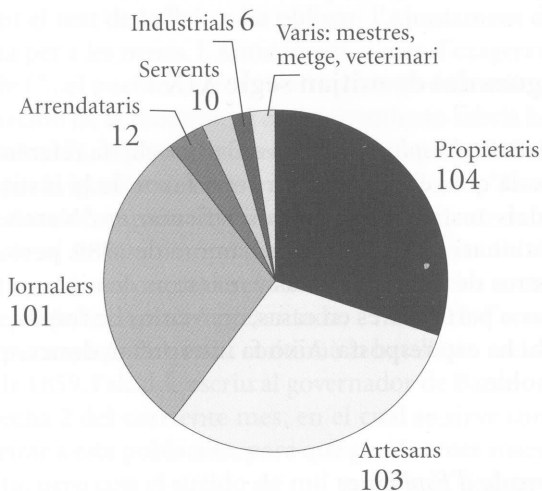
Aportem aquestes dades per posar un interrogant a les afirmacions que fa l'Ajuntament sobre l'economia d'Esplugues. Segurament, el poble no seria tan "pobre" i "mísero" com deien. Ara bé, tampoc eren temps fàcils i en un document sense data, però que el podem situar, sense por a equivocar-nos, per aquesta època, l'Ajuntament d'Esplugues es fa ressò de la pèssima situació en què es troba el municipi i la vinya: "Dicho recargo acabaría de abrumar a este vecindario, apurado ya con la pérdida de

tantas cosechas del vino y con la escasísima de cereales del presente año...”⁸ La veritat és que entre 1853 i el 1862 es perderen moltes collites a la vinya, a causa d’un mal terrible: l’oïdi. Aquesta plaga ha estat menyspreuada en front de la que va entrar pocs anys més tard i que va tenir conseqüències catastròfiques: la fil·loxera. A l’Arxiu Municipal de Sant Just es guarda un document referit al mal que està fent l’oïdi en aquesta població i diu que “a Esplugues, l’any 1858 es va perdre, pel cap baix, una quarta part de la collita de la vinya.”⁹

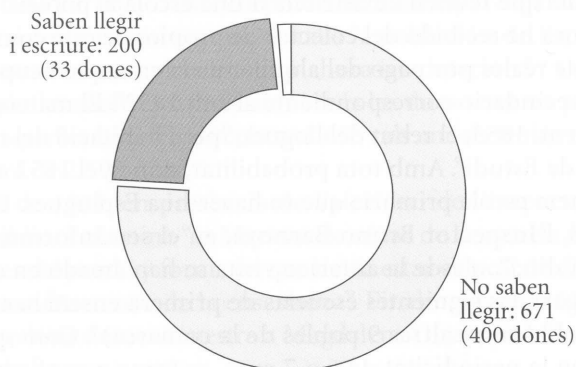
Els habitants d’Esplugues segons el cens de 1860

Al capítol anterior es feia esment de les dades relatives a la població d’Esplugues a partir del cens de 1860¹⁰. Hi vivien a Esplugues 881 habitants, dels quals 446 eren homes i 435 dones.

Els habitants masculins d’Esplugues per professió, oficis i ocupacions:

Habitants d’Esplugues pel nivell d’alfabetització:

Població infantil d'Esplugues el 1860:

De 0 a 5 anys: 122

De 6 a 10 anys: 91

D'11 a 15 anys: 72

Total: 285.

Amb els criteris actuals, si es treuen els nadons i els nens i nenes menors de 3 anys, uns 225 infants haurien d'estar escolaritzats.

Població escolar d'Esplugues el 1860:

Nois que van a l'Escola: 62

Noies que van a l'Escola: 32

Estudiants d'ens. mitjà: 1

Total nois i noies escolaritzats: 95

L'escola a Esplugues des de mitjan segle XIX

En la seva *Història d'Esplugues*, Esteve Carbonell¹¹ fa referència a una acta parroquial de 1625 en la qual el poble fa un vot a favor de la institució de la festa de Sant Isidre. Un dels testimonis signants, afirma, és "Narcís Salvador, mestre d'escoles". Al Qüestionari de Francisco de Zamora de 1789, però, a la pregunta 135, sobre "si hay maestros de primeras letras y maestras de niñas, estudios de gramática u otros generales o particulares en casas, conventos de frayles, monjas, colegios o seminarios"¹², no hi ha cap resposta. Això fa interpretar, doncs, que no hi havia cap mena d'escola al poble.

1852: la primera escola d'Esplugues

Les primeres aportacions documentals de què es disposen sobre l'existència d'escoles a Esplugues daten de 1852. A l'Arxiu Municipal d'Esplugues es conserven els primers rebuts que revelen l'existència d'una escola al poble: "Yo el abajo firmado Cristoval Faura he recibido del colector de propios de este comun la cantidad de trescientos veinte reales por pago del alquiler de la casa que ocupa el maestro de la escuela de este vecindario correspondiente al año 1852". El mateix Christòfol Faura signa l'any següent, 1853, el rebut del lloguer, "per l'habitació del mestre de primera Educació i Sala de Estudi". Amb tota probabilitat, doncs, el 1852 assenyalava el naixement de la primera escola primària que va haver-hi a Esplugues. Uns pocs anys més tard, l'any 1858, l'Inspector Bruno Barnoya, en el seu Informe, mencionat en el capítol anterior, diu: "...desde la anterior visita se han creado en este partido (Sant Feliu de Llobregat), las siguientes escuelas de primera enseñanza: ...Esplugas (surt mencionat el poble entre altres 9 pobles de la comarca)". Com que les visites dels inspectors tenien la periodicitat de 6 o 7 anys, es torna a confirmar la probabilitat

de la data de 1852 com l'any de la creació de la primera escola de nens a Esplugues. L'escola de nenes encara trigaria uns anys a ser creada.

Segons Barnoya, Esplugues comptava l'any 1858 amb una escola pública completa de nens. Hi assistien 60 nens (10 menors de 6 anys, 19 entre 6 i 8 anys, 22 entre 8 i 10 anys i 9 majors de 10 anys). D'aquests 60 alumnes, 20 (una tercera part) no pagaven res per l'ensenyament, és a dir, estaven catalogats com a pobres. L'estat de l'escola estava qualificat com a "regular".

El difícil començament de l'escola per a nenes

L'escrit de l'Ajuntament d'Esplugues adreçat al Governador de la província de Barcelona de 16 de març de 1859, al qual s'ha fet referència anteriorment, és molt representatiu del pensament de les autoritats locals i de la població general d'aquella època respecte a l'educació de les nenes. La Llei Moyano havia determinat el dret de les nenes a rebre educació, encara que fos incompleta, en els pobles d'entre 500 i 2.000 habitants entre els 6 i els 9 anys d'edat. No se sap per quina raó el governador de Barcelona, ultrapassant el text de la llei, volia obligar l'Ajuntament d'Esplugues a crear una escola completa per a les nenes. L'Ajuntament, a més d'exagerar les dificultats econòmiques del poble ("...el pueblo carece absolutamente de medios para satisfacer los honorarios o asignación de la maestra, ni el Ayuntamiento sabría hallar arbitrio ni recurso de que cubrirlos..."), exposa arguments ideològics dignes de figurar en una antologia de la lluita per la igualtat de drets entre homes i dones: "La segunda consideración es que la enseñanza completa de niñas sería enteramente inútil, pues no habría una sola que quisiese ni tuviese tiempo para dedicarse al estudio de los elementos de las materias que la ley marca para la enseñanza en las escuelas completas de niñas".

Un cop s'acceptà la reclamació presentada, i s'estigué d'acord que al poble hi hagués una escola incompleta de nenes, continuà la batalla en relació al sou de la mestra. El 20 de maig de 1859, l'alcalde escriví al governador de Barcelona: "He recibido un oficio de V.E. de fecha 2 del corriente mes, en el cual se sirve comunicarme que ha tenido a bien autorizar a esta población, para que pueda tener maestra de niñas de enseñanza incompleta, pero con el sueldo de mil reales y lo demás correspondiente al material de la escuela. Esta Municipalidad se halla dispuesta a dar cumplimiento a las disposiciones del Gobierno Civil de la Provincia; sin embargo antes, no puede prescindir de poner en conocimiento de V.E. que se halla absolutamente sin medios para poder cubrir la citada partida... Esta corporación municipal espera que V.E. haciéndose cargo de la triste situación en que se halla la población de Esplugas, se servirá disponer que la maestra incompleta esté por ahora sin dotación."¹³ Com es recordarà, la llei ja preveia que les mestres cobressin només les dues terceres parts del sou dels mestres. Per tant, aquelles haurien de cobrar 1.666 rals anuals tenint en compte que el sou dels mestres era de 2.500 rals.

El 18 d'abril de 1861, en presència de l'alcalde i de l'inspector de les escoles d'ensenyament públic, s'examinà "la Maestra de niñas de la escuela incompleta, dando las instrucciones del modo y forma en que debía estar el local de dicha escuela y todo lo necesario en el buen uso de la enseñanza". Finalment, el 1862, el Rector de la Universitat de Barcelona nomenà mestra a Magdalena Giralt, amb l'assignació salarial de 1.667 rals anuals.

On estaven situades i com eren les primitives escoles d'Esplugues?

Fins a l'any 1910, sent Alcalde Isidre Martí, Esplugues no comptà amb un edifici pensat i construït per ser escola de nens i escola de nenes. Fins arribar a aquest any, l'escola del poble va anar canviant de lloc, segons les disponibilitats de locals, el preu del lloguer i el nombre d'alumnes. Evidentment que no era un edifici fet ni pensat per ser una escola. És realista pensar en un local baix, a l'alçada del carrer, ideat inicialment per a magatzem o equivalent, i amb una rebotiga al final, que serviria per venda del mestre, ja que l'Ajuntament estava obligat a proporcionar-li'n. A més, la classe-escola de nens havia d'estar separada de la de les nenes.

A l'Arxiu Municipal es disposa dels justificants de pagament, per part de l'Ajuntament, del lloguer de locals que van servir d'escola de nens i casa del mestre. Així hi ha justificants a nom de Cristòfol Faura i de Pau Gelabert en diferents èpoques. En el cens de població de 1867 consta que en una casa propietat de Josep Pujol, situada a la Carretera núm. 124, cantó muntanya, hi vivia el Mestre Jaume Tomàs i Salom. Com que l'habitatge del mestre estava al mateix local que l'escola de nens, s'ha de deduir que aquí hi havia l'escola per aquests anys. Devia estar situada entre el carrer de l'Església i el carrer de la Riereta. Uns anys més tard, l'Ajuntament pagaria el lloguer de la casa del mestre i habitació d'estudi a Pau Gelabert, propietari d'una casa a la Carretera Reial, 136, no gaire lluny de l'anterior.

D'aquesta escola de nens hi ha una descripció feta pel mestre Jaume Tomàs el 1879, responent a la qüestió que li demanava l'Administració: "Situación, estado y dependencias del edificio: Está situado en medio de la población y mira al S.O. Hay en el mismo edificio la habitación para el maestro y un patio con un pozo, alberquilla y escusado, común a los niños y al profesor. La sala para escuela tiene 25 metros superficiales, está en la planta baja y es indispensable pasar por ella para dirigirse a la habitación del maestro. Todo está en buen estado, menos el brocal del pozo que amenaza ruina y no fuera extraño que a no repararlo debidamente ocurriera una terrible desgracia."¹⁴

Al costat d'aquest escrit, hi ha una anotació, que sembla feta per l'inspector, Manuel Alvarez, que diu: "Este edificio está aún sin definir si pertenece al Ayuntamiento o al Estado. La casa escuela es muy reducida y entre otros tiene el inconveniente no pequeño de que para penetrar en la casa del profesor hay que hacerlo por medio de aquella". Es desconeixen les raons dels dubtes de l'inspector sobre la propietat de l'edifici que servia d'escola. L'escola era un edifici llogat per l'Ajuntament. Continua la descripció d'aquella escola: "Los muebles y enseres están en buen estado y su colocación es como sigue: la mesa y la silla del profesor están en uno de los ángulos de la salita; los cuerpos de carpintería, paralelos a la mesa del maestro; las pizarras, mapas y cuadros, colgados en los tres lienzos de pared que pueden habilitarse; el armario y el reloj, junto a la mesa del profesor; y el crucifijo, retrato de S.M. y termómetro, en el sitio preferente".

Aquest local no va ser tampoc l'últim. L'augment d'alumnes que assistien a l'escola pública obligà a llogar un altre edifici. A la Carretera Reial (actual Laureà Miró), núm. 141, funcionava una fàbrica de llumins, propietat de Felip March. Un petit carreró que passava davant de la fabriqueta comunicava el Carrer Àngel Guimerà amb la Carretera. Era conegut popularment com "El passatge dels Mistos". Avui aquest carrer no existeix, però la gent gran encara en fa esment. L'any 1895 la fàbrica va plegar, se-

gurament coincidint amb la mort del seu propietari. L'Ajuntament va fer algunes obres per tal d'ubicar-hi l'escola. El mes de febrer de 1896, el recentment nomenat mestre d'Esplugues, Joan Corrales, escriu al Rector de la Universitat de Barcelona demanant autorització per endarrerir la presa de posició de la seva plaça de mestre a Esplugues, en base a "que no estando todavía terminadas las obras que se efectuan en la casa-habitación y escuela de Esplugas, y debiendo pasarse por lo tanto algun tiempo, antes que pueda habitarse y utilizarse sin detrimento de la salud, así de la familia del recurrente, como de la de los niños...".

Tampoc aquest no era un lloc adient per a l'escola, però era més ample que l'anterior. Sembla ser que, els dies de certa humitat o de molta calor, s'escampava per l'escola i pels voltants una flairada impregnada de fòsfor, que no era gens agradable ni saludable. Aquí va estar instal·lada l'escola que dirigia Joan Corrales, fins que les condicions de treball i d'higiene foren inaguantables i obligaren l'alcalde Isidre Martí a buscar una solució definitiva: la que seria l'escola "Isidre Martí". El 10 d'abril de 1905, el mestre Joan Corrales dóna compte de la situació, estat i dependències d'aquesta escola: "El edificio está situado en la Carretera Real en el centro del pueblo, no reúne condiciones, consta del salon de clases y retrete; está arrendado y forma parte de la habitación del Maestro; ocupa el piso bajo, la parte Sud".

Pasqual Juan recull la memòria popular sobre la ubicació més recent de les escoles: (referint-se a Caterina Amengual i Joan Corrales) "...havia donat les classes a la Masia de Can Brillas del carrer d'Àngel Guimerà on hi ha el Casal de Cultura Robert Brillas" (no hi ha cap prova d'aquesta afirmació que fa Pasqual Juan). Després passà al Passatge dels Mistos de la Carretera Reial, on hi ha el bloc de pisos dels números 265-267 del carrer Laureà Miró, on també hi havia la residència dels mestres titulars (l'escola de nens estava separada de l'escola de nenes i igualment les residències dels respectius mestres). Allí, tampoc durà gaire la permanència de les escoles unitàries a causa de la poca garantia de salubritat que tenien les edificacions per les emanacions de restes de sofre provinents de l'antiga fàbrica de llumins que havia estat propietat de Felip March i Pibernat..."¹⁵

Pel que fa referència a l'escola de nenes, en el cens de 1867 hi consta la llar de Teresa Canals i Romagosa, mestra, soltera, en una casa propietat de Josep Rigol, situada a la Carretera, en el núm. 67. Per tant, aquí devia haver-hi també l'escola de nenes. Anys més tard, el 1877, l'escola de nenes ocupava la casa coneguda com a "Casa de les Ànimes", situada a l'actual Plaça de Sta. Magdalena, al costat de l'actual Ajuntament, on també hi havia les Cases Consistorials.¹⁶ Aquest edifici era propietat de la parròquia, la qual reclamà a l'Ajuntament el lloguer corresponent. En un Acta del Plenari de 14 de gener de 1877, sent alcalde Salvador Cadena, es recull que "fueron convocados en la Casa Consistorial los individuos del Ayuntamiento y varios propietarios al objeto de proponerles lo manifestado por el Sr. Ecónomo de que la casa que ocupa el Ayuntamiento para Casa Consistorial y para escuela de niñas es perteneciente a la Iglesia por haber sido construida por los administradores de las Ánimas para costear los gastos del novenario de dichas ánimas, que se celebraba anualmente años pasados". Com a conseqüència de l'estudi elaborat per la comissió nomenada per estudiar aquesta qüestió, s'acceptà pagar un lloguer però començà a plantejar-se la necessitat de buscar un nou local per a les escoles públiques. Així, Josep Amarats Petit, alcalde consistorial, "abrió la sesión manifestando que era urgentísimo bajo todos los conceptos y no podía prescindirse de ningún modo el buscar y trasladar las escuelas públicas del Ayuntamiento en un local decente y capaz para las mismas".¹⁷

El 1879, Teresa Canals descrivia la seva escola: “El edificio está al centro de la población. Está en buen estado. Hay en el mismo edificio la habitación para la maestra. La sala para escuela tiene 33 metros superficiales”. L’anotació paral·lela de l’Inspector és la següent: “Es alquilado el edificio y la sala de clase tiene capacidad y ventilación suficiente para las niñas que concurren”.

Les dues escoles, la de nens i la de nenes, estaven, doncs, a banda i banda de la carretera. No tenien pati de joc. Se suposa que els nens sortien a jugar als espais més aptes per als seus jocs. Un d’aquests era el que estava situat davant l’antic Hostal d’Esplugues, l’actual Ajuntament. Era allà on es concentraven nois i noies a la sortida d’estudi. Aquest fet motivà una intervenció en el plenari de l’Ajuntament vetllant per la seguretat dels infants. “...Seguidamente el Concejal manifestó que era un eminente peligro el dejar pasar los carruajes por el paseo denominado del Hostal por ser precisamente uno de los mas frecuentados por los niños cuando salen de las escuelas...”¹⁸

L’escola privada d’Esplugues: any 1858

L’inspector Barnoya, en el seu esmentat Informe, menciona una escola privada completa de nens a Esplugues. Probablement aquesta escola tenia els auspicis de la parròquia i era la que estava dirigida per Pau Gelada (Vegeu Mestres d’escoles privades). 20 nens assistien a aquesta escola (6 menors de 6 anys, 5 entre 6 i 8 anys, 6 entre 8 i 10 anys i 3 majors de 10 anys).

On estava situada aquesta escola privada? Sense proves documentals, en Pasqual Juan a la *Vida d’Esplugues*¹⁹, recollint testimonis orals diu que davant de Can Ramoneda, al carrer de l’Església, hi havia un pou que encara es podia veure l’any 1936. Al costat d’aquest pou hi havia una pallissa i un petit local al qual s’accedia pujant tres esglaons. Era, continua l’article, “l’estudi del poble, com en deien llavors de l’Escola. És la notícia més antiga que tenim, segons ens havien explicat els més vells. I això podia ser a les acaballes del segle passat i principi d’aquest que estem acabant”. És possible que les fonts orals de Juan es referissin a l’escola privada.

L’assistència de nens a l’escola

Si es vol valorar la importància social de l’escola per l’assistència a classe dels infants, s’haurà de concloure que anar a l’escola a Esplugues, a la segona meitat del segle XIX, no era un bé gaire cotitzat. La promoció personal i social no estava ni de lluny lligada a l’educació. La societat era encara molt estàtica, tant en la seva organització com en les perspectives de canvi. L’ordre social estava molt definit: els rics venien d’antic i els pobres sempre ho serien. Anar a l’escola tenia, per a la majoria de la població, com a objectiu, la guarda dels nens, aprendre les primeres lletres i números i esperar el desenvolupament físic adient per a incorporar-se al món del treball. En una societat eminentment agrícola, els fills eren considerats com una mà d’obra imprescindible per ajudar la família en les feines domèstiques i del camp. Encara el 1908, una Acta d’Inspecció denunciava aquesta realitat: “...Que la asistencia de los alumnos y alumnas á las escuelas es bastante irregular, por la tan fatal costumbre de dedicar á las criaturas á trabajos domésticos y agrícolas”²⁰

Jaume Tomàs afirma tenir el 1879 45 alumnes; 20 d'aquests són menors de 6 anys (al poble devia haver-hi al voltant de 60 nens entre 1 i 5 anys); 22 tenen entre els 6 i els 10 anys (al poble hi devia haver uns 60 nens d'aquestes edats) i 3 nois tenen més de 10 anys. La mestra Teresa Canals tenia el 1879 48 alumnes; 18 d'elles eren menors de 6 anys (al poble devia haver-hi unes 50 nenes d'entre 1 i 5 anys); 20 tenien entre 6 i 10 anys (al poble devia haver-hi unes 60 nenes d'aquestes edats) i 10 eren majors de 10 anys. Habitualment hi acudien unes 30 alumnes. L'assistència habitual a l'escola és del 60% dels alumnes matriculats, o sigui uns 27 alumnes. Es pot deduir, doncs, que l'assistència a l'escola restava lluny de ser generalitzada.

A més de la poca valoració social de la formació escolar, s'ha de comptar amb la incidència de les malalties en l'assistència a classe. La manca de mesures higièniques preventives, que avui es consideren bàsiques, com ara el control de la potabilitat de l'aigua, la higiene personal, la conservació dels aliments, la xarxa de clavegueram, la convivència amb els animals, etc., era una font permanent de contagi i malaltia. Un cop infectats, els recursos a l'abast de la medicina eren escassos i econòmicament prohibitius. Així, a més de les malalties, la mort de nens durant el període escolar hi és present i el mestre les anota: "Ha muerto el día 3 de Noviembre de 1871. Su hermano, Esteban, el 17 del propio mes y año". "Ha muerto hoy día 12 de diciembre de 1871". El mes de març de 1874: "Ha muerto noche del 9 al 10". El mes de gener de 1876: "Se quemó un niño de Pedro Riera, llamado Manuel. Muere el referido niño".

El pagament per l'ensenyament i la situació econòmica de les famílies d'Esplugues

La Llei Moyano no va venir acompanyada del corresponent finançament de l'ensenyament, cosa que amb el temps es convertiria en un problema. Les famílies, doncs, havien de pagar per poder enviar a escola els seus fills i filles. A més, havien de pagar segons les rendes familiars. La quantitat a pagar la decidia el Consell Local d'Instrucció Primària. Tot això estava supervisat per la Junta Provincial: "Esta Junta ha acordado manifestar a V.V. que á la mayor brevedad posible se sirvan remitir a la misma la propuesta de las retribuciones que deberán pagar las niñas que asisten a la Escuela pública de esa, cuya cuota de retribuciones no podrá ser menor de 2, 4 y 6 reales según sea la posibilidad de las respectivas familias."²¹ Els nens pobres podien tenir l'ensenyament gratuït si portaven un certificat del rector de la parròquia. I eren els mestres qui havien de controlar i rebre el pagament per l'assistència a l'escola. Es pot imaginar la càrrega de discriminació que suposava aquesta feina burocràtica.

A l'Arxiu es conserven anotacions de diferents èpoques, referents, d'una banda, als nens pobres: "Lista de niños que no deben pagar" i segueix una llista de 20 nens (1856). "Lista de los niños concurrentes a la Escuela de este pueblo que la Junta Local de la misma, ha clasificado los esentos de pago por ser hijos de padres pobres. Dicha clasificación ha sido aprobada por un número superior de la Junta hoy día 8 de mayo". Segueix una llista de 24 noms. "Pueblo de Esplugas. Año de 1859". "Lista nominal de los niños considerados como á pobres, a quienes se les suministran, gratis, todos los objetos que necesitan en ésta escuela"; i segueix una llista de noms. 27 de julio de 1880. Signa el mestre Jaume Tomás.

D'altra banda, un document de 1858 resulta de molt interès per fer-se una idea de les dificultats de les famílies que enviaven els seus fills a l'escola i del mestre per

donar després comptes d'aquesta situació a la Junta Local: "Lista de los niños que asisten a la escuela. Septiembre 1858 (Ve la llista de nens amb moltes incidències al costat dels noms):

"...hace 5 meses que asiste y todos los debe"

"...su padre dijo que el Ayuntamiento le había dicho que podía asistir sin papeleta del Sr. Cura y que ya me hablaría."

"...no se si ó no ha de pagar hace 13 meses que asiste."

"...su madre solicitó de dos uno gratis pero no asiste mas que uno."

"...hace algunos dias que no asiste creo porque no puede pagar."

"...solicitado gratis." (11 nens)

"...debería pagar pero no paga hace algunos dias que no asiste."

"...he oido decir que no asiste porque no puede pagar."

"...gratis." (5 nens).

"...solicitó gratis se lo permití pero ahora no asiste." (2 nens).

"...ha dejado de asistir por no poder pagar."

Finalment, els mestres havien de portar comptes de les quantitats que les famílies els devien: "Lista de las cantidades que deben de meses atrasados los niños que á continuacion se espresan, año 1856", i segueix una llista de 13 nois, que deuen des de 2 fins a 32 mesos. "Estado de lo recaudado en la escuela de niños de este pueblo..." Segueix una llista de nens indicant les quantitats abonades. (9 d'abril de 1863). Signa el Mestre Jaume Tomàs.

L'Ajuntament fa gratuït l'ensenyament

Sens dubte, aquest control del pagament dels alumnes i les seves conseqüències, hauria de generar certa tensió entre els mestres, les famílies i l'Ajuntament. A més, el pagament per l'ensenyament era, no solament una càrrega per l'economia familiar, sinó una raó per no enviar els fills a l'escola. Aquesta devia ser la motivació d'un ofici de l'Ajuntament d'Esplugues, de 7 de setembre de 1861: "Con el objeto de generalizar más y más la instrucción y hacerla mas asequible a algunas clases de la población, el Ayuntamiento y Comisión hemos convenido en dar á Jaime Tomás, maestro de la escuela pública de este pueblo, la cantidad de mil cuatrocientos reales vellon anuales, por concepto de retribuciones, cuya cantidad el referido Jaime Tomás se compromete aceptar, en cambio de la retribución que debieran pagar los niños..."

No va ser, però, fins al 24 de setembre de 1873 que l'Ajuntament decideix assumir en els seus pressupostos el pagament de la quantitat que havien de pagar les famílies: "Luego el Sr. alcalde propuso que, a fin de generalizar más la enseñanza pública haciéndola asequible aun a los más menesterosos de la población, debería consignarse una cantidad en el presupuesto municipal para el maestro y otra para la maestra en compensación de las retribuciones que tienen que pagar los niños y niñas que concurren a la escuela, se acordó unánimemente y con anuencia de los expresados maestros, que se entregarán para el indicado objeto, de los fondos municipales, doscientas cincuenta pesetas..., obligándose estos a admitir en sus respectivas escuelas todos los niños y niñas que hayan cumplido la edad de 5 años, sin pago de retribución..."

Aquesta decisió per la qual l'Ajuntament d'Esplugues donava un pas significatiu en el sentit de facilitar l'ensenyament a tots els nens i nenes d'Esplugues, no va ser fàcil. A l'Acta de 29 de desembre del mateix any, apareixen els noms de quatre regidors que no aproven el pressupost i sis vocals més que surten de la reunió sense contestar ni afirmativament ni negativament "en vista de las cuestiones que se suscitaban", "en razón de consignarse una cantidad para los maestros...", que el Ayuntamiento tuvo a bien consignar para hacer la enseñanza gratuita a fin de poder asistir a las escuelas todas las clases de niños y niñas..."

El pagament dels sous del professorat

Malgrat aquestes decisions municipals, el pagament als mestres devia tenir el retard crònic de l'administració. És per aquesta raó que el 19 d'abril del 1864, Jaume Tomás escriu una carta a l'Ajuntament en la qual recorda que té una visita amb l'inspector provincial. En aquesta visita, el mestre havia de contestar algunes qüestions, com ara "La dotación y retribuciones, ¿se pagan con puntualidad?" "Ya sabe V. (responia el mestre) que desde el año 1862 que se me estan adeudando 483 reales por concepto de retribuciones; sabe también que he practicado los medios para el cobro de dicha cantidad, y que no obstante de haberseme dado muy buenas esperanzas, nada he podido cobrar. Yo no quisiera tener que acudir á la Autoridad Superior, ni que el Sr. Inspector tuviese noticia de ello. Aunque esta deuda no haya sido contraída en el bienio que V. ha sido Alcalde, no es ningun honor para el pueblo que continúe dicha deuda, ni que por una friolera se amuele y aburra á un maestro que no ha querido amolar ni aburrir a nadie" Tomàs tornava a recordar allò que l'inspector Barnoya havia expressat en el seu informe al rector de la Universitat de Barcelona uns anys abans: "No considero necesario indicar cosa alguna relativa al cobro de las dotaciones fijas de los maestros, porque V.E. sabe ya el atraso en que se encuentran y las causas que lo han motivado".

El calendari escolar

L'escola d'aquells anys restava oberta tot l'any. El terme vacances era una paraula desconeguda per a la immensa majoria de la població. Tampoc l'escola feia vacances ni d'estiu ni de Nadal ni de Setmana Santa. Ara bé, en una societat controlada per l'Església, les festes socials i, per tant, les escolars, coincidien amb les festes religioses. I hi havia moltes festes religioses disperses al llarg de l'any. Pel Nadal l'escola tancava del 23 al 26 de desembre (ambdós inclosos) i les classes es reprenien el 2 de gener. Per la Setmana Santa, l'escola tancava del dijous al dilluns de Pasqua. La setmana de Sant Mateu es celebrava amb 4 dies de festa escolar. L'any 1885 va ser el primer any que el mestre Jaume Tomàs anota el tancament de l'escola del dia 1 al 15 d'agost per les conegudes com a "vacaciones caniculares". L'any 1886, l'escola tanca de l'1 al 22 d'agost. L'any 1887, tanca el mes d'agost i fins al 7 de setembre. El 1888 tanca del 19 de juliol fins al 3 de setembre. La setmana tenia sis dies laborables o sigui que es treballava el dissabte.

Els exàmens han estat tradicionalment i són una de les formes més conegudes de controlar i d'avaluar els aprenentatges dels alumnes. De retruc, demanant als alumnes sobre els continguts de l'ensenyament, s'avaluen, no tan sols els aprenentatges, sinó que, fàcilment, les conclusions abasten també el treball professional dels seus educadors i l'eficàcia del mateix sistema educatiu. A mitjan segle XIX, en un temps en que es començava a popularitzar i a fer assequible l'ensenyament a una gran majoria de la població, els poders públics tenien interès en proclamar els bens de l'educació i la utilitat dels diners públics gastats en aquesta. La data dels exàmens constituïa una manifestació social de certa transcendència. Era el moment de presentar alguns dels millors treballs dels alumnes i fins i tot es feia una mostra d'examen públic per tal de comprovar que els nois i noies havien aprofitat el temps. Hi assistien les autoritats del poble: l'alcalde, els regidors, la Junta Local d'Instrucció Primària, l'inspector, algunes vegades, els mestres i els pares i mares que podien assistir-hi.

La incomoditat i estretor dels edificis que albergaven les escoles es feien paleses en els actes en els quals havien de participar més persones que el mestre i els alumnes, com ara aquests exàmens de final de curs. Un acte així no podia fer-se a l'escola. En un ofici de l'Alcaldia de 12 de desembre de 1862, adreçat al governador de Barcelona es comunica, responent a la demanda: "...que las Juntas locales fijen el día y la hora para los exámenes que deben dar los maestros y maestras de instrucción pública de sus escuelas...esta Junta ha acordado señalar el día... para los niños y concluido esto se continuará para las niñas, todo en el local de la Iglesia parroquial de este pueblo..."

Les actes de la celebració d'exàmens recullen l'ambient de solemnitat i publicitat d'aquests "En el pueblo de Esplugas de Llobregat..., bajo la presidencia de M. I. S. D. Carlos Carrera de Urrutia, vocal de la Excma. Junta..., reunida la Junta local de 1ª enseñanza, Magnífico Ayuntamiento de este pueblo y S. S. Maestras examinadoras... se celebraron los exámenes..."²² i "Se presentaron los niños de la escuela pública ..., acompañados de su Director D. Jaime Tomás, en la casa consistorial..."²³

D'altra banda, permeten conèixer els continguts examinats: "... Ante todo, hizo observar el director de la escuela, Jaime Tomás, que los exámenes no consistirían en meras definiciones; sino que ademas se les pediría á los niños, una explicacion circunstanciada de las cosas preguntadas. Hízose pues así, indicando antes los Sres. de la Junta el objeto de cada una de las preguntas..." i a la mateixa acta: "... Las clases de Historia Sagrada... Toda la gramática. Toda la aritmética elemental, menos la regla de interes compuesto..."²⁴ "Preguntóse a los niños sobre las tres primeras partes del Catecismo y varios puntos de los 119 que comprendía el programa de Historia Sagrada, a lo que contestaron los niños de un modo admirable."²⁵

En relació als continguts de l'aprenentatge, els exàmens marquen també la diferència entre allò que es demanava als nois i a les noies: "Hubo niñas también que recitaron verbos, las tablas de sumar, restar, multiplicar y dividir. Además las hubo que ejecutaron las cuatro operaciones principales de la aritmética, todo con el mayor acierto y serenidad."²⁶ "En la clase de labores se vieron medias muy bien remendadas; costuras y respuntes muy bien acabados; algunos dechados, trabajos de ganchito, bordados a la mano, al realce y también se vio un bordado al oro..."²⁷ "En general las niñas dieron muestras de aplicación y aprovechamiento, contestando muy

acertadamente a cuantas preguntas se les dirigió relativas a las asignaturas que abraza la enseñanza elemental; presentaron varias muestras de letras, escribieron en presencia del público con buena ortografía y por último manifestaron sus notables adelantos en las labores con los trabajos que se ofrecieron a las S.S. Examinadoras dejando completamente satisfechos á la Junta al Ayuntamiento y a la numerosa concurrencia que asistió a dicho acto...”²⁸ “Preguntóse primeramente a la niñas sobre Doctrina cristiana y después fueron siguiendo las clases de lectura, escritura, aritmética, gramática y labores. En esta última clase aparecieron algunos trabajos de adorno bien acabados. También se presentaron algunos remiendos, que es lo que conviene más a las niñas, y que en concepto de esta Junta es en lo que debieran pararse más los señores Maestros”.²⁹

L'aprofitament de l'ensenyament per part dels alumnes era objecte d'admiració per part del cronista de les Actes dels exàmens: “Presentó sobre unos 45 niños, que los mayores tendrían como unos nueve años, pero que no obstante contestaron todos perfectamente a cuantas preguntas se les dirigieron. Había un grupo, cuyos niños no había alguno que llegara a los ocho años, que conjugaron.”³⁰ “El Sr. maestro les interrogó sobre los mismos puntos contestados y aquí fue donde los niños se excedieron, pues contestaron cosas que con justicia, merecieron el aplauso y admiración de los circunstantes... Siguieron después las clases de geometría, geografía y demás que abraza la instrucción elemental”.³¹

La solemne celebració dels exàmens constituïa una bona ocasió per reconèixer la feina dels mestres del poble i els beneficis de l'educació: “Esta Junta , Excmo. Sr., no quedaría hoy tranquila si no pudiera hacer mérito de la mucha abnegación e ímprobo trabajo de que han dado pruebas los infatigables profesores D. Jaime Tomás i Dña. Magdalena Giralt.” I a la mateixa acta: “Los esfuerzos que ha hecho Dña. Magdalena Giralt en los seis meses escasos que esá al frente de la escuela pública de niñas de este pueblo, parecen increíbles. Se han visto niñas que jamás habían saludado el alfabeto, y que hoy están leyendo periodos de palabras.”³² “Terminado el examen, y antes de la repartición de premiso, el M.I. S. Presidente dirigió la palabra a los padres encareciendo la importancia de la mujer en la sociedad, les patentizó el deber que tenían de no privar á sus hijos del benéfico rocío de la educación que nuestra magnánima Reina derrama por todos los ángulos de sus Estados”.³³

Els informes de la Inspecció educativa

Per alguns dels informes de la Inspecció és possible assabentar-se de com s'exercia a la pràctica, algunes vegades, el paper regulador i fiscalitzador de la inspecció sobre les escoles, els mestres (“Preguntó a los concurrentes si tenían que producir alguna queja en contra de los profesores D. Jaime Tomás Salorn y Dña. Teresa Canals, respecto al cumplimiento de los deberes que el cargo que ejercen les impone...”) i sobre qui tenia responsabilitat sobre l'educació al poble, la Junta Local i les autoritats del poble: “Encarecer la necesidad que había de que la Junta cumpliera con lo que la Ley ordena relativamente a la visita mensual de las escuelas” i “Excitó a la misma Corporación para que por todos los medios que las leyes concedan, hiciera que los niños frecuentaran con más regularidad que hoy lo hacen los establecimientos de Instrucción primaria existentes en el pueblo”.³⁴

Els mestres de l'escola pública d'Esplugues fins al 1900

A cada poble, i més en un context rural i encara més si aquest estava relativament poc comunicat, com era el cas de moltes poblacions de l'Espanya del segle XIX, l'escola i el mestre o mestra podien arribar a ser un referent important de la vida social i cultural de la vila. El tracte que mantenia el mestre amb els alumnes i les seves famílies, la forma d'ensenyar i de trametre desig o entusiasme per l'aprenentatge i el coneixement, la seva integració en la xarxa associativa de la vila, eren estils d'actuar que marcaven la capacitat d'influència d'un mestre o d'una mestra sobre la població. La durada de l'exercici de la seva professió també tenia a veure amb el record que deixava a la vila.

El pare Puigdengoles, mestre d'Esplugues?

Anteriorment, s'ha citat l'escrit d'en Pasqual Juan³⁵, el qual, recollint testimonis orals, parla d'un estudi que hi havia al carrer de l'Església, davant de can Ramoneda i d'un frare franciscà, el pare Puigdengoles, que hi donava classes: "Al carrer de l'Església, davant de can Ramoneda, hi havia un pou que fins a l'any 1936 encara es podia veure i també hi havia una pallissa i un petit local al qual s'hi accedia pujant tres esglaons. Era l'"estudi" del poble, com en deien llavors de l'escola. És la notícia més antiga que tenim segons ens havien explicat els més vells. I això podia ser a les acaballes del segle passat i principi d'aquest que estem acabant". "El mestre que hi donava classe era un franciscà, el pare Puigdengoles, que dedicava tres dies de la setmana al nostre poble i els altres tres a Sant Boi de Llobregat. El Pare Puigdengoles era coix i li costava un bon xic caminar; per això utilitzava un ruc per a traslladar-se d'un lloc a l'altre. Els dies que venia a Esplugues, hom el veia arribar a cavall del seu burret, carrer de l'Església amunt, i els pocs vailets que anaven a les seves classes, enjogassats, acudien a rebre'l amb crits i xerínola".

"Un cop arribat, el mestre tancava el burro a l'estable de can Cortada, on encara hi ha una menjadora baixeta, feta expressament, perquè hi pogués accedir l'animal. A vegades els nois li jugaven la mala passada de deslligar-li el ruc, i aquest en veure's lliure, s'escapava al carrer i hi havia molta feina a fer-lo tornar encara que era de molt bona pasta. El pare Puigdengoles deixà una bona llavor per on passà. A Esplugues ja no deu quedar cap alumne dels qui van assistir a les seves classes i el poble tampoc té cap vestigi que recordi el servei que li prestà, però a Sant Boi de Llobregat hi ha unes modernes escoles, inaugurades l'any 1960, que porten el seu nom. Era l'any que commemorava el Centenari del seu martiri en terres americanes, on es traslladà en deixar l'ensenyament als infants dels nostres pobles". "Aquell acte commemoratiu va tenir lloc el dia 4 de desembre de 1960, procedint-se a descobrir una làpida que dona el nom de Fray Josep Puigdengoles i Ramoneda a un carrer de Sant Boi i a les escoles que hem citat. El pare Puigdengoles, malgrat les dificultats que tenia per a exercir la seva missió d'educador, va deixar una llavor imperible en els esperits dels infants que van acudir a rebre el seu ensenyament".

Qui era aquest pare Puigdengoles a qui li atribueixen el magisteri a Esplugues? La família Puigdengoles consta com a arrelada a Sant Boi i fra Josep Puigdengoles té un carrer dedicat a la seva memòria en aquesta ciutat. Del pare José Puigdengolas en par-

la Carles Martí i Vilà, cronista de la vila de Sant Boi.³⁶ D'ell diu que va nèixer a Sant Boi el 24 de desembre del 1801. Era fill de Jacint Puigdengoles i de Sabina Ramoneda. Als 8 anys, com a conseqüència de la guerra de la Independència, van morir els seus pares i ell, el més petit dels germans, va ser enviat a Esplugues, a casa d'un germà de la mare, Josep Ramoneda, el qual, a més, era el seu padrí de baptisme. Josep Puigdengoles va viure, doncs, la seva infantesa a casa dels seus oncles. Anys més tard, va aprendre l'ofici de fuster i va arribar a la categoria de "mestre-fuster". El dia 3 d'abril del 1831, es feia frare franciscà. Va viure al convent de Sant Francesc de Barcelona, el qual va ser cremat durant els fets revolucionaris de 1835. Va haver de fugir d'Espanya i el 10 d'agost del 1837 arribà a Amèrica del Sud, on va morir molts anys més tard, a mans del cacic Sitoqui. Un quadre del pare Puigdengoles es trobava guardat, sembla, a la sagristia d'una església de Buenos Aires.

D'altra banda, Carles Serret i Maria Lledó confirmen globalment aquestes dades, afirmant d'en Josep Puigdengoles: "Frare franciscà. Dedicat a la vida contemplativa, sota la rígida advocació de Sant Francesc, visqué la dramàtica revolta de 1835 que l'obligaren a deixar la casa mare. Optà per la vida missionera i marxà en direcció a Sud-Amèrica, ampliant estudis al Colegio de Misioneros Franciscanos de Tarata..."³⁷

Aquestes versions, amb alguna diferència respecte de les dates, estan recollides per Gregori Gutiérrez i Oriol Rocosa³⁸ quan parlen del carrer Fra Josep Puigdengoles, de Sant Boi. Ara bé, a Sant Boi, no hi ha ni hi ha hagut mai cap escola dedicada al pare Puigdengoles, segons confirma Carles Serret, de l'Arxiu Històric Municipal de Sant Boi de Llobregat. Les escoles a les quals fa referència Pasqual Juan, inaugurades el 4 de desembre de 1960, duen el nom del matrimoni que va exercir el mecenatge per permetre'n l'edificació: el format per Modest Amat i Josepa Verdú, que fa que el centre es conegui com a Escola Amat-Verdú. La confusió pot venir de la coincidència de la inauguració del polígon i l'esmentada escola a les acaballes de 1960, quan se li va dedicar el carrer que porta el nom de fra Josep Puigdengoles.

És bastant improbable que el pare Puigdengoles, mencionat per Pascual Juan, exercís realment com a mestre a Esplugues. D'una banda, els franciscans feien vida conventual, és a dir, vivien agrupats en convents. I no se sap que hi hagués cap convent franciscà a Sant Boi. D'altra banda, els franciscans, amb alguna excepció, no tenien per costum dedicar-se a l'ensenyament.

Antoni Giralt i Ricart, primer mestre de nens de l'escola pública d'Esplugues de qui es té constància documental

El 12 de març de 1854, Antoni Giralt i Ricart presenta una sol·licitud adreçada a la Junta de Instrucció Primària de Barcelona, per tal de poder fer-se càrrec de la vacant de la plaça de mestre, prèvia aprovació del governador de Barcelona. L'alcalde d'Esplugues era Fèlix Ribas.

Com és sabut, la Llei Moyano d'educació entrà en vigor el 1857. Aquesta sol·licitud ens fa veure que la Llei Moyano recull aspectes normatius anteriors, com ara l'existència de les Juntes d'Instrucció Primària, convocatòria pública de places, etc. Existeixen documents del cobrament del sou signats per ell. L'Ajuntament li pagava trimestralment 500 rals. Antoni Giralt ocupà la plaça de mestre de l'escola pública fins l'any 1861.

Els mestres de poblacions petites eren nomenats pel rector de la universitat corresponent, el qual ho comunicava a la Junta Provincial i aquesta a l'ajuntament i Junta Local d'Ensenyament. El rector de la universitat confirmava el sou que marcava la Llei i l'ajuntament acordava els complements salarials que cobraria el mestre. Aquest complement l'havien de pagar les famílies, en funció del seu poder adquisitiu o, subsidiàriament, per l'ajuntament.

El 1861 el mestre Jaume Tomàs sol·licità permutar la seva plaça per la d'Antoni Giralt i el Rector de la Universitat li ho concedí el 30 d'abril d'aquell any. La permuta o canvi suposa que dos mestres estan interessats a intercanviar els seus respectius destins. En Jaume Tomàs i Salom va obtenir el títol de Mestre de l'Escola de nens d'Esplugues el 3 de maig de 1861 i va prendre possessió de la plaça el 6 de maig, davant l'alcalde Josep Campanà. Jaume Tomàs era natural de Galera (el Bages) i tenia llavors 33 anys.

Un ofici de la Junta d'Instrucció Pública de la Província de Barcelona, de data 13 de maig de 1861, comunica que el rector de la Universitat de Barcelona nomena "Maestro de la Escuela de niños" d'Esplugues al Sr. D. Jaume Tomàs. Li assignà "el sueldo fijo anual de 2.500 reales, sin perjuicio de los demás emolumentos que están señalados". Posteriorment, l'Ajuntament i la Junta Local d'Ensenyament, "con el objeto de generalizar más y más la instrucción y hacerla más asequible a algunas clases de la población", acorden donar a Jaume Tomàs, "maestro de la escuela pública de este pueblo, la cantidad de 1400 reales anuales, por concepto de retribuciones; cuya cantidad el referido Jaime Tomás se compromete aceptar, en cambio de la retribución que debieran pagar los niños".

D'ell afirmava la Junta Local d'Ensenyament el 1862, en ocasió dels exàmens dels alumnes: "Esta Junta... no quedaría hoy tranquila si no pudiera hacer mérito de la mucha abnegación e impropio trabajo de que han dado pruebas los infatigables profesores Don. Jaime Tomás y Dña. Magdalena Giralt"³⁹

Uns anys més tard, l'opinió de l'Inspector, Sr. Manuel Álvarez, després de la visita del mes d'abril de 1879 no era tan complaent en tots els aspectes. L'Inspector esposa el seu judici sobre el mestre:

"Resultados en la educación: Regular.

Resultados en la enseñanza: Buenos

Capacidad: Buena

Aptitud: Regular

Instrucción: Buena

Celo: Bien

Conducta: Buena".

En aquesta data, abril de 1879, Jaume Tomàs tenia 45 alumnes: 20 menors de 6 anys; 22 entre els 6 i els 10 anys, i 3 de més de 10 anys. El mestre admet que assisteix a classe el 60% de l'alumnat, uns 27 alumnes. Va defensar en diverses ocasions l'escola pública i el seu lloc de treball davant la intromissió que representà l'escola privada parroquial, regentada per Pau Gelada. Aquest tenia el títol de mestre, però quasi mai no era present a l'escola. L'ensenyament l'exercien en Pau Martí i Isidre Diví, els quals no eren mestres. Les denúncies d'en Jaume Tomàs, com es veurà de seguida, varen ser corroborades per la Junta Local d'Instrucció Pública.

Jaume Tomàs continuà de mestre d'Esplugues fins la seva jubilació el 1895. L'última signatura que trobem de Jaume Tomàs en el llibre de matrícula dels alumnes és del dia 2 de gener de 1895. Tenia 68 anys. A la seva escola hi havia 41 alumnes matriculats. Poc després s'incorporà a l'escola d'Esplugues el mestre Joan Corrales.

D'en Jaume Tomàs diu Esteve Carbonell: "El primer nomenament de mestre públic que hem trobat és en el llibre d'Actes Municipals del 1867, de l'Arxiu Municipal d'Esplugues. En aquest volum s'hi constata que l'alcalde va presidir els exàmens de fi de curs del 1867 dels nois i noies que assistien a les escoles municipals, dirigides pels mestres nacionals, en Jaume Tomàs i na Teresa Canals". Algunes afirmacions de Carbonell no resulten gaire fidedignes.

Eulàlia Torres

Sabem que era esposa de Jaume Tomàs. Probablement ocupà la plaça de mestra de nenes de forma interina. En el seu contracte amb l'Ajuntament s'especifica: "Da. Eulalia Torres, tan luego como se le haya expedido el correspondiente título para el desempeño de la escuela incompleta de niñas de esta población, se pondrá al frente de dicha escuela, procurando por su parte cumplir del mejor modo que pueda".

Magdalena Giralt

És la primera mestra de nenes de l'escola pública d'Esplugues de qui es té constància documental oficial del nomenament. Un ofici de 21 de juny de 1862 comunica que el rector de la Universitat de Barcelona nomena mestra de l'escola elemental de nenes la Sra. Magdalena Giralt amb el sou anual de 1.667 rals. Hem de recordar que el sou del mestre Jaume Tomàs era de 2.500 rals. Va prendre possessió de la seva plaça l'1 de juliol de 1862.

La Junta Local d'Ensenyament parlava d'ella en aquests termes: "Los esfuerzos que ha hecho Dña. Magdalena Giralt en los seis meses escasos que está al frente de la escuela pública de niñas de este pueblo, parecen increíbles".⁴⁰

Teresa Canals i Romagosa

El 6 de gener de 1866 és nomenada mestra de l'escola pública de nenes d'Esplugues la Sra. Teresa Canals Romagosa, amb el sou fix anual de 166,7 escuts. En va prendre possessió el 9 de gener de 1866, sent alcalde Joaquin Rovira. Teresa Canals tenia llavors 25 anys. Era natural de Sant Just Desvern.

L'informe que elaborà l'inspector d'Ensenyament l'abril de 1879 fou molt crític amb la feina professional de la mestra Teresa Canals:

"Resultados en la educación: Escasos

Resultados en la enseñanza: Id.

Capacidad: Regular

Aptitud: D (Deficient?)

Instrucción: Poca

Celo: Regular

Conducta: Buena"

I segueix l'informe: “En la visita girada en este día a la escuela que desempeña Da. Teresa Canals, he notado que las alumnas, atendida su edad y el tiempo que a ella concurren tienen conocimientos regulares en las labores y buenos en doctrina. En las demás asignaturas no son tan satisfactorios los resultados, por lo que excito a la profesora para que mediante las instrucciones que le de y el amor que a la enseñanza profesa procure trabajar lo posible a fin de que sus discípulas adquieran sólidos conocimientos en todas las materias que abraza el programa de las escuelas elementales”.

Josep Camps

D'en Josep Camps només sabem que va ocupar la plaça de mestre interí i que va cessar el 22 de gener de 1896. Per Pasqual Juan sabem que en les mateixes oposicions a les quals es va presentar Joan Corrales, aquest va obtenir el número 1 i en Josep Camps, que també es va presentar, obtingué el número 2, i fou destinat al Bruc.

Joan Corrales i Miralles

Per la seva importància, al mestre Joan Corrales li dediquem un capítol a part.

Mestres d'escoles privades d'Esplugues

Respecte de les escoles privades, trobem dades dels mestres que exercien a Esplugues, a partir del control de l'ensenyament que comença a haver-hi per part dels poders públics arran de la Llei Moyano. Ho tenim recollit en un acta de l'Ajuntament a la qual el governador de Barcelona demana als ajuntaments que “reclamen el título de los que se dediquen a la enseñanza de instrucción pública”.⁴¹

Pau Gelada i Rosell (fra Pablo Gelada)

Esteve Carbonell afirma en la seva *Història d'Esplugues*: “A meitat del segle passat, segons ens referien els nostres pares, un religiós, el P. Fra. Pau Gelada, dominic exclausttrat, ensenyava els nois en un local que servia d'escola, davant de can Ramoneda”.

D'en Pau Gelada tenim notícies per diversos documents, que són manifestacions de les tensions existents a Esplugues entre els mestres de les escoles públiques i d'altres escoles privades o particulars que exercien sense complir la normativa que marcà la Llei Moyano.

En Pau Gelada era un frare exclausttrat. No sabem les raons que el varen portar a deixar el convent. El que sí va fer va ser conservar la seva condició de sacerdot. Segurament, els estudis conventuals el varen afavorir per aconseguir o convalidar els estudis de magisteri. Ell diu de si mateix que és “Presbítero y profesor de instrucción primaria”. Les circumstàncies socials de l'època i, sobretot, el control de l'Església, podien, encara que rarament, “tolerar” que algú abandonés la vida de convent d'alguna congregació religiosa. De vegades, l'atenció econòmica de la família o les atencions per causes de salut

dels pares podien explicar algun abandó. L'Església, però, considerava que el sacerdoci –i el celibat que l'acompanyava- era un compromís per a tota la vida i no concedia l'autorització per contraure matrimoni i poder desenvolupar una vida normal. El fet de deixar el sacerdoci era com un estigma social, que marcava per sempre el futur dels qui gosaven abandonar-lo.

Se sap que Pau Gelada es guanyava la vida com a mestre, però tenia d'altres activitats professionals que l'obligaven a deixar l'escola en altres mans. Així, dirigia una escola, probablement vinculada a la parròquia, en la qual col·laboraven Pau Martí i Isidre Diví.

Pau Gelada utilitzà el seu títol de mestre per dirigir l'escola i justificar el compliment de la normativa legal sobre aquesta matèria, però deixant en mans de persones sense la formació adient el magisteri dels alumnes assistents a la seva escola. Aquesta pràctica es va generalitzar a la majoria de les escoles privades del nostre país, fins a la promulgació de la Llei d'Educació de 1970. Era possible i molt real que una escola de primària o de secundària impartís la seva ensenyança amb professorat que no tenia la titulació o preparació acadèmica adient. Els centres privats i religiosos llogaven els títols corresponents a persones que, sovint, ni tan sols residien a la localitat. Només apareixien pel centre en ocasió de la visita d'algun inspector o per signar les actes oficials o els llibres d'escolaritat o per cobrar la quantitat acordada pel lloguer del títol.

La Junta Local d'Instrucció Primària d'Esplugues va obligar Pau Gelada a tancar la seva escola. Com a conseqüència d'aquesta imposició, el 12 d'abril de 1861, Pau Gelada adreçà una carta a la Junta d'Instrucció d'Esplugues: "... Que cumplimentada la orden del Sr. alcalde mandando cerrar el establecimiento de instrucción primaria que tiene el honor de dirigir con su correspondiente título, solo porque como a establecimiento particular, se creía no obligado con la puntual y continua asistencia, que requieren los demás; a fin pues de que no falte requisito alguno a la instrucción, ni dar motivo de queja a la superioridad, prometo asistir a la clase todo el tiempo necesario, presidir la instrucción, y cumplir cuanto se manda en las instrucciones relativas a las de igual clase. Suplico, pues, a la Muy Ilustre Junta tenga a bien alzar la dicha prohibición, concediendo permiso de abrir de nuevo dicho establecimiento, tan útil y necesario para la juventud y utilidad pública..."⁴²

D'altra banda, Pau Martí i Isidre Diví, els seus col·laboradors, són acusats el 18 d'abril de 1861 per la Junta Provincial d'Instrucció d'exercir com a mestres sense tenir la titulació corresponent, "suponiendo que el que dirige la escuela es el maestro D. Pablo Gelada, presbítero, lo que no es cierto según lo informado por V; la Junta ha acordado que cesen inmediatamente en el ejercicio de la enseñanza los referidos Martí y Diví, a no ser que regentando en realidad la escuela D. Pablo Gelada, le sirvan en el concepto de ayudantes"⁴³

En un altre document de 30 de juliol de 1861, signat pel mestre Jaume Tomás, es torna a acusar a Isidre Diví de dedicar-se a l'ensenyança domèstica, sense tenir cap títol. "Habiendo llegado a mi noticia que D. Isidro Diví, arrogándose atribuciones que no le competen, y faltando abiertamente a la Ley de Instrucción Pública, se dedica a la enseñanza doméstica, ignorando lo contenido en el programa de enseñanza elemental y sin ningún título que le autorice ejercer el cargo de maestro".

Encara el 22 d'octubre de 1861, el mateix Jaume Tomás presentà una altra reclamació davant la Junta Local, insistint en que Isidre Diví, Pau Martí i Jaume Curós exercien el magisteri domiciliari sense tenir cap titulació. Trameté consignes de la Junta d'Instrucció Pública: "Haga Vd. presente a la Comisión Local que ni Diví, ni Martí,

ni Curós, ni otro cualquiera que no esté autorizado por la Ley, aunque haya estudiado para maestro, puede dar lecciones particulares, ni en su propia casa, ni en las casas de los niños o niñas”.

Tanmateix la comissió local d'Esplugues, tot afirmant la veritat d'allò denunciat per Jaume Tomàs, consultà la Junta provincial de Barcelona: “La Comisión local, en obsequio de la verdad, confiesa ser cierto lo que dice el Sr. D. Jaime Tomás en su oficio; pero ignora si cabe en las atribuciones de esta Junta el poder impedir que sigan aquellos dando lecciones particulares, y si puede aplicarles algún castigo con arreglo a la Ley”.⁴⁴

El 12 de novembre de 1861, el president de la Junta Provincial de Barcelona respon: “Esta Junta debe manifestar a V.V. que no existe solamente en las juntas de primera enseñanza el derecho de corregir abusos de tanta consecuencia, sino más bien el deber de extirparlos, a cuyo efecto deberán poner en ejecución la orden del Excmo. Sr. Gobernador”. El tema no acabà aquí. El 16 de maig de 1864, en Jaume Tomás tornà a escriure a la Junta Local de Primera Ensenyança d'Esplugues: “No contento el Sr. Isidro Diví con ir por las casas a dar lecciones, y admitir en la suya propia adultos en clase de educandos, ha llegado hasta el extremo de abrir escuela para niños de ambos sexos en la casa que el Sr. Marqués de Castell tiene en este pueblo”.

Que l'escola privada que regentava Pau Gelada estava vinculada a la parròquia, es pot deduir d'un escrit de 28 de gener de 1861, en el qual l'esmentat mestre presenta una relació del nombre de nens que s'instrueixen a la seva escola incompleta, amb l'especificació de les matèries que s'hi ensenyen. (Cal observar la prevalença de la doctrina cristiana). Aquesta relació és fruit del control que comença a haver-hi al país sobre l'ensenyament:

En Doctrina Cristiana: 35

En lectura: 13

En escritura: 13

En aritmética: 4

En gramática castellana: 5

Un veí d'Esplugues, Salvador Campreciós, en un manuscrit datat el 1970, transmetent dades de la seva memòria, afirma que “a mediados del siglo pasado, en un departamento frente a Casa Ramoneda, ya desaparecido, ejercía enseñanza un feligrés llamado Fra Pablo Gelada.” I continua: “También en Can Cortada, por la última década del pasado siglo, existía un maestro lisiado, muy bajo de estatura, que al sentarse no le llegaban los pies al suelo lo cual era motivo que la chiquillada le hiciese algunas travesuras. Para trasladarse a su aposento, que era frente al hoy Casa Quirze, una casa de comidas o especie de fonda, llamada Cal Galan, utilizaba un pequeño carrito tirado por un rucio. A este colegio había asistido mi padre”.⁴⁵

Isidre Diví

El nom d'Isidre Diví, com ja s'ha vist anteriorment, està vinculat a Pau Gelada, de qui va ser col·laborador, i al mestre Jaume Tomàs, que l'acusava d'exercir sense títol. Hi ha un document a l'Arxiu de la Universitat de Barcelona, datat el 12 d'abril de 1879, en el qual figura Isidre Diví com a mestre d'una escola privada, segurament la

mateixa escola parroquial a la qual es fa referència en parlar d'en Pau Gelada. "El edificio está al norte del pueblo y la escuela tiene una sola dependencia." "Alumnos matriculados menores de 6 años, 4; de 6 a 10 años, 5; mayores de 10, 3. Total, 12 alumnos".

Maria de la Encarnació Giralt i Carreras

Un escrit de 25 de gener de 1861 és presentat per Maria de la Encarnación Giralt y Carreras, referit a les nenes que reben ensenyament a la seva "escola privada":

En doctrina cristiana y lectura: 22

En escritura: 16

En aritmética: 10

En gramática castella: 8

En costura: 12

En calceta: 10

En bordado y otras labores: 12

Notes

- ¹ *El Baix Llobregat el 1789*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Curial Edicions Catalanes, 1992. p. 148
- ² MADDOZ, P.- *Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de Ultramar*.
- ³ SANAHUJA, D. i VILARDELL, R. *Aproximació a la història d'Esplugues de Llobregat*. Ajuntament d'Esplugues. 1984. p. 99
- ⁴ Manuel Arranz (El Pont)
- ⁵ Arxiu Històric Municipal d'Esplugues
- ⁶ SANAHUJA, D. i VILARDELL, R. *Aproximació a la història d'Esplugues de Llobregat*. Ajuntament d'Esplugues. 1984.
- ⁷ Arxiu Històric Municipal d'Esplugues.
- ⁸ AMEL
- ⁹ Arxiu Històric Municipal de Sant Just Desvern
- ¹⁰ Arxiu Històric Comarcal de Sant Feliu de Llobregat
- ¹¹ CARBONELL, E. *Esplugues de Llobregat*. Monografia històrica. Esplugues. 1949. p50.
- ¹² *El Baix Llobregat el 1789*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Curial Edicions Catalanes, 1992. p. 77.
- ¹³ AMEL (Correspondència)
- ¹⁴ Arxiu de la Universitat de Barcelona.
- ¹⁵ Vida d'Esplugues, gener 1994
- ¹⁶ CARBONELL, E., *Esplugues de Llobregat, Monografia històrica*. Barcelona. 1949. P. 217.
- ¹⁷ AMEL. Acta del Plenari 5 de juliol de 1877.
- ¹⁸ AMEL. Acta del Plenari 3 de setembre de 1899.

- ¹⁹ Vida d'Esplugues (Octubre-Novembre de 1992)
- ²⁰ AMEL.
- ²¹ AMEL. Correspondència de 18 d'agost de 1862
- ²² AMEL. Actes de la JLIP de 8 de setembre de 1863
- ²³ AMEL. Actes de la JLIP de 11 de desembre de 1864
- ²⁴ AMEL. Actes JLIP de l'11 de desembre de 1864
- ²⁵ AMEL. Actes JLIP de 21 d'abril de 1867
- ²⁶ AMEL. Actes JLIP de 30 de desembre de 1862
- ²⁷ AMEL. Actes JLIP de 30 de desembre de 1862
- ²⁸ AMEL. Actes JLIP de 9 de setembre de 1863
- ²⁹ AMEL. Actes JLIP de 22 d'abril de 1867
- ³⁰ AMEL. Actes JLIP de 30 de desembre de 1862
- ³¹ AMEL. Actes JLIP de 21 d'abril de 1867
- ³² AMEL. Actes JLIP de 30 de desembre de 1862
- ³³ AMEL. Actes JLIP de 9 de setembre de 1863
- ³⁴ AMEL. Actes JLIP de 5 d'abril de 1879
- ³⁵ Vida d'Esplugues. Octubre-Novembre de 1992
- ³⁶ Vida Sanboyana N° 61. Desembre de 1960, pàgines 26 i 27
- ³⁷ SERRET, C. i LLEDÖ, M. *Vides Santboianes*. Ajuntament de Sant Boi, 1998. p.122 i 123)
- ³⁸ GUTIERREZ, G. i ROCOSA, O. *Els carrers de Sant Boi*, 1989)
- ³⁹ AMEL. Actes JLIP 30/12/1862
- ⁴⁰ AMEL. Actes JLIP 30/12/1862
- ⁴¹ AMEL. Actes del Plenari de l'Ajuntament. 8 de març de 1861
- ⁴² AMEL
- ⁴³ AMEL. Acta del Plenari de l'Ajuntament, 18/4/1861
- ⁴⁴ AMEL. Actes de la JLIP 5 de novembre de 1861
- ⁴⁵ AMEL

Autor desconegut. AMEL. Col·lecció cedida per la família Corrales.

Vers l'any 1900. Alumnes de Joan Corrales. Escola pública de nens.

Autor desconegut. AMEL. Col·lecció de l'arxiu.

Vers l'any 1900. Caterina Amengual amb les seves alumnes de l'escola pública de nenes.

L'educació a Esplugues a l'inici del segle XX

Un dels trets característics del segle XX a Catalunya i a Espanya és, sens dubte, el fenomen migratori. Tres grans onades migratòries tindran una important repercussió a l'àmbit social i econòmic de Catalunya. Una primera fase migratòria, entre 1900 i 1936, motivada per una gran demanda de mà d'obra, a causa de la creixent industrialització, la construcció del metro de Barcelona o l'Exposició Universal de 1929, que va atreure milers de persones procedents de les zones rurals de Catalunya i de les regions properes: Aragó, el País Valencià i Múrcia, a més d'un important contingent procedent d'Almeria. Aquestes migracions van sustentar l'elevat creixement demogràfic de comarques com el Barcelonès, el Baix Llobregat, el Maresme, el Garraf i el Vallès Occidental i Oriental, zones de forta puixança industrial i ràpid creixement urbanístic. Es va consolidar, així, el model de creixement demogràfic iniciat a final del segle XIX i caracteritzat per un alt grau de concentració de la població i un cert desequilibri territorial, i que es plasmaria en la configuració del teixit urbà català.

Després de la disminució lògica d'arribades que es va produir durant la Guerra Civil i la immediata postguerra, en la dècada dels anys cinquanta es va iniciar un segon període immigratori que es va prolongar fins als anys 80. Va ser l'etapa de creixement demogràfic més fort de tota la història de Catalunya. A partir dels anys cinquanta, Barcelona i el seu entorn van encapçalar un procés de recuperació econòmica i tornaven a atreure milers de persones procedents ara, majoritàriament, de les àrees rurals de l'Estat espanyol, immerses en un procés de despoblament massiu. El poder d'atracció de la indústria i l'extraordinària demanda de mà d'obra que generà es complementaven amb la força de repulsió que provocava la progressiva agudització de la crisi del món rural. El contingent més nombrós va ser d'andalusos, però també en van arribar de l'Aragó, el País Valencià, Múrcia, Extremadura, Galícia i les dues Castelles. Entre 1950 i 1975 Catalunya va rebre prop d'un milió i mig de persones, majoritàriament joves, procedents de tots els racons de l'Estat, essent la dècada dels anys seixanta l'època de màxima immigració, coincidint amb l'etapa de creixement més intens. Finalment, apropant-se el canvi de segle, començà un tercer moment migratori a Catalunya que s'està produint encara, i que es caracteritza principalment per l'arribada de nous immigrants, procedents, majoritàriament, de l'Amèrica llatina, del nord de l'Àfrica i dels països de l'Europa de l'est.

A Esplugues, la major aflluència d'immigrants es va produir en la dècada dels seixanta. De poc més de 13.000 habitants el 1960, passà a 29.472 el 1970 i va arribar a 38.318 el 1975. Aquesta ingent arribada d'immigrants va comportar, a part d'un fort creixement de la població, un important rejuveniment d'aquesta, que poc després afavoriria un increment de la natalitat, l'anomenat *baby boom* de final dels seixanta i principi dels setanta. La conjunció d'ambdós elements, immigració i reproducció biològica, va fer que aquests fossin anys d'explosió demogràfica, que tindrien una gran repercussió a l'hora de planificar els cursos escolars d'aquests anys, com veurem més endavant.

L'alfabetització i la realitat escolar a Espanya i a Catalunya a començament del segle XX

Espanya a començament del segle XX era un país on la majoria de la població (el 59%) era analfabeta. Al llarg del primer terç del segle, però, es va produir un avanç considerable en l'alfabetització del país, de manera que el 1930 el nombre d'analfabets s'havia reduït al 32%.¹ Això va ser degut a que l'Estat va promulgar una sèrie de lleis que van afavorir l'alfabetització d'àmplies capes de la societat espanyola. La primera d'aquestes lleis es publicà el 13 de març de 1900, "Condiciones de trabajo de las mujeres y los niños", en la qual es prohibia explícitament el treball dels nens menors de 10 anys. Tot i així, hi havia excepcions a la norma: "Quedan exceptuados el trabajo agrícola y el que se verifique en talleres de familia".² De l'ensenyament, l'únic que tenia algun valor, particularment a l'Espanya rural, era saber llegir i escriure. De manera que els nens i nenes que llegien i escrivien ja podien anar a treballar als 9 anys d'edat. Així, la suposada obligatorietat d'anar a l'escola trobava fàcilment excuses per ser contrariada: "Los niños que por saber leer y escribir quisieran ser admitidos al trabajo un año antes de la edad marcada en la Ley, deberán acreditar aquella circunstancia por medio de un certificado expedido, previo examen por un Maestro de Escuela y con el Vº Bº de la Autoridad local".³

D'altra banda, l'ensenyament ja no dependria del Ministeri de Foment, sinó que l'any 1900 es creà el Ministerio de Instrucción Pública y Bellas Artes. L'educació tindria, doncs, pressupost propi. A més, el 1901, la remuneració dels mestres i el material escolar passà a dependre de l'Estat. Aquest fet s'ha de considerar un gran avenç, no solament perquè, per fi, els mestres tenien la seguretat de poder cobrar el seu escàs sou al final de mes, sinó també perquè l'Estat considerava l'educació com a quelcom seu i important per a la vida del país. Però encara Espanya tenia un gran dèficit d'escoles i l'anuari estadístic de 1930 registrà 35.989 escoles creades i 23.435 per crear, d'acord amb el que deia la Llei Moyano. És a dir, pràcticament faltaven la meitat de les escoles necessàries. La República farà desaparèixer aquesta situació. El 1935 hi havia a Espanya 43.171 escoles, 14.441 més que el 1923.⁴ Sobre el nombre de mestres, hem de dir que va augmentar en més del doble entre 1900 i 1939, sobretot entre els anys 1931 i 1935, amb 12.928 incorporacions.⁵

La conjuntura escolar a Catalunya no era gaire diferent de la resta de l'Estat i l'any 1900 només un optimista 50% del cens escolar de Catalunya estava escolaritzat. A Barcelona, reconeix el mateix Govern central que, de cada 100 habitants, el 42% no saben llegir ni escriure. "En 1900, segons Alexandre Galí, la matrícula pública de la ciutat de Barcelona era de 13.317 alumnes, entre nois, noies i pàrvuls. El cens barceloní era de 500.000 habitants que a raó del 12% ens dona una població escolar de més de 60.000 infants. Les escoles privades començaren la seva expansió en aquesta època, però indubtablement, hem de considerar que, pel cap baix, la meitat dels nois es quedaven sense escola."⁶

Ara bé, amb el segle, a Catalunya com en altres zones de l'Estat, s'inicià un cert moviment per tal d'introduir els corrents pedagògics imperants més enllà dels Pirineus i que eren coneguts sota el nom d'"escola activa" o "escola nova". Es varen anar introduint idees com ara la coeducació, l'observació de la natura, l'ensenyament a l'aire lliure, etc. Malauradament, aquestes iniciatives no arribaven a l'escola pública. Van ser promogudes per la iniciativa privada i varen estar adreçades als fills i filles de la burgesia, l'única que podia pagar i beneficiar-se d'aquests progressos. Cal recordar

alguns pedagogs de l'època com Francesc Flos i Calcat, el qual fundà el 1898 el Col·legi Sant Jordi, la primera institució moderna que impartí les classes en llengua catalana, i Pau Vila, que fundà l'Escola Horaciana el 1905. En la mateixa línia renovadora, cal mencionar l'Escola Moderna, fundada a Barcelona, el 1901, per Francesc Ferrer i Guàrdia, basada en el laïcisme i el republicanisme. Seguint el pensament anarquista, volia desenvolupar una educació deslligada dels imperatius dogmàtics, religiosos i moralistes, que impregnaven la vida social. Era una escola racionalista, laica i, per descomptat, coeducativa. Va suscitar tant l'interès dels intel·lectuals i dels ateneus obrers, com l'oposició de les classes burgeses i de l'Església. Acusat Ferrer i Guàrdia d'haver instigat els fets que conduïren a la Setmana Tràgica de Barcelona, el 1909, fou afusellat i tancades les seves escoles.

La situació de l'educació, particularment la pública, continuava sent lamentable a començament de segle. Santiago Russiñol publicava el 1916 els seus records de nen. Amb el seu estil provocador, però no per això menys realista, descrivia un dels seus mestres: "El Senyor Quim era un mestre, és a dir un altre desgraciat. De tres quarts d'edat, havia perdut quasi tots els cabells (els negres sobretot) i lo millor de la dentadura, les poques peces que li quedaven se li sortien de les genives, i, negres... Tocant a la part moral el Sr. Quim estava per l'antic sistema d'ensenyança, era home de palmeta i de rigor... Pam, pam, pam. Iluminad señor nuestro entendimiento y voluntad para que las cosas que hemos aprendido (que havíem d'aprendre en tot cas) nos sirvan para nuestro provecho espiritual. Ahora vamos a ver quien sabe la lección. Gran i únic silenci sacramental, ningú responia... No recordo mai que el Sr. Quim hagués quedat satisfet. De la trentena d'agenollats, penitents, mai però mai, va sortir una veu que digués: Aquí sóc jo, Sr. Quim. Pregunti sense temor que li diré la veritat. Ell havia d'enterar-nos de coses que no sabia de cert i fer-nos l'explicació en castellà que era el que el molestava més. ...A voltes al bo d'una disgressió sobre els faraons o el pas de l'aigua pel mar Roig, entrava la dona del senyor Quim a preguntar-li a cau d'orella si volia cigrons a l'olla o fideus i del Mar Roig saltava a l'escudella i nosaltres aprofitàvem aquell paro de discursos per vessar tinta, tirar-nos boles mastegades i dar-nos uns quants i ajuda que feien tremolar els bancs."⁷

La vida a Esplugues a començament del segle XX

Esplugues tenia 1.061 habitants l'any 1900.⁸ En 40 anys, el poble havia augmentat en una mica menys de 200 persones. A partir, però, d'aquesta data, l'augment seria imparable fins als nostres dies, quan té més de 40 vegades els habitants que tenia fa un segle. Li costà a l'economia del poble a començament del segle XX, encara fonamentalment agrícola, superar la crisi de la vinya, provocada primerament per l'oïdi, el 1853, i definitivament, com a la resta de Catalunya i d'Espanya, per la fil·loxera, la qual arribà a Esplugues al voltant de l'any 1890. S'ha de pensar que quasi tot el que avui és el barri de la Plana i bona part de la part cultivable de la muntanya estava dedicat al conreu de la vinya. Tots els ceps hagueren de deixar-se morir i ser reemplaçats amb peus americans resistents a la plaga del desastrós insecte.

Un esdeveniment molt significatiu per a Esplugues va ser l'obertura l'any 1903 de la carretera de Cornellà a Fogars de Tordera, el carrer que avui és conegut com la Carretera de Cornellà, creuant els camps de conreu que constituïen el que avui és el barri

de la Plana. La construcció d'aquesta carretera significà l'inici de la definitiva urbanització del poble. Aquest mateix any, 1903, els veïns del poble celebraren un esdeveniment: la instal·lació del rellotge al campanar de l'església. Era un regal per a la població de l'Elvira Jover, vídua de Vidal-Ribas, la qual va voler celebrar així la commemoració del seu vint-i-cinquè aniversari de matrimoni.⁹ De l'Elvira Jover, se'n parlarà en aquest mateix capítol, en relació a l'escola Sant Josep.

Els avenços tecnològics de final del XIX van arribar al poble a poc a poc quan començà el segle XX. Aquestes innovacions van representar uns canvis difícils d'imaginar als nostres dies, pel que representava de millora en la qualitat de vida de la població. És cert que, en viure al costat d'una ciutat com Barcelona, capdavantera en tantes coses respecte de les altres capitals de província d'Espanya, els habitants d'Esplugues coneixien aquestes millores, en parlaven i, per tant, les desitjaven per al seu poble. No era fàcil fer realitat els desitjos i podia passar molt de temps des que es prenia una decisió fins que es portava a terme.

Així, per exemple, l'Ajuntament autoritzà l'any 1905 la Societat General d'Aigües de Barcelona a canalitzar l'aigua corrent, però no va ser fins al 1908 que se n'inaugurà el subministrament. Diferents mines portaven l'aigua de Sant Pere Màrtir cap a la població. La majoria de les cases tenien el seu propi pou per abastar-se d'aigua. Amb el temps, però, la contaminació de les aigües era un fet i el tifus i d'altres malalties feien molt de mal entre la població.

Des de 1909, l'Ajuntament tenia interès per tal que la llum elèctrica arribés al poble. Per aconseguir aquest objectiu, l'Alcalde Isidre Martí proposà una comissió que visités la direcció de la Compañía Barcelonesa de Electricidad per impulsar-ne la portada. Una de les raons que motivaven aquesta iniciativa era precisament la construcció de les noves escoles. La inauguració de les escoles coincidiria, doncs, en la intenció de l'Ajuntament, amb l'arribada de la llum elèctrica. El Ple de l'Ajuntament tornà a demanar la intervenció de la comissió davant l'esmentada Companyia, "... para que se decida a instalar el fluido eléctrico en la localidad y como en la actualidad se están construyendo los edificios escolares seria muy conveniente se suscribiese la póliza de las luces que se consideren necesarias para iluminar dichos locales. Después de una razonada discusión y en vista de los planos que se ponen a la vista se acuerda suscriba el Ayuntamiento una póliza de sesenta luces con destino a los referidos locales-Escuelas..."¹⁰ Les escoles s'inauguraren el 1910. L'electricitat, però, encara trigaria a arribar alguns anys més.

El 28 d'agost de 1912, s'acordà instal·lar l'enllumenat elèctric als carrers del poble, "por ser una mejora unánimemente pedida por los vecinos de la población y uno de los pocos pueblos que carece de dicho servicio."¹¹ Els habitants d'Esplugues varen poder gaudir del cinema per primera vegada a partir del 16 de març de 1913, quan l'Ajuntament autoritzà les projeccions a "Cal Quirse". Aquest mateix any, el 1913, alguns domicilis d'Esplugues ja comptaven amb energia elèctrica. Tanmateix, no arribava als carrers. En to queixós es recull en un ple del consistori: "Es el único pueblo en toda la comarca que carece del servicio de alumbrado público."¹² L'any 1914, arribà la llum a les escoles públiques, a les dependències que ocupaven els mestres i a la casa consistorial, que tenia els seus locals a la planta superior de l'edifici.¹³ Però es va haver d'esperar l'any 1916 perquè els vilatans d'Esplugues tinguessin alguna claredat en caminar, a la nit, pels carrers del poble. El 21 de setembre, Festa Major de Sant Mateu, s'inaugurà l'enllumenat públic. Qui exercia de sereno, Josep Malaret i Pi, s'oferí per ser l'encarregat d'encendre i apagar els llums.¹⁴

La gent del poble i el consistori estaven tan contents amb aquest esdeveniment que es té constància escrita de la primera “bretolada” que es produí a Esplugues relacionada amb els bens públics i, concretament, amb l’enllumenat. Les noves bombetes col·locades al carrer suposaven una temptació per algun vailet maleducat. L’Ajuntament vetllava pels interessos públics, al mateix temps que exercia la seva funció educadora: “Se acuerda reprendre al niño José Santacana Riera por haber roto una lámpara del alumbrado público, conminándole con la multa, caso de reincidir.”¹⁵

Des del punt de vista cultural, és important ressaltar la inauguració, el 1906, del Centre Cultural L’Avenç. D’aquest diu E. Carbonell: “Fou fundat pel mes de maig de 1906 a l’antiga casa de can Brillas, avui Caves del Xampany Marguery”. (La masia que avui es coneix com Casal Robert Brillas va ser la seu de les caves que van comerciar el Xampany Marguery).¹⁶ L’any 1923 el Centre Cultural L’Avenç es traslladà al carrer Àngel Guimerà, al lloc que ocupa avui.

L’escola Isidre Martí

L’escola Isidre Martí ha estat i és l’escola emblemàtica d’Esplugues. Va ser el primer edifici construït intencionadament al poble per ser escola. Més ben dit, per ser escoles, ja que, estant separades l’escola dels nens de la de les nenes, encara que fossin al mateix edifici, tothom es referia a “les escoles” del poble. Durant molts anys, juntament amb l’església, va ser l’edifici més sòlid i definit d’Esplugues. Per moltes generacions d’espluguins i espluguines, anar a l’escola significava enfilat el carrer de l’Església, fins a arribar al camí del cementiri. Aquest camí es convertí posteriorment en carrer de les Escoles. Aquí estaven ubicades les escoles públiques d’Esplugues, que posteriorment s’anomenaren escola Isidre Martí. Malauradament, el vell edifici, construït el 1910, va desaparèixer l’any 1982. És cert que no estava adaptat a les noves necessitats del poble. Ja s’havia construït la primera part del nou edifici i hi havia excessiva pressió per començar la part nova. Es va perdre l’oportunitat de rehabilitar una construcció històrica.

El llarg procés de gestació de l’escola

La decisió de construir un edifici per a escoles va ser presa en temps de l’alcalde Isidre Martí i apareix per primer cop a les actes de l’Ajuntament el 1906. Per a un alcalde com l’Isidre Martí, amb una visió progressista i global de les necessitats del poble, la conveniència de dotar els vilatans d’un centre escolar que assegurés la formació bàsica dels infants segurament que feia temps que rondava per la seva ment.

Ja s’ha explicat a les pàgines anteriors la situació lamentable en la qual es desenvolupava l’acció educativa a Esplugues i que va ser el mestre Joan Corrales qui, a més dels mateixos alumnes, més va patir aquesta carència de mitjans. L’any 1902, en ocasió de la visita de l’inspector d’ensenyament de la província, Federico López Amo, a les escoles d’Esplugues, aquest va manifestar que “Los locales en que se hallan instaladas hoy ambas Escuelas carecen de las condiciones higiénicas y pedagógicas mas indispensables”. I ell mateix ho tornà a recordar 6 anys més tard.¹⁷

Sortosament, el 28 d'abril de 1905, es va publicar el Real Decreto de Subvenciones para la Construcción de Edificios Escolares. L'exposició de raons justificatives d'aquest decret, feta pel ministre Carlos María Cortezo, manifesta prou clarament la situació en que es trobava a tot l'Estat espanyol la realitat educativa: "Preséntase al ministro que suscribe el espectáculo de penuria y viciosa desorganización en que se encuentran los locales destinados a la instrucción educativa de los niños en la mayoría de los Municipios españoles. Ningún sistema pedagógico puede encontrar atmósfera propicia para su desarrollo, ningún maestro estímulo de actividad, ningún discípulo atractivo y complacencia, dentro de un medio en que la incomodidad, el abandono y la tristeza constituyen permanente y hasta ahora, no evitado consorcio".¹⁸

Per aquest Real Decreto es concedeixen subvencions del 25, 50 i 75 % del total del preu de les obres. L'oportunitat no fou desaproveitada per l'alcalde Isidre Martí, ja que només uns pocs mesos després "el Sr. Alcalde manifestó que había hecho algunas gestiones acerca de poder adquirir terreno para en un día poder construir las escuelas públicas".¹⁹ No deixà refredar gaire la idea de les escoles i, probablement, la claredat expressada pel Reial Decret citat, l'animà a dir també clarament el que veien els ulls de qualsevol espluguí: "Seguidamente, el alcalde presidente manifestó que en vista de la insuficiencia y malas condiciones que reúnen los locales que tiene alquilados el ayuntamiento para escuelas públicas de ambos sexos y careciendo por completo este pueblo de edificios para poderlas instalar, seguidamente, el alcalde presidente manifestó que en vista de la insuficiencia y malas condiciones que reúnen los locales que tiene alquilados el ayuntamiento para escuelas públicas, creía debía el ayuntamiento ocuparse de ello con preferencia, toda vez que era un asunto de muchísima importancia y de la exclusiva competencia del ayuntamiento. (En el Ple es dóna autorització perquè) firmen la escritura pública de compra... de media mojada de tierra, propiedad de Dña. Manuela Ramoneda Monés por la cantidad de cinco mil pesetas..., a fin de que en su día pueda el Ayuntamiento construir los citados locales destinados a Escuelas públicas de ambos sexos".²⁰ (Manuela Ramoneda, que fou l'última descendent de l'antiga casa pairal Ramoneda, va vendre "media mojada", equivalent aproximadament a 2.500 m²). Pel poble va córrer la veu que, de les 5.000 pessetes que costà la compra del solar, 1.000 van sortir de la butxaca del mateix Isidre Martí.

Es pot imaginar el debat i les picabaralles que un projecte com aquest suscità entre la gent conservadora i la progressista del poble, a més de plantejar la despesa econòmica que representaria per a la població. L'alcalde buscà arguments per tal de fer valer, tant les raons polítiques dels regidors, com la visió "tècnica" de l'arquitecte municipal i dels mestres de les escoles, com l'opinió dels pares dels alumnes. Es constituí, doncs, una comissió de 3 regidors (Bernat Galtés, Francesc Sutorras i Gaietà Faura), "para que tomando cuantos datos, antecedentes y noticias creyere, conducentes al objeto, informe cuanto se le ofrezca y parezca".²¹ S'encarregà a Gabriel Borrell Cardona, arquitecte, el projecte per la construcció d'un edifici nou per a escoles i habitatge de mestres.

L'informe de la Comissió de regidors reflecteix la seriositat de tot el procés: "La Comisión de concejales nombrada por el Ayuntamiento... debe informar comenzando por el mal estado que presentan los locales en que hoy se da la enseñanza, como falta de luces, es muy lóbrego, se nota mucha humedad y carece de ventanas a propósito para la ventilación. Además es completamente pequeño para el número de niños que concurren a los establecimientos".²²

L'opinió dels mestres es recollí a través de la Junta Local d'Instrucció Primària: "Acto seguido se dio cuenta de una comunicación de la Junta de Instrucción pública haciendo presentes las dificultades en que se encuentran los dignos y probos maestros D. Juan Corrales Miralles y Dña. Catalina Amengual Ferrer para poder cumplir su misión por carecer de capacidad, higiene y demás condiciones que la ciencia aconseja los locales que sirven para escuela cuyas deficiencias se han hecho insoportables por todos conceptos y han movido a excitar el celo del Ayuntamiento a fin de que pueda ocuparse de la construcción de un edificio escuela de ambos sexos que reúna las de reglamento".²³ La veu dels veïns la va fer seva el president de la Junta Local quan manifestà "que son muchos los padres que no dejan concurrir en la escuela a sus hijos por la marcada insuficiencia y malas condiciones higiénicas que reúnen los citados locales".²⁴

Tot aquest procediment expressa fidelment el tarannà democràtic i seriós de la forma d'actuar d'Isidre Martí en prendre la decisió de construir les noves escoles. "Tomó la palabra el Sr. alcalde y ...dijo que en efecto le constaba la exactitud de cuanto expone así como las quejas de muchos padres que con frecuencia se lamentan de que este pueblo no tenga el edificio de que se trata... nombrándose al arquitecto municipal D. Gabriel Borrell para la formación del proyecto, planos y memoria".²⁵

A l'acta de la Junta Local de primera ensenyança abans citada²⁶, l'inspector, després de referir-se a les pèssimes condicions en que es trobaven les escoles i coneixedor de les gestions per aconseguir la subvenció de l'Estat per poder construir les noves escoles, expressa el seu desig "que se resuelva pronto y favorablemente dicho asunto y felicitar sinceramente a D. Isidro Martí y a sus compañeros de Junta por el éxito de sus gestiones respecto a este particular". El mateix document fa una anàlisi molt descriptiva del panorama educatiu del moment a Esplugues. A més del precari estat dels locals, "el mobiliario y material de enseñanza de ambos establecimientos aunque bien dispuestos y muy cuidados son pobres y arcaicos". Com a conseqüència d'aquesta situació, moltes noies deixen d'anar a l'escola d'Esplugues: "... la matrícula es mayor en la Escuela de niños que en la de niñas a causa de que bastantes de estas reciben su instrucción en un convento del próximo pueblo de San Justo Desvern regido por una comunidad de religiosas". (Pere Brull escriu sobre una escola de monges carmelites a Sant Just Desvern i afirma que "les monges carmelites tingueren una escola per a noies en un edifici de pisos situat al carrer de la Sala -avui, carrer d'Anselm Clavé-, número 64, durant el període de 1885 a 1911, data en que es va tancar. Aquest edifici, situat al vell carrer de la Sala, encara avui dia és conegut com "els pisos de les monges" i, des d'aleshores, és habitat per diferents famílies." ²⁷ A la mateixa publicació apareixen dues fotografies d'alumnes d'aquella època).

Tot era com un cercle viciós amb múltiples entrades: local inadequat, mobiliari incòmode, material pedagògic poc estimulant, massa alumnes... (segons reconeixia el metge d'Esplugues a la Junta Local d'Instrucció Primària, el nombre d'alumnes era excessiu "...pues la asistencia media en la clase de niños es de noventa siendo su capacidad para sesenta y la de niñas 65 teniendo solo capacidad suficiente para cuarenta, procedía ponerse de acuerdo con los profesores para que alternasen las clases no admitiendo mas alumnos que el que permite su capacidad"²⁸). Passava que a la mateixa època, convivia el fet que les famílies comencessin a valorar la tasca educativa de l'escola amb l'altre realitat: "...que la asistencia de los alumnos y alumnas a las Escuelas es bastante irregular, por la tan fatal costumbre de dedicar a las criaturas a trabajos

domésticos y agrícolas”. D’aquesta visió tan negativa del marc de l’ensenyament, només se salvava la feina dels mestres, Joan Corrales i Caterina Amengual. I així és reconeguda: “A pesar de las dificultades enumeradas los niños y niñas que asisten a las clases asiduamente se encuentran bien instruidos en las materias de enseñanza primaria, acreditando celo y competencia en los dos profesores”.

Aquest informe de la Inspecció va accelerar l’esforç de l’Alcaldia per construir l’escola, i en la sessió plenària del 3 de novembre l’alcalde, Isidre Martí, va intervenir en aquests termes: “El Sr. alcalde por si y en nombre de sus compañeros de Junta manifestó que había hecho múltiples esfuerzos y practicado numerosas gestiones para mejorar la enseñanza primaria en el pueblo comenzando por hacer esta completamente gratuita mediante convenios ventajosos de retribuciones y acabando por adquirir solares y hallar los recursos suficientes para pedir en legal forma subvención al Estado, a fin de levantar un edificio de nueva planta que responda a las exigencias de la cultura moderna y que por sus propias condiciones de bondad y de forma contribuya a desterrar los inconvenientes notados por la Inspección respecto a matrícula y asistencia”.²⁹

Una cosa, però, eren els desigs i, una altra, la realitat de les finances municipals. La Comissió de regidors ho deixà clar: “La situación actual del Municipio es tan poco halagüeña que ya consta a la Corporación el déficit que le abruma y todo lo sumo fuera que pudiese costear el treinta por ciento de la obra, empleando para ello un empréstito municipal, como único recurso que le queda, después de agotados como están los pequeños arbitrios de matadero. En resumen, la Comisión opina que el pueblo no puede pensar en hacer la obra por sí solo, pero que está en el caso de hacer un sacrificio...”³⁰ La Comissió considerà adient demanar al Govern la subvenció del 70% del preu de l’obra, és a dir, 39.955,10 pessetes.

Per fi, el 4 de juny de 1909 es publicà el decret pel qual s’aprovava la subvenció per construir les escoles. Esplugues de Llobregat aportaria el 30%, 20.000 ptes., distribuïdes entre els exercicis de 1909, 1910, 1911 i 1912. Calia anar fent via per tal de deixar-ho tot enllestit per a les obres. Algunes descripcions de les feines preparatòries són ben descrites per les actes dels plens: “En seguida el Sr. presidente da cuenta de las diligencias realizadas para el arreglo del camino que conduce al terreno donde deben construirse los edificios destinados a escuelas públicas, y ya que deben principiarse muy pronto dichos edificios y que motivaran una gran circulación de carruajes que sería imposible en el estado en que se halla actualmente y que más tarde debe ser una calle urbanizada”.³¹

El 20 de setembre de 1909 se subhasten les obres de les escoles. Només hi ha un licitador, Melcior Pagès Puigrós, el qual es compromet a fer l’obra per la quantitat de 39.232’40 ptes.³² L’edificació es va realitzar en un temps rècord per aquella època: un any. Hom es pot fàcilment imaginar la quantitat de treballadors que hi prengueren part per dur a terme una obra relativament complexa amb la precarietat de maquinària de construcció amb que podrien comptar. Encara que no existeixen documents que ho puguin acreditar, es diu que molts ciutadans d’Esplugues varen aportar de forma voluntària el seu treball, per tal d’enllestir les obres i alleugerir la despesa.

El 3 de març de 1910, l’inspector López Amo al mateix temps que agraeix la dedicació del membres de la Junta Local d’Ensenyament, “por las grandes pruebas que vienen dando a favor de la cultura de los niños y de las escuelas públicas”, reconeix que ha quedat impresionat per les obres que acaba de visitar i afirma de les noves escoles, “las cuales tendran dentro de poco los mejores locales de toda la provincia”.³³

La quantitat pressupostada va resultar manifestament insuficient, de manera que l'ajuntament va haver de recórrer a diferents intervencions i fins i tot va arribar a parilitzar les obres. "Pásase a dar cuenta a continuación del estado de las obras de construcción de edificios escolares y del estado de fondos para continuarlas. Y como estos son insuficientes para llevarlas a cabo, tras una breve y razonada discusión se acuerda negociar un empréstito mirando antes de encontrar cantidades para cubrirlo, suspendiendo interinamente dichas obras."³⁴ Es va haver de demanar un emprèstit de 35.000 ptes. Havent-hi intervingut diferents persones per tal de poder-ho aconseguir, com Pau Pujol, propietari de la fàbrica de ceràmica Pujol i Bausis; Joan Tinturé, que va reemplaçar Isidre Martí com a alcalde accidental; i Josep Argemí.

6 de novembre de 1910: inauguració de les escoles

Esteve Carbonell a l'obra citada escriu: "Amb la solemnitat corresponent, fou benèit aquest grup escolar pel rector de la població, Mn. Joan Closa, acabat l'ofici parroquial de la festa de la Puríssima de l'any 1910. Foren inaugurades aquestes escoles el dia 10 de desembre del mateix 1910."³⁵ Amb aquesta informació, moltes publicacions posteriors porten les mateixes dates, segurament perquè varen consultar l'esmentada obra. Ara bé, consultades les actes de les sessions plenàries de l'ajuntament, s'ha de deduir que les dates anteriors no són correctes. Efectivament, en l'acta de 3/11/1910 es consigna: "Acto seguido el Sr. presidente da cuenta de las gestiones realizadas para la inauguración de los nuevos locales destinados a escuelas públicas y de haberse ya invitado a tal acto las autoridades superiores de la provincia".³⁶ L'acta següent, corresponent al dia 10/11/1910, diu: "A continuación el Sr. presidente expone la conveniencia de que sean trasladadas ambas escuelas "en" los nuevos locales desde el momento que estaban inaugurados y el Ayuntamiento debía tener constantemente un hombre para guardarlos; pues por su situación quedaban muy desamparados. Sin discusión se acuerda su traslado. Seguidamente se acuerda dar las gracias por su asistencia a las personalidades que asistieron a la inauguración de ambas escuelas".³⁷

Les escoles van ser inaugurades entre el dia 3 i el dia 10 de novembre. Les fotografies d'aquest dia, conservades a l'Arxiu Municipal, mostren les autoritats del poble, els invitats i molta població, preparats per a la gran diada de la inauguració de les tan somniades escoles. Anaven vestits com els dies de Festa Major. I tot això difícilment es podia fer un dia feiner. Per tant, amb tota probabilitat, la inauguració solemne de les escoles d'Esplugues es va fer coincidir amb un diumenge. I aquest diumenge seria el dia 6 de novembre de 1910. Sens dubte, Esteve Carbonell va fer coincidir la data de la inauguració amb la de la festa de la Puríssima, com possiblement hauria estat el seu desig.

Qui era alcalde el dia de la inauguració de les noves escoles?

L'esmentat autor, Carbonell, cita a la seva obra les personalitats que assistiren a la inauguració. "Joaquim Ramos, coronel d'enginyers, vocal de la Junta Provincial d'Instrucció Pública, en representació del capità general; reverend Dr. Climent Cortejón, canonge de la Seu de Barcelona i director de l'institut, en representació del rector de la Universitat de Barcelona; Miquel Trallero, inspector provincial de sanitat, en representa-

ció del governador civil de la província; M. Joan Closa, rector del poble; Frederic López, inspector provincial d'Instrucció Pública; Àngel Gregorio, jutge de primera instància; Laureà Miró Trepà, diputat a Corts; Josep Parés, secretari de la Diputació, i en representació de la mateixa Diputació Provincial de Barcelona; Gabriel Cardona, arquitecte de l'obra; Pau Pujol Vilà i Josep Milà i Pi, ambdós fills adoptius de la població; Ramon Roselló; Joaquim Echarte; Josep Udina; Mn. Esteve Carbonell, capellà de la Casa Provincial de Caritat de Barcelona; Josep Milà i Camps, advocat; Josep Fernández, jutge municipal; Anton Petit, fiscal; Isidre Martí, alcalde; Joan Tinturé; Josep Argemí; Joan Sala; Esteve Raventós; Feliu Brillas; Pere Astals; Pere Mallaret i Lluís Diví, regidors...³⁸

Carbonell diu, doncs, que l'alcalde era Isidre Martí. Ara bé, uns mesos abans de la inauguració, Isidre Martí va demanar la substitució temporal, ja que es trobava malament de salut: "Seguidamente el Sr. alcalde Dn. Isidro Martí, en vista de que desde hace mucho tiempo sufre una anemia "cerebral" que ha sido hasta ahora rebelde a todo tratamiento, por consejo de sus médicos pide al Ayuntamiento que le conceda una licencia temporal de tres meses para atender al restablecimiento de su salud."³⁹ El substituï com a alcalde accidental el Sr. Joan Tinturé Campreciós, que va prendre tota la responsabilitat de continuar el procés de construcció de les escoles. Isidre Martí no es va refer de la seva malaltia i novament el 6 d'octubre de 1910 va demanar ser substituït al capdavant de l'ajuntament fins a final d'aquest mateix any. Per tant, qui presidí l'Alcaldia el dia de la inauguració de les escoles, encara que accidentalment, fou en Joan Tinturé Campreciós.

Les noves escoles públiques, obra de tots

La identificació de la gent del poble d'Esplugues amb les seves escoles va ser la principal conquesta de la corporació que presidí l'alcalde Isidre Martí. Tots hi varen contribuir, començant pels que més tenien. Així, en una acta de l'Ajuntament, de 19 de mars de 1909, es recull una demanda feta pel subsecretari del Ministerio de Instrucción Pública y Bellas Artes, per la qual es vol saber: "... si el Ayuntamiento dispone durante el actual ejercicio económico de los recursos indispensables para comenzar la obra escolar de enseñanza primaria, que desea llevar a cabo con auxilio del Estado..." Amb aquest objectiu, "el Sr. alcalde puso a discusión tan importante asunto, (haciendo saber y constar) que la Corporación Municipal dispone actualmente de los recursos necesarios para dar comienzo desde luego a la obra escolar para el servicio de la enseñanza primaria... toda vez que debido a las gestiones de dicha Comisión nombrada para gestionar el proyecto de construcción del edificio destinado a escuelas... existen en las arcas municipales para tal objeto ocho mil pesetas, producto en su mayor parte de donativos hechos con completo desinterés por los propios concejales y muy especialmente de su Presidencia y personas pudientes, hijos de la localidad". Més tard, quan el cost real de les obres resultà ser molt superior al que s'havia pressupostat, novament es crida a les portes i a les butxaques dels qui podien aportar: "Seguidamente se pone a discusión la forma de arbitrar recursos para llevar a termino las obras de construcción de los edificios escolares para niños y niñas, acordándose que el Ayuntamiento acepte los préstamos sin interés ofrecidos por varias personalidades".⁴⁰

Però molts més varen participar-hi. Així, un cop aconseguit el compromís de l'Estat de contribuir a la construcció de les Escoles (el 4 de juny de 1909), l'Ajuntament demanà

la col·laboració de tothom que pugués i vulgués: “Acto seguido usó de la palabra el (regidor) Sr. Cayetano Faura, manifestando que, dada la importancia de las obras que el municipio debe emprender como es la construcción de los edificios escolares, la cual necesita el esfuerzo de todos los vecinos; proponía al Cabildo se solicite el concurso voluntario de todos para que pueda contribuir cada uno en la medida de sus fuerzas... (Demana que es posin a disposició de la població) unos impresos donde se podrán consignar las cantidades con que voluntariamente se quiera contribuir a dicha obra”⁴¹

Malgrat les aportacions fetes pels veïns, els diners no arribaven per cobrir el cost de les obres, que anava superant moltíssim el pressupost inicialment previst per l'arquitecte, Gabriel Borrell. L'ajuntament va haver de fer un emprèstit de 30.000 pessetes (que posteriorment es va elevar fins a 35.000, per tal de poder incloure el mobiliari) entre els mateixos espluguins. “Habiendo fracasado cuantas gestiones se han llevado a cabo encaminadas a la obtención de fondos para que este municipio pueda salir de la situación angustiosa en que se encuentra motivada por los fracasos sufridos en épocas anteriores al intentar recoger la suma necesaria para la construcción de las Escuelas municipales por medio de suscripción, la que dio un resultado muy inferior a lo que se creía... (l'alcalde demana) que se gestione la autorización del Excmo. Sr. Gobernador, para emitir un empréstimo de treinta mil pesetas”⁴²

La gent que ho podia fer va prestar diners. Una de les persones que contribuï a fer realitat la gestió i cobriment de l'emprèstit fou el propietari de la fàbrica Pujol i Baucis, Pau Pujol i Vilà. Per aquells temps la fàbrica treballava a ple rendiment. L'Ajuntament aprofità l'avinentsa per nomenar el Sr. Pau Pujol fill adoptiu del poble. “...Hace observar el Sr. presidente que para la obtención de tan halagüeños resultados así como para lograr que gran parte del referido empréstimo esté ya suscrito, ha contado siempre con la eficaz cooperación de Don Pablo Pujol i Vilá, quien con sus acertados consejos, perseverancia y actividad acompañándole en cuantas diligencias se han tenido que evacuar ha demostrado el interés que le inspira cuanto con este empréstimo se relaciona.”⁴³ Altres persones citades com a persones compromeses amb la construcció de les escoles van ser Joan Tinturé i Josep Argemí. Fins i tot la parròquia va ser obligada a renunciar a la part que rebia del pressupost municipal “Se acordó que en vista del estado precario del erario municipal se haga una transferencia para aplicar a la construcción de las Escuelas Públicas las ochenta pesetas que estaban consignadas para el culto religioso”⁴⁴

El projecte de l'escola Isidre Martí

Gabriel Borrell i Cardona fou l'arquitecte a qui l'Alcalde Isidre Martí confià la tasca de fer el projecte i supervisar les obres de les noves escoles. Borrell era l'arquitecte municipal d'Esplugues, a més d'exercir com a catedràtic d'Arquitectura legal i Professor de Tecnologia a l'Escola d'Arquitectura de la Universitat de Barcelona. L'objectiu del projecte, elaborat el 1907, era quelcom més que un edifici per a escoles. Pretenia ser un lloc de referència cultural. Així, constava de dues escoles, una per als nens i l'altra per a les nenes tal i com, d'altra banda, indicava la llei. Cada escola tindria la seva entrada independent, el seu vestíbul, guarda-roba i una escala per pujar al Museu Pedagògic o Museu Escolar (on es guardarien els materials didàctics, s'exposarien els treballs dels alumnes, serviria com a sala d'exàmens, i de reunions). Cada escola s'entenia com una aula, amb capacitat per a 60 alumnes, en la qual aprendrien plegats tots

els nois i noies que anessin a l'escola. A més de les aules, es preveia una biblioteca popular amb accés independent des del carrer i els habitatges per als mestres.

Un breu recorregut per la memòria⁴⁵ del projecte permet conèixer o recordar algunes dades d'interès. Així, per exemple, la descripció d'Esplugues i dels seus habitants que fa l'arquitecte Gabriel Borrell: "El pueblo de Esplugas de Llobregat se halla situado a unos nueve kilómetros de Barcelona y a más de 100 metros de altura sobre el nivel del mar". "El principal elemento de vida de dicha población es la agricultura siendo muchos los habitantes de ella que se dedican a trabajos industriales en establecimientos de la Ciudad Condal" i continuava: "El Ayuntamiento que rige los destinos (d'Esplugues), secundando las iniciativas de su digno presidente, creyó fundadamente que uno de los más grandes servicios que podría prestar al vecindario era la construcción de un edificio de nueva planta destinado a fomentar la cultura popular...", ja que "... el testimonio de las naciones más adelantadas basta para demostrar que el progreso y la civilización en ellas se han desarrollado al compás de la enseñanza..." i "la instrucción es el medio más eficaz para elevar el nivel intelectual de los pueblos". Fa esment de la necessitat de canviar les condicions en que es desenvolupa l'ensenyament: (en general, a Espanya), "... las deplorables condiciones de los locales en que se da la enseñanza en muchos pueblos de la Monarquía", i considerant "los escasos frutos obtenidos por la defectuosa forma en que se presta el servicio" i també referint-se a Esplugues, les noves escoles tindran "mejores condiciones de comodidad, holgura e higiene que los locales hoy día habilitados". Es fa referència, d'una banda a Europa: "a la apatía del pueblo español se debe su considerable atraso si se compara con la mayoría de las naciones de Europa" i, d'altra banda, a Barcelona: "La proximidad de dicho pueblo de Barcelona es causa de que participe de su vida activa y laboriosa, anhelando sus moradores verle dotado de mejoras que contribuyan a su engrandecimiento y procuren a todos el mayor bienestar posible".

L'Ajuntament va tenir en compte, lògicament, des de les raons econòmiques que motivaren la decisió de construir les escoles, "como son el procurar la amortización en los gastos de arrendamiento de los locales hoy destinados a escuelas, así como a los de conservación y mantenimiento de los mismos y a los motivados por el alquiler de las viviendas del maestro y de la maestra, cuyos gastos en conjunto importan la cantidad de 500 pesetas anuales, suma respetable, si se atiende al corto número de vecinos que tiene la población", fins al control de la despesa en el projecte i en l'obra. En aquest sentit, no és sobrer recordar que, per aquestes dates, a Barcelona i tot Catalunya, floria el modernisme en tot el seu esplendor i de la mà de professors i companys del nostre arquitecte. Antoni Gaudí, per exemple, havia obtingut el títol només 10 anys abans que Borrell i tenia ara entre mans el Parc Güell i la Casa Milà (la Pedrera). Lluís Domènech i Montaner era llavors el director de l'Escola d'Arquitectura, de la qual era també professor Borrell, i estava construint l'Hospital de Sant Pau i el Palau de la Música Catalana. El Modernisme es caracteritzava, entre altres aspectes, pel dinamisme de les formes, per l'esteticisme refinat, per la riquesa i el detallisme de la decoració, etc. Les edificacions modernistes eren pressupostàriament cares i necessitaven promotors econòmicament potents. No era aquest el cas d'un ajuntament com el d'Esplugues i segurament tampoc era l'estil de Borrell, que no ha deixat cap obra d'aquell signe. Així, doncs, les raons econòmiques abunden al llarg de la memòria. Segurament, a més, era un imperatiu per aconseguir més fàcilment l'ajuda del Govern. "Un edificio destinado a Escuelas ha de ser de carácter modesto, sencillo y económico, sin perjuicio de la solidez. Ni el lujo ni la riqueza encajan

bien con la naturaleza del servicio que en ellas se presta. Fundado en esta consideración, se emplearán en cuanto sea posible, materiales que brinda la localidad, de poco coste y cuyos acarreos no sean de importancia. Para las fábricas de mampostería de los cimientos, zócalo del edificio y paredes de cerca, se empleará la piedra de Pedralbes. En los muros de fachada y de traviesa, pilares aislados y tabiques de separación, (se utilizará) el ladrillo de los hornos más próximos”.

Cada una de les escoles –la de nois i la de noies- es va planificar per educar i instruir uns 60 nens i 60 nenes. És a dir, l'escola naixia petita perquè el nombre de nens i nenes a Esplugues ja superava àmpliament aquesta quantitat. Tanmateix, l'arquitecte Borrell va projectar una obra pensada per ser escola. Ell era un ferm defensor de la dimensió ètica i pública de la seva professió en uns anys de forta expansió constructiva a Barcelona i a tot el país. Cada capítol de la construcció està vinculat a la funcionalitat de l'edifici i perfectament raonades totes les decisions, des de la ubicació de l'edifici, l'orientació, la ventilació i l'atenció a aspectes purament pedagògics, del que diu: “La naturaleza del servicio que en estos edificios se presta, cual es la instrucción, demanda tranquilidad y sosiego, sin que nada pueda distraer la atención del que habla y de los que escuchan; de ahí que haya de estar lejos de todo ruido, fuera de calles concurridas y de mucho tránsito, que, aparte del perjuicio que para la enseñanza implican constituye un peligro de accidentes desgraciados a la entrada y salida de dichos locales”.

La realitat, però, no va ser tan maca com els projectes. Moltes coses es van deixar al bagul dels projectes. Ben aviat, per exemple, algun regidor devia pensar que un edifici tan esplèndid no podia ser solament la seu educativa de la canalla. En el plenari municipal del 15 de desembre de 1910, poques setmanes després de la inauguració, s'acordà traslladar l'Alcaldia al pis superior de les escoles (on s'havia d'haver ubicat el Museu pedagògic), “para tener las dependencias en mejores condiciones que en la actualidad”.⁴⁶

Altres esdeveniments pedagògics a Esplugues

Abans de continuar la seqüència de fets relacionats amb l'escola que, anys més tard, rebria el nom del seu impulsor, Isidre Martí, bo serà fer esment de dos fets significatius quant a la història de l'educació a Esplugues i que es produïren en aquestes dates: l'existència d'una escola laica al poble i la creació de la primera escola privada a Esplugues, posterior a la promulgació de la Llei Moyano.

L'escola laica d'Esplugues

Se sap de l'existència d'una escola laica per les anotacions que va fer el mestre Joan Corrales en el llibre de registre dels alumnes, el dia que aquests deixaven la seva escola. “A la escuela laica”, escriu, per exemple, quan Fortunat Muntaner Figueras canvià d'escola. Gairebé totes les indicacions pertanyen a l'any 1902 i també quasi tots els alumnes dels quals es fa constar que se'n van a l'escola laica, tenen un altre afegit: “Reingressó en octubre de 1904”. No se sap res més d'aquesta escola. Queden, per tant, molts interrogants a l'aire: Tenia aquesta escola alguna vinculació amb l'Escola Moderna que Ferrer i Guàrdia havia fundat just un any abans? És molt probable. Com que aquestes escoles estaven relacionades i potenciades pels grups liberals

de pensament francmaçó, tenia l'escola laica d'Esplugues algun lligam amb l'editorial d'inspiració maçònica que tenia la seva seu en una casa del carrer d'Àngel Guimerà? O més aviat fou l'Ateneu Obrer, que s'agrupava al seu local de la carretera, que impulsava aquesta escola?

L'escola de les monges: el col·legi Sant Josep

L'any 1909, començades ja les obres de les noves escoles públiques, es va inaugurar una escola per a nenes. Elvira Jover, vídua d'un veí benestant d'Esplugues, Vidal i Ribes, cedí un edifici de la seva propietat i fundà el col·legi Sant Josep. La que seria coneguda popularment com "l'escola de les monges" estava ubicada inicialment al carrer Nou, núm. 1, del Raval. Posteriorment, es traslladà al carrer del General Manso. Durant molts anys, aquest carrer va ser anomenat també "el carrer de les monges". Elvira Jover confià la seva escola a les religioses Filles de Jesús, d'origen francès, sota el Patronat de Sant Josep constituït pel rector de la parròquia i l'alcalde del poble. Aquest Patronat es va dissoldre de forma definitiva l'any 1985.⁴⁷

La primera directora-mestra, segons consta en un esborrany a l'Arxiu Municipal, fou la religiosa Mercè Roca i Miquel, natural de Sarrià. A l'Arxiu de la Universitat de Barcelona es conserva el document signat per Mercè Roca, sol·licitant l'aprovació de l'escola. "Que deseando establecer una escuela de 1ª enseñanza (no oficial) de niñas, clase elemental, y de párvulos, auxiliada en esta última por Dª Teresa Llaberia y Sabaté, en Esplugas de Llobregat, calle Nueva del Arrabal, n° 1..."⁴⁸

Aquesta inauguració suposà, d'una banda, que les nenes que anaven a escola a Sant Just tinguessin més a prop una altra escola. Però per una altra, representà un cop dur pel projecte d'una escola pública i de qualitat per al poble, tal com era el desig de l'alcalde, Isidre Martí. Així, en l'esborrany de l'Acta de la Junta Local d'Ensenyament, de 3 de març de 1910, es reconeix que la matrícula de nenes a l'escola pública és menys nombrosa que la de nens, a causa de "la reciente creación de un Colegio particular que ya cuenta con unas cincuenta alumnas matriculadas". El col·legi Sant Josep va continuar impartint docència fins a l'any 1932, quan el parlament republicà debatia la supressió de les escoles regentades per congregacions religioses.

L'alcalde Josep Català, que era partidari de recordar els noms de les persones que s'havien significat a la vida del poble, proposà –contradictòriament– el nom d'Elvira Jover per a una futura escola pública que estava projectada a la Via Augusta d'Esplugues.⁴⁹ Aquesta escola no es va arribar a edificar. Al solar corresponent es va proposar construir l'edifici de l'escola Lola Anglada. Avui en aquest solar funciona l'Institut d'Ensenyament Secundari La Mallola.

El nou parvulari municipal

Per aquestes dates començà la vinculació de l'Ajuntament d'Esplugues amb l'educació infantil, que continua avui amb les escoles bressol municipals. Els nens i nenes feia temps que no hi cabien a les escoles i cada cop eren més nombroses les famílies que portaven a l'escola els seus fills i filles a partir dels 4 anys. El Ple del 27 de maig de 1924 es plantejà la necessitat d'establir una escola de pàrvuls amb un

doble objectiu: “descongestionar la escola Nacional de nens” i “lograr que la instrucció primària pugui donar els resultats que són de desear en benefici de la cultura general de la població.”⁵⁰

La solució més fàcil passava, de moment, per separar de la resta els nens i les nenes que no arribaven als 6 anys. Es faria un parvulari per a nens, que seria regit per una persona dependent de l'Ajuntament. Així, doncs, es creà una comissió municipal per estudiar la proposta de parvulari. L'Ajuntament confià al mestre Joaquim Rosal la missió d'assessorar-lo en el procés de posar en marxa el nou parvulari. El primer que calia fer era preparar el material (mobiliari i pedagògic) del centre: “A continuación el Sr. alcalde manifiesta que el Maestro Don Joaquín Rosal le ha dado cuenta de las gestiones realizadas según encargo que le había sido hecho con el fin de ilustrar a la Corporación en lo referente a la instalación de una Escuela de párvulos, en principio proyectada, de cuyas gestiones resulta que según dicho Sr. Maestro, el material más apropiado en cuanto a mesas es el modelo que ha adoptado el Ateneo de San Justo Desvern, que son individuales con sillas de paja construidas por el sillero de esta localidad.⁵¹ Val la pena ressaltar l'interès de l'Ajuntament d'aprofitar els recursos existents en el mateix poble a l'hora d'encarregar el mobiliari del parvulari: ”Se acuerda se proceda a la adquisición de 35 mesas y 40 sillas con destino a la escuela de párvulos, encargando la construcción de las mesas a Don Pedro Rius, carpintero de esta localidad por haber ofrecido construirlas a un precio mucho más económico que no adquiriéndolas a los que se dedican a la construcción de material para la instalación de escuelas, así como también encargar las sillas al sillero de este pueblo Don Jaime Segura Mercader, quien ha ofrecido construirlas en condiciones de economía con referencia a cuantos industriales se han consultado sobre dicho particular.”⁵²

No consta el material pedagògic amb què es va dotar el parvulari municipal. Ara bé, uns pocs anys més tard, el 1927, es reflecteix la compra de material didàctic corresponent al Mètode Decroly: “Nos permitimos remitirle la colección de los juegos que componen el Método Decroly, destinados a la Escuela de Párvulos de esa localidad.”⁵³ Ovide Decroly (1871-1932) fou un psicòleg i pedagog belga, que contribuï juntament amb altres pedagogs de diferents països europeus (Maria Montessori, a Itàlia, molt abans, Pestalozzi a Suïssa, etc.) a introduir les bases d'un canvi radical en la concepció de l'ensenyament. Va ser un moviment renovador, que, amb diferents variants, es conegué com Escola Nova. Les idees clau d'aquest moviment eren que l'ensenyament s'ha de basar en els interessos, en l'activitat i en la forma de ser i de pensar del nen, més que en la lògica de l'adult. Estem ben lluny de les teories que al nostre país i a molts altres proclamaven que “la letra con sangre entra”. Decroly es fixa que els alumnes aprenen més i més fàcilment quan observen i analitzen allò que els interessa, no allò que interessa al mestre. I, d'altra banda, que la forma d'observar i d'aprendre del nen no és compartimentada o segmentada com fan les diferents disciplines escolars. Els nens observen i aprenen d'una forma globalitzada. I de forma globalitzada i seguint els interessos dels nens és com hauria d'actuar la pedagogia. Així, Decroly fou l'introduïdor de la pedagogia basada en els “centres d'interès” dels alumnes i al mateix temps impulsà el mètode de lectura “global”, per contraposició al sistema imperant d'ensenyar les lletres de forma memorística i descontextualitzada de la comprensió. Podem afirmar, per tant, que el parvulari d'Esplugues volia estar en consonància amb els corrents més moderns d'Europa.

El mestre Joaquim Rosal també assessorà la nova mestra: "Seguidamente se da cuenta del ofrecimiento hecho por Doña Concepción Barón de encargarse de la escuela de párvulos próxima a ser instalada y estimando la Comisión Municipal que dicha señora reúne las condiciones necesarias para el cargo, se acuerda nombrarla en principio aya de la indicada escuela, bajo la inmediata dirección del Sr. maestro nacional, Don Joaquín Rosal, comisionando al Sr. alcalde para que en unión del Sr. maestro se estudie el régimen bajo el cual deberá funcionar la escuela, cantidad con que deberá retribuirse a la indicada señora a cuyo fin será la misma consultada al efecto, forma y cuantía de las retribuciones que deberán abonar los alumnos no comprendidos en la edad escolar..."⁵⁴

La nova escola de pàrvuls s'inaugurà en ocasió de la Festa Major de Sant Mateu de 1924: "El alcalde, D. Félix Brillas Jorba, manifiesta que están completamente terminadas y dispuestas para poder ser utilizadas las mesas y sillas mandadas construir con destino a la escuela de párvulos que ha de instalarse, acordándose en consecuencia y sin discusión su inauguración oficial para el día veinte y uno de los corrientes, fiesta de San Mateo, patrón de esta población, acordándose así mismo que se proceda con la rapidez posible a la adquisición del material pedagógico necesario al efecto, delegándose para su adquisición al maestro Don Joaquín Rosal Deix. Se acuerda invitar a la inauguración de dicha escuela al Sr. delegado gubernativo y al Sr. inspector jefe de primera enseñanza de la provincia"⁵⁵ Tanmateix, les classes no començarien fins al dia 1 d'octubre de 1924. Encara quedaven detalls molt importants per decidir: "El día primero de octubre deben dar principio las clases de dicha escuela. Se acuerda también hacer publico por medio de pregón, que para poder asistir a la escuela de párvulos referida será preciso que los padres hagan inscribir a los niños que pretendan asistir a ella en el registro que al efecto se abre en la Secretaría de este ayuntamiento los cuales deberán haber cumplido los tres años y no pasar de seis". El nou parvulari no seria gratuït, ja que no quedaria inclòs dins l'edat de l'ensenyament obligatori. "Seguidamente se da paso a tratar del haber o retribución que debe concederse a la aya que ha de tener el cuidado de la escuela de párvulos, fijándose por unanimidad en doscientas pesetas mensuales y percibir de los niños que asistan a dicha escuela una retribución de tres pesetas cada mes"⁵⁶

Les escoles a Esplugues abans de l'arribada de la República

Les escoles d'Esplugues s'havien fets petites molt aviat, més ben dit, ja havien nascut petites. Es van fer pensant en 60 alumnes quan Joan Corrales ja en tenia 90. Si hi afegim que Esplugues a la dècada dels vint ja tenia el doble d'habitants, podem comprendre que el municipi tenia un alt dèficit de places escolars i que això va ser un gran problema per al consistori municipal. Ben aviat la població infantil que demanava ser escolaritzada anà ultrapassant les possibilitats de les escoles. Comença així un llarga història de dèficit de places escolars a Esplugues, que no s'acabarà de debò fins a èpoques ben recents. Els plens de l'Ajuntament d'aquests anys van donant voltes al tema escolar i van buscant solucions sense posar-se d'acord: ni la realitat de l'economia municipal i del país ni la consciència de la importància de l'educació urgien una resposta. Una solució fàcil de veure era que les oficines municipals, que ocupaven la planta superior, canviessin de lloc, deixant l'edifici de les escoles per

a l'objectiu pel qual va ser construït. Es va tornar a pensar en el vell hostel de la carretera reial, que continuava allà abandonat, com a record de temps passats: "Manifiesta que por el anterior ayuntamiento se habian hecho algunas gestiones de carácter puramente oficioso cerca de Don Antonio Giral Rovira, para la adquisición del edificio situado en el extremo de la Plaza Sta. Magdalena conocido por el Hostel con el fin de destinarlo a casa consistorial y demás dependencias municipales, ya que a no tardar el ayuntamiento se verá precisado a solicitar la graduación de la Escuela pública, teniendo que desalojar los locales que actualmente ocupan las oficinas y dependencias del Ayuntamiento".⁵⁷ L'Ajuntament, però, encara trigaria a abandonar l'edifici escolar.

Mentrestant, els nens i nenes d'Esplugues anaven a les escoles del carrer de l'Església. Les nenes, a més, disposaven de l'alternativa privada del col·legi Sant Josep, al Raval de Sant Mateu. Com es dirà més endavant, després d'anys de no poder comptar, per a la seva escola pública, amb un mestre que fes honor a la nova escola, el mes de juny de 1920 va venir a l'escola de nens el mestre Joaquim Rosal Deix. Els nens i tota la població podien tornar a confiar en el seu mestre.

Des que havia començat l'escola a Esplugues, aquesta era unitària. És a dir, els nens que podien anar a l'escola, estaven tots junts a la mateixa aula, independentment de l'edat que tinguessin, atesos pel mateix mestre. Igualment les nenes, separades dels nens, però totes a la mateixa aula amb la seva mestra. Les aules reunien des de nens de 4 anys fins a l'edat que deixaven l'escola, a partir dels 10 anys. La diferència d'edat entre els alumnes podia significar una disbauxa o una eina pedagògica formidable, segons el nombre d'alumnes i la capacitat organitzativa del mestre. En un grup reduït de nens o nenes (al voltant dels 15) els més petits podien aprendre dels més grans i aquests eren convertits en auxiliars del mestre, per transmetre alguns aprenentatges i controlar l'activitat. Tot plegat exigia del mestre una gran disponibilitat de recursos, particularment personals i professionals, flexibilitat per adaptar-se a múltiples necessitats i capacitat per gestionar aquesta diversitat.

Quan el nombre d'alumnes feia que els inconvenients d'estar junts superessin els avantatges, la nova pedagogia demanava separar els infants per edats. Hom creia que la classe podia ser gestionada fins 50 o 60 alumnes, una barbaritat pedagògica. Ja hem vist com a Esplugues, des dels temps del mestre Joan Corrales se superava aquesta xifra. La solució passava per la reestructuració de l'edifici escolar, graduant l'escola per edats, tal i com s'està acostumat a veure a l'actualitat. Efectivament, el Ministeri havia acceptat el 1918 amb el Reglament d'escoles graduades la possibilitat de fer-ho. Esplugues ja començava a deixar de ser un poble majoritàriament agrícola. El sector industrial, tant de Barcelona i rodalies com el del mateix Esplugues, anava prenent importància i donava feina a homes i dones. Els nens ja no podien estar a casa amb les seves mares. Havien d'estar recollits i aquest fet va fer augmentar les demandes de places escolars, tant de nens i nenes menors de 6 anys, com de la resta fins que s'incorporaven al món del treball. Tanmateix, no va ser fins a l'arribada de la República que el govern va autoritzar la graduació de l'escola de nens (tres aules en comptes d'una) i de l'escola de nenes (també tres aules en comptes d'una de sola) amb la corresponent dotació de mestres. Llavors va ser, el 1932, quan les oficines municipals varen deixar l'edifici escolar.⁵⁸

- ¹ VILANOVA, M. i MORENO, X. *Atlas de la evolución del analfabetismo en España. De 1887 a 1981*. Centro de Publicaciones del Ministerio de Educación y Ciencia. 1992
- ² (Real Decreto de 13 de noviembre de 1900. art. 3º)
- ³ (Real Decreto de 13 de noviembre de 1900. Art. 15)
- ⁴ Ministerio de Instrucción Pública y Bellas Artes. Secretaría Técnica: *Estadística de Escuelas Graduadas*, Madrid, Ministerio, 1935. Citado por A. Ballesteros. *La escuela graduada*, Madrid, Revista de Pedagogía, 1936, 3 ed.
- ⁵ Ministerio de Instrucción Pública y Bellas Artes. Secretaría Técnica, Servicio de Información y estadísticas escolares. Madrid. Ministerio de Instrucción Pública. 1935
- ⁶ PALLACH, J. *Els Mestres públics i la reforma de l'ensenyament a Catalunya*. CEAC. Barcelona 1978
- ⁷ RUSSIÑOL, S. *Quan jo anava a estudi*, Quaderns d'Estudi, 1916, p.174
- ⁸ Segons una anotació de Joan Corrales al Llibre d'assistència d'alumnes del final de 1900, citant el Cens oficial del mateix any, a Esplugues hi havia "Varones: 546 i Hembras: 515. Total: 1061 almas"
- ⁹ Vida d'Esplugues. gener 1981
- ¹⁰ AMEL. Actes 11/11/1909
- ¹¹ AMEL. Actes 28/08/1912
- ¹² AMEL. Actes 30/07/1914
- ¹³ AMEL. Actes 28/02/1914
- ¹⁴ AMEL. Actes 21/09/1916
- ¹⁵ AMEL. Actes 2/11/1916
- ¹⁶ CARBONELL, E. *Esplugues de Llobregat*. Monografia històrica. Esplugues. 1949 p. 252
- ¹⁷ AMEL. Recollit en un acta de 3/11/1908
- ¹⁸ AMEL.
- ¹⁹ AMEL. Actes. 14/01/1906
- ²⁰ AMEL. Actes 17/06/1906
- ²¹ AMEL. Acta adjunta al Projecte d'Escoles. 2/08/1907
- ²² AMEL. Informe adjunt al Projecte d'Escoles 20/9/1907
- ²³ AMEL. Actes, 28/07/1907
- ²⁴ AMEL. Document signat per Bernat Galtés com a president de la Junta Local d'Instrucció Primària. Adjunt al Projecte de construcció d'Escoles 8/07/1907
- ²⁵ AMEL. Actes, 28/07/1907
- ²⁶ AMEL. Actes 3/11/1908
- ²⁷ BRULL i ANGELA, P., *Imatges dels grups escolars de Sant Just Desvern*. Ajuntament de Sant Just Desvern. 2000
- ²⁸ AMEL. Actes J.L.I.P. 12/7/1909
- ²⁹ AMEL. Actes 3/11/1908
- ³⁰ AMEL. Acta de la Comissió de regidors. Document adjunt a la Memòria del Projecte. 2/9/1907
- ³¹ AMEL. Acta 190/8/1909
- ³² AMEL. Acta 20/09/1909
- ³³ AMEL. Acta 3/03/1910
- ³⁴ AMEL. Acta 7/04/1910

- ³⁵ CARBONELL, E. *Esplugues de Llobregat*. Monografia històrica. p. 247
- ³⁶ AMEL. Acta 3/11/1910
- ³⁷ AMEL. Acta 10/11/1910
- ³⁸ CARBONELL, E. *Esplugues de Llobregat*. Monografia històrica. p. 248
- ³⁹ AMEL. Actes 13/04/1910
- ⁴⁰ AMEL. Actes 2/12/1909
- ⁴¹ AMEL. Actes del 14/6/1909
- ⁴² AMEL. Actes 9/6/1910
- ⁴³ AMEL. Actes 4/8/1910
- ⁴⁴ AMEL. Actes 26/05/1910
- ⁴⁵ La Memòria del projecte de l'escola nova d'Esplugues es troba a l'Arxiu Històric Municipal
- ⁴⁶ AMEL. Actes 15/12/1910
- ⁴⁷ Vida d'Esplugues, abril 1985
- ⁴⁸ Arxiu de la Universitat de Barcelona.
Veure també CARBONELL, E. *Esplugues de Llobregat*. Monografia històrica. 1949. P. 249
- ⁴⁹ Vida d'Esplugues. Març 1978
- ⁵⁰ AMEL. Actes 27/05/1924
- ⁵¹ AMEL. Actes 10/06/1924
- ⁵² AMEL. Actes 9/09/1924
- ⁵³ AMEL De material escolar y científico 17/12/1927
- ⁵⁴ AMEL. Actes 26/08/1924
- ⁵⁵ AMEL. Actes 16/09/1924
- ⁵⁶ AMEL. Actes 25/09/1924
- ⁵⁷ AMEL. Actes 27/11/1923
- ⁵⁸ AMEL. Acta Ple 15/12/32

Autor desconegut. AMEL. Col·lecció cedida per la família Ribó Caraltó.

Curs 1929-30. Alumna de Matilde Orduña a l'escola pública de nenes.

Autor desconegut. AMEL. Fons L'Abans, cedida per la família Figueres Amat.

Alumnes de l'escola Isidre Martí.

Autor desconegut. AMEL. Col·lecció cedida per Dolores Sutorras.

Alumnes del Col·legi Sant Josep al Raval.

Autor desconegut. AMEL. Fons L'Abans, cedida per la família Figueras

Anys 1919-1920. Grup de nois i noies, molts d'ells alumnes de l'escola pública.

Autor: desconegut. AMEL. Fons de l'Ajuntament d'Esplugues de Llobregat.

1910. Les escoles (de nens i de nenes), construïdes en temps de l'alcalde Isidre Martí, compartien espai amb la Casa de la Vila.

Joan Corrales i Miralles, el mestre d'Esplugues

De tots els mestres i de totes les mestres que han exercit a Esplugues la seva professió, només d'alguns es conserva una memòria pública. Tres mestres donaren nom a noves escoles: Matilde Orduña, Conxita Udina i Vicenta Vives; l'escola Gras Soler porta el nom d'un matrimoni de mestres: Josep Gras i Salvadora Soler, i dos carrers de la vila porten el nom de dos mestres: Joan Corrales i Joaquim Rosal. Això no vol dir que només aquests set siguin mereixedors del record públic. És natural, d'altra banda, que la figura del mestre tingui un relleu particular en un poble petit i rural. Del mestre Joan Corrales, tanmateix, se'n fa un capítol a part perquè ell omple una part important de la vida pedagògica d'Esplugues. Tant pel nombre d'anys que exercí la docència i per les seves qualitats personals i pedagògiques, com per l'època que va viure, ell representà per a molts espluguins i espluguines la descoberta del valor de l'escola i de l'educació. Joan Corrales és "el mestre d'Esplugues". Així li ho van reconèixer, tant els seus deixebles, com els veïns, com els regidors del poble, dedicant-li justament el carrer on va viure un cop jubilat, al barri de la Plana.

La primera signatura de Joan Corrales la trobem en el llibre de registre de faltes d'assistència del curs 1896: "En la página siguiente doy principio a la inscripción diaria de faltas de los alumnos asistentes á la escuela de la que he tomado posesión como Maestro en propiedad... 1 de marzo de 1896". L'anterior mestre, Jaume Tomàs, li havia deixat 41 alumnes matriculats. L'últim registre d'assistència d'alumnes de Joan Corrales és del febrer de 1910: tenia registrats a la seva classe 112 alumnes. Poc abans havien arribat als 120. S'ha d'atribuir a la personalitat del mestre Corrales i a la confiança que li dipositaven els pares i mares aquesta matrícula, ja que, en deixar el poble, amb altres mestres, el nombre de nens va disminuir amb la mateixa celeritat que havia augmentat anteriorment. El setembre de 1917 hi figuraven inscrits 50 alumnes! S'haurà d'esperar la presència d'un altre gran mestre d'Esplugues, Joaquim Rosal, perquè l'escola de nens d'Esplugues recuperés el seu prestigi. El juliol de 1924 tornava a haver-hi 87 alumnes registrats a l'escola pública.

Qui era el mestre Joan Corrales, que va marcar, sens dubte, un abans i un després del seu pas per l'escola d'Esplugues?

La família de Joan Corrales

Joan Corrales i Miralles va néixer a Saragossa el 23 de juny de 1856. El seu pare era natural d'aquesta ciutat on va emigrar la seva família fugint de les carències econòmiques d'Astúries. La mare era de Tàrrega. Tampoc a Saragossa no podien sobreviure amb dignitat i pels voltants de 1872 la família Corrales ja vivia a Sants. Joan era fill únic i despert per als estudis. Així que els pares l'animaren a estudiar magisteri, que era el màxim a què podien aspirar els fills de les famílies senzilles del poble de Sants.

Fou a l'Escola del Magisteri de Barcelona, on un jove d'idees progressistes s'enamorà d'una noia, Pepeta Tubau i Tous, provinent d'una casa originàriament "bona" i

conservadora de Sarrià. El casament tingué lloc el 24 de desembre de 1877. Josep Soler Corrales, nét del mestre Corrales, ha anat recollint fotografies, documents i records de l'avi Joan. Gràcies a ell, s'han pogut recollir i oferir algunes anècdotes, recordades de les tertúlies entre avi i néts, que poden ajudar a entendre tant la persona com el mestre, com l'època que li va tocar viure a Joan Corrales.

Pels voltants del 1872 –tenia Joan Corrales 16 anys- ell i uns amics van decidir acostar-se a veure de prop les batusses que es tenien lliberals i carlins a les afores de Barcelona. Era prop de la masia de Can Rigal, a mig camí entre Esplugues i Sants. De sobte, van aparèixer homes armats, que els van fer acompanyar-los i ajudar-los a portar uns ferits cap el lloc on havien d'atendre'ls. Varen escapar així que pogueren.

El 3 de setembre de 1880, als 24 anys, obtingué el títol de mestre. Poc després el trobem fent classes en un col·legi de la part alta de Barcelona. (Al final del segle XIX i començament del segle XX, es fundaren molts col·legis regentats per religiosos –jesuïtes, escolapis, la Salle, salesians,– als barris de Gràcia, Sant Gervasi, la Bonanova i Sarrià). Cotxes de cavalls desfilaven fins a arribar a l'entrada del magnífic edifici. En baixaven els fills de la nova burgesia industrial barcelonina. Per al jove Corrales, aquell ambient quedava allunyat dels seus orígens i dels seus interessos. Sembla que en acabar el curs de 1882, un personatge socialment significatiu presentà les seves queixes a la direcció per les males notes que el mestre Corrales havia posat al seu fill. El director demanà explicacions al mestre i li pregà que rectificqués la nota, ja que el prestigi del personatge i les necessitats del col·legi així ho exigien. Corrales contestà que la seva consciència no li permetia donar bona nota a qui no la mereixia. Com es pot imaginar, no va durar gaires dies més en aquell centre. Segurament, aquest fet va motivar que preparés les oposicions per treballar a l'escola pública, on a més de dedicar el seu saber als fills dels més necessitats, sempre tindria la llibertat per actuar segons el seu criteri de justícia.

Del matrimoni Corrales-Tubau nasqueren dos fills, Joan i Manuel, i cinc filles: Paquita, Pepeta, Conxita, Angeleta i Pilar. Al mestre Corrales li agradava cantar. El seu nét, Josep Soler Corrales, recorda que sempre que anava a passejar, quan no es parlava, ell anava cantussejant. Tant era així que la seva dona, Pepeta, l'havia de reprimir quan algú s'acostava. “Calla, li deia. Què dirà la gent si et senten cantar sol?”. La gent, però, estava encantada de l'afició de Corrales al cant. Per primer cop a Esplugues els nens cantaven a l'escola i les mares anaven a escoltar-los des del passatge dels Mistos. És natural que un home com ell, enamorat de la cançó, de seguida connectés amb la coral La Coloma. No només en fou soci, sinó que hi engrescà la seva família. Un dels fills, Manuel Corrales Tubau, manifestà ben aviat una especial predisposició per al cant i per a la música. Un dia, durant l'ofici religiós de la Festa Major d'Esplugues, en Manelet va fer un “solo” dels que feia habitualment. Aquell dia, però, un dels personatges assistents es va interessar pel noi que cantava d'aquella manera. “És el fill del mestre”, li digueren. Aquest fet va originar que Manuel Corrales es dediqués a la música i als instruments musicals. Manuel Corrales fou un reconegut afinador de pianos. Quan el 1916, Arthur Robinstein, el famós pianista polonès, nen prodigi del piano i un dels millors intèrprets de Chopin, vingué per primer cop a Barcelona a tocar al Palau de la Música, va reclamar els serveis professionals de Manuel Corrales i li va demanar que l'acompanyés, tant a Barcelona com a les altres actuacions que va fer per diferents llocs del Principat.

Joan Corrales, mestre de Sant Pere de Ribes

Guanyà les oposicions per la plaça de Sant Pere de Ribes i en prengué possessió el 31 d'octubre de 1883, de mans de l'alcalde d'aquell poble, Tofolet de la Carretera. En aquell acte, l'alcalde, potser per humor o potser per analogia amb el propi càrrec d'alcalde, li feu entrega d'un bastó amb evidents senyals d'haver estat utilitzat. Davant l'estranyesa d'en Corrales, aquest li digué que era el que utilitzava l'anterior mestre i que el necessitaria, ben segur, quan conegués els nois ribetans que tindria per alumnes. Corrales, davant l'astorat alcalde, agafà el bastó i el va fer trossos. "En aquesta escola, no es farà servir cap bastó", va dir.

A l'escola de Sant Pere de Ribes hi va estar fins a l'any 1896. Va deixar-hi un record inesborrable del seu pas. Molts anys després, els alumnes que varen gaudir de les seves ensenyances i tots els ciutadans de Sant Pere de Ribes li varen dedicar un càlid homenatge el dia 27 d'agost de 1933. Havien passat 36 anys i el record semblava ben tendre. Un esplèndid quadre d'honor recull les signatures dels seus alumnes: "En recordança i homenatge al mestre Joan Corrales Miralles. Ofrena dels seus alumnes (1884-1896)".

El full de l'Eco de Sitges, publicació setmanal, del diumenge 3 de setembre de 1933, recollia la celebració:

Desde Sant Pere de Ribes. Honorant un mestre d'estudi.

"Les amicals festes del diumenge, dia 27 d'agost, un programa d'actes en honor del Sr. Joan Corrales i Miralles, que actuà de mestre d'escola pública d'aquesta població, des de l'any 1883 fins a 1896, dignificaren els seus iniciadors, commogueren el venerable pedagog i agradaren extraordinàriament els seus alumnes, uns sexanta ribetans, pertanyents a totes les classes socials i sectors polítics. Fou una exemplar festassa vertaderament de poble i de quina sincera unanimitat pot estar orgullós i satisfet el senyor Corrales.

S'inicià l'homenatge amb una missa i cant d'Absolta pels companys difunts...

Seguidament, el senyor Corrales amb la seva esposa i fills, l'alcalde senyor Cuadras, l'ecònom, mossèn Josep Maria Vázquez, i el grup d'alumnes que foren de l'homenatjat, visitaren el Redós de Sant Josep i Sant Pere i els locals de la Societat d'Agricultors Obrers i Centre Social, admirant de passada l'exemplament urbà i la urbanització de les places Marcer i de l'Església. A dos quarts de dues, tots s'aplegaren al menjador de la fonda d'en Rafel, omplint la taula, disposats a consumir el menú, ben fet i ben servit. Presidí el senyor Corrales i la seva esposa senyora Pepeta Tubau, junt amb els senyors alcalde i ecònom i els senyors mestres de les escoles graduades. Durant l'àpat, de manifesta germanor, regnà l'alegria i expansió pròpia dels grans dinars amicals.

En destapar-se el xampany, s'alçà el metge, senyor Cristòfor Cuadras. En un poètic i patriòtic parlament, en nom de tots els companys, oferí l'homenatge al senyor Corrales... Digué al senyor mestre que tots aquí aplegats hi ha dretes, centre i esquerres, i gent de lletres: biòlegs, sacerdots, juriconsults, enginyers, metges i agricultors, enllaçats en un sol sentiment: l'ofrena d'agraïment al treball del nostre mestre. I acabà preguntant al senyor Corrales que acceptés aquest pomell de flors, sortit del fons de l'ànima, perquè enteixi una garlanda que perfumi i alegri la seva vida.

El Sr. Josep Ramos, director de les escoles graduades, expressà el viu afecte sentit per l'acte de veneració, respecte i gratitud que es tributa, com a homes dignes, al qui fou el seu mestre... Ponderà la seva brillant actuació en aquesta escola, demostrant-ho clarament com els seus deixebles han completat l'educació i instrucció primària, uns amb llüides carreres literàries i molts altres en el comerç, en els arts i els oficis i en la pagesia...

El Sr. Josep Rocamora, professor de les escoles graduades, pronuncià un entusiasta discurs, exaltant l'obra del mestre en el cor del poble; s'esplaià com els mestres d'un temps en aquesta part, veuen recompensats materialment els seus esforços, molt al revés en l'època que actuava el senyor Corrales, que gairebé res percebien els mestres de l'Estat. I després d'atinades consideracions sobre l'acte, féu destacar com en dites pèssimes condicions sobresurt l'esforç, l'abnegació, interès i patriotisme de l'homenatjat ensenyant als deixebles, la majoria dels quals avui rodegen el venerable mestre auroolat de la simpatia i agraïment de tots.

El Sr. Francisco Montaner, jutge municipal pel vot unànim de la població, com a membre de la comissió organitzadora, agrai l'assistència del senyor Corrales i dels seus familiars, de les autoritats i dels mestres d'aquestes escoles, així com també de tots els companys d'estudi, estimant molt l'acollida dispensada a la iniciativa dels actes que es celebraven. Recordà, ara fa 49 anys, que un alcalde de Ribes, en Tofulet de la Carretera, donà a l'homenatjat possessió d'una escola mancada d'elements i buida d'alumnes. Enaltí la figura del mestre de minyons, tant bellament encarnada en el venerable professor. S'estengué significant l'ambient poc encoratjador en aquella data, respecte a l'escola i l'habitació del mestre, aconseguint el senyor Corrales vèncer els obstacles i guanyar-se la confiança de tots, fins veure plena de minyons l'estudi, conquerint la simpatia i l'admiració de tot el poble, que ha repercutit avui, aplegant els seus homes de diversos sectors polítics, recordant aquells anys de la juvenesa guiada per l'honorable professor i segellant amb els actes d'avui el nostre etern agraïment.

L'alcalde, senyor Josep Cuadras, exterioritzà la seva satisfacció en trobar-se a l'entorn de tants ribetans, ajuntats per un sentiment d'admiració i agraïment a qui fou un exemplar mestre de Ribes; es sentí un fervorós ribetà més que polític; elogià la tasca del senyor Corrales, els fruits del qual tots estem assaborint; i remarcà la seva complaença pels actes que es celebren, dient que proposarà a l'Ajuntament l'acord d'eternitzar el nom del venerable mestre en un dels nous carrers de Ribes.

El metge Sr. Josep Mestre Puig, que actuà de cap dels Serveis Sanitaris de la Generalitat de Catalunya, amb paraula càlida i sincera, recordà que era company de tots els presents en aquella escola de pèssimes condicions, però regida per un mestre que sentia per l'ensenyança els majors entusiasmes, com ho demostra que després de tants anys, avui es retreu amb alegria íntima...

Tots els discursos foren escoltats amb atenció i frenèticament aplaudits. Però en alçar-se el senyor Corrales, tots de peu dret, li tributaren una llarga ovació. Fet silenci, el venerable mestre d'estudi, visiblement emocionat, agrai les festes que en honor d'ell celebraven els qui a Sant Pere de Ribes foren els seus alumnes.

Eren les vuit del vespre quan terminaren les amicals festes en honor del Sr. Joan Corrales Miralles, qui, amb la seva família se'n tornà cap a Esplugues de Llobregat i mentre marxava el poble li tributà una ovació”.

Joan Corrales, mestre d'Esplugues

El 4 de gener de 1896 obtingué amb el número 1 la plaça de mestre d'Esplugues. Tenia 40 anys i estava ple d'il·lusions. Aquest mateix dia escriu a la seva dona, Pepeta Tubau, i als seus sis fills: “Querida esposa é hijos: Entre 43 opositores que quedamos en definitiva he sido propuesto para el nº 1 por unanimidad. ESPLUGAS. A las 2 y 1/2 de

esta tarde marchó con el Rdo. Sr. Regente a dicho pueblo. El interino de Esplugas (es refereix a Jaume Camps) tiene el número 2 y va al Bruch. Tan pronto esté listo de mis negocios, los cuales ya supondrás, me tendreis a vuestro lado. Entretanto os anticipo esto. Sea la enhorabuena.”

Des del primer dia que s'incorporà a l'escola, el mestre Joan Corrales va anar anotant minuciosament les faltes d'assistència dels seus alumnes i escrigué les seves impressions quan aquests deixaven l'escola. De mica en mica, Joan Corrales es feia apreciar, tant pels seus alumnes com pels pares i per la gent del poble. L'arribada d'en Joan Corrales a l'escola pública d'Esplugues coincidí amb un augment espectacular d'alumnes. Aquest augment d'alumnes no estava justificat per un sobtat augment demogràfic al poble. Sens dubte, la personalitat d'en Joan Corrales hi tingué molta veure. Efectivament, en la darrera signatura del llibre de matrícula, diu el mestre Jaume Tomàs: “Hoy dia de la fecha hay 41 niños matriculados en esta escuela de mi cargo y... lo firmo a 2 de enero de 1895” (Llibre de matrícula). El 31 de desembre de 1896, un any després, signa el nou mestre Joan Corrales: “Hoy día de la fecha, quedan matriculados en esta escuela de mi cargo, 80 alumnos” (Llibre de matrícula). L'any 1898 passaven del centenar d'alumnes. El desembre de 1899 estaven registrats 107 alumnes.

Lògicament, aquest nombre d'alumnes feia molt feixuga la feina pedagògica. Les dificultats no eren degudes solament al nombre d'alumnes sinó a les condicions del local que s'utilitzava com a escola. Senzillament, els nens no hi cabien. Aquest fet va ser durant molts anys motiu de contínues queixes. L'Ajuntament es va veure obligat a buscar un altre lloc per a l'escola.

A la carretera Reial (actual Laureà Miró), núm. 141, hi funcionava una fàbrica de llumins (mistos), propietat de Felip March. Un petit carreró que passava davant de la fabriqueta, comunicava el carrer Àngel Guimerà amb la carretera. Era conegut popularment com “el passatge dels Mistos”. Avui aquest carrer no existeix. L'any 1895 la fàbrica va plegar, segurament coincidint amb la mort del seu propietari. No era tampoc un lloc adient per a l'escola, però era més ample que l'anterior. Sembla que els dies de certa humitat o de molta calor, s'escampava per l'escola i pels voltants una flairada impregnada de fòsfor, que no era gens agradable ni saludable.

El 1905, Joan Corrales descriu la seva escola (cal fer una comparació amb qualsevol edifici escolar d'avui): “El edificio está situado en la Carretera Real en el centro del pueblo. No reúne condiciones. Consta del salón de clases y retrete. Está arrendado y forma parte de la habitación del Maestro. Ocupa el piso bajo, la parte Sud”. “El salón de clase mide 8'15 m. de largo por 9'65 m. de ancho por 3'80 de alto” (Més o menys com una de les classes on actualment s'eduquen uns 25 alumnes). “Número de alumnos matriculados:

- Menores de 6 años: 21
- De 6 a 12 años: 51
- Mayores de 10 años: 30
- Total: 102 alumnos”

“Número de alumnos que estan dispensados del pago de retribuciones: 62” (Són els alumnes que l'Ajuntament considera “pobres”).

Aquests fets i el nombre d'alumnes reflecteixen prou bé la realitat del país i de l'educació primària en aquests anys no tan llunyans. Es pot entendre que l'escola, a més de no arribar encara a una proporció important dels nens del país, tingués uns trets en

la visió infantil i popular que tampoc la feien gaire desitjable: autoritària, impersonal, rutinària, memorística... S'ha de comparar aquella escola amb qualsevol de les actuals, per poder fer-se una idea de les circumstàncies en les quals es desenvolupava l'ensenyament a Catalunya i a Espanya fins ben avançat el segle XX. Els nois estaven separats de les noies, però els nois de diferents edats que anaven a escola estaven junts a la mateixa classe i el mateix passava amb les noies. Amb 102 alumnes en un local petit i inadequat, podem comprendre que, per entusiasta que fos Joan Corrales per la seva professió, no pogués aguantar gaire temps aquestes circumstàncies i demanés el canvi.

Efectivament, les circumstàncies tan precàries constituïen una barbaritat humana i pedagògica i va durar fins que la situació es tornà insuportable. Les visites de la Inspecció d'Ensenyament Primari no feien més que afirmar cada cop que venien que la situació de les escoles era vergonyosa. L'alcalde, Isidre Martí, va ser qui va prendre la decisió de fer un edifici nou per a escoles. L'Acta de la Junta Local d'Instrucció Primària de 12/7/1909 reconeixia que, a la classe del mestre Joan Corrales, que estava mal condicionada per poder tenir un màxim de 60 alumnes, hi assistia una mitjana de 90 nens. A l'escola de nenes, hi assistia una mitjana de seixanta noies, quan la capacitat de l'escola era de quaranta. Tan escandalosa era aquesta situació que es va arribar a proposar i determinar "ponerse de acuerdo con los profesores para que alternasen las clases, no admitiendo más alumnos que el que permite su capacidad (la de las escuelas). Después de una razonada discusión, así se acuerda". Uns anys abans, la mateixa Junta Local afirmava que "los locales donde están instaladas las escuelas de ambos sexos, dirigidas por los maestros Don Juan Corrales y Doña Catalina Amengual, no pueden de ninguna manera continuar, pues dado el aumento de alumnos y la poca capacidad de los edificios e insalubridad de los mismos, se hace imposible la enseñanza a que tienen derecho a recibir todos los hijos de la población durante su tierna edad escolar. Hace mucho tiempo que los citados maestros vienen quejándose de tales deficiencias por serles imposible por completo el poder instruir a sus alumnos como quiere su deseo y obligación, hasta el punto que son muchos los padres que no dejan concurrir a la escuela a sus hijos por la marcada insuficiencia y malas condiciones que reúnen los citados locales".¹

Així, doncs, es pot afirmar que l'acció pedagògica del mestre Joan Corrales, malgrat les circumstàncies, va portar al poble d'Esplugues el prestigi de l'escola pública i va precipitar amb urgència allò que, de totes maneres, s'hauria d'haver produït: la construcció d'un nou edifici escolar (el que serà conegut com a escola Isidre Martí). Les tensions que podia haver-hi entre el mestre i les autoritats responsables de l'ensenyament no es traduïen de cap manera en la relació amb els infants i les famílies. Va anotant minuciosament les faltes d'assistència dels seus alumnes i n'escriu les impressions quan aquests deixen l'Escola. Aquestes anotacions al Llibre de registre són breus comentaris que deixen entreveure els sentiments del mestre després d'anys d'haver-se relacionat amb els nois. És l'únic mestre que ha deixat aquest record escrit. Així, per exemple, de Joaquim Castillo Campreciós, diu: "Gratos recuerdos por su aplicación e inteligencia. Muy hábil en el dibujo". De Josep Obiols Olivé, "Por su aplicación está inscrito en el Cuadro de Honor. Falleció de tífus y pulmonía". De Joan Galtés Batalla: "Muy aplicado. Se examinó de ingreso para la carrera de Magisterio". De Josep Martí i Brillas, (fill de l'Alcalde Isidre Martí i ell mateix futur Alcalde d'Esplugues) "Muy dócil, aplicado y cariñoso". De Joan Huch Pla, "Pasó a segunda enseñanza. Muy aplicado. Grato recuerdo".

L'homenatge d'Esplugues a Joan Corrales

Els espluguins i espluguines d'aquells anys no eren menys agraïts que els ciutadans de Sant Pere de Ribes. Abans que ells, el juliol de 1930, els seus antics alumnes van publicar un manifest adreçat al poble d'Esplugues:

(Respectem l'ortografia de l'original) “Havent nascut de un grup de deixebles que pertanyen avui al “Chor La Paloma” la iniciativa de testimoniar amb un acte, l'agraïment al que fou mestre d'aquest poble D. JOAN CORRALES assabentem a tot-hom i especialment als que foren companys d'escola i deixebles del nostre estimat mestre, de qui tants recorts tenim i a qui debem tants sacrificis per la sinceritat, bon zel i paciència amb que ens ensenyaba i cuidaba de fer-nos homes, donant-nos tota la instrucció que podia i obrint-nos el camí per poguer arribar cada un de nosaltres al punt que les circumstàncies ens han portat; i ja que sempre ens havem recordat d'ell i tenim el deure de recordar-nos en avui que conviu entre nosaltres, perquè, si allavors erem petits i perillosos, mercés a ell varem creixer com creixen els homes i avui, per nosaltres, ell te d'ésser la persona més volguda i respectada, honorant-lo i posant-lo en el lloc que li correspon i es mereix.

Es per això que pensant fer un acte de justícia i gratitud, volem rendir-li un gran HOMENATGE, ja que ben merescut el te.

Per lo tant, esperem que tots, absolutament tots, els que foren deixebles seus, vos adherireu a aquest acte de civisme i d'agraïment del que pot quedar-nos un grat recort, i així poguer testimoniar i pagar lo molt que debem al nostre mai prou apreciat mestre.

A fi de que l'homenatjat tingui un recort imborrable de la festa, s'ha acordat fer-li entrega d'un pergami costejat per tots els deixebles i el poble en general que hi vulgui pendre part moral i materialment.

Per adhesions i donatius a casa del President del Chor la Paloma, Antoni Jansà, Carrer de l'Església, 16; a casa del Comptador, Gaspar Batllori (Estanc) i al local social “Casa Quirse”.

La subscripció es tancarà el dia 10 d'Agost.

Seguidament programes detallant la festa.

Esplugues, juliol de 1930.

La Comissió”

Joan Corrales no inaugurarà la nova escola

Del mestre Joan Corrales, diu Pasqual Juan, l'apreciat cronista del poble (*Vida d'Esplugues*, juliol-agost 1993), que “era un home modest i senzill, posseïdor d'unes idees pedagògiques que ens fan pensar que era un home avançat al seu temps”. Com un exemple del seu progressisme, ens relata que “fou un dels primers que van ensenyar de cantar els alumnes”. D'altres indicadors que confirmarien l'afirmació d'en Pasqual Juan són que després de jubilar-se i tornar a viure a Esplugues, donava classes d'esperanto i de català.

Encara que no hi ha cap document que ho pugui testimoniar, sembla que els últims anys del magisteri del mestre Joan Corrales es van caracteritzar per una certa tensió amb algunes institucions i persones del poble. Resulta curiós que una persona tan apreciada pels seus alumnes després de molts anys hagués concitat certes animadversions. D'una banda, de les autoritats municipals, cosa que li motivà a demanar el trasllat d'Esplugues (així ho afirma el Sr. Pasqual Juan) i de l'altra, del capellà, Esteve Carbonell. Aquest autor de la *Història d'Esplugues*, publicada el 1949, va portar tan lluny la seva evident antipatia cap a Joan Corrales que es va permetre el luxe d'eliminar en el seu llibre el nom del carrer Mestre Joan Corrales del "*Nomenclator dels carrers, camins, places i torrents*" de la població², amb el qual finalitza l'obra. Aquestes tibantors resulten comprensibles: amb l'Ajuntament, com a responsable de les condicions que s'han exposat sobre la situació de l'escola; en segon lloc, les idees clarament ultraconservadores d'Esteve Carbonell eren incompatibles amb l'esperit progressista i respectuós del mestre Joan Corrales.

Així, doncs, paradoxalment, el mestre Joan Corrales, que tant havia fet i lluitat per aconseguir la nova escola, no la va inaugurar. L'afirmació d'en Pasqual Juan: "Tant el Sr. Joan Corrales com la Sra. Caterina Amengual passaren a ocupar, amb els seus alumnes, la nova escola"³, no és, doncs, correcta. Pocs mesos abans de la seva inauguració, va demanar el trasllat. L'Ajuntament d'Esplugues i, més concretament, l'alcalde, Isidre Martí, es van fer ressò de la marxa del mestre. A la reunió de la Junta Local d'Instrucció Primària del 3 de març de 1910 es recull: "El Sr. Alcalde da cuenta de haberse efectuado el traslado del Maestro Don Juan Corrales el cual es una gran perdida para este pueblo pues era muy estimado dicho señor por todos sus discipulos"⁴.

Per què va demanar el trasllat d'Esplugues en Joan Corrales? I per què justament quan ja s'estava construint i a punt d'inaugurar el nou edifici? No ho sabem. Malgrat l'anterior afirmació d'en Pasqual Juan, poc després de la seva marxa, el Plé de l'Ajuntament, començant pel seu alcalde, declara: "Seguidamente el Alcalde manifiesta que todo el pueblo ha visto con sentimiento el traslado del que ha sido hasta ahora maestro público de la localidad, Don Juan Corrales, lo que sería muy de justicia se testimoniará al referido señor. Así se acuerda que conste en acta el sentimiento con que el Ayuntamiento ha visto también dicho traslado" (acta 17/3/1910).

Un document localitzat a l'Arxiu de la Universitat de Barcelona notifica el nomenament de Joan Corrales, com a mestre de l'escola pública de nens d'Arenys de Munt, amb data 4 de febrer de 1910. També allà va destacar per una intensa dedicació a la seva professió i a la vida cultural i social d'Arenys de Munt. En jubilar-se, però, va tornar a Esplugues i es va instal·lar, amb la seva família, al carrer Prior (futur carrer mestre Joan Corrales), número 24, de la barriada de la Plana.

Molts anys després, el 1931, una de les primeres decisions del nou ajuntament republicà va ser recordar la memòria del mestre Joan Corrales. Tenia llavors 75 anys, vivia al poble i tanmateix continuava sent reverenciats: (Es respecta l'ortografia de l'original, donant el valor que cal als que escrivien en una llengua catalana que mai no havien estudiat anteriorment) "Que per la Comissió corresponent, es faci un estudi i es formuli el corresponent projecte per a ésser somés a l'aprobació de l'Ajuntament, l'homenatge a Don Juan Corrales Miralles, convehi, jувilat del Magisteri, i que fou durant molts anys Mestre Nacional d'aquesta població"⁵. Pocs dies va necessitar la Comissió per posar-s'hi d'acord. En el següent ple es proposà: "Que per honorar el que fou Mestre Nacional d'aquesta localitat, Don Juan Corrales, avui jувilat i convehi nos-

tre, es dongui el seu nom al carrer que s'anomena de Prior, nom que li fou donat per els propietaris del terreny, que no evoca cap recordança ni se li sap significació de cap mena, no éssent tampoc de tradició, ja que es tracta d'un carrer de moderna urbanització.”⁶ En la mateixa sessió es decidí: “Pel que fa a l'homenatge a Don Joan Corrales accepta aquesta Comissió la designació feta del carrer que avui s'anomena de “Prior” per a donar-li en nom de dit venerable Mestre proposant que l'acte de descobriment de la placa o placas corresponents, tingui lloch al finí el present curs escolar, ab assistència d'els alumnes de les escoles i procurant qu'el mateix tingui al relleu i es celebri ab la solemnitat possible que requereix”.⁷

El mestre Corrales va morir a Esplugues el 10 de novembre de 1938. Tenia 82 anys. Les seves despulles reposen al cementiri parroquial.

Notes

¹ AMEL. Acta de la JLIP. 8/7/1907.

² CARBONELL, E. *Esplugues de Llobregat*. Monografia històrica. 1949. p. 325

³ Vida d'Esplugues, juliol-agost 1993.

⁴ AMEL. Actes JLIP 3/2/1910

⁵ AMEL. Actes 5/6/1931

⁶ AMEL. Actes 20/6/1931

⁷ AMEL. Actes 20/6/1931

Autor desconegut. AMEL. Col·lecció cedida per la família Corrales.

El matrimoni Corrales amb alguns fills (Manuel, Conxita, Angeleta i Pilar).

Autor desconegut. AMEL. Col·lecció cedida per la família Corrales.

La família de Joan Corrales. D'esquerra a dreta a dalt: Manuel, Conxita, Paquita, Pepeta, Joan. Abaix: Pilar, Joan Corrales, Pepeta Tubau i Angeleta.

Autor desconegut. AMEL. Col·lecció, cedida per la família Corrales.

Joan Corrales, ja jubilat, passejant amb la seva família pels camps que avui són el barri de la Plana.

Autor desconegut. AMEL. Col·lecció, cedida per la família Corrales.

El matrimoni Corrales amb alguns néts a la casa del barri de la Plana.

Joan Corrales amb un grup d'alumnes.

Autor desconegut. AMEL. Col·lecció cedida per Adela Canut.

La família de Joan Corrales amb el seu fill i les seves germanes: Maria, Teresa i Angustina.

Noms propis lligats als primers temps de l'escola Isidre Martí

La construcció de les noves escoles a Esplugues, com s'ha dit anteriorment, representà, no solament la mobilització de tota la població, sinó també el desplegament de moltes iniciatives i energies. Alguns noms de persones que varen intervenir-hi, han quedat definitivament vinculats a la història del poble.

Laureà Miró i Trepat, diputat a Corts per Sant Feliu de Llobregat

Laureà Miró dóna nom a la carretera reial al seu pas per Esplugues i Sant Feliu de Llobregat. Al límit d'Esplugues amb L'Hospitalet, al barri de Can Vidalet, i sobre la mateixa carretera, l'Ajuntament va aprovar el 1985 la realització d'una escultura com homenatge a Laureà Miró. El monument és obra de l'escultor Marcel Martí. És probable que molts espluguins i espluguines ignorin qui és i quina fou la seva relació amb les noves escoles.

Laureà Miró va ser un polític compromès amb el seu temps i amb la seva comarca –el Baix Llobregat– i va estar molt interessat en la construcció de l'escola pública d'Esplugues. Va néixer a Barcelona el 31 de desembre de 1883. Es va llicenciar en dret per la Universitat de Barcelona. Va ser diputat a Corts per la demarcació de Sant Feliu de Llobregat el 1907 i va tornar a ser-ho a les eleccions de 1910 i 1914, fins a la seva mort. Encara que va intervenir en qüestions nacionals, es va inclinar més aviat per treballar pel seu districte, el qual abastava pràcticament el territori que avui constitueix la comarca del Baix Llobregat, afavorint des de Madrid, tant la creació d'escoles, com diverses millores dels pobles: canalització del riu Llobregat, empedrament de la carretera reial, etc. Sant Feliu el nomenà fill adoptiu el 1910 i Esplugues li dedicà la carretera el 1916, el mateix dia que s'inaugurà l'enllumenat de la via pública. Va morir molt jove, el 15 de març de 1916, als 32 anys.

Laureà Miró milità des de molt jove al Partit Republicà Federal. L'any 1903 ingressà a la Unió Republicana on defensà idees oposades a les de Lerroux. L'any 1906 sorgí a Catalunya un moviment unitari, majoritàriament republicà i nacionalista, anomenat Moviment de Solidaritat Catalana. Solidaritat aplegà un ventall ampli de partits (de fet aplegà tots els partits excepte el lerrouxista) i tingué força acceptació entre l'electorat català. No aconseguí, però, connectar amb el moviment obrer. Per les eleccions del 1907, Solidaritat Catalana presentà candidatures unitàries. Un d'aquests candidats fou Laureà Miró, que, llavors, era president de la Joventut Republicana Autonomista. Tenia 23 anys. Un dels compromisos importants del programa electoral era millorar l'educació a Catalunya, ja que Laureà Miró tenia una especial predilecció pel tema educatiu. Així, l'any 1900 era vicepresident de l'Associació Escolar Republicana. Solidaritat Catalana triomfà en aquelles eleccions de 1907. Concretament, a Esplugues, Miró va obtenir 133 vots contra 3 del seu contrincant. Una proporció semblant es va produir en tots els pobles de la demarcació de Sant Feliu.¹ Mantingué una estreta cor-

respondència amb els alcaldes de la seva demarcació sobre els temes que preocupaven als municipis i que, a causa del centralisme governamental, s'havien de resoldre a Madrid. A l'Arxiu d'Esplugues es conserven moltes cartes intercanviades amb l'alcalde Isidre Martí sobre la desitjada i necessària subvenció de l'Estat per construir les noves escoles del poble (Vegeu més endavant les planes dedicades a Isidre Martí).

El Ple de l'Ajuntament d'Esplugues del 16 de març de 1916, l'endemà de la seva mort, es feia ressò del sentiment polític dels representants del poble: "...Acto seguido el Sr. Presidente manifiesta, que no obstante ser de todos conocida la muerte de nuestro representante en Cortes, Don Laureano Miró y Trepát, debía en este momento cumplir la dolorosa misión de dar cuenta al Consistorio de la misma con carácter oficial. Dedicar grandes elogios al Sr. Miró diciendo que era un trabajador infatigable y fiel servidor, que jamás había dejado incumplido ninguno de los infinitos encargos, que por su alta representación le fueron confiados, habiendo llegado por su mérito personal, de espíritu sincero, trato afable, cortés y cariñoso á hacerse estimar entrañablemente de cuantos habían tenido la dicha de tratarle. Enumera algunos de los servicios prestados en beneficio del Distrito desde 1907 en que fue elegido por primera vez, y en particular los que le debe el pueblo de Esplugas, a cuya acertada y constante gestión es debida la subvención de 20.000 pesetas concedida por el Estado para la construcción de los edificios escolares. Obra citada con orgullo por todos los vecinos amantes de la instrucción y del progreso de los pueblos y admirada por cuantos la visitan, y que seguramente no existiría sin el concurso constante y activo que a dicha obra prestó el difunto. ...Se acuerda imponer el nombre de Laureano Miró á la calle de la Carretera Real de este término, por ser la más importante...".

Isidre Martí i Govern, alcalde d'Esplugues (1850-1931)

Si algun alcalde ha deixat a Esplugues el record d'una feina notòria i ben feta, a més d'una profunda sensació d'honestedat i implicació personal, aquest és, sense cap dubte, Isidre Martí. Va néixer a Odena (comarca de l'Anoia) el 1850. Va venir a viure a Esplugues i es va casar amb Maria Brillas Fernández, de can Brillas d'Esplugues. Van tenir un fill, Josep Martí, el qual també fou alcalde del poble. Era una persona amb una certa cultura, respectuós i molt religiós. Tenia 52 anys quan va ser elegit alcalde, el 1902: "Acto seguido se procedió al nombramiento del que debía ser alcalde y puestos todos de acuerdo y por unanimidad quedó elegido Don Isidro Martí y Govern quien tomó posesión del cargo y de las insignias que le corresponden."²

A quin partit o agrupació política pertanyia Isidre Martí? No tenim dades per poder respondre a aquesta pregunta. Ara bé, per una carta que li adreçà qui fou candidat i després Diputat a Corts pel Districte de Sant Feliu, Laureà Miró, podem deduir que estava integrat en algun grup d'inspiració nacionalista i republicana, que posteriorment es vinculà al moviment Solidaritat Catalana. La unanimitat que es manifestà en l'acte de la seva nominació com a alcalde, reflecteix que en aquell temps, el seu grup era absolutament majoritari a Esplugues. És possible que aquest partit fora la Lliga Regionalista, fundat a Barcelona l'any 1901, i que tingué un gran èxit a les eleccions d'aquell any. La Lliga tenia com a objectiu aconseguir l'autonomia catalana dins l'Estat espanyol. Es reproduïxen alguns paràgrafs de l'esmentada carta que demostren el caire catalanista i republicà, tant de Laureà Miró com de l'Alcalde i de l'Ajuntament d'Esplugues:

“Barcelona, 27 de marzo de 1907

Sr. D. Isidro Martí.

Molt senyor meu: Essent indispensable per a que la meua candidatura sia de Solidaritat que aquella designació (per a candidat en les properes eleccions de diputats a Corts) mereixi la ratificació de les entitats i personalitats catalanistes d'aqueix districte, jo tinc a gran honra poder-li oferir a vosté i a les importants forces que acabdilla.

...Corol·laris d'aqueixa norma i del meu agraïment a vostès per lo seu decisiu concurs en la meua proclamació i elecció han de ser:

1er. Veure en vostè i en els seus amics polítics els meus naturals aliats i guardar-los-hi per lo tant totes les atencions degudes...

3er. Procurar que la propaganda dels meus ideals polítics sia feta sempre dintre el terreny de la més ampla tolerància i del respecte a les idees dels altres, que és avui la característica dels pobles cultes...

Aprofito amb gust l'ocasió per oferir-me de vostè incondicional servidor i company en Solidaritat.

Laureà Miró

Isidre Martí fou reelegit alcalde d'Esplugues fins al 1912. Roser Vilardell afirma que “l'arribada d'Isidre Martí a l'alcaldia significà un nou viratge en la vida municipal, lligada fins aleshores a les pràctiques caciquils. L'onada “regeneracionista” auspiciada pels canvis municipals manté una clara consonància amb els corrents noucentistes de l'època.”³ Efectivament, Isidre Martí manifestà tenir, d'una banda, una visió progressista, global i “tècnica” de les necessitats del poble i, de l'altra, una gran sensibilitat cap a les necessitats de les persones del municipi amb més carències econòmiques.

Una de les seves primeres iniciatives com a alcalde va ser proposar al Consistori la creació i dotació d'una plaça d'arquitecte municipal, per tal d'assessorar el consistori en matèria d'urbanisme, formular un pla general d'ordenació urbana i elaborar els projectes d'edificació que el poble necessités i que Isidre Martí semblava tenir clars: “...Acto seguido el Sr. Alcalde manifestó que, careciendo el municipio de Arquitecto municipal, deberá el Ayuntamiento tratar con detención el asunto a fin de tener una persona con título bastante para poderse asesorar en todos los actos que a obras públicas se refiere, y discutido ampliamente se acordó nombrar a D. Gabriel Borrell, vecino de Barcelona, Arquitecto municipal, señalándose como honorarios las dos terceras partes de los derechos que devenguen las obras de nueva construcción...”⁴ (Vegeu més endavant la informació corresponent a Gabriel Borrell). Una de les primeres obres públiques que proposà va ser fer un escorxador municipal que reunís totes les condicions higièniques necessàries, ja que els locals on es sacrificava el bestiar per al consum del poble estaven molt lluny d'apropar-s'hi.⁵

Preocupat perquè el poble d'Esplugues tingués unes condicions sanitàries dignes, Isidre Martí tingué cura de les fonts públiques. Esplugues disposava d'un seguit de mines que aprofitaven l'aigua filtrada de les muntanyes de Collçerola. Cada casa disposava d'un pou del qual es recollia l'aigua necessària per al consum familiar. El creixement de la població, les restriccions obligades, sens dubte, pels mesos de sequera i les malalties ocasionades per l'aigua contaminada motivaren que l'any 1905

l'Alcalde, Isidre Martí, signés el primer acord amb la "Compañía General de Aguas de Barcelona, para surtir de aguas a las fuentes públicas establecidas en este pueblo."⁶

Però ningú negarà que l'obra pública per excel·lència a Esplugues, durant el mandat de l'alcalde Isidre Martí, va ser l'edifici de les escoles. Ja hem vist com era d'urgent la construcció d'unes noves escoles. Isidre Martí s'implicà personalment en les noves escoles: "Seguidamente el Sr. Alcalde Presidente dio cuenta de haberse firmado la escritura de compra de media mojada de terreno para poder construir en su día los edificios destinados á Escuelas Públicas; y que para poder satisfacer el primer plazo convenido en la Escritura o sea, la cantidad de dos mil quinientas pesetas, se había efectuado adelantando generosamente de su bolsillo particular y sin ninguna clase de interés mil pesetas, siendo las restantes mil quinientas pesetas de fondos municipales. Enterado el Ayuntamiento acuerda por unanimidad dar un voto de gracias al Sr. Alcalde por su abnegación y actividad, que viene desplegando en la obra que tantos beneficios ha de reportar a esta población..."⁷ (Per tal de tenir una idea aproximada del que representava la quantitat avançada per l'Alcalde, en aquesta mateixa Acta del Ple de l'Ajuntament s'acordà el sou mensual que es pagaria a l'inspector general de l'escorxador municipal: 20 pessetes. Sembla que les mil pessetes anticipades per l'Alcalde no van ser mai reclamades. Van ser una donació).

La dedicació de l'alcalde Isidre Martí a les escoles va omplir molts anys i preocupacions, com ja s'ha explicat al capítol anterior. Un altre aspecte d'Isidre Martí, afegit a la seva visió política de les necessitats globals de la població d'Esplugues, és la seva sensibilitat pels problemes concrets de la gent més necessitada del poble. Segurament, són dades que explicarien l'afecte que suscità entre la gent. Les actes municipals recullen les propostes de l'alcalde de realitzar obres públiques, com la neteja de camins, per tal de proporcionar feina a les persones del municipi sense feina, així com l'aprovació de partides per repartir diners o vals de carn, arròs i pa a les famílies pobres en ocasió de les festes populars de Sta. Magdalena i Sant Mateu o en altres circumstàncies, com, per exemple, ajudar les famílies del poble atacades per la verola. "Entregar 10 pesetas a cada uno de los pobres que hayan sido atacados de la viruela".⁸

En començar l'any 1910, justament l'any de la construcció i inauguració de les noves escoles, la salut de l'alcalde no era gens bona. I ja no es recuperaria de forma satisfactòria per exercir el seu càrrec. Va anar demanant successives llicències: "Seguidamente el Sr. Alcalde Don Isidro Martí, en vista de que desde hace mucho tiempo sufre una anemia cerebral (sic) que ha sido hasta ahora rebelde a todo tratamiento, por consejo de sus médicos pide al Ayuntamiento que le conceda una licencia temporal de tres meses para atender al restablecimiento de su salud."⁹ En Joan Tinturé Campreciós el va substituir com a alcalde accidental. Per tant, el dia de la inauguració de les noves escoles, de les seves escoles, Isidre Martí no va poder presidir la gran festa.

Novament, més endavant, quan s'acabà el termini de la llicència, en sol·licità una altra, ara ja indefinida (fins a les properes eleccions): "Acto seguido Don Isidro Martí fundándose en que el estado de su salud le exige un determinado plan curativo y durante el tiempo que esté a el sometido le es imposible dedicarse a trabajos intelectuales pide a sus compañeros de consistorio que le concedan una licencia por tiempo indeterminado."¹⁰ En les següents eleccions d'alcalde, davant la manca de millora, Isidre Martí cessà com a primer mandatari. Passà llavors, per deferència del seus companys a l'Ajuntament, a ocupar el càrrec de primer tinent d'alcalde. En Joan Tinturé Campreciós resultà elegit com a nou alcalde de forma oficial.¹¹

Poc després va haver de renunciar també a aquest últim servei públic, com a regidor i com a tinent-alcalde. No va ser fàcil per als seus companys acomiadar-se del que va ser el seu líder durant uns anys força profitosos per a la població. Un dels arguments trobats per la resta de regidors per acceptar la seva renúncia no va ser solament la falta de salut, sinó també la “seva avançada edat”. Tenia 62 anys (s’ha de pensar que l’esperança de vida a Barcelona per aquells anys era de 40 i pocs anys). “Seguidamente, Don Isidro Martí presenta una instancia dirigida al Excmo. Sr. Gobernador de la provincia renunciando al cargo de Concejal y Teniente Alcalde que actualmente ejerce manifestando el deseo se la de el curso reglamentario. El Cabildo, teniendo en cuenta que la renuncia está fundada en la falta de salud; teniendo además en cuenta su avanzada edad, pues según la partida de bautismo cumplió el recurrente sesenta y dos años en Enero último, por todo lo cual y por prescripción facultativa manifiesta que ha de permanecer alejado de todo trabajo que ocasione trabajo intelectual, considerando justa y bien fundamentada su dimisión acuerda, trasladar la solicitud a la Superioridad para su resolución y que conste en acta el profundo pesar que sienten todos sus compañeros de Consistorio de verse en lo sucesivo privados de la valiosa ayuda que con su inteligencia actividad y práctica en los asuntos administrativos prestaba el Sr. Martí en el seno de la Corporación. Así mismo y también por unanimidad se acuerda dar al referido Isidro Martí un efusivo voto de gracias por sus eficacísimos y acertados trabajos en pro del desarrollo de los intereses morales y materiales de la población; que entre muchos, de una manera especial ha de agradecerle la edificación de un matadero y la construcción de las hermosas Escuelas públicas Municipales”.¹²

Posteriorment a la seva dimissió, Isidre Martí va desaparèixer de la vida pública d’Esplugues. Va veure morir alguns familiars i alguns dels seus amics, col·laboradors i continuadors de la seva obra, com per exemple en Joan Tinturé. Anys més tard un fill seu, Josep Martí Brillas, va ser alcalde d’Esplugues, des 1926 fins al 1929. També aquest fill va demanar la dimissió del seu càrrec d’Alcalde i de Regidor per algun tipus de malaltia psíquica. El desencadenant, però, va ser la mort de les seves dues filles grans, nétes, per tant, de l’Isidre Martí. El ple de l’Ajuntament expressà el seu sentiment per haver d’acceptar aquesta dimissió, però aprofità per recordar el gran alcalde Isidre Martí. Havien passat 18 anys i encara el Consistori reconeixia que els ajuntaments posteriors no van fer més que seguir les seves passes: ...”Por el reconocimiento que se le debe (a en Josep Martí Brillas), al igual que a su padre, que desempeñó el cargo de Alcalde de este Ayuntamiento desde 1902 a 1911, con el beneplácito de todos los vecinos de la población, siendo el iniciador de las reformas que los que le han sucedido en el cargo no han tenido más que continuar”.¹³

Isidre Martí va morir el 16 de març de 1931. Tenia 81 anys. Un mes més tard es proclamà la República i es constituïren els nous Ajuntaments. Cal expressar com una mostra de l’empremta que va deixar al poble i a l’Ajuntament, que tot i tenint en compte els canvis i la ruptura que la implantació de la República va tenir al nostre país i al nostre poble, el Consistori republicà considerà, en les seves primeres reunions, com un deure, el recuperar per a la memòria col·lectiva la figura de dos il·lustres personatges d’Esplugues: el Mestre Joan Corrales i l’Alcalde Isidre Martí. L’Acta municipal del 5 de juny de 1931 ho recullia així (es respecta l’ortografia original): “Que per la Comissió corresponent, es faci un estudi i es formuli el corresponent projecte per a ésser somés a l’aprobació de l’Ajuntament, l’homenatge a Don Juan Corrales Miralles... aixís com el compatrici, en Isidro Martí Govern, mort entre nosaltres el dia 16 de Març

prop-passat, qui havent exercit el càrreg d'Alcalde d'aquest poble desde 1904 a 1911 no reparant ab sacrificis de cap mena i després de vencer un sens fi de dificultats, logrà vestir els edificis Escolars de que avui gaudim i que poden esser mostrats ab verdader orgull”.

Les despulles d'Isidre Martí, el gran alcalde d'Esplugues, reposen al cementiri parroquial. L'avinguda que avui porta el nom d'Isidre Martí va ser batejada així vint anys després de la seva mort, el dia 21 de setembre de 1951.

Joan Tinturé i Campreciós, successor d'Isidre Martí

Ja s'ha dit que Joan Tinturé era el primer tinent d'alcalde quan Isidre Martí va demanar ser substituït com a alcalde; va ser alcalde accidental mentre va durar la malaltia i, finalment, el va substituir com a alcalde del poble. Joan Tinturé és un altre dels grans alcaldes que ha tingut Esplugues. No va ser només un fidel i eficient col·laborador del seu predecessor, sinó que destacà per la seva capacitat gestora al front dels interessos del poble. Se'l menciona aquí per la seva relació amb les noves escoles. Quan Tinturé entrà com a regidor de l'Ajuntament, en començar l'any 1910, va haver d'ocupar-se a fons per tirar endavant un projecte d'escoles que amenaçava de frustrar-se per manca de finançament. Va ser un dels que més van cooperar per aconseguir l'emprestit per acabar les obres. Finalment, va ser Joan Tinturé qui va presidir, com a alcalde interí, la inauguració del nou edifici el 6 de novembre de 1910.¹⁴

A la seva mort, el 29 d'agost de 1915, l'Ajuntament i tot el poble li va reconèixer la seva vinculació a les escoles i el seu agraïment: “Creyendo interpretar la voluntad de todos y cumplir un deber, dispuso fuesen invitados para el entierro, en nombre del Ayuntamiento, todos los vecinos de la población y señores presentes de la colonia veraniega, entre los que el finado tenia grandes simpatías, convocando para dicho acto a los Señores Concejales y demás autoridades, así como á las Escuelas públicas y colegio particular de San José. De cómo respondieron unos y otros a tal invitación, dice el Sr. Presidente, no hay necesidad de demostrarlo, ya que todos los Señores Concejales pudieron darse cuenta por haber asistido al acto. Puede afirmarse que concurrió el pueblo en masa sin que se notara la falta de una sola de las personas constituidas en autoridad ni dependientes de ellos concurriendo también las Escuelas públicas y la particular con sus estandartes enlutados y el Diputado a Cortes del Distrito Don Laureano Miró que encontrándose en Barcelona se enteró de tan triste nueva y quiso rendir el último tributo al finado, además de un sin fin de amistades particulares, revistiendo el acto una verdadera manifestación de duelo, que prueba las innumerables simpatías que en vida había sabido granjearse el Sr. Tinturé, por su talento laboriosidad y dones especiales de carácter que cautivaban a cuantas personas habían tenido ocasión de tratarle. Hace resaltar a continuación la importancia que para el ayuntamiento tiene esta perdida, pues la situación de la hacienda municipal requiere grandes atenciones, que de todos los individuos que componían la Corporación, solamente él por sus vastos conocimientos y especiales condiciones, podía dedicarle habiendo demostrado en toda su actuación inimitable desvelo e interés para cuantos asuntos se hubieran presentado, encauzándolos con verdadero acierto”.¹⁵

Joan Closa i Balaguer, capellà polèmic, rector de la parròquia d'Esplugues

Joan Closa va ser el rector de la Parròquia d'Esplugues des del 1893 al 1923. Era natural de Castellnou (Bages). Es menciona aquest capellà, no perquè tingui una relació rellevant amb l'Escola o amb el món de l'educació, sinó perquè creiem que és un dels personatges significatius per poder entendre la història del poble a finals del segle XIX i començaments del XX. Joan Closa, com a rector, va ser present en l'acte de la benedicció del nou edifici de les escoles. No era l'únic capellà present a la celebració ni el de major nivell a la jerarquia eclesiàstica. Figuraven, a més, Climent Cortejón, canonge de Barcelona, com a representant de la Universitat, i Esteve Carbonell, el qual es fa recordar en la seva història d'Esplugues com a capellà de la Casa Provincial de Caritat de Barcelona.

Diu E. Carbonell que “amb la solemnitat corresponent, fou beneït aquest Grup Escolar pel rector de la població, Mn. Joan Closa, acabat l'Ofici parroquial de la festa de la Puríssima de l'any 1910.”¹⁶ Ja s'ha explicat que aquest autor no és gaire respectuós amb la data de la inauguració de les noves escoles. Creiem que tampoc ho és en referir-se a l'oficiant de la benedicció. La solemnitat de la benedicció del nou edifici era massa important per al poble per no buscar un representant de l'església de més significació. El mateix Joan Closa sembla reconèixer-ho quan diu a la carta que més endavant es reproduïx que el que va fer va ser “acompañar a la actual corporación Municipal á la Bendición solemne de las hermosas Escuelas municipales.”¹⁷

No es conserven gaires dades de la personalitat i activitats de Joan Closa. Ara bé, el poc que se'n coneix dóna peu a pensar que era un bon representant de la forma de pensar i de fer d'un sector del clergat de l'època. Un clergat, en general, políticament conservador, enyorat dels governs absolutistes i del poder de l'Església, allunyat de la realitat i de les necessitats dels treballadors. L'església feia costat als poderosos. Per aquells anys, a més, els empresaris industrials i nous rics barcelonins i catalans feien gala d'una beateria que hom podria qualificar d'exagerada. Cal recordar, per exemple, que l'edifici Casa Milà (La Pedrera) havia estat concebut com la peana d'una gran escultura de la Mare de Déu. El propietari, finalment, va vetllar més pels seus interessos que per la seva idea original. Els palaus i grans cases burgeses de la Barcelona modernista (el Palau Güell o La Pedrera) tenien una capella pròpia. El mateix origen té la capella de la masia de Can Clota, a Esplugues. Església i diners, església i empresaris, església i conservadorisme estaven sempre tan junts que era, doncs, explicable que cada cop que hi havia una revolta social o política, a Barcelona, a Catalunya i a Espanya, en general, els més exaltats de la població calaven foc a esglésies i convents.

A Esplugues, les relacions no anaven gens bé entre l'Ajuntament i el rector de la parròquia en uns moments en què, a més, a tot l'Estat s'impulsava també un intent de reivindicar l'autonomia del poder civil per sobre del religiós.¹⁸ Segurament que les coses es van anar mantenint, malgrat tot, fins que es va veure afectada l'economia. L'anguniosa situació de les finances de l'Ajuntament per fer front a la construcció de les noves escoles va ser un bon pretext. “Se acordó que en vista del estado precario del erario municipal se haga una transferencia para aplicar a la construcción de las Escuelas Públicas las ochenta pesetas que estaban consignadas para el culto religioso.”¹⁹ Això no deuria agradar gaire al rector. Existia, a més, un altre contenciós entre les dues institucions: el lloguer de l'edifici de la Casa de les Ànimes, que utilitzava l'Ajuntament, i el lloguer del qual reclamava la parròquia. Es coneix com a Casa de les Ànimes

un edifici, que semblava que era de la parròquia, els beneficis del qual eren destinats a encarregar misses pels difunts. (De la Casa de les Ànimes en parla E. Carbonell en la seva *Monografia històrica*²⁰). En aquells moments era utilitzada com a escola de nenes i dependències municipals. Davant la insistència del capellà per tal que l'Ajuntament abonés el lloguer corresponent, la Corporació acordà "que se hagan los trabajos necesarios para indagar a quien pertenece la casa llamada de las Animas".²¹

S'acostaven les eleccions a diputats provincials. La tensa situació prèvia esclatà el dia que Joan Closa aprofità el sermó del diumenge per fer la seva campanya electoral. La presència de diversos membres del Consistori, l'alcalde accidental entre ells, no solament no el va frenar, sinó que encara l'animà més: "Seguidamente, los concejales Señores Felix Brillas, José Argemí i Juan Tinturé, que el domingo día 2 del que cursa asistieron a la misa matinal que el párroco de esta población celebra a las seis de la mañana en esta Iglesia parroquial, denunciaron que el referido señor Cura Párroco durante la celebración de dicha misa leyó una Circular del Ilustrísimo Sr. Obispo sobre asuntos electorales y que al comentarla dijo: "Que si bien la referida circular se refería a lo que debían hacer los católicos en las elecciones de Diputados provinciales, todo ello podía aplicarse a las futuras elecciones de Concejales". "Crítico luego duramente la gestión de este Ayuntamiento, llegando a proferir las siguientes palabras: Con la cabeza alta y la candidatura abierta en la mano rodeado de los que quieran seguirme iré a votar para echar a estos deshonorados, a estos granujas que se han apoderado de nuestra administración municipal". "Después de detenida deliberación los reunidos por unanimidad acordaron, que por la dignidad de los cargos que ostentan y por decoro particular, de ninguna manera podían permitir que tales injurias quedaran impunes y por lo tanto acordaron que se hiciese la oportuna denuncia ante el Juzgado de Instrucción del partido delegando para que les representen y dándoles a tal fin todas las facultades pertinentes, al primer Teniente Alcalde y Alcalde accidental, Don Juan Tinturé Campreciós y al Concejel Síndico Don Juan Sala Páramos, aceptando dichos señores el cargo."²²

Així, com a conseqüència de la denúncia presentada davant el Jutjat de Primera Instància de Sant Feliu contra el Rector de la parròquia, "...después de una serie de pruebas testificales ordenadas por el mismo (Sr. Juez), dictó auto de procesamiento contra el demandado."²³ Va haver d'intervenir-hi el bisbe de Barcelona, mediant per solucionar aquest greu assumpte. L'ofensa havia estat pública i pública havia de ser també la reparació. S'acordà que el bisbe ordenés al Rector escriure una carta al Consistori retractant-se se les seves paraules "en forma tal que claramente se entendiera que en efecto el Cura Párroco hacia en la misma formal retractación de las injurias por el proferidas. (El Alcalde) "sometería el asunto a la deliberación del Consistorio para acordar si procedía o no aceptar tal solución". (El Sr. Félix Brillas) "propone que conste en acta la copia literal y exacta de la carta de referencia".

Segueix la transcripció literal de la carta de perdó: "Hay el timbre de la parroquia. Al Señor Alcalde de Esplugas. Muy digno Señor Alcalde: El infrascrito Cura Párroco, teniendo en cuenta el estado anormal de los ánimos de la parroquia y población de ambas jurisdicciones, efecto de haber interpretado en sentido ofensivo para ese Ayuntamiento de su digna presidencia la explicación de la carta Pastoral de nuestro Excmo. e Ilmo. Sr. Obispo que hace referencia a elecciones cuya explicación hice en términos generales en las Misas celebradas el domingo día dos de abril próximo pasado; y con las presentes letras declaro para su satisfacción y Corporación municipal, que, no fue

mi intención ofender, ni de cerca ni de lejos, los nobles sentimientos del Ayuntamiento de su digna presidencia, ni mortificar en lo mas mínimo a ninguno de sus individuos; por el contrario pruebas tengo dadas en los dieciocho años que estoy al frente de esta feligresía, modelo de religiosidad y moralidad, de los varios servicios y respetos que tengo hechos a las corporaciones municipales habidas siendo los últimos acompañar a la actual corporación Municipal á la Bendición solemne de las hermosas Escuelas municipales, firmar los documentos del Censo de este termino municipal, el ofrecimiento por la Candelaria de las candelas y cirios adornados y acompañarles en la toma de posesión del nuevo Sr. Maestro y en este tenor seguir haciéndolo siempre para manifestar las buenas relaciones del ministro de la religión del Dios del amor y de la paz ya para el Ayuntamiento actual ya para los sucesivos.” “Y cuyas manifestaciones de delicado respeto y servicios se promete de su recto proceder de V. aclarará a la Corporación Municipal para su conocimiento y efectos consiguientes y en esto prestará un buen servicio al que todos quiere por un igual y desea paz y amor en todo este vecindario. Dios guarde a V. muchos años. Esplugas 13 de mayo de 1911. Juan Clo-sa Párroco”²⁴

Aquell any de 1911 el Consistori rebutjà la reiterada invitació del rector per tal que l'Ajuntament assistís a l'ofici religiós de la festa de Santa Magdalena (22 de juliol) i que pagués les despeses pròpies de la festa. El mateix va passar el dia de Sant Mateu (21 de setembre).²⁵ Les picabaralles entre la Parròquia i l'Ajuntament varen disminuir els anys posteriors i novament la corporació assistí als oficis de les festes d'Esplugues. Però la tensió existia i es manifestava en les ocasions tradicionals en les quals es trobaven els dos poders, com demostra una acta del Ple de l'Ajuntament de 1914: “...Después de una breve discusión en la cual todos los concurrentes concuerdan en estimar que el Señor Párroco no se produce de la manera correcta que de él debe esperarse , ni con las autoridades ni con los particulares, por unanimidad se acuerda dejar de asistir en corporación a la indicada fiesta (Sant Mateu) en protesta por dicho proceder”.²⁶

Josep Milà i Pi, representant de la població benestant que estiuejava o vivia a Esplugues

Josep Milà i Pi (Barcelona 1853-Esplugues 1922) fou un reconegut advocat que tenia el seu despatx professional a la plaça de Sant Jaume de Barcelona. Membre d'una família molt influent en els àmbits econòmics, culturals i polítics de la Barcelona de l'època (un nebot, Pere Milà i Camps, va fer construir La Pedrera), monàrquic convençut, fou alcalde de Barcelona en dimitir del seu càrrec Bartomeu Robert, arran del conflicte del Tancament de Caixes. Tot i ésser més favorable al govern de Madrid, Milà i Pi dimití del seu càrrec un mes més tard.

Josep Milà i Pi, el qual va ser honrat com a Comte del Montseny pels seus serveis a la monarquia, decidí instal·lar-se en una finca preciosa situada a l'entrada d'Esplugues, venint des de la Diagonal (actualment, a l'Avinguda dels Països Catalans), per tal de passar-hi els estius amb la seva nombrosa família. La família Milà és representativa del grup de famílies benestants (els Jover, els Vidal i Ribes, els Juncadella, etc., amb nombrosos vincles familiars i econòmics entre ells) provinents de Barcelona, que triaren i s'instal·laren a Esplugues com a lloc de vacances o de residència. S'ha de recordar que un dels fills de Josep Milà i Pi, Josep Milà i Camps, que era

també propietari de la finca de Can Casanoves, la va vendre el 1947 a la comunitat de monges dominiques de Mont-Sió, les quals varen edificar el seu monestir, traslladant a Esplugues el claustre gòtic .

Quina relació hi ha entre els Milà i les noves escoles d'Esplugues? Encara que, objectivament parlant, la relació no té gaire interès, es porta aquí perquè sembla indicadora de la participació de tothom, cadascú a la seva manera, en l'objectiu comú de col·laborar a fer de les escoles una obra perdurable. Coincidint amb la inauguració del nou edifici de les escoles, Josep Milà fa honor al seu reconegut monarquisme. "...El Señor Presidente (de l'Ajuntament) pone en conocimiento del Cabildo que el Excmo. Sr. Don José Milá y Pi ha entregado ya para que sean colocados en las escuelas dos riquísimos retratos de SS. MM, los Reyes de España".²⁷ Dos anys més tard, davant la necessitat de renovar el mobiliari de les escoles, torna a aparèixer la família Milà. En un plenari, l'Ajuntament decideix "dar las gracias a Don José Milá y Pi por el donativo que ha hecho a la Escuela de niños de doce mesas bipersonales".²⁸

En la *Monografia històrica* d'Esteve Carbonell, figura Milà com un dels assistents a la inauguració de les noves escoles. Més endavant es mencionaran altres punts de coincidència entre la família Milà i l'ensenyament a Esplugues, com la seva participació a la creació de l'escola Poliglota, durant la República, i l'expropiació dels edificis residencials i jardins de la finca dels Milà per ser escola durant la guerra.

Gabriel Borrell i Cardona, arquitecte municipal

Com hem dit anteriorment, l'alcalde Isidre Martí nomenà el 1902 Gabriel Borrell i Cardona arquitecte municipal d'Esplugues. Gabriel Borrell va estudiar a l'Escola d'Arquitectura de Barcelona. Els seus professors figuren entre els grans arquitectes modernistes de la ciutat. En citem només dos, els més coneguts: Elies Rogent, l'arquitecte de l'edifici de la Universitat i Seminari de Barcelona, i Domènech i Montaner, autor, entre altres obres, del Palau de la Música, Institut Pere Mata - de Reus-, Hospital de Sant Pau i la Fonda Espanya. Es va graduar l'any 1888, l'any de l'Exposició Universal de Barcelona, juntament amb 12 companys més. Va ser catedràtic d'arquitectura legal i professor auxiliar numerari de tecnologia a l'Escola d'Arquitectura de Barcelona entre el 1903 i el 1932.²⁹ Segons afirma Manel Arranz, "la seva primera labor a Esplugues va ser reglamentar la concessió de llicències als particulars que volien edificar, ja que fins al moment del seu nomenament, la majoria d'obres es feien sense demanar cap mena de permís, situació que ja havia originat problemes".³⁰

Borrell va iniciar els estudis que abocarien a la redacció del primer pla general d'expansió i ordenació urbana d'Esplugues, el qual, després d'una llarga tramitació, va ser aprovat el 1918, i va estar en vigor fins al decenni de 1950. El pla tractava de fer compatibles els interessos generals de la població amb els dels propietaris dels terrenys susceptibles de ser urbanitzats, i estava concebut per convertir Esplugues en un nucli residencial de cases unifamiliars, acarrerades o aïllades "a quatre vents", tot i que no s'excloïen altres modalitats de residència, ni tampoc altres funcions.

Ara bé, l'edifici de les escoles públiques per a nens i per a nenes, que li va confiar l'alcalde Isidre Martí, va ser la gran obra de Gabriel Borrell a Esplugues. La lectura del seu projecte i memòria revela l'interès i cura que Borrell va posar en aquesta obra. Un edifici sòlid, ben orientat, ben il·luminat i ben airejat, reunint les exigències

pedagògiques d'aquell temps i, al mateix temps, compaginant la sobrietat amb una notable qualitat estètica. "Durant molts anys les escoles Isidre Martí van constituir un dels majors orgulls dels espluguencs", diu Manel Arranz.

A una acta de l'Ajuntament es recullen els honoraris de l'arquitecte Borrell: "Así mismo se acuerda abonar la cantidad de doscientas cincuenta pesetas al arquitecto municipal como honorarios por el estudio y planos de dichos edificios".³¹ El preu total de l'edificació de les Escoles s'allunyà bastant del que estava pressupostat, tal i com s'ha explicat anteriorment. Les despeses totals a l'acabament de les obres van pujar a 65.000 pts. L'Ajuntament atribuï a errors en els càlculs de l'Arquitecte aquesta desviació.³² Tot això motivà que les relacions entre Gabriel Borrell i l'Ajuntament es deterioressin durant un temps. Com a conseqüència, per exemple, l'Ajuntament no va acceptar la demanda final d'honoraris per la direcció de les obres de construcció de les Escoles que li feia l'Arquitecte. Gabriel Borrell encara va continuar uns anys més, fins al 1920 aproximadament, com a arquitecte municipal, fins que va ser reemplaçat per un altre gran arquitecte i dissenyador, Nicolau Rubió i Tudurí.³³

Mestres de les escoles Isidre Martí

Malauradament, tota la il·lusió i les expectatives dipositades en les noves escoles no es van veure correspostes en la seva vessant pedagògica. El record del mestre Joan Corrales, la seva dedicació als infants i a la seva tasca educadora no varen tenir continuïtat. Les escoles d'Esplugues, unes places, d'altra banda, molt desitjades pels mestres per la seva proximitat a Barcelona, van entrar en la decebedora dinàmica de les escoles públiques d'aquella època: infradotades de material pedagògic, mestres amb escassa formació, rotació freqüent dels mestres, ensenyament autoritari, etc. Aquesta situació de l'escola pública, lamentablement, no era privativa d'Esplugues. Era la norma a tot el país i va durar, amb algunes excepcions, fins a l'arribada de la democràcia.

Marià Crivillé Sentís

De Marià Crivillé escriu E. Carbonell que va ser "el primer mestre nacional que inaugurarà aquest nou col·legi". Novament s'ha de matisar aquesta afirmació. Cal recordar que Joan Corrales va renunciar a la seva plaça de mestre i va deixar Esplugues el febrer de 1910 i que l'Escola de nens fou inaugurada el 6 de novembre de 1910. En marxar Joan Corrales, va ocupar, interinament, la plaça Narcís Más Morell.³⁴ Poc després, el 2 de juny va ser nomenat un altre mestre, Canuto López García. L'estada d'aquest últim va ser breu, perquè aviat tornà Narcís Mas. El febrer de 1911 encara signa aquest mestre el registre d'assistència d'alumnes. El mestre Marià Crivillé no s'incorporà com a mestre a la seva plaça d'Esplugues fins al dia 1 de març de 1911, quatre mesos després de la inauguració oficial de les escoles.

La plaça de mestre a Esplugues era un lloc desitjat per molts candidats. Coincidint amb les festes de la inauguració, l'alcalde interí, Joan Tinturé, parlà d'un d'aquests candidats: "...El Sr. Presidente pone en conocimiento del Cabildo que el pasado domingo recibió la visita de un tal Cabré, Maestro público del Pla del Pades que desea solicitar la Escuela Municipal de este pueblo".³⁵ En una situació de penúria econòmica

de l'Ajuntament, endeutat per les obres de les noves Escoles, aquest mestre demanava que se li augmentessin les retribucions complementàries al sou, que donava el Consistori. Joan Corrales rebia 500 pessetes i ell en demanava 1.000. Lògicament, l'Ajuntament li ho negà.

El 16 de febrer del 1911 es comunicà al Consistori el nomenament de Marià Crivillé, com a mestre en propietat. Com és sabut, els funcionaris han de prendre possessió oficial del seu lloc de treball, cosa que el Sr. Crivillé va fer el mateix mes. L'Ajuntament va voler donar a aquest nomenament un aire de certa solemnitat. En primer lloc perquè es notava l'absència que havia deixat l'estimat mestre Joan Corrales. En segon lloc, perquè es desitjava que les noves escoles deixessin la situació d'interinatge del mestre de nens i funcionessin a ple rendiment. Així, a la presa de possessió assistiren, a més de l'alcalde, el rector de la parròquia, Mn. Joan Closa, i d'altres personalitats.

La mala sintonia del nou mestre amb els seus alumnes i amb els pares es manifestà ben aviat. Fou en ocasió dels exàmens públics realitzats als alumnes en presència de l'Inspector, Sr. López Amo, el dia 3 de juliol de 1912. Eren els primers exàmens d'un curs enterament sota la responsabilitat educativa del nou mestre. Segurament, les respostes dels alumnes no devien ser gaire llüides. L'amor propi del mestre Crivillé se sentí ferit pels resultats aconseguits pels seus alumnes. Alguna crítica li devia caure. A les actes recollides en la sessió de la Junta d'Instrucció Primària, es diu que el mestre afirmà: "...que si no han resultado alumnos más aventajados la principal causa es el poco interés que tienen los padres para la instrucción de sus hijos y la extremada facilidad con que permiten que dejen de asistir a las clases á pretexto de que necesitan su ayuda para sus quehaceres domésticos ó para los trabajos del campo."³⁶ En educació, com en d'altres activitats de la vida social i professional, sempre que els resultats no són els que s'haurien desitjat, és fàcil atribuir a un altre la responsabilitat d'allò que no agrada. Així, pare i mare podran responsabilitzar el mestre de la seva frustració davant els resultats obtinguts pel fill. O el mestre fer el mateix respecte de la família. Encara és pitjor quan pares i mestres estan d'acord en dipositar exclusivament sobre el fill o a la filla tota la responsabilitat.

És evident que el mestre Crivillé tenia una part de raó en el seu judici. La realitat, però, és que quan parlem de l'educació dels fills o dels alumnes, els fruits, siguin o no els desitjats, sempre són la conseqüència d'un seguit de factors que hi estan intervenint i interactuant. És com un sistema compost de diferents elements, en el qual cada un d'aquests elements té el seu paper i influència i és influenciat per la resta. No és suficient que cada element per separat funcioni correctament. Cal que la relació entre ells sigui també l'adient. Quan un alumne no aprèn com s'espera d'ell, s'ha de valorar, com ensenya la psicopedagogia actual, com funcionen i com es relacionen la multiplicitat d'elements que hi estan implicats: el mestre i la seva manera d'ensenyar i tractar els alumnes, allò que es pretén ensenyar i l'interès que suscita en l'alumne, els pares i el recolzament o valor que donen a allò que es vol que l'alumne aprengui, el mateix alumne i les seves capacitats i disponibilitats.

D'altra banda, com s'ha dit, era cert el que afirmava el mestre Marià Crivillé. La gent camperola i senzilla no valorava l'educació com una forma de promoció social o com un bé en si mateix. Els grans, els pares, no havien pogut gaudir del benefici de l'educació ni havien necessitat gaire per sobreviure allò que s'ensenyava a l'escola. Per tant, els fills i les filles deixaven l'escola sempre que hi hagués la més mínima necessitat d'ajudar a casa o tenir cura dels germans més petits o treballar al camp, propi o de lloguer, que quasi cada família conreava.

El record de Joan Corrales també pesava molt en la concepció que els espluguirs i espluguines i els seus dirigents tenien de l'educació. Veien excessives diferències entre aquella concepció i la forma d'ensenyar i de relacionar-se amb els nois i les famílies del nou mestre, Marià Crivillé. Aviat va ser contestat i això, lògicament i amb preocupació, arribà a l'Ajuntament: "...Acto seguido el Sr. Alcalde expone: Que ha recibido varias visitas de una comisión de habitantes de la población, que desean fundar una escuela elemental de niños, a consecuencia según manifiestan de que en la escuela publica Nacional no aprenden los niños que a ella asisten, a causa de la poca disposición del Maestro.³⁷

Eren aquestes les principals raons o s'amagava així el desig de poder endegar un projecte d'escola privada per a nois, més elitista, tal com poc abans, el 1909, s'havia fundat una escola privada per a noies? "Dichos vecinos solicitaban de la Alcaldía autorización para abrir dicha escuela enseguida". "Asimismo manifiesta que posteriormente ha recibido un oficio de Don Faustino Giménez solicitando que por la Alcaldía se gire una visita de inspección en el edificio donde se proyecta instalar la Escuela é informe sobre la capacidad y solidez de dicho edificio y demás circunstancias que se crean pertinentes".³⁸ El projecte d'escola privada, finalment, no prosperà. Però la relació del mestre amb el poble tampoc va millorar. Al contrari, es va anar deteriorant dia a dia.

Pocs anys més tard, el 1916, a la Junta d'Instrucció Pública del poble, es van denunciar un seguit de fets molt greus i lamentables, que feia temps que es venien arrossegant: "El Sr. Presidente (Alcalde José Argemí Campreciós) manifestó que debía poner en conocimiento de la Junta haber recibido de padres de niños que asisten a la Escuela quejas fundadas en los malos tratos que se dan á estos por el Maestro, en el descuido que se les tiene y lo poco que adelantan, añadiendo que estas quejas vienen repitiéndose desde el tiempo que desempeñaba la Alcaldía el malogrado Sr. Tinturé pero que dicho señor no había dado cuenta de ellas habiendo intentado por medio de amonestaciones amigables corregir tales anomalías resultando siempre infructuosas sus gestiones. Los demás señores vocales manifiestan haber asimismo tenido conocimiento de cuanto acaba de exponer la Presidencia, añadiendo que por experiencia propia les consta el descuido y poco adelanto de los alumnos.

"En vista de cuanto acaba de exponerse y tras una breve discusión se acuerda por unanimidad acudir a la Superioridad en queja por el reprobable proceder del actual Maestro de la Escuela pública Nacional de niños, Don Mariano Clivillé, haciendo la siguiente exposición: Que no obstante los sacrificios que se ha impuesto este Ayuntamiento para tener las Escuelas públicas instaladas en edificios propios y adecuados para estimular la asistencia a las mismas, son actualmente muchos los niños que no asisten a las clases, quejándose los padres al ser reconvenidos por ello, de que sus hijos no adelantaban asistiendo a la escuela recibiendo en ella un trato impropio por lo que preferían el que no asistieran á ella. Además de esto se han recibido en el Ayuntamiento quejas individuales y colectivas contra dicho Maestro fundadas en lo anteriormente expuesto habiendo llegado en dos ocasiones a producir a los discípulos lesiones que requirieron la intervención facultativa".

"Que asimismo se ha visto precisada esta Alcaldía a amonestar privadamente á dicho Maestro por dejar encerrados dentro del local destinado a clase, luego de terminada esta, niños de corta edad, causando a tales inocentes criaturas el consiguiente trastorno llegando al extremo de interesar la atención de los viandantes con su des-

consolador llanto. Que en otro orden dicho señor Maestro se ha propuesto molestar a las autoridades y convecinos, pues que teniendo acceso su habitación por la propia escalera que la Maestra y las Casas Consistoriales, se niega a contribuir a su limpieza, permitiendo además que los individuos de su familia viertan los escombros y desperdicios domésticos por los contornos del edificio, teniendo un paraje a propósito a menos de veinte metros de distancia, abuso que no ha sido posible corregir no obstante los buenos propósitos de las autoridades”.

“Todo lo anteriormente expuesto ha producido en la localidad tal atmósfera de hostilidad hacia dicho Maestro que esta Junta se ha visto precisada á tomar el presente acuerdo suplicando a la provincial se digne tomar providencia para lograr su traslado o cambio en la forma que se considere mas oportuna por ser el anhelo del 95% de la población y entrañar importancia vital ya que se trata de la cultura de la futura generación de este término.”³⁹

Finalment, Marià Crivillé va deixar el poble. L'assistència d'alumnes a l'escola de nens estava en els seus mínims, menys de la meitat dels que tenia en Joan Corrales. Tampoc el successor, José Adrián Pocino, nomenat l'11 de març de 1917, va respondre al desig dels pares. La Junta Local d'Ensenyament es queixà del poc zel del mestre.⁴⁰ Un llarg i lamentable malson que va perdurar fins a la incorporació de l'altre gran mestre d'Esplugues: Joaquim Rosal.

Joaquim Rosal Deix, el mestre desitjat

No va ser fins a l'arribada del mestre Joaquim Rosal Deix, el dia 12 de juny de 1920, 10 anys després de la inauguració de la nova escola, que els nens del poble i els pares van tornar a poder confiar en el seu mestre. Joaquim Rosal havia nascut a Sant Feliu de Llobregat el 19 d'octubre de 1887. Estava casat amb Paquita Comas Urgell i tenia un fill. Abans de prendre possessió de la seva plaça d'Esplugues, venia de fer de mestre, durant més d'onze anys, al petit poble de Begudà, que pertany al municipi de Sant Joan les Fonts, a la comarca de la Garrotxa. Justament d'aquest poble, Begudà, era natural la seva esposa, Paquita i també aquí va néixer el seu fill, Joaquim. Tenia 33 anys quan va ocupar la plaça de mestre a Esplugues, havent fet la permuta de la seva plaça de Begudà per la de mestre d'Esplugues, que ocupava José Adrián Pocino. Va pressionar l'Ajuntament a les autoritats educatives per tal d'afavorir o exigir un canvi? És probable.

Havien estat tan decebedors els mestres anteriors, que no es pot descartar alguna intervenció de l'Ajuntament en aquesta permuta. L'alegria que es desprèn de l'acta de la Junta Local en la qual l'alcalde, Josep Argemí Campreciós, no solament informà la Junta Local d'Instrucció Primària de l'arribada del nou mestre, sinó que parlà dels seus antecedents i de la seguretat que les coses canviarien amb Joaquim Rosal, ho deixen entreveure: “Expuso acto seguido los antecedentes que de dicho señor se tenían por su gestión admirable y meritoria al frente de la escuela de Begudà, en la provincia de Gerona, que tenía a su cargo desde más de once años, manifestando esperanzas fundadas de que muy pronto llegaría a corregir las grandes deficiencias que actualmente se notan en la enseñanza de los niños que asisten a la escuela nacional, debido al poco celo del Maestro Don José Adrián Pocino, que cesó en el día de ayer”. “Habiéndose presentado en este momento dicho Sr. Don Joaquín Rosal, el Sr. Alcalde

le dio la bienvenida en nombre de la población, congratulándose de haber sido nombrado para esta población un funcionario tan inteligente y con tan recomendables antecedentes”.⁴¹

El canvi, com succeí anys abans amb Joan Corrales, es va percebre de seguida. Com si s’hagués donat la complicitat entre Ajuntament i Inspecció per facilitar el canvi de mestre, en la primera visita que l’inspector va girar poc després de l’arribada de Joaquim Rosal, aquest va manifestar públicament: “Que en la (Escuela) Nacional de niños se había operado un cambio radical y beneficiado a la cultura. Efectivamente, el Sr. Rosal, maestro de probado celo e inteligencia, está transformando su clase, procurando dar a sus alumnos una enseñanza eminentemente educativa y de carácter práctico y racional. Es bien seguro que continuando la misma gestión, dentro de un par de años ya los programas tendrán mucha más extensión y los alumnos dejarán la escuela teniendo una cultura bastante sólida.”⁴²

El nom del mestre Joaquim Rosal anirà sortint als capítols següents vinculat a les innovacions pedagògiques o inquietuds socials del poble d’Esplugues. De fet, es converteix en l’assessor dels alcaldes i consistoris en allò que fa referència a les matèries d’ensenyament. (En 13 anys d’estada a Esplugues, va conèixer com a alcaldes Josep Argemí Campreciós, Fèlix Brillas Jorba, Pere Astals Vila, Josep Martí Brillas i Martí Figueras Castillo). Intervindrà en la posada en marxa del parvulari municipal; aconsellarà les primeres mestres del parvulari; un cop arribada la República, es mostrarà interessat a actualitzar la seva formació pedagògica i participarà en l’Escola d’Estiu organitzada per la Generalitat republicana⁴³, introduirà l’ensenyament del català⁴⁴; com a Secretari del Consell Local d’Instrucció Pública, té un particular protagonisme en els debats que s’hi produeixen. Joaquim Rosal es converteix en el segon gran Mestre del poble (després de Joan Corrales), respectat i estimat pels espluguins i espluguines.

El 1933, en plena República, el Mestre Rosal deixà Esplugues per integrar-se, com a mestre, al Grup Escolar Baixeras, de la Via Laietana, pertanyent al Patronat Escolar de Barcelona. Els seus antics alumnes i les respectives famílies volgueren retre un homenatge al seu mestre, tal com, anteriorment, s’havia fet amb el mestre Joan Corrales. El diumenge 8 d’octubre de 1950 tot Esplugues ho celebrà, dedicant-li, a més, un carrer en senyal d’agraïment. Segurament, per a molts espluguins el record dels anys del mestre Rosal els ajudà a superar els durs anys de la postguerra. La Revista *Vida de Esplugas* d’aquell mes d’octubre recollia així la festa:

“Resonante éxito obtuvo el homenaje que sus exalumnos dedicaron al Maestro Don Joaquín Rosal Deix el pasado día 8. Acompañado de su distinguida esposa e hijos, el homenajeado fue recibido a su llegada por la Corporación municipal, presidida por el Señor Alcalde, Don Cayetano Faura, Don José Monmany, Diputado provincial, el Magisterio de la localidad, exalumnos y considerable público. En el salón de sesiones del Ayuntamiento, el señor Alcalde le dirigió unas palabras de bienvenida”. “Seguidamente se celebró en el templo parroquial un solemne oficio. Durante el Ofertorio, el exalumno Don Pedro Bosch cantó la “Pregària a la Verge”. “A continuación tuvo lugar la bendición y descubrimiento de la placa que perpetuará el nombre del insigne maestro, en una de las principales calles de la población. “El exalumno Salvador Campreciós glosó el significado del homenaje en un breve y sentido parlamento que acabó con un abrazo simbólico. El Director del grupo escolar “Baixeras”, de Barcelona, pronunció una brillante alocución, resaltando lo meritorio y dignificador que re-

presentaba para Esplugas este acto". "El señor Alcalde expresó su satisfacción por el éxito popular que el homenaje había alcanzado, terminando los parlamentos el señor Rosal, agradeciendo con vivas muestras de emoción las atenciones recibidas". "La Sociedad Coral La Paloma, adhiriéndose al acto interpretó unas escogidas piezas de su repertorio. "Acto seguido tuvo lugar un aperitivo en el Centro Cultural, en el curso del cual le fue entregado un magnífico pergamino, ejecutado por Don Francisco Angli, suscrito por todos los alumnos, por Don Juan Brillas, que le hizo oferta con un bello parlamento. El Sr. José Gras, director de las Escuelas Nacionales, pronunció una alocución adhiriéndose al acto y definiendo la misión de la Escuela y finalmente habló el homenajeado agradeciendo nuevamente el acto que se le dedicaba. "La fiesta finalizó por la tarde con una animada audición de sardanas."⁴⁵

A aquest mateix exemplar de l'esmentada revista, en Pere Bosch i Garcia-Grau feia una entrevista al mestre Rosal de la qual recollim alguns paràgrafs:

"- ¿Su impresión al llegar a Esplugues como nuevo maestro?

Muy agradable, por los atractivos de la población y su proximidad a mi ciudad natal de San Feliu. Esperaban mi llegada, el Ayuntamiento presidido por Don José Argemí que tanto dignificó, enaltecíó y protegió la Escuela, los buenos amigos, Don Eusebio Cortada, Dr. José M. Pouplana y el respetable párroco, Rvdo. Don Juan Closas.

¿Cuántos alumnos tenía en Esplugas?

No conservo listas, pero creo que se acercaban al centenar, de distinta edad y desarrollo intelectual vario. Gracias a Dios, este tipo de escuelas unitarias, complicadas y difíciles, ha desaparecido.

El mestre Rosal es va jubilar l'any 1957, als 70 anys. En aquells anys no era gens estrany que els mestres es jubilessin a aquesta edat. Era una forma de poder subsistir donada l'exigüitat de les pensions de jubilació. Va morir el dia 5 de novembre de 1970. En el Plenari de l'Ajuntament del dia 12 de novembre, l'alcalde, Josep Català, al mateix temps que comunicava a la corporació la mort de l'estimat mestre, li rendia l'últim homenatge del poble: "Por el Sr. Alcalde-Presidente se comunica a la corporación el fallecimiento de Don Joaquín Rosal, antiguo maestro de esta población, que con su cargo docente supo granjearse el afecto y estimación de sus alumnos".⁴⁶ Més emotiu és el record que li dedicà un antic alumne, Garcia-Grau: "Joaquín Rosal era un romántico. Desde la gramática plagada de pasajes de Campoamor y Gabriel y Galán, hasta los guarismos de interés compuesto, sus ejemplos y sus reconvenções contenían bellas y contundentes frases aplicadas al ánimo infantil del alumno. Ello facilitaba asombrosamente la comprensión y todo era mejor asimilado. Además, la lectura de una historia en la tarde del sábado era un compendio de ejemplos que influían en nuestros ánimos". "Ahondando en la humanidad del Señor Rosal, su pedagogía consistía en compenetrarse con el discípulo de forma paternal. Tenía paciencia –hay que reconocerlo- y si algún punterazo propinaba al sesgo o algún cañazo –pues su caña americana era bien conocida- la contundencia en sí era de mero aviso, jamás se cebó en dañar a ningún muchacho. Y aunque la paga del maestro por entonces era exigua, desechó el tradicional pollo, conejo o cigarro puro del padre en vistas al interés por el hijo. La dignidad presidió siempre sus actuaciones. Por ello hubo que rendirle un homenaje de cariño y, por lo mismo, nos apena su marcha. Era todo un ejemplo."⁴⁷

Sabem poques coses de Caterina Amengual Ferrer. Era natural d'Eivissa. Estava casada i tenia una filla, Rosa Bori Amengual. De la mestra Caterina Amengual, diu Pasqual Juan que era una dona molt pietosa i anava cada dia a missa. A les actes de l'Ajuntament consta que el mes d'octubre de 1909 demanà un augment en les retribucions que corresponien al municipi. El consistori va acceptar la petició i igualà la seva remuneració a la del mestre de nens, Joan Corrales.⁴⁸ La retribució anual municipal era de 500 pessetes.

Probablement podem qualificar a la mestra Caterina Amengual com una bona persona. Professionalment, s'havia quedat endarrerida i, a mesura que passaven els anys, la seva activitat professional no responia a les demandes socials sobre l'educació que s'havia de donar a les nenes. Aquesta seria l'explicació que moltes noies d'Esplugues anaven a Sant Just Desvern o a l'escola privada de les monges del Raval. Sembla que les famílies d'Esplugues enviaven les seves filles amb la mestra Amengual mentre eren petites, canviant-les posteriorment a d'altres centres. Una queixa i propostes de canvi es deixen entreveure en la visita que girà la Inspecció el 25 de gener de 1921: "La Escuela de niñas está a cargo desde hace muchos años de Dña. Catalina Amengual. Esta maestra es laboriosa y está indudablemente llena de buena voluntad, gracias a lo cual las niñas se van iniciando en las materias más importantes, como religión, lectura, escritura y labores, pero se le ha dado a entender que debe intensificar el trabajo escolar y además que debe adquirir parte del material científico que se considera indispensable". "Para decirlo todo hay que decir que las niñas son de corta edad y esto es una dificultad para llegar a un mayor avance en los trabajos didácticos". Caterina Amengual va ser mestra d'Esplugues fins al any 1925. Quan va morir, als 61 anys, va ser reemplaçada, interinament, per Joaquina Cabruja Cabané i, posteriorment, per Matilde Orduña.

Matilde Orduña Langarita

Matilde Orduña dóna des de l'any 1975 el seu nom a una escola pública de Can Vidalet. L'últim alcalde de la dictadura franquista, Josep Català, va voler batejar les noves escoles que s'anaven construint a la dècada dels 70, i que tanta falta feien, amb noms de mestres vinculats a la història del poble (aquest és el cas, a més de l'escola Matilde Orduña, de les escoles Gras Soler, Vicenta Vives i Conxita Udina). Matilde Orduña havia deixat un bon record entre les espluguïnes que assistiren a les seves classes a l'escola de nenes de l'edifici Isidre Martí. Altres membres de la seva família també es dedicaren a l'ensenyament, com és el cas de la seva germana, Josefa, i de la seva cunyada, Conxita Udina, de la qual es parlarà més endavant.

Matilde Orduña es féu càrrec de l'escola de nenes d'Esplugues el 1926. Havia nascut a Barcelona l'any 1887. Estava soltera i, quan va venir a treballar a Esplugues, vivia al pis superior de l'edifici de les escoles del carrer de l'Església, juntament amb quatre germanes més: Carolina, Àngela, Josefa i Manuela.⁴⁹ Una d'aquestes germanes, Josefa, feia de suplent, en cas de necessitat, de la germana o de la cunyada, Conxita Udina, que era la mestra de l'escola de pàrvuls. A l'Arxiu es conserva un document segons el qual Josefa va ser nomenada auxiliar de la mestra municipal per dos mesos.⁵⁰

Ben a prop de les germanes Orduña, al carrer de l'Església, hi vivia des de feia més d'un any el germà, Antonio, casat amb Conxita Udina, sobre la qual es parlarà més endavant, i la mare, Martina Langarita. És, doncs, molt probable que la mestra Matilde demanés la plaça d'Esplugues per tal de poder tenir molt a prop tota la seva família.

De les poques coses conegudes de Matilde Orduña, es poden deduir alguns indicis del seu tarannà personal i professional. No és gens agosarat atribuir a la mestra Orduña una inquietud per augmentar la seva cultura i la seva capacitació docent. Tenim dos indicis que ho provarien. El primer és una carta de Matilde Orduña a l'alcalde d'Esplugues, en la qual manifesta que està "...dispuesta a implantar en la escuela de mi humilde cargo, la enseñanza doméstica, una vez por semana..."⁵¹ L'expressió utilitzada dona a entendre que hi ha una proposta o suggeriment per part d'alguna autoritat competent en matèries pedagògiques, que ella decideix assolir-la i posar-la en pràctica a la seva escola (l'aula de nenes), o que comunica prèviament a les autoritats una decisió que podria tenir reaccions diverses. Aquest escrit mereix una explicació o, més ben dit, una hipòtesi.

Tradicionalment, i en concret des de la promulgació de la Llei Moyano d'educació, las "labores del hogar" o "labores propias de su sexo" ocupaven un lloc destacable en el currículum escolar de les nenes. Així, doncs, quan Matilde Orduña parlava de "enseñanza doméstica" s'estava referint a quelcom diferent de les "labores del hogar". Aquest currículum de l'ensenyament femení, a més a més, era propi no solament d'Espanya sinó del conjunt dels països occidentals. Ara bé, justament per aquestes dates, a alguns països europeus, comença un moviment crític contrari a l'excessiva dedicació i manca d'utilitat de les "labores". Rosa Sensat és la figura que, a casa nostra, va incidir de forma directa en el camp de l'ensenyament primari femení.

Rosa Sensat va estudiar a l'Institut Rousseau de Ginebra i va visitar les millors escoles noves europees. En tornar a Barcelona va contribuir amb molt d'interès en la divulgació i posada en marxa de les noves tendències educatives, contribuint a modernitzar el retardat sistema escolar català i més concretament la formació de les noies. Va fer nombrosos cursos i conferències, finançats per l'obra cultural de la Mancomunitat i l'Institut de Cultura i Biblioteca Popular de la Dona. Les propostes de Rosa Sensat van adreçades a dignificar el treball domèstic femení, a partir de la racionalització del seu aprenentatge a l'escola.⁵² És molt probable que Matilde Orduña hagués connectat amb aquest moviment renovador de l'ensenyament femení encapçalat aquí per una persona de tanta influència com Rosa Sensat. D'altra banda, en relació amb aquest mateix tema, Matilde Orduña tenia al poble el seu reconeixement com a "experta" en aspectes d'"educación femenina". Amb aquest títol donà conferències al centre cultural L'Avenç l'any 1932.⁵³

El segon indicador de les inquietuds professionals de Matilde Orduña és que va ser ella, juntament amb el mestre Joaquim Rosal, que va acceptar la invitació de la Generalitat per participar en la primera Escola d'Estiu de la Generalitat republicana, que s'organitzà al juliol i agost de l'any 1931, per la formació de mestres en actiu.⁵⁴ L'Escola d'Estiu ocupava bona part de les vacances dels mestres que hi assistien: començaven el 27 de juliol (les classes acabaven el 15 de juliol) i acabaven el 22 d'agost. L'horari de les classes començava a dos quarts de nou del matí i acabava a les vuit del vespre. El pla d'estudis abastava les diferents branques del coneixement psicopedagògic i el professorat estava constituït pels pedagogs i professionals més prestigiosos del moment (entre d'altres figuraven Alexandre Galí, Emili Mira, Artur Martorell, Rosa Sensat, Joan Llongueres, Eladi Homs i Pau Vila).

De la bona relació de la mestra amb l'Ajuntament, en deixa constància una altra carta en la qual Matilde Orduña adreçà una invitació a la corporació per tal que anés a veure els treballs de les nenes de l'escola en l'acabar el curs escolar.⁵⁵

Conxita Udina Cortiles

Conxita Udina era el nom d'una escola pública situada al solar on ara hi ha la biblioteca Pare Miquel d'Esplugues, al carrer Àngel Guimerà. Durant molts anys, nens i nenes dels barris de la Plana, el Gall i Centre acudiren a les seves aules per ser educats. Als anys 90 va acusar la manca d'alumnat i l'edifici va ser destinat a seu dels Serveis Educatius del Departament d'Ensenyament.

De família aragonesa, Conxita Udina va néixer a Barcelona el 1887 i estava casada amb Antonio Orduña Langarita, comerciant de professió. Vivien al carrer de l'Església des del 1925 amb dos fills, Antonio i Concepció, i la mare de la Conxita, Martina.⁵⁶ Poc després, la seva cunyada, Matilde Orduña, va obtenir la plaça de mestra de l'escola de nenes d'Esplugues i juntament amb les altres germanes es va instal·lar al pis dels mestres de l'edifici de les escoles. Així, la Conxita aconseguia reunir tota la família.

De Conxita Udina se n'ha fet menció al capítol anterior, en tractar del parvulari municipal. Aquest portava ja funcionant dos anys, quan en temps de l'alcalde Josep Martí, el 1926, es va proposar al Ple de l'Ajuntament el nomenament de Concepció Udina Cortiles com a mestra del parvulari. Se la presentà com una professional titulada que havia exercit en una escola de Barcelonal.⁵⁷ Deu anys va estar Conxita Udina com a mestra de pàrvuls d'Esplugues. Els avis i àvies que la varen tenir com a mestra al parvulari la recorden amb respecte. El mateix ex-alcalde Josep Martí vinculava erròniament en el seu record el nom de Conxita Udina de Orduña amb la creació del parvulari.⁵⁸ Al cens de 1936 hi figura una nota deixant constància que "han mort per malaltia Concepció Udina Cortiles i el seu marit."⁵⁹

Notes

¹ TARDÀ I COMA, Joan. *Republicans i catalanistes al Baix Llobregat a principi del segle XX*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. 1991

² AMEL. Actes del Ple de l'Ajuntament d'Esplugues. 1/01/1902

³ El Pont, nov.-des. 1990

⁴ AMEL. Actes 11/05/1902

⁵ AMEL. Actes. 2/01/1904

⁶ AMEL. Actes. 30/04/1905

⁷ AMEL. Actes 29/07/1906

⁸ AMEL. Actes. 4/10/1903)

- ⁹ AMEL. Actes 13/04/1910
- ¹⁰ AMEL. Actes 4/04/1911
- ¹¹ AMEL. Actes 1/01/1912
- ¹² AMEL. Actes 13/03/1912
- ¹³ AMEL. Actes 5/01/1929 i Actes 18/8/1910
- ¹⁴ VILARDELL TARRUELLA, R., *Can Tinturé en la memòria col·lectiva d'Esplugues. A Can Tinturé, el reflex d'un temps*. Esplugues, 2003
- ¹⁵ AMEL. Actes 2/09/1915
- ¹⁶ CARBONELL, E. *Esplugues de Llobregat*. Monografia històrica. 1949 p. 247
- ¹⁷ AMEL.
- ¹⁸ Roser Vilardell ho analitza en un article inèdit: *La pugna del predomini social entre el poder civil i eclesiàstic durant el primer terç del segle XX a Esplugues de Llobregat*.
- ¹⁹ AMEL. Actes 26/05/1910
- ²⁰ CARBONELL, E., *Esplugues de Llobregat*. Monografia històrica. 1949. p. 217
- ²¹ AMEL. Actes 26/05/1910
- ²² AMEL. Actes 4/04/1911
- ²³ AMEL. Actes 18/05/1911
- ²⁴ AMEL. Actes 18/05/1911
- ²⁵ AMEL. Actes 6/07/1911, 20/07/1911 i 20/09/1911
- ²⁶ AMEL. Actes 17/9/1914
- ²⁷ AMEL. Actes 24/11/1910
- ²⁸ AMEL. Actes 11/9/1912
- ²⁹ Del llibre *Exposició commemorativa del Centenari de l'Escola d'Arquitectura de Barcelona 1875/1975*
- ³⁰ El Pont. nov.-des. 1989
- ³¹ AMEL. Actes, 29/7/1909
- ³² AMEL. Actes 18/8/1910
- ³³ AMEL. Actes 13/4/1922
- ³⁴ AMEL. Actes JLIP 3/2/1910
- ³⁵ AMEL. Actes 17/11/1910
- ³⁶ AMEL. Actes JLIP 3/7/1912
- ³⁷ AMEL. Actes 18/3/1914
- ³⁸ AMEL. Actes 18/3/1914
- ³⁹ AMEL. Actes JLIP 13/2/1916
- ⁴⁰ AMEL. Actes JLIP 12/6/1920
- ⁴¹ AMEL. Actes JLIP 12/06/1920
- ⁴² AMEL. Actes JLIP, 25/1/1921
- ⁴³ AMEL. Actes 5/11/1931
- ⁴⁴ AMEL. Actes 16/7/1931
- ⁴⁵ *Vida d'Esplugues*. Octubre 1950
- ⁴⁶ AMEL. Actes 12/11/1970
- ⁴⁷ *Vida d'Esplugues*. Gener 1971

- ⁴⁸ AMEL. Actes dels 28/10 i 18/11/1909
- ⁴⁹ AMEL. Cens 1933 p.14 : «Matilde Orduña Langarita. Soltera. Porta 6 anys vivint a Esplugues. Viu amb 4 germanes més: Carolina. Angela. Josefa. Manuela»
- ⁵⁰ AMEL. Actes 4/11/32
- ⁵¹ AMEL. Carta del 10/5/26.
- ⁵² Esther CORTADA. *Escuela mixta y coeducación en Catalunya durante la 2ª. República*. Instituto de la mujer. Madrid. 1988., p. 79: Rosa Sensat y la dignificación del trabajo doméstico
- ⁵³ Citat per VILARDELL I TARRUELLA, R., *L'arremesa de nous sectors socials: les dones i la joventut a l'Esplugues republicana*. Miscel·lània d'homenatge a Jaume Codina. Ajuntament del Prat de Llobregat. 1994. pàg 509
- ⁵⁴ AMEL. Actes 5/11/1931
- ⁵⁵ AMEL. Carta del 12/7/1926
- ⁵⁶ AMEL. Padró d'habitants 1930
- ⁵⁷ AMEL. Actes de la Comissio Permanent 7/9/1926
- ⁵⁸ *Vida de Esplugues*. Gener 1954
- ⁵⁹ AMEL.

L'alcalde
d'Esplugues de
Llobregat, Isidre
Martí.

Autor: desconegut. AMEL. Col·lecció cedida per Montserrat Martí.

Desembre 1910.

Les autoritats d'Esplugues,
abans de la inauguració de les
escoles municipals, esperen als
jardins de Can Tinturé. Joan
Tinturé ocupava el càrrec d'al-
calde interí.

Autor: desconegut. AMEL. Fons Pere Rius. Cedida per Rita Pi.

Ensenyament i escoles a Esplugues durant la república

Esplugues comptava amb una població d'uns 2.100 habitants¹ quan es va proclamar la República, el 14 d'abril de 1931. El dia següent va ser elegit alcalde Josep Argemí Campreciós. Els espluguins i espluguines de més edat, que visqueren aquelles dates, més que detalls o anècdotes concretes, recorden l'optimisme general i les expectatives de canvi generalitzat que es respirava per tot arreu. Josep Català, que va ser alcalde d'Esplugues, ho deixà escrit en les seves memòries: ...“Dels esdeveniments polítics, recordo el 14 d'abril, quan les meves germanes i tota una colla amb ganes de gresca anaren a peu a la plaça de Sant Jaume...”² Esplugues era un reflex del que passava al conjunt del país: la societat es va polititzar i fins i tot radicalitzar en les diferents postures ideològiques. Les eleccions que donaren peu a la proclamació de la República espanyola varen ser impugnades en alguns municipis, i entre aquests municipis figurava Esplugues. Es van repetir les eleccions el dia 31 de maig i, com a conseqüència, hi hagué nou consistori municipal. El nou Alcalde fou Martí Figueras Castillo,³ d'Esquerra Republicana de Catalunya, el qual va ser alcalde d'Esplugues fins a les eleccions del 12 de febrer de 1934, arran de les quals va ser elegit Rosend Muntaner i Roig. El 23 de febrer de 1936, va prendre possessió com a alcalde Rafael Sebastià Irla.

República i educació: una tasca urgent

La reforma de l'educació, juntament amb les reformes socials, va ser un dels grans objectius republicans.⁴ Mitjançant l'educació la República pretenia canviar la societat i alliberar-la de la ignorància i de les seves conseqüències: la pobresa, la submissió al caciquisme i el control de l'església. La situació que heretava la república era desastrosa. El dirigent socialista Rodolfo Llopis, que va ser director general d'Ensenyament Primari, resumia així l'herència deixada per la Dictadura de Primo de Rivera: “...Ha entregado una España sin escuelas y un país donde más de la mitad de sus habitantes no saben leer ni escribir.”⁵ La República pretenia la modernització d'Espanya basant-se en el canvi educatiu. Per fer aquesta reforma, el govern del primer bienni republicà es va inspirar, d'una banda, en un moviment pedagògic, que feia temps s'imposava als Estats Units, recolzat per les publicacions de John Dewey, i a Europa amb autors com ara Maria Montessori, Decroly, Freinet i Claparède. Es tracta del moviment conegut amb el nom d'Escola Nova. L'Escola Nova era tot un moviment pedagògic renovador que pretenia superar la forma autoritària i memorística de l'ensenyament tradicional. A Madrid, la “Institución Libre de Enseñanza” n'era el principal exponent. A Catalunya, existia el precedent de Ferrer i Guàrdia amb l'Escola Moderna, de començaments del segle. Posteriorment, institucions pedagògiques com l'Escola Horaciana, i Mont D'Or, a l'esfera privada, i l'Escola de Bosc i l'Escola del Mar, a l'esfera pública de l'Ajuntament de Barcelona, foren capdavanteres de l'interès de la societat catalana per adaptar l'ensenyament als nous corrents pedagògics. Volem només recordar alguns noms de pedagogs il·lustres que feren possible aquesta transformació, com Pere Vergés i Rosa Sensat.

Per una altra banda, el model francès d'ensenyament de finals del segle XIX constituïa un referent a imitar pels republicans espanyols, per la seva concepció de l'educació. L'educació s'havia d'universalitzar per a tots els nens i nenes tant si vivien a les ciutats, com a les zones rurals (el Decret de 23 de juny de 1931 volia "sembrar España de escuelas"⁶), havia de ser gratuïta, per tal d'evitar les discriminacions econòmiques, laica, per fugir del control i rigidesa que imposava la jerarquia i religió catòliques, i democràtica.

La República volgué acabar amb l'analfabetisme crònic de la població espanyola, particularment escandalós en el món rural. Calia crear una enorme quantitat d'escoles. A Espanya hi havia al voltant de 33.000 escoles i n'hi havia un dèficit de 27.000, la qual cosa suposava que, al menys, un milió de nens estava sense escolaritzar. Calien, a més, molts nous mestres. El Ministeri d'Instrucció Pública va emprendre una feina meritòria, malgrat les limitacions pressupostàries. El Govern de la República va fer una inversió econòmica en educació que mai no s'havia fet al nostre país. El 1932 va pressupostar 400 milions de pessetes per construccions escolars, quan, un anys abans, el pressupost que s'havia assignat per construccions escolars era de només 8 milions i mig. A la ciutat de Barcelona es crearen 16 grans grups escolars i, per exemple, els Palaus que pocs anys abans, el 1929, foren hotels per a l'Exposició Universal, a la plaça d'Espanya, es transformaren en escoles. Més de 3.000 nens i nenes se'n beneficiaren. Ara bé, en general, més que destinar els recursos econòmics a edificacions costoses, es prioritzà la contractació de mestres i l'escolarització de la major quantitat de nois possible. Esplugues va ser un dels pobles que en sortí guanyant amb aquesta mesura de creació de noves escoles i de formació de nous mestres.

No n'hi havia prou amb més escoles, amb més nens i nenes escolaritzats, amb més mestres, ni amb mestres més ben pagats. Des de començaments del nou període republicà, el Govern va apostar per un model d'escola que a Europa es coneixia com Escola Única o Unificada.⁷ Per Escola Unificada (un terme pres del context alemany i francès) s'entenia que l'educació és una funció d'Estat, articulada i planificada des de l'ensenyament maternal a l'universitari, amb un sistema de promoció basat en la intel·ligència dels alumnes i no en la seva classe social. Havia de ser laica o aconfessional, gratuïta, coeducativa, amb una metodologia activa i creativa i amb un caràcter social.⁸ Marcel·lí Domingo, el nou ministre d'Instrucció Pública, ho explicava així: "El programa de una República democràtica, con relación al problema de la enseñanza, queda contenido en este precepto: la escuela única. La escuela única, sintéticamente, equivale a abrir paso al talento. A borrar la desigualdad más irritante y más perturbadora que existe: la desigualdad ante la cultura."⁹ La Constitució republicana va recollir els aspectes més significatius i fins i tot polèmics del concepte d'Escola Unificada. Però no va poder elaborar –no li van deixar temps– la normativa adient per poder-la portar a terme. No va ser fins ja declarada la guerra i a Catalunya principalment, quan els seus principis van començar a aplicar-se. (Durant el primer procés revolucionari posterior a la revolta militar del 18 de juliol de 1936, es constituí a Catalunya el CENU -Comissió de l'Escola Nova Unificada-, que era l'organisme que dirigia la política educativa).

Un dels punts més polèmics de la reforma de l'ensenyament recollit en la Constitució republicana va ser el que feia referència a la laicitat o no confessionalitat de l'ensenyament. La Llei Moyano d'educació consagrava l'ensenyament de la religió en totes les escoles de l'Estat. Ara bé, la Constitució recollia una vella aspiració republi-

cana: “El Estado español no tiene religión oficial” (art. 3r.). S’impedia el funcionament dels col·legis religiosos i es tancaren expressament els col·legis i escoles regentats per Jesuïtes, en ser expulsats del país. Aquest fet introduí molta inseguretat en les famílies que portaven els seus fills a centres religiosos i en el món educatiu en general.

A Catalunya i a les grans ciutats de l’Estat, l’ensenyament privat religiós tenia (i encara el continua tenint) un pes específic molt important, tant considerant la quantitat d’alumnes que absorbia i el fet que acollia els fills i filles de la burgesia, com pel prestigi social de la seva oferta, tenint en compte el desprestigi i les mancances de l’ensenyament públic. L’església i els mitjans de comunicació de masses s’encarregaren, a més, de posar-hi molta llenya al foc del debat. A sobre, Alcalá Zamora, president del Govern, i el ministre de la Governació, Miguel Maura, que eren catòlics practicants, van presentar la seva dimissió. Alguns diputats (bascos i navarresos, per exemple) van decidir abandonar la Cambra dels Diputats mentre durés la discussió de la Constitució. Alguns centres religiosos tancaren les seves portes. La majoria, però, continuaren funcionant encara que sota una altra denominació o titularitat. La jerarquia eclesiàstica animà les associacions o entitats seglars de signe catòlic i les mateixes famílies cristianes a promoure centres educatius aparentment laics, però confessionals a la pràctica. A Esplugues, es va crear l’escola Políglota al carrer de l’Església. Massa entrebancs i radicalització de postures per a la jove República espanyola.

Durant els dos anys que van governar les formacions agrupades entorn a Lerroux i la CEDA, el conegut com a Bienni Negre, del 1934 al febrer de 1936, es va restablir la normativa que imposava la separació de sexes en l’educació, quan la coeducació no havia fet més que iniciar-se. Era normal que els governants espanyols més reaccionaris actuessin així, ja que el papa Pius XI publicava en la seva encíclica del 1929, *Divini Illius Magistri*, unes afirmacions que difícilment serien acceptades avui per qualsevol ciutadà: “Igualmente erróneo y pernicioso a la educación cristiana es el método llamado de la “coeducación”, fundado también según muchos en el naturalismo negador del pecado original y, además, según todos los sostenedores de este método, en una deplorable confusión de ideas que trueca la legítima convivencia humana en una promiscuidad e igualdad niveladora... Además, no hay en la naturaleza misma, que los hace diversos en el organismo, en las inclinaciones y en las aptitudes, ningún motivo para que pueda o deba haber promiscuidad y mucho menos igualdad de formación para ambos sexos”.

A Catalunya, l’esforç renovador del període republicà en matèria educativa es va fer palès, entre altres mesures, per l’augment de places escolars, com ja s’ha indicat, per la introducció de l’ensenyament en català, l’ensenyament laic, la generalització de les colònies d’estiu per als nens i nenes i els cursos de formació per als mestres en les Escoles d’Estiu. Cal destacar la creixent influència educativa que exercí Maria Montessori. Ella mateixa va dirigir un curs sobre el seu mètode l’any 1933.

L’Estatut d’Autonomia de Catalunya, redactat a Núria, en referir-se a l’educació, atribuïa a la Generalitat de Catalunya competències plenes en matèria d’ensenyament. L’Estatut requeria l’aprovació del Parlament espanyol i aquest introduí canvis significatius respecte de les competències de la Generalitat. Entre els canvis introduïts, que retallaven les atribucions de la Generalitat, s’assenyala que el nou redactat de l’Estatut reconeixia el dret de la Generalitat a establir nous Centres educatius propis, però, al mateix temps, l’Estat continuava conservant totes les seves atribucions en matèria educativa. Era una forma de negar competències significa-

tives. A més, els traspassos de les poques competències que li corresponien s'eternitzaven, la qual cosa convertia en paper mullat els drets de la Generalitat, per manca de recursos econòmics.

Quant a la llengua pròpia de l'ensenyament, la situació de l'alfabetització en català a l'època anterior a la República, Alexandre Galí la resumeix així: "Els nois i noies que a l'escola aprenien a llegir i a escriure en català no creiem que passessin molt de 10.000, o sigui, ni el 10% dels alumnes de l'escola privada i la religiosa i el 7% de la població escolar total."¹⁰ En aquest sentit, cal destacar, per la seva repercussió en l'educació a Catalunya, qui fou Ministre d'Instrucció Pública durant els primers mesos republicans, el català Marcel·lí Domingo. Domingo s'havia exiliat a París després de l'aixecament de Jaca. Ja ministre, un dels primers decrets que va signar, només 15 dies després de la proclamació de la República, el 29 d'abril de 1931, té a veure amb la llengua d'ensenyament a Catalunya.

El Decret de Marcel·lí Domingo reconeix el dret dels infants, llargament reivindicat pels polítics i pedagogs catalans, a ser educats en la seva llengua materna. El preàmbul del Decret deia: "La lengua catalana, proscrita y combatida por la Dictadura, era ya antes de dicho régimen, y es hoy con más intensidad y mayor extensión, la lengua con la que uno de los pueblos más emotivos y creadores del territorio hispano, descubre las intimidades de su conciencia y expresa sus pensamientos. Posibilitar que la lengua materna sea un instrumento de cultura es posibilitar que la cultura rinda su máxima eficacia." Aquest dret era tàcitament reconegut des de feia anys en cercles reduïts. Les escoles de l'Ajuntament de Barcelona, per exemple, ho tenien acordat per una resolució del Consistori des del 1908. Ara bé, amb algunes excepcions, l'absència de formació en llengua catalana per part dels mestres i la mancança de materials pedagògics adients convertien en teòric l'exercici d'aquest dret. A més, la dictadura de Primo de Rivera havia acabat, fins i tot, amb els tímids plantejaments d'algunes escoles d'anar introduint la llengua catalana a l'escola. El 9 de juny de 1931, Marcel·lí Domingo signava un altre Decret creant una càtedra de català a l'Escola Normal de Barcelona, per tal que els futurs educadors poguessin rebre formació en la llengua catalana. El mes d'agost s'autoritzava a la Generalitat a crear una Escola Normal pròpia.

La vida de la Segona República espanyola no va ser gens fàcil perquè el seus enemics eren molt poderosos. Feia falta temps per canviar les coses i temps és el que no va tenir la República. Com a conseqüència de la revolta de l'octubre de 1934, el govern central acabà amb l'autonomia política i educativa de la Generalitat de Catalunya. No la tornaria a recuperar fins a les eleccions del 1936.

Transformacions republicanes a Esplugues

Llegint les Actes dels Plens del Consistori d'Esplugues es poden apreciar alguns canvis, indicadors de la gran transformació que es desitjava. Per començar, una anècdota, que reflecteix un canvi de formes de relació, molt d'acord amb la concepció igualitària republicana: com s'havien de tractar els nous regidors municipals entre ells en les sessions plenàries? Ni "senyor" ni "Senyoria". Per unanimitat s'acordà que utilitzarien el terme de "company" per adreçar-se mútuament en les sessions del Ple municipal.¹¹

Les actes de les reunions de l'Ajuntament són un magnífic reflex del desig de canvi i de les esperances que l'adveniment de la República representaren per a la gent d'Esplugues i, en general, per tot el país. Era una experiència tan gratificant que els regidors van ser els primers interessats a facilitar l'èxit de l'aventura. Les reunions dels regidors es multiplicaren les primeres setmanes. El primer objectiu, també per als nous representants del poble d'Esplugues, va ser mantenir l'ordre per tal d'evitar reaccions negatives. D'altra banda, es volia que els nous regidors mantinguessin la vessant d'exemplaritat ciutadana pròpia de la República: (es conserva el redactat original) "... Procurant inspirar la més absoluta confiança al poble, fent que vegi en ells, mes que un govern de partit, uns ciutadans concients, que habent sapigut conquerir la llibertat, volen y saben fersen dignes, pesant per sobre dels interessos de clase y de partit, l'interés colectiu, ja que de no fer-ho aixís s'exposarien al fracàs."¹² El canvi més evident en la lectura de les actes fa referència a l'ús de la llengua catalana. La primera acta del primer Ple de l'Ajuntament republicà ja s'escriu en català. I aquesta llengua no s'abandonarà fins a l'arribada de les tropes "nacionals" franquistes. El mateix succeeix amb la majoria de documents i papers escrits conservats a l'Arxiu històric. Lògicament, l'ortografia utilitzada no és gens ortodoxa, ja que no l'havien pogut aprendre. El català era una llengua parlada però no ensenyada. Tothom va haver de posar-s'hi a aprendre a escriure la seva llengua. Els secretaris municipals també van anar millorant l'ortografia, adaptant-se progressivament a les normatives lingüístiques propugnades per l'Institut d'Estudis Catalans.

El nou govern municipal va voler significar ben aviat els nous valors que l'inspiraven en l'homenatge a dos espluguins notables: el mestre Joan Corrales i l'alcalde Isidre Martí. Els dos estaven vinculats a l'educació i la preocupació per l'educació havia estat un dels eixos del programa electoral i ideològic d'Esquerra Republicana de Catalunya, que ara governava a Esplugues i a la Generalitat. L'un, Joan Corrales, el mestre estimat, el qual, un cop jubilat, s'havia instal·lat a Esplugues al carrer que avui porta el seu nom, per la seva dedicació a l'ensenyament. L'altre, Isidre Martí, que feia poc havia mort, per la seva identificació amb el que les escoles representaven. "Que, per la Comissió corresponent, es faci un estudi i es formuli el corresponent projecte per a ésser somés a l'aprobació de l'Ajuntament, l'homenatge a Don Juan Corrales Miralles, convehi, jubilat del Magisteri, i que fou durant molts anys Mestre Nacional d'aquesta població, aixís com el compatrici, en Isidro Martí Govern, mort entre nosaltres el dia 16 de Març prop-passat, qui havent exercit el càrreg d'Alcalde d'aquest poble desde 1904 a 1911 no reparant ab sacrificis de cap mena i després de vencer un sens fi de dificultats, logrà vestir els edificis Escolars de que avui gaudim i que poden ésser mostrats ab verdader orgull."¹³

La decisió de la Comissió va ser donar al carrer on Joan Corrales vivia, d'ençà que va tornar d'Arenys de Munt, el nom del mestre: "Que per honorar el que fou Mestre Nacional d'aquesta localitat, Don Juan Corrales, avui jubilat i convehi nostre, es dongui el seu nom al carrer que s'anomena de Prior, nom que li fou donat per els propietaris del terreny, que no evoca cap recordança ni se li sap significació de cap mena, no éssent tampoc de tradició, ja que es tracta d'un carrer de moderna urbanització." "Pel que fa a l'homenatge a Don Joan Corrales accepta aquesta Comissió la designació feta del carrer que avui s'anomena de "Prior" per a donar-li en nom de dit venerable Mestre proposant que l'acte de descobriment de la placa o placas corresponents, tingui lloch al finí el present curs escolar, amb assistència d'els alumnes de les escoles i

procurant que el mateix tingui al relleu i es celebri ab la solemnitat posible que requereix. En quan a lo qu'es fá referencia al projectat homenatge a en Isidre Martí Gubern, creu aquesta Comissió que requereix quelcom digne d'els sacrificis que feu dit Sr. durant els anys que exerci el carrec d'Alcalde President d'aquest Ajuntament..."¹⁴ Quan l'any 1954, en una entrevista publicada a la revista Vida d'Esplugues, se li demanà a l'exalcalde republicà Martí Figueras: "¿Cuál es el mejor recuerdo de su gestión?" Ell contestà: "El día del homenaje a los señores Isidro Martí y Juan Corrales".¹⁵

A més, es canvià el nom de carrer de Sant Pere, de la barriada de Can Vidalet-Pelegrí, pel d'avinguda de la República. Per part del Casal Català d'Esquerra, es demanà el 1933 canviar el nom del carrer de l'Església pel de Rafael de Casanova i canviar el nom de la plaça Santa Magdalena pel de plaça de la República. La proposta quedà sobre la taula i no va tornar a recordar-se fins 2 anys després, el 3 de juny de 1935. La decisió definitiva del canvi de nom no es va prendre fins al 2 de març de 1936. D'altra banda, a la carretera de Cornellà se li donà el nom de Francesc Macià, el primer president de la Generalitat de Catalunya de l'època contemporània.¹⁶

L'ensenyament a Esplugues durant la República

Encara que un canvi de règim polític tan important com el que representà l'arribada de la República va omplir de manifestacions els carrers i places de les grans ciutats del país, en un poble com Esplugues, les preocupacions dels habitants i dels seus regidors passaven per prendre decisions sobre les necessitats concretes i diàries de la gent. Semblava com si l'adveniment de la República hagués de tornar a legitimar tot allò que s'havia decidit amb anterioritat. De tal forma, que la primera decisió concreta del nou Ajuntament republicà en relació a les escoles va ser acordar "Que per qui havien sigut comensats els treballs de llimpiesa de les Escoles es continuesin fins a son acabament."¹⁷

Feia molts anys que el poble patia d'un dèficit de places escolars a causa de l'augment de la població. A Esplugues només hi havia una escola pública per a nens, és a dir, una aula i un mestre i una escola pública per a nenes, o sigui, una aula i una mestra. A més, des del 1924, funcionava un parvulari per a nenes i nens menors de 6 anys. Començava a haver-hi nens sense escola. Esplugues augmentava de població i els nous vinguts, d'altra banda, s'havien anat escampant pels diferents barris, mentre que l'escola (l'edifici Isidre Martí), quedava vinculada al nucli antic. Finalment, la massificació dels alumnes a les escoles, tant la de nens com la de nenes, mantenia l'ensenyament en uns nivells de qualitat molt poc desitjables. Calia un canvi i des de les instàncies municipals s'havia fet arribar al nou govern republicà el malestar de la població. De fet, el 1932 l'Ajuntament desallotjà els espais que ocupava a la planta superior de l'edifici de les escoles, per tal de facilitar que es poguessin habilitar per més classes, en previsió de l'ampliació.

La situació escolar d'Esplugues era l'habitual en molts punts de la península. La República va donar resposta a aquestes demandes. En primer lloc, es crearen tres escoles més i s'ubicaren en els nous barris: la Plana, Vidalet-Pelegrí (al barri de Can Vidalet) i Finestrelles. L'Estat, quan aprovava la creació d'una escola, pagava als mestres que la regentarien, però era el municipi qui havia de córrer amb les despeses dels edificis. Les aules municipals no anaven sobrades i les classes o escoles estaven, doncs, en locals o pisos llogats. En segon lloc, l'escola Isidre Martí es graduà, és a dir, els alumnes

es pogueren subdividir en diferents graus, segons l'edat i els nivells d'aprenentatge. Així es crearen tres graus o classes per als nois i uns altres tres per a les noies, amb el seu corresponent professorat. Ara bé, tot aquest procés es va fer lentament, molt lentament. L'any 1971, en ocasió de la mort de l'alcalde republicà Martí Figueras Castillo, la revista *Vida d'Esplugues* li rendia un homenatge de reconeixement. Havien passat 40 anys des de la seva alcaldia i les circumstàncies polítiques dels anys 70 no afavorien precisament aquest tipus de declaracions: "...en los años 1931 a 1933, había vivido una auténtica entrega de su persona a Esplugas, pues había ocupado el cargo de Alcalde y durante su ejercicio llevó a cabo su misión con todo el interés y calor que los medios de aquel tiempo le permitían. Su labor en la Presidencia de la Corporación Municipal, aparte de algunas realizaciones conseguidas, fue principalmente encaminada a buscar auténticas mejoras en el plan de la enseñanza. Las barriadas fueron dotadas de escuelas y convertidas en graduadas las escuelas unitarias existentes."¹⁸

També a Esplugues la normativa referent a la laïcització de les escoles tingué els seus debats. No tothom estava d'acord, per exemple, en la retirada del crucifix de les classes o que els mestres defensessin determinades posicions o en la supressió del col·legi Sant Josep de les monges del Raval. Juli Culebras, Secretari del Jutjat d'Esplugues fou un dels crítics més significats. Així consta en la seva biografia: "Su posición se agravó en los días de la República. D. Julio hizo valer su autoridad ante los injustos decretos de la nueva Constitución, y defendió cuanto pudo el Crucifijo en las escuelas. Pero no tenía bastante fuerza su palabra para oponerse a todo un régimen constituido, de quien algunos de aquellos colaboradores suyos, no eran más que simples servidores. Antes había ejercido mucha fuerza su prudente consejo, pero en esta ocasión se estrellaron sus iniciativas. De momento transigió, pero muy pronto se le subió de nuevo la sangre a la cabeza. Llegó a sus oídos las quejas de varias familias que acusaban a algunos maestros de enseñar cosas completamente inconvenientes a los alumnos. Estos contaban en sus casas lo oído en la escuela. Con temor fundado pedían solución al gran escándalo. Don Julio estudió la situación, indagó, habló claro y callaron las bocas imprudentes."¹⁹ Com una conseqüència de tot aquest conflicte d'interessos, es creà a Esplugues l'Escola Parroquial, de la qual es parlarà més endavant.

Les condicions de penúria i necessitat en les quals es feia la feina d'ensenyar continuaren també durant la República. Es conserva a l'Arxiu municipal una carta, datada el 22/12/1933 i signada pels mestres nacionals, adreçada a l'Ajuntament, queixant-se del fred que feia a les escoles: "Que apenas iniciado el invierno, ha comenzado a sentirse en sus respectivas clases un frío intensísimo; que la situación topográfica de las mismas unido a la carencia absoluta de calefacción en las Escuelas hace prever para los meses que restan de la estación invernal más bajas temperaturas; que la exigua consignación presupuestaria del Estado y su falta de cobro." (*Signen els mestres Àngel Orduña, Concepción Udina, Teresa Galvany*).

L'Ajuntament republicà fa un plantejament global de les necessitats educatives de la població i dels recursos necessaris per atendre-les

El nou alcalde republicà, Josep Argemí, el qual fou reemplaçat poc després per Martí Figueras, plantejà ben aviat el greu problema que tenia el poble referent a l'educació. Malgrat que ja feia 7 anys, el 1924, que s'havia separat el parvulari de

l'escola primària, a costa del pressupost municipal, el problema de l'ensenyament estava lluny de quedar resolt. (sic) "L'Alcalde exposa per a millor il·lustració dels Sres. Concejals els problemes que al seu entendre han d'esser resolts en primer terme, posant en preferència el de l'instrucció primària, mirant si conve més graduar l'escola actual o seria més convenient crearne alguna de nova, ya que no obstant l'escola municipal de parbuls, no es posible atendre el gran nombre d'alumnes que es troben en l'edat escolar."²⁰ S'acordà crear 4 comissions permanents: Comissió de Foment, de Hisenda, de Governació y una d'especial per a dedicar-se amb preferència i exclusivament al problema d'instrucció primària. Per a la "Comissió especial de Cultura, es nomenaren els regidors Marti Figueras, en Melció Llavínés i N^o Antoni Jansa Giralt".

En començar el nou curs escolar, 1931-32, l'Ajuntament es plantejà definitivament demanar a la Generalitat i al Ministeri d'Instrucció Pública que es fessin càrrec de les necessitats escolars que patia la població infantil d'Esplugues. S'havia d'aprofitar l'oportunitat que suposava la voluntat del nou govern republicà de solucionar el dèficit crònic de places escolars. L'Ajuntament va fer un pla global i encertat:

- 1.- Graduar, en funció de les edats i coneixements l'escola de nens i la de nenes, que funcionaven a l'edifici escolar Isidre Martí. Eren necessaris 3 graus o classes per als nens i 3 més per a les nenes.
- 2.- Creació d'una escola mixta al barri de la Plana.
- 3.- Creació d'una escola mixta al barri de Can Vidalet.
- 4.- Finançament de la mestra del parvulari municipal.

"Per la presidència es dona compte de que les Escoles han quedat completades pel nombre d'alumnes que poden acceptar, havent quedat alguns nens que no poden ser admesos per manca de cabuda i que per lo tant no poden rebre l'instrucció primària. En vista d'atals manifestacions i després d'una detinguda deliberació s'acorda sol·licitar de la superioritat, la graduació de l'actual escola de nens amb tres graus, creació d'una escola mixta al barri de la Plana i altre al barri de Can Vidalet i Pelegri, i un mestre oficial per a regir l'escola de parbuls que funciona a carrec del pressupost Municipal".²¹

Les demandes estaven plenament justificades. Les necessitats de places escolars, d'altra banda, reflecteixen la progressiva ocupació dels diferents barris del poble per aquelles dates. A Esplugues hi vivien ja unes 3.500 persones. Els nous barris, la Plana, Can Vidalet i Finestrelles superaven ja, cada un d'ells per separat, en nombre de veïns, el nucli central que anys enrere constituïa el poble d'Esplugues, El Raval de Sant Mateu i el barri de l'Església. Es calculava que el 15% de la població total corresponia al nombre de nens i nenes per escolaritzar.²² Per tant, a Esplugues hi havia uns 525 nens en edat escolar. Com que s'atribuïa 60 alumnes a cada mestre, venia a calcular-se que a Esplugues es necessitaven 9 aules. Només n'hi havia quatre: dos (una de nens i una altra de nenes) a l'Escola Isidre Martí, una aula de nenes a l'escola privada Sant Josep i una altra, també privada, al barri de la Plana. La resposta del govern central no arribava.

El 10 de juny de 1933, el Consell Local d'Ensenyament Primari, el secretari del qual era el Mestre Joaquim Rosal, tornà a la càrrega: "En Esplugas a 10 de junio de 1933. Previa convocatoria al efecto, se reunieron en el salón de sesiones de la Casa

Consistorial, para celebrar sesión, la totalidad de los que componen este Consejo local que son los siguientes:

- Presidente, Don Juan Brillas Vilá, Teniente de Alcalde, representante del Ayuntamiento.
- Vocales: Doña Matilde Orduña Langarita, maestra nacional;
Don Manuel Riera y Piera, médico titular, inspector de Sanidad;
Don Miguel Barrera Badía, padre de familia;
Doña Natividad Vilellas Cannau, madre de familia;
Don Joaquín Rosal Deix, maestro nacional y vocal-secretario de este Consejo.

“Abierta la sesión a la hora anunciada, por el presidente, se procedió por el infrascrito secretario, a la lectura íntegra del acta anterior, la que fue aprobada por unanimidad.

Seguidamente, se dio lectura de una comunicación del Ayuntamiento por la que se invitó a este Consejo Local a informar acerca de una proposición formulada por el Concejal de este municipio, Don José Bosch Reinal, en la que se propugna la necesidad y conveniencia de solicitar del Ministerio de Instrucción Pública la creación de unas escuelas graduadas con tres maestros cada una de ellas; dos en el barrio de la Plana: una, mixta, en la barriada Vidalet-Pelegrí; y otra, mixta, en la barriada Finestrelles; todas separadas del pueblo; haciendo constar que Esplugas está situado en el cruce de las carreteras; de primer orden, de Madrid a Francia, por La Junquera y la provincial, de Cornellá a Fogás de Tordera, que sigue hacia Sarriá, a tres kilómetros de Barcelona y otros tantos de San Feliu de Llobregat, cabeza de partido”. “Que su carácter industrial y agrícola, la facilidad de sus comunicaciones y su proximidad a la capital, han motivado su notable desarrollo y, por ende, un sensible crecimiento en el número de sus habitantes”.

“Esa mayor importancia había de traducirse en la necesidad de establecer el número indispensable de escuelas para educar a la infancia. Para llenar el vacío que se notaba en la escasez de escuelas, creó el Ayuntamiento cuatro escuelas municipales, con carácter interino, cuyo mantenimiento le absorbe buena parte del presupuesto municipal; y siendo la situación financiera de los Ayuntamientos, casi siempre, apurada por las mil atenciones que pesan sobre ellos que permiten –si nó en casos muy excepcionales- invertir sumas elevadas para la cultura de los pueblos, impulsa al Ayuntamiento a solicitar que pasen a ser nacionales las cuatro escuelas municipales que hoy funcionan; a cuyo efecto, hay dispuestos, y preparados, los locales convenientes, bien situados y orientados, provistos del material pedagógico indispensable para dar a los alumnos la educación e instrucción que eleve su condición moral e intelectual”.

“El número de escuelas viene subordinado en cada localidad, al del número de niños que están en disposición de acudir a aquellas, pudiendo calcularse que la población escolar es de diez a quince por ciento de la población total. Resultando que ésta consta actualmente de 3.500 habitantes, el censo escolar puede considerarse de 630 niños y niñas, distribuidos en las diversas barriadas que integran la población”.

“Para atender las necesidades escolares, funcionan tan solo dos escuelas nacionales de niños y niñas, construidas expresamente, sólidas, bien ventiladas y vistosas, siendo deseo del Ayuntamiento que se conviertan en escuelas graduadas, con tres maestros cada una de ellas. Además, es de imprescindible necesidad la creación de dos escuelas unitarias en el barrio de la Plana, una mixta en la barriada Vidalet-Pelegrí y otra mixta en la de Finestrelles, siendo todas muy necesarias...”

L'alcalde Martí Figueras va fer seva la proposta del Consell Local i adreçà la demanda a la Direcció General d'Ensenyament Primari de Madrid: "Que este término municipal tiene un censo de población, según los últimos datos de tres mil quinientos habitantes de hecho lo que supone un censo de niños de ambos sexos de 630 alumnos o sea 315 escolares de cada sexo. Asignando, pues, 60 niños a cada Escuela como matrícula máxima, resultaría que este término municipal precisa de 5 escuelas nacionales de niños y otras cinco de niñas".

"Este Ayuntamiento se ha encontrado con este grave problema y en el deseo de resolverlo estimando de primordial importancia la cultura pública y aunque su capacidad económica se halla muy limitada ante la necesidad apremiantísima de atender otras indudables obligaciones de carácter permanente, viene haciendo un esfuerzo estableciendo escuelas municipales y está en disposición de hacerlo comprometiéndose a proporcionar locales, material y mobiliario para la instalación de las Escuelas deseadas, además de casa-habitación para los Sres. Profesores".

"Le consta a este municipio la elevada y meritoria labor que ha desarrollado el Gobierno de la República concediendo un preferente desvelo y considerables sacrificios económicos a la educación de las clases populares como base inexcusable del mejoramiento de la sociedad; y para ello considero que este es el momento propicio para que esta municipalidad obtenga la mejora indispensable de instrucción cultural de su vecindario.

"Con tal motivo y a fin de dar cumplimiento a lo acordado por este Ayuntamiento se eleva a V.E. la presente súplica acompañada de los documentos siguientes:

- a.- Certificación del Acuerdo del Consejo Local de Primera Enseñanza, justificativo de la conveniencia de la creación de las Escuelas Nacionales que se solicitan.
- b.- Certificación del acuerdo de este Ayuntamiento comprometiéndose a contraer las obligaciones precisas para llevar a la práctica aquella creación.

En méritos de todo lo expuesto y de conformidad con las disposiciones legales vigentes, a V.E.,

Suplico:

"Se digne admitir la presente instancia documentada en la forma que se detalla y una vez que sea tramitada e informada en la forma que sea procedente se resuelva en el sentido de conceder la creación de una escuela graduada con tres Maestros y tres Maestras en el centro de la población; una unitaria con un Maestro y una Maestra en la barriada de la Plana, una mixta en la barriada Vidalet-Pelegrí y otra también mixta en la barriada Finestrelles..."²³

A mesura que avançava el temps i s'acostava el fatídic juliol de 1936, l'Ajuntament torna a manifestar la seva sensibilitat pels aspectes escolars, en uns moments en els quals es donaven mostres pròpies del malestar social. Així, en una acta del Ple s'escriu que "recomana el President a la Comissió corresponent i particularment al representant del Consell Local que les escoles estiguin ben surtides de material, per haver-hi famílies que la mainada no va a l'escola, per manca de medis per abonar els llibres..." D'igual forma es demana que sigui l'Estat qui es faci càrrec del sou de les mestres del parvulari municipal.²⁴

En aquesta mateixa línia s'ha d'inscriure la intenció que manifestà l'alcalde Rafael Sebastià de crear una guarderia de nens, per tal que les mares treballadores poguessin

deixar en bones mans els seus fills. Amb aquest objectiu hi hagué un acte públic a Cal Quirze el dia 22 d'abril de 1936, en presència del Dr. Riera i del mestre Josep Gras. L'alcalde comunicà les gestions fetes fins aquell moment. Tot quedà, però, en projecte.²⁵

L'Ajuntament es compromet en aspectes pedagògics

S'han d'esmentar alguns gestos indicadors de la sensibilitat pedagògica de l'Ajuntament republicà d'Esplugues, com, per exemple, fer-se soci, com a Ajuntament, de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana²⁶, col·laborar en la formació dels mestres²⁷ i donar resposta al desig de la població de formar-se en la llengua catalana, que li havia estat negat fins aquell moment.

Quan l'Ajuntament d'Esplugues decideix associar-se a la "Protectora de l'Ensenyança Catalana"²⁸, aquesta entitat fundada el 1899, estava vivint moments d'expansió, un cop superada la repressió, també lingüística, que representà la dictadura del general Primo de Rivera. A Esplugues la Protectora tenia un bon nombre de socis, amb Antoni Petit com a president, i l'adhesió del Grup Excursionista Germanor²⁹. Tenia com a objectiu genèric contribuir a la normalització lingüística i cultural de l'escola a Catalunya. L'Associació Protectora de l'Ensenyança estava estretament vinculada o identificada amb la renovació pedagògica de l'escola catalana, és a dir, amb l'ideari de l'Escola Nova. Qualsevol persona o institució interessada i compromesa a Catalunya amb l'educació estava associat a la "Protectora". Entre les seves activitats es destacaria la millora del material docent de les escoles, promocionant els llibres de l'Editorial Pedagògica (la seva empresa editora), l'impuls a l'ensenyament de la llengua catalana i la creació de biblioteques escolars. A més, contribuïa a la subvenció de les escoles que es decidien per un projecte global de catalanització, l'organització de colònies escolars i els concursos escolars per familiaritzar-se amb la geografia i història de Catalunya. Evidentment, aquesta Associació fou clausurada el 1939 amb l'entrada a Catalunya de les forces franquistes. El gest de l'Ajuntament d'Esplugues d'associar-se a la "Protectora" era indicador del seu compromís favorable a millorar la qualitat de l'educació. En el nostre entorn alguns centres feia temps que estaven vinculats a l'Associació Protectora i als valors que aquesta representava, com l'escola de l'Ateneu de Sant Just Desvern, la qual s'hi associà el 1922. Els Ajuntaments de Sant Feliu, Molins de Rei, el Prat s'hi havien adherit el 1921.

El segon punt al qual ens hem referit té a veure amb la formació dels mestres. Aquesta era deficitària en molts aspectes, com ara la formació bàsica en general, el coneixement de la llengua catalana, l'actualització pedagògica, la formació en els nous valors republicans, com la coeducació, la laïcitat, etc. Una de les eines que varen ser molt útils per assolir aquests objectius sense deixar de tenir atesos els alumnes, va ser les Escoles d'Estiu. "Es dona, acte seguit, compte d'una comunicació del Delegat de Cultura de la Generalitat de Catalunya, interessat que per l'Ajuntament es subvencioni els mestres que desitgin assistir a l'Escola d'estiu organitzada per al proper mes d'agost, per a perfeccionar els coneixements d'els professors i desenrotllar en llurs escoles els coneixements adquirits. Per unanimitat i sense disensió s'acorda abonar la matrícula, gastos de viatge i demes qu'els pugui ocasionar el concórrer a dita escola d'estiu, als mestres nacionals, mestressa de parbuls, així com la particular de la barriada de la Plana, si hi volen assistir-hi."³⁰ A aquesta Escola d'Estiu van assistir els mestres Joaquim Rosal i Matilde Orduña.³¹

Finalment, en allò que fa referència a proporcionar formació en la llengua catalana a la població infantil, l'Ajuntament va aprofitar la disponibilitat del Mestre Joaquim Rosal, el qual acceptà el compromís de donar classes de català a l'escola de nens³². Cal reconèixer l'interès d'altres institucions socials per formar els seus associats o públic en general, en llengua catalana, després de moltes dècades de prohibició per part del govern central. A Esplugues, per exemple, l'Avenç també va oferir cursos. L'Ajuntament li ho va agrair.³³

Més ensenyament per a tothom

L'adveniment de la República no representà només preocupació de les autoritats per l'educació dels nens. Varen coincidir per aquells anys tot un seguit de factors, com ara, la industrialització del país, la necessitat de mà d'obra qualificada i la percepció de la possibilitat real de promoció social en base a l'educació que fan general el desig de millorar el nivell de formació de cadascú, particularment del jovent. Així es recull en una acta del Ple de l'Ajuntament d'Esplugues de data 20 de juny del 1931. Es demana a l'alcalde del poble, de part de la Comissió de Cultura, que parli amb les gerències de les Companyies d'Autobusos que uneixen Esplugues amb Barcelona, per tal de negociar "passatge de franc per als joves que després de les hores de treball, i amb el desitg d'instruir-se per a millorar la seva condició social, assisteixen a acadèmies i escoles especials de sis a nou de la vetlla". La recomanació no quedava només en paraules. El 31 d'agost del 1932 s'anuncià que: "La Companyia General d'autobusos concedirà abonaments a preus reduïts als fills d'obrers que, després de les hores de treball, vulguin acudir a la Capital, per assistir a alguna Acadèmia o escola especial..."

L'escola Isidre Martí passa a ser escola graduada: 1933

El pas de l'escola unitària a l'escola graduada va suposar un progrés pedagògic i una necessitat a mesura que als països més desenvolupats d'Europa s'anava imposant, des de mitjan segle XIX, l'educació massiva dels infants. A les ciutats de França, Bèlgica, Itàlia, Alemanya, Suïssa, etc., es construïen edificis escolars pensats per impartir l'ensenyament en classes graduades. L'educació a l'escola unitària, encara generalitzada al nostre país per aquesta època, es gestionava constituint –dins la mateixa i molt sovint atapeïda aula– grups d'alumnes més o menys homogenis quant als seus coneixements. Exigia un nivell d'exigència disciplinar considerable en el cas de grups nombrosos. Quan es tractava de grups reduïts, l'escola unitària podia arribar a tenir una eficàcia educativa considerable. Els més petits es beneficiaven de l'aprenentatge dels grans i aquests facilitaven la feina del mestre amb els menuts. L'escola graduada, basada en la suposada homogeneïtat d'aprenentatges previs, de capacitats i interessos dels nens i nenes de la mateixa edat, si bé corria el risc de fer oblidar la diversitat de cada un dels alumnes, facilitava la tasca dels ensenyants. Exigia als mestres una major especialització i obligà a graduar també el currículum escolar.

Per diferents llocs del país s'anaven instal·lant escoles graduades, la majoria d'elles de la mà de les organitzacions religioses, com els Jesuïtes, La Salle, Escolapis, etc. El juny del 1910, un reial decret determinà: "Las escuelas públicas serán graduadas en

toda población o grupo de ella que tenga por lo menos 2.000 habitantes”. La realitat fou més lenta que els decrets i va ser el govern de la República qui va tenir la voluntat de fer possible l’extensió de l’ensenyament graduat. L’any 1933 es va concedir la graduació de les escoles de nens i de nenes de l’edifici conegut com escola “Isidre Martí” amb la corresponent dotació de mestres. Molts anys més tard, a la citada revista Vida de Esplugues, l’alcade republicà, Martí Figueras, declarava cofoi: “... Lo más importante (de este período), a mi juicio, fue el conseguir la solución –de momento– del problema escolar con la creación de nuevas escuelas en las barriadas que carecían de ellas, así como el convertir en graduadas las escuelas unitarias de niños y niñas entonces existentes”.³⁴ Va ser durant el govern municipal republicà i a partir de la creació d’altres escoles públiques a la Plana, a Can Vidalet i Finestrelles, que l’escola del carrer de l’Església es va començar a dir escola Isidre Martí, ja que les altres també eren “nacionals”. Tanmateix la denominació Isidre Martí no apareix en documents municipals fins al 1936.³⁵ El seu nom oficial serà “Escuela Nacional Graduada de niños” i “Escuela Nacional Graduada de niñas”.

La posada en marxa de la primera escola de La Plana: 1931

Les escoles Isidre Martí estaven plenes en excés. Era una situació que s’arrossegava des de feia molts anys. Ja no s’admetien noves matrícules. A més, les escoles quedaven massa llunyanes dels nous nuclis de població que anaven creixent al barri de la Plana. Els nous veïns, al capdavant dels quals figurava Josep Olivé, hagueren de crear i mantenir una nova Escola. Però no deixaven de reclamar l’atenció de l’Ajuntament republicà i les seves promeses de tenir cura de l’educació pública. L’Ajuntament republicà d’Esplugues, sensible a les demandes dels ciutadans, va donar resposta positiva immediata: “Per el Sr. Parés es dona compta del resultat de la visita feta a l’escola de La Plana, la que te una matrícula de seixanta alumnes, portant una vida precaria donada la condició de que se sosté solament de les cuotes que abonen els alumnes, tots fills de modestos obrers, que alguns mesos es troven impossibilitats de abonar la mensualitat; l’especte de l’escola dintre de la seva modestia, te l’especte d’ésser ben regida i dona la sensació que els deixebles son ben atesos. En vista de lo exposat s’acorda convocar per el diumenge a la mestressa de dita escola aixis com a n’en Josep Olivé, que ha vingut éssent el sosten de la mateixa per a tractar de les necessitats perentories de dita escola y de lom que per part de l’Ajuntament es puga fer a favor de la mateixa”.³⁶ Efectivament, l’Ajuntament acordà subvencionar l’escola de la Plana, “perquè no hi ha cabuda a l’Escola Nacional.”³⁷

Així, doncs, l’escola de la Plana era privada, però, amb el desig i l’objectiu de convertir-se en pública tan aviat com les circumstàncies ho feren possible. (Un cas semblant va passar a la dècada de 1980 amb l’escola Lola Anglada, com es veurà més endavant). La nova escola de la Plana, però, funcionava com podia. Sembla que els mestres fundadors van ser Samuel López per l’escola de nens, i, més tard, per l’escola de nenes, Teresa Vallvé. Encara no havien acabat els seus estudis i, en conseqüència, tancaven l’escola quan s’acostava l’època d’exàmens o en d’altres circumstàncies, com malalties, per exemple.

Anteriorment s’ha fet esment de la planificació i demanda que l’any 1931 va fer l’Ajuntament republicà de dues escoles per a la barriada de la Plana. A partir del curs 1932-33, a efectes pràctics, l’escola del barri de la Plana va ser considerada com a escola pública municipal, ja que encara no havia arribat el reconeixement de l’Estat i que

aquest es fes càrrec del sou dels mestres. Així, per exemple, l'alcalde Joan Brillas dóna compte "de l'estat de la nova escola en la que es podrà començar a donar classe desde el proxím dimars, a quin fi el professor nomenat vindrà el próxim diumenge al mati per ultimar detalls..." "Aixis mateix s'acorda fer un pregó per a que tots els que tinguin fills compresos en l'edat escolar, compareguin a inscriurels per a l'ingres en dita escola".³⁸ Cada mes l'Ajuntament aprovava una "subvenció" de 75 pts per al mestre, Samuel López, i, a l'arribada de l'estiu, se l'invitava a assistir a l'Escola d'Estiu per a Mestres, que organitzava la nova Generalitat republicana.

Com a contrapartida, l'Ajuntament demanà al mestre, Samuel López, una memòria o projecte d'organització de l'escola de la Plana. Aquesta es va pensar per a dues aules, una per a nens i una altra per a nenes, amb una capacitat de 50 criatures a cada una. En aquesta memòria datada el 21 d'agost de 1932, Samuel López explica que aviat vindrà a residir a Esplugues. Això no solament facilitarà la seva feina actual sinó que podrà establir classes nocturnes. Descriu així el local: "...El local que s'habilita per a edifici escolar no requereix les condicions necessàries per al seu fi, per la seva situació, capacitat i ventilació, podent servir tan sols amb caràcter provisional, interí, mentre l'Ajuntament porta a la pràctica els seus projectes".

Ja que es vol impulsar a la Plana l'escola de nenes, el mestre López exposa on hi ha el problema: en l'economia, que ell mateix ha patit. I, particularment, si es vol una escola gratuïta: "És indispensable una mestra com el sentit comú aconsella, essent molt fàcil trovar solució si l'escola produís el suficient per a que aquesta senyora podes traslladar el seu estatge a Esplugues o fos el suficient retribuïda per a fer front a les naturals molèsties d'els viatges i a les despeses per aquests ocasionades". "No veiem, doncs, altre solució, sinó que el Municipi ajudi per la seva part amb una subvenció a la professora, subvenció que respongui al bon criteri i a les circumstàncies, i per la qual pugui el professorat assegurar-se de la inconstància en el pagament de les mensualitats, de quina inconstància per la nostra banda hem sofert les conseqüències durant els tres mesos q'hem exercit a la barriada". "En el terreny de la lealtat i de la franquesa direm que el més convenient seria que el municipi abonés, no tan sols una subvenció, sinó el sou íntegre dels professors, essent llavors l'escola de matrícula gratuïta, però som els primers en advertir que l'Ajuntament no deu solsament dirigir els seus esforços a l'institució sinó també a altres fins igualment importants". "Ens posem, doncs, a la complerta (disposició) d'aqueixes respectables autoritats i del poble que dirigeixen amb el seu seny i esperit republicà".³⁹

A l'acta de 4 de novembre de 1932, el Consistori autoritzà l'alcalde per signar el contracte de lloguer de la planta baixa i pis primer de la casa num. 97 del carrer Molinas, actualment carrer Dr. Manuel Riera, propietat de Josep Olivé Olivé, per instal·lar-hi l'escola de la Plana. Un pas més en la consideració de l'escola de la Plana com a escola pública va ser el nomenament dels mestres, Samuel López i Teresa Vallvé, com a mestres municipals interins el 26 d'abril de 1933, fins que arribés la creació i dotació d'aquestes places per part de l'Estat i el nomenament dels mestres respectius. Es conserva a l'Arxiu Municipal una carta del 17 de juny de 1933, adreçada a l'Ajuntament, signada per pares i mares de l'escola, recolzant la Mestra, Teresa Vallvé i demanant-ne la continuïtat. La preocupació de pares i mares, a més, venia donada pel fet que la substituta fos germana d'en Samuel López, que tots dos estaven en situació d'estudis i que previsiblement faltarien sovint a les seves classes.

El dia 1 de setembre del mateix any, Samuel López s'acomiadà de l'Alcalde en funcions, Martí Figueras: "La present té per objecte pregar-li que se serveixi acceptar la

meva dimisió en el càrrec de Mestre Municipal Interí, càrrec que hi vingut desempenyant en a l'Escola que vareig tenir l'honor de fundar a la barriada de la Plana".⁴⁰ Probablement va presentar la renúncia dolgut pel contingut de la carta dels pares o com un acte de protesta, pel fet que veia impossible que fos ell un dels titulars de les places de mestre que aviat es crearien a Esplugues. Finalment, el dia 4 de juny de 1934, l'alcalde en el Ple "...dóna compte que l'Estat ha concedit 4 mestres més, dos per a l'escola del barri de la Plana (una classe de nens i una de nenes), un per a l'escola mixta de Vidalet-Pelegrí i un per a l'escola de Finestrelles. Així, el curs 1934-35 fou el primer que el barri de la Plana gaudí d'una escola pública finançada per l'Estat amb una classe per als nens i una altra per a les nenes.

L'escola de Can Vidalet: 1934

La barriada de Can Vidalet va néixer com a conseqüència de la immigració, progressivament abundant, que es va produint des de començaments del segle XX i que continuarà sense parar fins als anys 70. Des dels pobles de l'interior i, principalment, del sud de la península, fugint de la pobresa i la inseguretat, anaven arribant famílies, atretes per l'oferta de treball al sector industrial de Barcelona i rodalies. La construcció del metro i els edificis de l'Exposició Universal de 1929 foren també uns grans focus d'atracció de mà d'obra. Era relativament fàcil trobar feina, sobretot si un no es fixava gaire en les condicions de treball. Els poders públics, d'una banda, feien la vista grossa davant la injustícia de moltes situacions i, de l'altra, a més de no fer la mínima planificació de necessitats i ma d'obra, tampoc no pensaven en les necessitats d'habitatges, escoles i serveis que necessitaria la nova població. Els nous habitants d'Esplugues aprofitaven, molts d'ells, els diumenges per construir les seves vivendes en els límits entre L'Hospitalet i Esplugues on abundaven els camps erms. Es formaren dos nuclis suburbials, que van rebre el nom dels seus propietaris: el de Vidalet i el de Pelegrí. "Vidalet té unes 60 cases amb llurs jardinetes, amb cinc carrers. A Pelegrí hi ha per allà 90 edificis senzills, per a gent obrera, amb set carrers", descrivia Carbonell l'any 1949.⁴¹ Les criatures passaven el dia jugant i corrent pels carrers. No hi havia escoles per a ells.

Com s'ha dit anteriorment, és amb l'arribada de la República que les autoritats municipals començaren a preocupar-se per demanar al Govern central les escoles que feien falta a les diferents barriades d'Esplugues, entre elles la de Can Vidalet. Coneguda la dotació d'una escola mixta a Can Vidalet, l'Ajuntament acordà llogar una casa a la barriada, propietat d'en Pere Pelegrí Sors, pel preu de 600 pts. anuals.⁴² La nova escola s'inaugurà l'octubre de 1934 amb el nom de "Vidalet-Pelegrí" i estava ubicada al carrer Pere Pelegrí, num. 16.⁴³

L'escola del barri de Finestrelles: 1934

Afirma Carbonell que "a 24 de setembre del 1923 fou beneït part del terreny de l'antic Coll de Finestrelles per l'ecònom de la Parròquia, mossèn Antoni Blanch, per a construir-hi unes 200 cases..."⁴⁴ Ben aviat es formà en aquest barri un nucli de població prou nombrós com per aconsellar, per la separació respecte de la resta del poble, la creació d'una escola nova. Con s'ha pogut veure anteriorment, la conveniència de

crear una escola al barri de Finestrelles no va ser prevista per l'Ajuntament republicà a la planificació global de les necessitats escolars de l'octubre del 1931. Sí que s'introdueix, però, en la nova planificació que fa el consell Local d'Ensenyament Primari de 10 de juny de 1933, la qual va fer seva el Consistori. El govern central aprovà la concessió d'una escola mixta per Finestrelles el 4 de juny de 1934. Concedit el mestre, l'Ajuntament, com va fer al barri de Can Vidalet, acordà llogar un local per tal d'utilitzar-lo com a escola. Així es lloga un entresol de la casa d'Aniceto Torner, al preu de 420 pts, l'any.⁴⁵ El mes de març de 1938, ja en plena guerra civil, fou nomenada mestra titular M. Pilar Bullich Tella.⁴⁶ Aquesta escola de Finestrelles va sobreviure fins als anys 70, quan els pocs alumnes que quedaven es van incorporar a l'escola Isidre Martí.

El col·legi Sant Josep, l'escola de les monges, canvia de titulars

L'aprovació de la Constitució republicana, favorable a l'educació laica, i la prohibició donada als ordres religiosos d'impartir l'ensenyament, va ocasionar un cert trasbalsament a una part de la societat espanyola, la més benestant, particularment en zones urbanes, la qual o s'havia educat o tenia els seus fills educant-se en centres regentats per religiosos o simplement no veien la necessitat de prescindir dels centres educatius confessionals. A Esplugues també es va viure aquesta commoció. El col·legi Sant Josep, l'escola de les monges, va veure com marxaven les monges Filles de Jesús cap al seu país, França. La Directora, Mercè Roca i Miquel, que ho era des de la fundació de l'escola el 1910, va ingressar llavors a la congregació de les Filles de la Santa Casa de Natzaret. Aquesta congregació religiosa va ser fundada pel Pare Manyanet a Aiguafreda el 1894 amb l'objectiu d'afavorir l'educació de la joventut com un mitjà per assegurar la família cristiana. És així com vénen a Esplugues les monges que regenten el col·legi que avui coneixem per Natzaret.

El Ple de l'Ajuntament del dia 14 de juny de 1933 fa esment d'un Decret del govern central, del 7/6/1933, i es decideix formar una "Junta, per atendre tot quant fa referència a la Instrucció Primària de les dissoltes escoles religioses."⁴⁷ Tanmateix, el col·legi Sant Josep continuà funcionant com sempre, si bé, oficialment, figurava com a directora la mestra religiosa Josefa Buira Torrents. Les monges varen continuar ensenyant i vivint al poble fins a la revolució que seguí a l'aixecament franquista del 1936. No varen tornar fins a l'acabament de la guerra.

L'escola Políglota i l'acadèmia Catalunya, dues experiències d'ensenyament privat durant la República

Enmig d'un ambient enrarit que no permetia gaire la reflexió i el debat seré, l'any 1933, un grup de pares, sota els auspicis de la parròquia, decidí impulsar una escola per a nois, de caràcter confessional catòlic, dirigit, però, per seglars. Sembla que Josep Maria Milà i Camps, comte del Montseny, presidí la Junta rectora. Amarch, a l'obra esmentada anteriorment, dóna protagonisme en aquesta iniciativa a Juli Culebras i al rector de la parròquia d'Esplugues. Afirmar que Julio Culebras "planeó poco después con el señor Cura Párroco y los mejores vecinos otra solución más radical: levantar unas Escuelas de la Parroquia donde pudieran educarse los hijos sin ningún peligro

para su inocencia y honestidad y adoctrinarlos en los principios de la Religión Cristiana. Vencidas las dificultades, al poco tiempo se instalaba en un piso particular de la Calle de la Iglesia, la incipiente escuela parroquial.⁴⁸

Efectivament, la nova escola prengué el nom d'escola Políglota i s'instal·là provisionalment al carrer de l'Església, en un petit local situat al segon pis de la casa de la família Bovés, al costat de Can Tinturé. Una acta del Ple de l'Ajuntament recull la denúncia del mestre Ureña adreçada cap a un centre d'ensenyament que funciona sense cap permís al carrer de l'Església.⁴⁹ "El local pronto se hizo insuficiente, ya que aumentaba las solicitudes de admisión. Había que adquirir otro mayor", escriu Amarch. Un any més tard, el 1934, l'escola es traslladà als locals del Centre Parroquial, un edifici molt més espaiós, ubicat a l'inici del carrer de Sometents al costat del pont de la carretera. El seu primer mestre fou Nemesio Santamaría. L'escola Políglota rebé ben aviat el nom d'escola parroquial.

El 1935 el mestre Santamaría fou cessat en la seva activitat magisterial, motivat per alguns aspectes de la seva vida privada que no agradaven al rector i a la junta de pares. Fou substituït l'any 1935 per Jaume Fàbregas. Nemesio Santamaría, però, tenia tal prestigi que, en deixar l'escola Políglota, molts pares l'animaren a continuar educant els seus fills i pogué fundar una altra escola, l'acadèmia Catalunya. Aquesta escola funcionà al carrer del Sucre, al barri de Can Clota, al davant de l'escorxador municipal. A diferència del col·legi Sant Josep, que era només de noies, i de l'escola Políglota, que era només per a nois, l'acadèmia Catalunya era mixta, acollint-se a les noves prescripcions republicanes.⁵⁰ Tant l'escola Políglota com l'acadèmia Catalunya continuaren fins a l'esclat de la Guerra Civil. En tancar-se, els seus alumnes varen ser distribuïts per la resta d'escoles d'Esplugues i una bona part d'ells varen constituir l'alumnat de les escoles de les Torres d'en Milà.⁵¹

Notes

¹ AMEL. Actes 15/03/1931

² CATALÀ I SOLER, Josep, *Juventut i maduresa. Somni i realitat. Memòria d'una generació*. Esplugues de Llobregat, 1991

³ AMEL Actes 5/06/1931

⁴ *Historia de la educación en España*. Vol. IV. La educación durante la Segunda República y la guerra civil. Ministerio de Educación y Ciencia. Madrid. 1991

⁵ LLOPIS, R. *La revolución en la escuela*. Aguilar Ed. Madrid. 1932.

⁶ PAGÈS BLANCH, P i PÉREZ PUYAL, A., *Aquella guerra tan llunyana i tan propera*. Pagès editors. Lleida, 2003

⁷ *La escuela única*. Publicaciones de la Revista de Pedagogía. Madrid. 1931. Citat de "Historia de la Educación en España. La educación durante la República y la guerra civil". Ministerio de Educación y Ciencia. Madrid. 1991

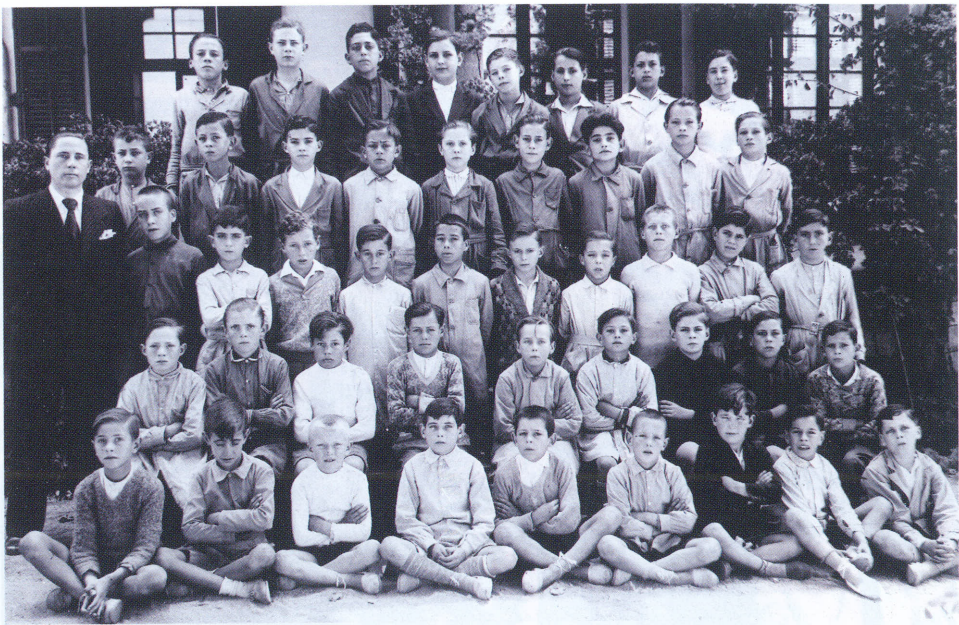
⁸ PÉREZ GALÁN, M. *La enseñanza en la segunda República española*. Editorial Cuadernos para el diálogo. Madrid. 1975

⁹ *La escuela única*. Publicaciones de la Revista de Pedagogía. Madrid. 1931). Citat de "Historia de la Educación en España. La educación durante la República y la guerra civil". Ministerio de Educación y Ciencia. Madrid. 1991.

¹⁰ GALÍ, A. *Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya*. 1900-1939, Vol. I, 1979, p.212

¹¹ AMEL. Actes 5/06/1931

- ¹² AMEL. Actes 15/04/1931
- ¹³ AMEL. Actes 20/06/1931
- ¹⁴ AMEL. Actes 20/06/1931
- ¹⁵ *Vida d'Esplugues* febrer 1954
- ¹⁶ AMEL. Actes 5/06/1931
- ¹⁷ AMEL. Actes 16/04/1931
- ¹⁸ *Vida d'Esplugues*. Setembre 1971
- ¹⁹ AMARCH, *Matrimonio. 1a. División. Historia de un hogar feliz*. Ed. Victoria Gráfica. Barcelona. 1964. p.188
- ²⁰ AMEL. Actes 25/04/1931
- ²¹ AMEL. Actes 1/10/1931
- ²² AMEL. Actes 24/05/1933
- ²³ AMEL. Esborrany de carta
- ²⁴ AMEL. Actes 9/03/36
- ²⁵ VILARDELL, R., *L'arremesa de nous sectors socials: les dones i la joventut a l'Esplugues republicana*. Miscelània d'homenatge a Jaume Codina. Aj Prat del Llobregat. 1994
- ²⁶ AMEL. Actes 5/06/1931
- ²⁷ AMEL. Actes 23/07/1931
- ²⁸ *L'escola Nova Catalana 1900-1939*. Eumo Editorial. Diputació de Barcelona. 1992. p. 287
- ²⁹ DURAN, LI, *L'escola catalana al Baix Llobregat (1891-1936)*. Materials del Baix Llobregat, n. 9. Centre d'estudis comarcals del Baix Llobregat. 2003
- ³⁰ AMEL. Actes 23/07/1931
- ³¹ AMEL. Actes 5/11/1931
- ³² AMEL. Actes 16/07/1931
- ³³ AMEL. Actes 5/11/1931
- ³⁴ *Vida de Esplugues*, Febrer 1954
- ³⁵ AMEL. Acta JLIP 21/04/1936
- ³⁶ AMEL. Actes 2/07/1931
- ³⁷ AMEL. Actes 16/07/1931
- ³⁸ AMEL. Actes 31/03/1932
- ³⁹ AMEL. Correspondència
- ⁴⁰ AMEL. Correspondència
- ⁴¹ CARBONELL, E. Esplugues de Llobregat. Monografia històrica. 1949. p. 42
- ⁴² AMEL. Acta Ple 4/07/34
- ⁴³ AMEL. Document 4/10/1934
- ⁴⁴ CARBONELL, E. Esplugues de Llobregat. Monografia històrica. 1949. p. 42
- ⁴⁵ AMEL. Acta Ple 4/07/34
- ⁴⁶ L'Abans. p. 448
- ⁴⁷ AMEL. Acte Ple 14/06/1933
- ⁴⁸ AMARCH, *Matrimonio. 1a. División. Historia de un hogar feliz*. Ed. Victoria Gráfica. Barcelona. 1964. p. 188
- ⁴⁹ AMEL. Actes Ple 11/10/1933
- ⁵⁰ Veure mes detalls i fotos a l'Abans. Esplugues de Llobregat. Recull grafic 1895-1965. Barcelona 1999. p. 448
- ⁵¹ L'Abans. p. 448

Curs 1932-33. El mestre Ureña amb els seus alumnes.

Autor: desconegut. AMEL. Fons L'Abans, cedida per la família Mas Brillas.

Joaquim Rosal i un grup d'alumnes. Rosal va exercir com a mestre entre 1920 i 1933.

Autor desconegut. AMEL. Col·lecció cedida per Montserrat Astorch.

Autor desconegut. AMEL. Col·lecció de l'arxiu.

Alumnes del mestre Joaquim Rosal.

Autor desconegut. AMEL. Fons L'Abans, cedida per Montserrat Martí

1934. Alumna de l'escola Elvira Jover (abans, Sant Josep).

1934. Alumne de l'escola Poliglota.

Autor desconegut. AMEL. Col·lecció cedida per Montserrat Astorch.

Alumna de Salvadora Soler. Salvadora Soler comença a exercir a Esplugues el 1934.

Autor desconegut. AMEL. Col·lecció cedida per Filomena Segura Grau.

Autor desconegut. AMEL. Col·lecció cedida per Maria Martínez Hernández.

Curs 1935-36 aprox. Alumnes de l'Acadèmia Catalunya amb el mestre Nemesio Santamaría.

Ensenyament i escoles a Esplugues durant el període revolucionari i la guerra de 1936-39

Amb l'aixecament militar del 1936 començaria una guerra civil que acabaria amb la República i amb el seu principal somni de modernitzar el país a partir de l'alfabetització i l'educació. Amb la República es van posar en pràctica projectes pedagògics molt interessants que prenien com a models formes d'ensenyament que s'aplicaven amb èxit a Amèrica i Europa. Va haver-hi programes de formació per als mestres com mai hi havia hagut anteriorment a Espanya. Viatjaven a l'estranger i coneixien l'educació d'altres països i el Pla Professional de la República els reservava una plaça en finalitzar la seva formació. Si a això es suma l'esforç immens que va fer la República en la creació d'escoles i en la contractació de mestres, podem afirmar que, des del punt de vista de l'educació i l'ensenyament, va ser el període més efectiu de la història d'Espanya.

L'educació a Catalunya durant la Guerra de 1936

Es pot afirmar que, a Catalunya, malgrat l'esclat de la guerra, el període que començà el 1936, constitueix un capítol extraordinàriament creatiu i ambiciós de la història de l'educació al nostre país. Parlar d'educació a Catalunya durant la guerra vol dir parlar del CENU (Consell de l'Escola Nova Unificada). Resumirem breument el que va ser el CENU i les seves realitzacions educatives, per la seva repercussió a la història educativa d'Esplugues. Com s'exposarà posteriorment, les escoles que el Consell va incorporar a la xarxa d'escoles d'Esplugues, per tal de donar educació a tota la població infantil del poble, estaven ubicades a les Tres Torres o Torres d'en Milà, com es coneixien les cases dels Milà de l'actual avinguda del Països Catalans.

El Consell de l'Escola Nova Unificada es va constituir a Catalunya durant els primers dies posteriors a l'esclat de la Guerra. "Va ser l'organisme impulsor d'una experiència única en el camp de la renovació escolar."¹ Estava integrat per representants de les formacions sindicals i polítiques més representatives (CNT, UGT i membres designats per la Conselleria de Cultura de la Generalitat). El seu objectiu a curt termini fou proporcionar escola a tots els nens i nenes que a Catalunya no en tenien i organitzar el nou curs. A mig i llarg termini, l'objectiu era fer realitat l'ideal de l'Escola Unificada fent una escola gratuïta, laica, social, creativa i en llengua catalana per tal que respongués, en tots els aspectes, als valors del nou ordre revolucionari: treball, llibertat, justícia social i solidaritat humana.²

L'eficàcia del CENU, liderat per l'anarquista Joan Puig i Elias, en els aspectes pràctics va ser molt gran, tenint en compte el que suposava una societat en guerra: escolarització total, nomenament de 4.700 nous mestres, millores salarials i formació dels mestres. Ara bé, les tensions ideològiques en el si del mateix Consell, derivades de la diversitat de forces polítiques i sindicals que el sustentaven, també va ser decisiva. A partir dels fets del mes de maig de 1937, en perdre poder la CNT i la UGT a la política catalana i al CENU, la Generalitat va recuperar la iniciativa en matèria educativa. El CENU es va convertir en un òrgan informador i assessor del Departament de Cultura i va anar derivant en un organisme progressivament burocràtic.

La vida a Esplugues durant la guerra

La guerra, qualsevol guerra, suposa donar prioritat a la violència, a la llei del més fort, per sobre del debat, el diàleg, la negociació, és a dir, per sobre dels pactes, del raonament i la convivència. A més, en qualsevol país en situació de guerra, qui més pateix les conseqüències del conflicte sempre és la societat civil. La gestió administrativa per part de l'Ajuntament es feia pràcticament impossible. En Rafel Sebastià Irla, l'alcalde d'Esplugues des de febrer de 1936 fins a l'entrada de les tropes "nacionales", des del seu exili de França, resumia així la seva feina, a demanda de la Revista Vida d'Esplugues: "Debido a la guerra, el régimen administrativo se hizo difícil, pues los gastos eran extraordinarios y las entradas casi inhallables".³

Les dificultats econòmiques no afectaven solament l'Ajuntament. Entre altres penúries, l'atur començà a fer-se evident, primer entre les famílies que vivien a Esplugues amb anterioritat a la guerra i, lògicament, entre les famílies que s'hi instal·laven fugint del front. L'Ajuntament volgué solucionar aquest greu problema per la via de realitzar obres públiques –la xarxa de clavegueram, per exemple– que proporcionessin feina i un sou als treballadors. El mes de maig de 1937, un Decret de la Generalitat autoritzava els ajuntaments a fer un pressupost extraordinari per atendre necessitats de guerra. Els diners sortirien dels capitals dels particulars dipositats als bancs. L'esmentat alcalde, Sebastià Irla, reconeixia: "Aquí estaba el conflicto: de un lado la necesidad y la dignidad de resolver los problemas y de otro la conciencia y los escrúpulos de disponer de los intereses de otros en nombre de una ley."⁴

Esplugues, com tot Catalunya, també visqué les incidències doloroses de la guerra amb actuacions extremadament violentes. Des del juliol de 1936, un Comitè de Milícies Antifeixistes (compost per membres de la CNT i la UGT) dirigí l'activitat pública al poble, de forma paral·lela a com es va fer a la resta de pobles i institucions del Principat. Al Ple de 26 d'agost de 1936 es recull com una mena de lapsus i circumloquis que deixen entreveure la tensió dels moments: "Tot seguit es dona compta de la correspondència rebuda durant el temps que les funcions d'aquest ajuntament han estat suspeses o millor dit substituïdes pel Comitè local de Milícies antifeixistes. A continuació pren la paraula el Sr. Alcalde President donant compte dels fets ocorreguts en aquesta localitat des de la sublevació feixista. Relata el número extraordinari de problemes que dita sublevació ha creat en aquest terme, amen dels que hi havia ja plantejats i que era necessari encausar, pel qual motiu prega als Consellers Municipals que es revesteixin de la major bona voluntat i no creïn obstacles a la seva solució... Diu a més a més que posat en contacte amb el comitè local de Milícies antifeixistes...han vingut com a Delegats del Comitè Local i es troben presents, els companys Márquez (representant l'UGT) i Miquel (representant la CNT)".⁵

Es poden fàcilment imaginar els interrogants i friccions que aquesta situació generava a les reunions dels representants polítics. Quedava clar el significat real d'expressions tals com "no crear obstacles". Algú es va atrevir a demanar aclariments: "... El conseller municipal Oriol demana si les iniciatives les ha de portar el Comitè o l'Ajuntament. L'Alcalde President manifesta que les iniciatives les ha de portar el Comitè i l'Ajuntament les ha de fer complir. Pren la paraula el Company Márquez, representant a l'Ajuntament de la UGT, del Comitè local de Milícies antifeixistes, per indicar que estem en moments revolucionaris i que en aquests moments s'ha de fer tasca positiva. Diu que assistiran a les sessions que celebri en lo successiu l'Ajunta-

ment i que desitgen que l'Ajuntament en tots els problemes tendeixi a beneficiar la classe treballadora, ja que l'esperit i criteri de la revolució no obeeix a altres objectius amen de l'aixafament del feixisme sublevat.”⁶

De l'anormalitat que es visqué, tant a Esplugues com a tot Catalunya durant la guerra, n'és bona prova la llarga carta que envià el 1941 qui fou mestre d'Esplugues Pere Pomés Pueyo a l'alcalde del poble.⁷ Pere Pomés havia estat el mestre responsable de l'escola de la Plana. En acabar la guerra s'havia exiliat a França i ara volia tornar-ne. Aquesta carta té un particular interès perquè mostra com va viure un mestre d'Esplugues la situació de guerra i d'immediata postguerra. Cal interpretar el llenguatge que utilitza l'autor de la carta. Vol retornar a Esplugues sense problemes i, per tant, utilitza expressions que ell creu que li facilitaran congraciarse amb el nou alcalde d'Esplugues, que no coneix, però que no dubta de quin serà el seu tarannà ideològic: “Al estallar el movimiento revolucionario del 19 de julio de 1936, hallábame en la Colonia Escolar de Sant Hilari del Ayuntamiento de Barcelona, permaneciendo allí en aquellos días, desempeñando mi misión, hasta la primera quincena de Agosto, que, con toda la Colonia, pudimos volver a Barcelona”. “Durante los sangrientos sucesos de Julio y primero de Agosto, yo estaba, como dejo anotado, en la Colonia escolar de Sant Hilari”. “...Al ser asesinado el Sr. Culebras, Secretario del Juzgado, y el Sr. Lloret, desaparecido, quedaron vacantes los cargos de Juez y Secretario del Juzgado; para el primero, se designó al Sr. Pagés; mas para Secretario, no había persona idónea en la localidad que quisiera desempeñarlo. Se me requirió a mí para que lo aceptara y lo rehusé rotundamente, aduciendo que era incompatible con mi profesión y que no estaba capacitado para ello. A última hora, por imposiciones que no puedo detallar, tuve que aceptarlo”.

Varen ser uns anys de molta duresa per a la convivència on es posava diàriament a prova la capacitat de solidaritat de la població. Es tractava de mantenir vius els objectius revolucionaris i republicans davant l'aixecament militar, de manifestar l'optimisme pel triomf de les forces republicanes, malgrat les notícies pessimistes que arribaven del front i anar solucionant els problemes diaris –que cada dia es feien més complexos– dels ciutadans de la rereguarda. Així, per exemple, aprofitant les festes de Nadal de 1936, l'Ajuntament va organitzar la Festa del Combatent amb la finalitat de recaptar fons per tal de fer una mica més agradables les nits i els dies dels milicians del poble que lluitaven al front.⁸

Un altre d'aquests problemes a resoldre –i que, a més, tenia a veure amb l'educació– era tot allò relacionat amb els nens i nenes, fills dels combatents i dels refugiats que arribaven fugint dels camps de batalla. “Respecte dels nens que venen refugiats a Catalunya... Per recollir aquests nens, a proposta de l'Alcalde President, s'acorda, de moment i per uns dies mentre no siguin destinats a les famílies que els han sol·licitat, se'ls internen a l'Hospital (es refereix a l'edifici del Centre Parroquial, al costat del pont, que havia estat seu de l'escola Políglota i que durant la guerra va servir com a caserna de la Creu Roja) perquè prèviament siguin reconeguts pel metge titular i tinguin temps de reposar.”⁹

A mesura que les tropes del general Franco avançaven cap a Catalunya per terra, també començaren per mar i per aire els bombardeigs. Al cim de Sant Pere Màrtir s'instal·laren unes bateries antiaèries, les bases de les quals encara es poden veure avui. Els espluguins i espluguines més grans tenen ben present l'angoixa que produïen els motors dels avions apropant-se i el fragor de les sirenes anunciant-los. Les coves de les torrenteres d'Esplugues es convertiren en refugi protector pels vilatans que vivien a prop d'elles.¹⁰

Carbonell en la seva Monografia històrica, dóna una versió diferent, des de la seva peculiar òptica, dels temps de guerra, com a conseqüència de la “Creuada” franquista. “Tots els espluguencs recordem amb sentiment inesborrable les malvestats del juliol del 1936, fetes pels enemics de Déu i de la Pàtria. La fòbia marxista que impe-rava arreu de Catalunya fou de conseqüències tràgiques per a Esplugues”. “De més a més, cal constatar que tots els espluguencs, des dels més encimbellats fins als més modestos habitants, no va estar ningú a l’altura d’aquelles tràgiques circumstàncies”. Fa referència a la cremada de l’església parroquial i de l’arxiu corresponent dels dies 20 i 21 de juliol del 1936; de l’assassinat d’Emili Juncadella, de Juli Culebras, secretari del Jutjat, de Josep Campreciós, caporal del Sometent i d’altres persones del poble; del caos generalitzat que visqué la població durant aquells terribles anys. “El terror va substituir l’autoritat. Sense dret de propietat ni fonts de riquesa, les coses més indis-pensables per a la vida mancaven o eren caríssimes, arribant, per fi, la fam que arreu causava víctimes”.¹¹

Finalment, serà interessant recordar que, durant els primers mesos de guerra, l’A-juntament va prendre la determinació de retirar del segell i escut del poble una ma esta, que recordava massa els símbols feixistes de l’enemic.¹²

L’ensenyament a Esplugues durant la guerra

Les autoritats i responsables polítics feien tot el possible per “normalitzar” la vida pública i actuar com si res no passés. La guerra, però, estava molt present al carrer, a les cases... i a la mateixa escola. Els alumnes veien com alguns dels seus mestres –els més joves– marxaven cap al front: “Aquest Consell Local es dóna per assabentat de l’in-grés del company mestre d’aquesta població, en Josep Maria León Farré a l’exèrcit popular de Catalunya, pel qual causa baixa de la plantilla de mestres actius de les es-coles d’aquesta població. S’acorda comunicar a la secció administrativa que amb tota urgència enviïn un mestre en substitució de la vacant produïda pel ciutadà mestre, Josep M^o León Farré”.¹³

L’organisme que, tant a Esplugues com a tot Catalunya, va organitzar l’ensenyament durant la guerra, va ser el Comitè de l’Escola Nova Unificada (CENU) del qual s’ha parlat anteriorment. Amb tot l’enrenou que significà l’inici de la guerra en ple estiu, el plenari de l’Ajuntament es preocupà el mes d’agost de l’educació dels infants. “S’aprova que sigui designat un delegat al Comitè de l’Escola Nova Unificada..., que s’ha de crear en aquesta localitat per resoldre els problemes relacionats amb l’ensenyament primari, quedant nomenat per unanimitat, a proposta de l’Alcalde President, el Sr. Valle.”¹⁴ És d’admirar aquesta cura per les formes participatives i democràtiques en unes circumstàncies de molta tensió social. El mestre Pere Pomés, a la mateixa carta ci-tada anteriorment, explica la reorganització que es va produir a totes les escoles del poble: “Al llegar a Barcelona (i a Esplugues) me encontré con una nueva Comisión de Cultura (l’ensenyament a Catalunya estava sota la dependència del Departament de Cultura), que había dado principio a la reorganización de Escuelas y Maestros en la cual se trataba más bien de anular la acción de los Maestros Nacionales, que de favore-cernos. Más tarde, fuimos requeridos para cooperar uno en dicha Comisión y los demás compañeros de profesión creyeron conveniente entrarse yo para defender nuestros intereses en cierto aspecto amenazados”.

El CENU anava introduint, de mica en mica, la filosofia i els recursos que propugnava: “que en lo successiu i fins i tant no es disposi el contrari, el material escolar que es gastí a les Escoles d’aquest terme municipal i que se subministri als nens concurrents a les mateixes, sigui pagat amb fons d’aquest ajuntament, amb exclusió dels llibres.”¹⁵ “El company president estima i creu convenient la creació per les escoles d’aquesta població, dels llibres de text d’ensenyament únic, igual per a totes les escoles i infants. S’acorda nombrar al ciutadà Josep Gras perquè convoqui a tots els mestres i mestresses d’aquesta població perquè conjuntament estudiïn la proposició del company president”.¹⁶

Les dificultats s’anaven solucionant de forma immediata sense esperar que la burocràcia arribés a col·lapsar les necessitats reals. Per exemple, el nomenament de mestres: “Que els Mestres Ramona Garcia, Margarita Rivas, Ramon Roura, Marcelino Perich i Ramón Pomés, mentre no siguin nomenats pel Conseller de Cultura de la Generalitat per les escoles d’aquest terme, cobrin els seus havers a compte d’aquest ajuntament a base de 3000 pessetes anuals”. “Que momentàniament i amb càrrec al Pressupost Municipal... sigui nomenat Mestre de l’escola de Finestrelles i amb caràcter interí el ciutadà”.¹⁷

Planificació escolar en temps de guerra

La guerra exigí una reorganització de les escoles del poble. Esplugues seguia tenint les mateixes escoles públiques que ja existien i que s’havien creat durant la República, és a dir, les escoles graduades Isidre Martí (3 aules per a nens i 3 per a nenes); una escola unitària (una aula) per a nens i una per a nenes, al barri de la Plana; una escola mixta (una aula) al barri Vidalet-Pelegrí, una escola mixta al barri de Finestrelles i un parvulari municipal. Ara bé, s’havien tancat les escoles privades, tant la de les monges –el col·legi Sant Josep i el parvulari–, com l’escola Políglota, ubicada ara al Centre Catòlic, al costat del pont, i l’escola que havia creat el mestre Santamaria, l’Acadèmia Catalunya, a Can Clota. Calia atendre i donar plaça, doncs, tant als alumnes d’aquestes escoles com als fills i filles de les famílies que anaven arribant a Esplugues, fugint dels diferents fronts de guerra, a mesura que aquesta s’anava imposant. Ja no era suficient anar resolent les dificultats puntuals. Calia fer un replantejament més ample i tot això amb les carències pròpies de la campanya bèl·lica. Ho recollia així una acta del Ple de l’Ajuntament: “Que amb la desaparició del Col·legi de Religioses, la clausura de l’Escola parroquial i la d’una altra de particular que funcionava en aquesta localitat, així com la destitució de la Mestressa de Pàrvuls municipal per desafecta al règim, el problema escolar s’havia aguditzat de tal manera, que procedia anar amb tota urgència a la creació de noves escoles, en què poguéssin acollir-se tota la població escolar.”¹⁸

L’Ajuntament hagué de planificar la solució a les noves necessitats: “Tenint en compte que el cens escolar confeccionat en el setembre darrer, donava un número que sobrepassa els 700 alumnes i que ademés l’Ajuntament no disposa de material i locals adequats per a la instal·lació de les noves escoles, i considerant que l’Ajuntament no pot sostenir del seu propi pressupost per més temps, el pagament dels Mestres que actualment desempenyen les noves Escoles, que funcionen ja amb caràcter provisional, procedia sol·licitar de l’Estat, la creació de les següents escoles:

- 1.- Una escola de pàrvuls, proveïda de Mestressa, en el grup escolar “Isidre Martí” d'aquesta localitat.
- 2.- Un nou grup escolar, a base de la unitària que desenvolupa el Mestre Nacional Pere Pomés i Pueyo, amb quatre seccions i una de pàrvuls en aquest grup.
- 3.- Una altra per pàrvuls, substituint la unitària del barri de La Plana, que quedarà convertida en pàrvuls a partir de la creació de les noves escoles”.¹⁹

Aquesta adaptació ve afirmada a la carta del mestre Pere Pomés: “...Teniendo en cuenta las malas condiciones del local que yo regentaba en La Plana (Calle Molinas), por una parte; por otra el gran aumento de población escolar en las barriadas de La Plana, del Sucre, de Can Vidalet i del Puente, y, por último, la desaparición de los Colegios particulares de las Monjas, del Puente y otro de cerca del Bar Cataluña, la Comisión, de acuerdo con el Ayuntamiento, creyó que mis servicios podrían ser más eficaces en otra escuela y se me obligó a trasladarme a la escuela del Puente (es refereix a l'edifici del Centre Parroquial on havia estat l'escola Poliglota des de l'any 1935. Poc després d'iniciada la guerra, aquest edifici fou la seu de la Creu Roja) a la cual quedaron agregados los alumnos de La Plana, Arrabal, Vidalet y Sucre. En La Plana, de momento, quedaba una Maestra y un auxiliar para los alumnos de menor edad”.

Efectivament, per poder resoldre les dificultats de locals per atendre les necessitats d'escoles, en començar el curs 1936-37, es varen expropiar, per part del CENU les vivendes propietat dels Milà –anomenades popularment “les torres”- per tal de convertir-les en escoles. Així ho reflecteix Pomés: “Cuando más adelante la Escuela del Puente fue ocupada por la Cruz Roja, el Ayuntamiento trasladó otra vez mi escuela a las Tres Torres, y, en vista de que el censo escolar se acercaba a los 200 alumnos, pidió a la Generalidad la creación de tres plazas, que fueron cubiertas por un Maestro y dos Maestras; éstos, bajo los auspicios de la Generalidad y yo como Maestro Nacional, en cuyo cargo continué hasta el 24 de enero de 1939, sin que durante este lapso de tiempo faltase ni un solo día a clase”.

L'adequació de les luxoses i amples sales de les torres dels Milà per a ser utilitzades com a escoles i l'adequació de l'acadèmia Catalunya a la nova població escolar d'Esplugues, varen ser aprovades pel Ple de l'Ajuntament: “Que es facin les reformes necessàries a les escoles de davant del Bar Catalunya, perquè s'instal·lin comunes per a nens i nenes, a la vegada que a les Torres que foren d'en Milà i Camps, s'hi facin les modificacions que també calguin per habilitar-les per a edifici Escoles i ademés que també es construeixin comunes per a nens i nenes a les escoles graduades.”²⁰

Es conserva, a l'Arxiu Històric Municipal d'Esplugues, la còpia d'un Decret signat pel Conseller Primer, Josep Tarradellas, que regulà l'adequació que calgué realitzar als edificis expropiats i que, sens dubte, va ser utilitzat per l'Ajuntament: Article 9è. “En virtud de les circumstàncies especials en què s'ha hagut de resoldre, en bona part, el problema escolar a Catalunya amb l'aprofitament dels edificis expropiats a les congregacions religioses i dels pertanyents a persones desafectes al règim, La Generalitat estableix un ajut econòmic per a l'adaptació amb destinació a escoles d'ensenyament primari dels edificis expropiats que reuneixin un mínim de condicions.”²¹

Amb el pas dels anys, els espluguins que varen viure en primera persona aquells temps, tenen records diferents del que per a ells va representar la seva escolaritat en temps de guerra. Per a alguns, que varen haver de deixar la seva primera escola, el canvi cap a l'escola pública va ser viscut com una pèrdua. D'altres se'n recorden, en-

cara meravellats, dels arbres i dels jardins de la seva escola de les torres d'en Milà. Algú parla del mal geni d'un mestre determinat. La majoria recorden els cops de regle a la ma per alguna malifeta. Llavors eren nens i no eren gaire conscients de la crua realitat de la guerra.²²

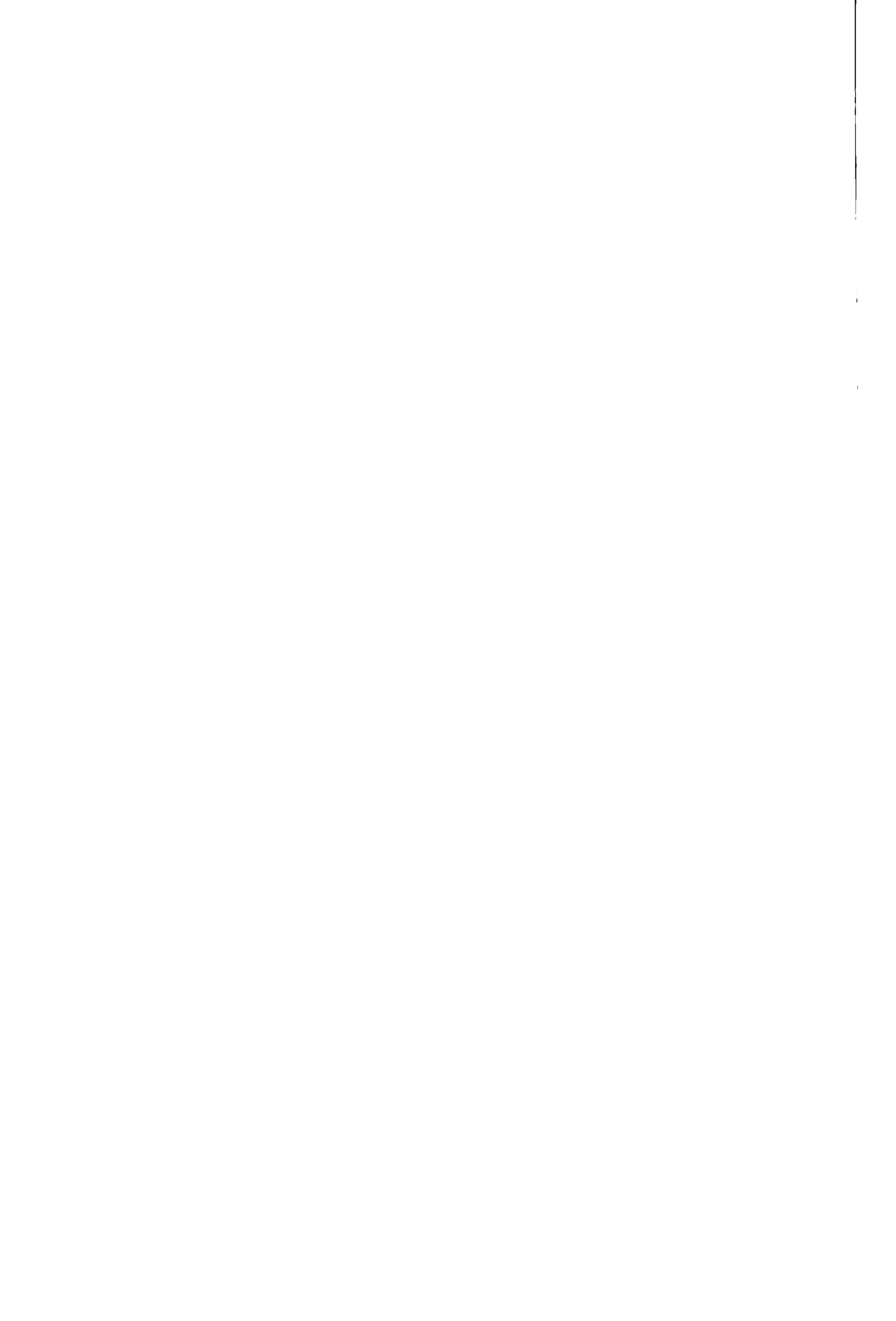
El col·legi “Sant Josep”, tancat

Encara que amb canvis formals, el col·legi Sant Josep va continuar la seva feina docent durant el temps de la República. En esclatar la guerra, la radicalització de les postures i el moviment revolucionari van coincidir amb les vacances escolars d'estiu. No hi havia nenes a l'escola, però sí les 7 religioses-mestres, que formaven la comunitat. Irene Batlle n'era la directora.²³ Varen ser detingudes i posteriorment alliberades, gràcies a la intervenció del Comité local presidit per Simón García, el qual havia ordenat respectar-les encara que es prohibís l'ensenyament religiós. Les circumstàncies obligaren a tancar l'escola fins el març de 1939. La casa fou ocupada per diverses famílies. Una de les persones de les quals es té constància que va viure a la casa de les monges és el mestre Pere Pomés, citat anteriorment.²⁴

Notes

- ¹ FONTQUERNI, E. RIBALTA, M. *L'Ensenyament a Catalunya durant la guerra civil. El CENU*. Barcanova Educació. 1982
- ² *L'Escola nova catalana 1900-1939*. Eumo Editorial. Diputació de Barcelona. 1992. p 281
- ³ *Vida d'Esplugues*. Abril 1954
- ⁴ *Vida d'Esplugues*. Abril. 1954
- ⁵ AMEL. Actes 26/08/36
- ⁶ AMEL. Actes 26/08/36
- ⁷ AMEL. Correspondència.
- ⁸ AMEL. Actes 28/12/36
- ⁹ AMEL. Actes 1/12/36
- ¹⁰ *Vida d'Esplugues*. Gener 1984.
- ¹¹ CARBONELL, E., *Esplugues de Llobregat*. Monografia històrica. 1949. p. 181 i següents.
- ¹² AMEL. Actes 23/10/36
- ¹³ AMEL. Actes CLEP 5/04/1937
- ¹⁴ AMEL. Actes 26/08/36
- ¹⁵ AMEL. Actes 23/10/36

- ¹⁶ AMEL. Actes del CLEP 5/04/1937
- ¹⁷ AMEL. Actes 23/10/36
- ¹⁸ AMEL. Actes 12/12/36
- ¹⁹ AMEL. Actes 12/12/36
- ²⁰ AMEL. Actes 23/10/36
- ²¹ Decret de 19/4/1937
- ²² SOLANS, C., *Els canvis de la guerra i de la postguerra en l'ensenyament públic a Molins de Rei. Materials del Baix Llobregat*, num. 9. Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat. 2003
- ²³ L'Abans. p. 197
- ²⁴ Veure web de l'escola Natzaret

L'educació a Esplugues durant la dictadura franquista: del final de la guerra a la Llei de Villar Palasí (1939-1970)

La Guerra Civil va representar no solament l'enfrontament violent entre dos gran blocs, sinó que va acabar amb el clima de tolerància política que els espanyols havien construït laboriosament durant l'ampli període de la Restauració. A partir d'ara, ja no hi hauria adversaris polítics, sinó enemics que s'han de destruir. D'aquesta manera, el nou règim polític, presidit pel general Franco, que neix el 1939, practicarà fins a la seva mort una política d'exclusió que tindrà greus conseqüències per a l'educació i per a la vida dels ciutadans i ciutadanes de tot l'Estat espanyol.

El 26 de gener de 1939 van entrar els "nacionals" al poble d'Esplugues. Sabem que la resistència republicana a Esplugues durà fins a l'últim moment. La *Vida d'Esplugues* de gener de 1954 titulà una de les seves col·laboracions: "¿Qué hizo usted el 26 de enero de 1939?". Hi figuren solament algunes experiències i totes elles del costat dels vencedors. Però creiem que un breu recull de diferents persones, pot ajudar a entendre aquelles dates: "Eran las 9 de la mañana, cuando desde el escondrijo en que estábamos aquel día, oteamos unas masas de soldados que venían desplegados desde Cornellá, hacia el centro del pueblo. Primeramente, creímos que se trataba de la retirada de los soldados de la República, pero al estar más próximos a nosotros percibimos claramente las notas del canto "Cara al Sol" y vimos los colores de la bandera nacional. ... Apenas establecí contacto con las vanguardias, en la Calle Ángel Guimerá estalló un tiroteo entre un pequeño reducto rojo y las primeras filas de los soldados nacionales, lo que ocasionó la muerte de uno de éstos, al que una bala explosiva le dio en la mejilla..." (Pasqual Juan Lloret)

"Tenía 15 años. No había participado en la contienda, no había sido perseguida mi familia, ni había sufrido tanto como otros. Pero la entrada de los nacionales significaba de modo claro y tajante el fin de tanta tragedia y la promesa de un futuro mejor. Fue por ello que con los brazos abiertos, me lancé vitoreando hasta enronquecer, hacia un alférez que, con la camisa azul arremangada y dos bombas de mano colgadas, era el primer representante de la España nueva, que subía desde el Pasaje Brillas. Como muchos otros espluguenses, cuyo entusiasmo hacía atrevidos, presencié desde la acera del Restaurante "Quirse", el tiroteo entre la Plaza y el Matadero, donde resistía un grupo rojo. Por la tarde cenaron en mi casa, con víveres propios, una docena de oficiales y con ellos aprendí la letra del "Cara al Sol"." (Josep Català Soler)

"Estaba en Lérida, procedente de San Sebastián, con una caravana de camiones de Auxilio Social, destinada a Barcelona. Mi camión iba lleno de chocolate. ...Sorteando puentes volados, llegamos a San Baudilio y allí me atasqué en el barro de un camino, pero finalmente, cruzamos el río por Molins de Rey, hacia la capital, con el tiempo justo de detenerme al pasar por casa, para ver si mis familiares estaban vivos". (Pere Astals Pons)

Carbonell dóna la seva personal versió d'aquella "diada memorable per a Esplugues, el 26 de gener de 1939, puix que fou alliberat de les cadenes asfixiants del comunisme. Tots els espluguencs d'aquell temps conservem el trist record de l'aspecte

físic que tots teníem, flacs, demacrats i envellits pels llargs sofriments... Una comissió gestora municipal, presidida pel prestigiós alcalde industrial, Melcior Llevinés, curà de l'administració del poble.”¹

A partir de l'ocupació militar d'Esplugues per part de l'exèrcit franquista, la vida local va restar determinada per la repressió envers tots aquells ciutadans que havien estat fidels a la República. Les noves autoritats, agrupades al voltant de l'únic partit polític –Falange Española y de las JONS–, van anar construint un nou Estat d'inspiració feixista, a remolc, primerament, de l'eufòria provocada per l'ofensiva de les potències totalitàries. Un cop acabada la II Guerra Mundial, amb l'aïllament internacional a partir de la victòria aliada, mitjançant el manteniment d'una brutal repressió. Així, a mesura que els pobles i les ciutats eren conquerits, l'exèrcit ocupant nomenava els ajuntaments i la vida quotidiana s'ordenava a partir de bans militars i civils, que tenien com a objectiu el control de la població.²

El comandament militar de les tropes que va prendre possessió d'Esplugues va nomenar un Consistori Gestor. Una acta de l'Ajuntament d'aquest mateix dia estableix clarament les diferències amb les etapes anteriors: es torna a escriure les actes en castellà, un militar designa qui regirà el municipi, s'utilitzen unes expressions que denuncien el tarannà feixista de la nova situació. “A 26 de enero de 1939. III Año Triunfal. D. Víctor Martínez Santa Olalla, Oficial 3º Honorífico del Cuerpo Jurídico Militar, en nombre del Excmo. Sr. General Jefe del Cuerpo de Ejército Marroquí, nombra la Comisión Gestora Provisional... Alcalde: Melchor Llavínés Roca. “...Juran por su honor desempeñar fielmente sus respectivas funciones con celo, austeridad y energía, inspirándose en las normas de la España Nacional y del Generalísimo Franco, nuestro glorioso Caudillo”.³

Aquest nou Consistori va procedir de forma immediata a canviar la retolació dels carrers, castellanitzant-ne uns i modificant-ne els noms en d'altres, per tal d'esborrar tot allò que recordés la república i per imposar els noms i els símbols vinculats al nou règim. Així, per exemple, l'actual Avinguda dels Països Catalans ho fou del Generalísimo Franco, la Carretera de Cornellà, que es deia Avinguda Macià, oficialment es diria Avenida José Antonio.⁴ El carrer Pau Claris portaria el nom de José Calvo Sotelo, “protomártir asesinado por el Gobierno de la República roja”⁵, etc. Altra feina immediata va consistir a desmuntar l'administració republicana. Tots els funcionaris van ser obligats a declarar la seva ideologia i el seu comportament polític durant el període 1936-1939 sota jurament i en presència de testimonis. Del resultat d'aquesta confessió se'n derivava la possible readmissió laboral, mentre que tots els funcionaris contractats amb posterioritat al 18 de juliol de 1936 van ser acomiadats. Molts espluguins i espluguines van optar per l'exili, havent tingut notícies de la crueldat que seguia a l'ocupació de pobles i ciutats per les tropes franquistes. Afusellaments i judicis sumaríssims contra aquells que podien oferir la mínima sospita d'haver recolzat el règim republicà en qualsevol aspecte, eren una norma. (A Esplugues, tot i el nombre d'exiliats, encara va haver-hi 9 afusellaments⁶). Entre molts d'altres, un dels exiliats fou l'Alcalde Rafel Sebastià Irla. Començà una forta i llarga repressió. La depuració arribà a tots aquells funcionaris municipals que havien tingut alguna cosa a veure amb l'administració republicana. La primera decisió que prengué el nou Ajuntament un cop constituït ja tenia aquesta direcció: “El Sr. Presidente da cuenta al Ayuntamiento que habiendo sido preso el Alguacil Rafael Mascaró por su actuación a favor de la horda roja durante el dominio de la misma, cree debe ser suspendido su empleo y sueldo y repuesto al que había sido anteriormente sustituido por los rojos, Jaime Marco Cervera, por su probada lealtad al glorioso movimiento nacional”⁷

Hi hagué diferents tongades depuratòries durant els primers mesos del 1939: “A fin de dar cumplimiento a las órdenes emanadas de la Superioridad, se acuerda nombrar Juez Instructor para depuración de los funcionarios municipales al Concejal Don Alfonso Sangrà Puigbó.”⁸ Semblava impossible, però no es va trobar cap “culpable”: “Certifico que durante el plazo de un mes que ha permanecido expuesto al público el anuncio del acuerdo municipal referente a la nueva depuración de funcionarios municipales, no se ha producido denuncia ni reclamación alguna.”⁹ “No se propone sanción alguna por considerarlos a todos (los funcionarios municipales) muy afectos al Glorioso Movimiento Nacional y fieles cumplidores de su deber”.¹⁰ Poc més tard, però, es tornà a la càrrega: “Habiéndose dispuesto por la Superioridad una nueva depuración de todos los funcionarios del Estado y Municipales, en cumplimiento de la misma, aún teniendo la seguridad que el compañero que practicó la primera lo hizo con toda imparcialidad y escrupulosidad y con el fin de dar más la sensación de una plena seguridad en el fallo, se acuerda nombrar fiscal de la depuración de los empleados de este Ayuntamiento al Concejal D. Martín Martín Fabregat y que se publique un edicto anunciando a todos los vecinos esta depuración y la obligación que tienen de denunciar al mismo la más pequeña falta que haya cometido contra el Glorioso Movimiento Nacional o la Patria Española”.¹¹

Canvis a Esplugues després de la guerra

A Espanya, a Catalunya i a Esplugues els temps de postguerra varen ser temps de “Cartillas de racionamiento”, les quals van durar fins al juny de 1952, i de moltes necessitats. La gent gran recorda encara la gran precarietat de la vida a la postguerra. El mes de desembre de 1954 la revista *Vida d'Esplugues*, parlant del barri de Can Vidalet, afirmava que “la época del racionamiento era peor en Esplugas (que en Hospitalet)”. Hi havia poca feina i mal pagada. La vida, a més, era cara. Milions de persones varen haver d'emigrar de les seves terres d'origen. Les rodalies de Barcelona anaven augmentant de població. Mancaven vivendes i serveis. Durant els llargs anys de la dictadura franquista, Esplugues va viure grans transformacions urbanístiques i socials, com a conseqüència, principalment, del fenomen migratori que es va produir a tot el país. Un dels fets més importants, pel que suposà de ferida en el seu teixit urbanístic, fou la construcció de l'autopista, l'any 1968. Aquest fet suposà la desaparició del barri del Raval i l'aïllament dels barris de Finestrelles i La Miranda. Passejar avui pel carrer Montserrat ajuda a recordar o imaginar el que havia estat el nucli antic del poble, sacrificat al progrés de les comunicacions.

Però, la gran transformació que visqué Esplugues fou conseqüència de l'augment demogràfic. L'any 1940, Esplugues tenia 3.548 habitants; 4.318, el 1950; 12.393, el 1960; 29.472, el 1970. L'augment, gens planificat, de la població emigrada des dels seus pobles d'origen en busca de feina i d'un futur millor per als seus fills i filles, comportava, entre d'altres mancances, la necessitat de trobar una vivenda inexistent o inassequible al poder adquisitiu dels nou arribats. També a Esplugues es donà el barraquisme a diferents barris del poble. Cal recordar ara que els barrancs que parteixen el poble varen ser aprofitats per fer coves-vivenda. Algunes d'aquestes coves ja havien estat aprofitades com a refugis col·lectius durant els bombardeigs de l'aviació al servei de les tropes de Franco. El 1951, Josep Català, futur alcalde d'Esplugues anterior a l'adveniment de la de-

mocràcia, titulava el seu article a *Vida d'Esplugues*: "Setenta cuevas en Esplugues". Parla d'unes 316 persones, originàries, majoritàriament, de Granada i Alacant, sense les mínimes condicions higièniques i d'habitabilitat i exposades al fred, la humitat o qualsevol ensurt com a conseqüència de la precarietat de les instal·lacions.¹²

Aquestes coves continuaren habitades per famílies sense recursos econòmics, fins a la tardor de 1962. Aquell setembre serà per sempre recordat a Catalunya com l'any de les terribles inundacions del Vallès, que acabà amb incomptables vides humanes. També a Esplugues, la intensitat de les precipitacions féu totalment inhabitables i perilloses les humils coves. Hi vivien 291 persones (56 famílies), que hagueren de ser allotjades al Centre Parroquial, al costat del pont, i a les aules de l'escola Isidre Martí. El Ministeri de la Vivenda habilità uns albergs al carrer Molí, de Can Vidalet, per a aquestes famílies en el solar en el qual posteriorment s'edificà l'escola Joan Maragall. Ja als anys setanta, es construïren uns blocs per a elles en el mateix barri, al costat de l'escola Eugeni D'Ors.¹³

Altres canvis es produïren a Esplugues, entre els quals es poden recordar el trasllat de les dependències municipals a l'actual edifici de la plaça Santa Magdalena (1940), la urbanització, deixada a mitges, del barri de La Miranda (1945), el trasllat i la instal·lació a Esplugues -a Can Casanoves- del monestir de les monges de Montsió (1947),¹⁴ etc.

L'educació a l'Espanya de Franco: el nacionalcatolicisme

El programa educatiu propi del bàndol guanyador tenia com a objectiu no solament escombrar i eliminar tot allò que recordés els avenços republicans (escola laica, coeducativa, ideològica i pedagògicament oberta, respectuosa amb la llengua pròpia dels diferents pobles, etc.), sinó impregnar l'escola dels valors ideològics propis del "Movimiento Nacional" i de les forces que el sustentaven. L'Església va ser la gran beneficiària de la nova política educativa.

En primer lloc, es va produir una depuració aferrissada de les persones i de les idees contràries al nou règim: neteja ideològica de mestres, de llibres de text i de biblioteques. Així, per exemple, en l'Ordre Ministerial de 4/9/1936 s'afirmava que a les biblioteques solament hi hauria d'haver: "Libros que respondan a los principios de la religión y la moral cristiana y exalten el patriotismo". En segon lloc, s'implantà l'ensenyament confessional, d'acord amb la singular i amplíssima col·laboració de la jerarquia catòlica amb les forces franquistes. No només es disposà l'ensenyament obligatori de la religió catòlica, sinó també la pràctica a l'escola d'actes religiosos, com ara "el mes de Maria". Finalment, l'educació (com la vida social) s'impregnà dels valors ideològics del nou règim totalitari.¹⁵

Però a la pràctica, la política educativa de les noves autoritats va començar pels mestres. El 18 de juliol de 1936 va sorprendre els mestres espanyols de vacances. Alguns mestres d'Esplugues estaven de colònies amb els nens, com va ser el cas del mestre Pere Pomés. Ningú imaginava que aquesta data donaria inici a la més penosa etapa que viurien els docents a Espanya. Alguns historiadors no dubten a afirmar que el dels mestres va ser el col·lectiu més castigat per la repressió franquista. Per què? Perquè se'ls considerava responsables d'haver inoculat en la societat i en els caps juvenils el virus republicà. També perquè les autoritats pensaven que si no s'acabava de cop amb aquells mestres d'esperit republicà, el nou règim no controlaria la nova política nacionalcatolicista que pretenia imposar. I per últim, s'havia de donar un càstig exemplar als intel·lectuals en general, per tal d'esborrar de cop les ganes a qualsevol que volgués repetir aquell model de vida i de pensament republicà que consideraven pernicios.

I ho van aconseguir: la por es va instal·lar a les escoles i a les famílies dels mestres. Els que no van morir afusellats després del 18 de juliol van exiliar-se interiorment. El professor Morente Valero, professor de la Universitat Autònoma de Barcelona, ha contabilitzat fins a 60.000 mestres depurats en la seva tesi titulada *La depuración del magisterio nacional*. En una primera fase, acabada de declarar la guerra, van ser els militars qui van encarregar-se de pentinar els pobles i ciutats buscant mestres republicans. A partir del novembre del 36 la depuració es burocratitza. Es creen comissions provincials i s'exigeix a tots els mestres que sol·licitin la seva pròpia depuració com a condició per a seguir exercint de mestre. Després, la comissió els tornaria l'expedient, favorable per seguir donant classes, o serien rebutjats i acomiadats. Molts van optar per anar al front. Però els altres es van haver de sotmetre al criteri de la comissió, formada pel director de l'escola o l'institut, un representant de l'associació de pares, "persona de provada moralitat catòlica", un inspector i dos vocals de "solvència moral i tècnica". Se'ls va demanar que especifiquessin què feien abans i després del 18 de juliol, com van rebre l'alçament militar, les seves filiacions polítiques i sindicals, la seva activitat diària i privada i que delatessin els seus companys. Devien acompanyar la seva defensa amb informes de l'alcalde, el rector de la parroquia i la guàrdia civil. Després va arribar el silenci i la por.

A la postguerra, els mestres que volien exercir, igualment que molts altres treballadors, havien de presentar diferents certificats si volien trobar feina. Com a exemple de tot això, a l'arxiu d'Esplugues es conserva la documentació que va presentar la mestra Rosa Mateu Calvet, interessada a exercir el seu magisteri a la nostra ciutat. La documentació que presenta no fa cap referència a la seva capacitació professional. No interessava. Tenia més valor la demostració de la seva "neteja" moral, política i religiosa, acreditada pels poders del moment: el cap de Falange, el caporal de la Guàrdia Civil, el capellà i l'alcalde del poble. Era una realitat per a tothom en aquells anys. Era l'any 1946:

"Vicente Salom Pedros, Jefe Local de Falange española Tradicionalista y de las JONS..." "CERTIFICO : que en esta Jefatura no obran antecedentes político sociales de la maestra Dña. Rosa Mateu Calvet. A pesar de ello puedo afirmar que, durante su permanencia en esta y hasta el día de la fecha, ha observado una conducta en todo de acuerdo con la doctrina del Glorioso Movimiento Nacional".¹⁶

"Onofre García Castañón, Cabo 1º comandante de puesto de la Guardia Civil de Cincorres...CERTIFICO que Dña. Rosa Mateu Calvet, de 29 años de edad, soltera, profesión Maestra Nacional... durante su estancia en esta población ha observado intachable conducta, tanto moral como política y religiosa, considerándola, por lo tanto, afecta al actual régimen."

"Antonio Montfort Montfort, Presbítero, Cura Ecónomo de Cincorres, provincia de Castellón... CERTIFICO que Doña Rosita Mateu Calvet, maestra nacional hasta el día de la fecha de la localidad, ha efectuado ante su permanencia de un año en ésta, una conducta ejemplar en todos los sentidos."

"D. José Faustino Ferreres García, Alcalde del Ayuntamiento de Cincorres...CERTIFICO: Que la Maestra Nacional de niñas..., durante su permanencia en esta localidad ha observado buena conducta, tanto moral como política, pública y privadamente y profesionalmente también se ha portado como corresponde"

Relatarem una història per il·lustrar què va passar amb els mestres i la repressió que van patir, ells i els seus familiars:¹⁷ "Por miedo, los profesores del instituto de Boal (Asturias) nunca le dijeron a Hilda Farfante por qué habían matado a su padre y a su madre, los dos maestros. Y por miedo, su tía, también maestra, que la recogió en casa, tapaba con

una mano la boca a su sobrina de 5 años mientras levantaba la otra en el balcón ante el desfile de los nacionales. Miedo. Hilda Farfante, después maestra y directora como fue su madre, no volvió jamás a Cangas de Narcea (Asturias). Hasta el 18 de diciembre de 2001, cuando se colocó una placa en el cementerio del pueblo que se encarga ya para siempre de recordar a los fusilados. Acompañada de su familia y de Vicente Álvarez Areces, presidente de la región donde los maestros sufrieron la represión más feroz, Hilda gritó, literalmente, “por ellos, por su injusta y terrible muerte, por su miedo, por su dolor, por su juventud truncada. Y por nosotros, los que nos quedamos sin ellos a merced de sus asesinos... Y por las viudas que vivieron y murieron con la boca bien apretada para que no se les escapara este mismo grito nuestro.”

Com a mostra de l'excel·lència educativa d'aquells llargs anys, es conserven a l'Arxiu d'Esplugues alguns documents que volem presentar. En primer lloc, una “Circular del Ministerio de Educación Nacional. Jefatura del Servicio Nacional De Primera Enseñanza”, de data 5 de març de 1938, que explicita clarament els principis del nou règim. D'aquesta circular es va fer una edició especial per a Catalunya, editada l'abril de 1939 i de la qual es mostren alguns paràgrafs:

“Educación religiosa: Es preciso que en las lecturas comentadas, en la enseñanza de las ciencias de la Historia, de la Geografía, se aproveche cualquier tema para deducir consecuencias morales y religiosas... “Consecuencia de este ambiente religioso que ha de envolver la educación y la escuela, ha de ser la asistencia obligatoria, en corporación, de todos los niños y maestros de las Escuelas nacionales, en los días de precepto, a la misa parroquial.”

“Enseñanza patriótica i cívica: Se acabó el desdén para nuestra Historia. Terminó la agresión traidora para todo lo español”. “Cantos populares e himnos patrióticos han de ser entonados por los niños en todas las sesiones de la Escuela...” “...Que el niño perciba siempre que la vida es milicia, o sea sacrificio, disciplina, lucha y austeridad.” “...El acto de izar y arriar los días lectivos la enseña de la Patria en todas las Escuelas nacionales, municipales y privadas mientras se canta por los niños el Himno Nacional, ha de ser obligatorio, dándosele toda la emoción necesaria. Y como símbolo supremo de nuestra España, el retrato de nuestro invicto Caudillo presidirá en todas las Escuelas la educación de los futuros ciudadanos.” “En las Escuelas de niñas brillará la feminidad más rotunda, procurando las Maestras, con labores y enseñanzas apropiadas al hogar, dar carácter a sus Escuelas, tendiendo a una contribución práctica a favor de nuestro glorioso Ejército.”

Pedro Alcón, acabat d'estrenar com a director de l'escola Isidre Martí, feia seva la ideologia educativa del règim en una entrevista feta per la revista Vida d'Esplugues l'any 1954. A la pregunta sobre quina era la missió de l'escola, respon: “Se nos define muy claramente la misión de la escuela, indicando que hay que trabajar con la vista puesta, más que en el hoy, en el mañana del niño... con dos objetivos fundamentales, el amor a Dios y el amor a la Patria”.¹⁸

El segon document reflecteix una situació que tampoc era exclusiva dels mestres, perquè afectava la majoria de la població: molts treballadors havien de fer doble jornada per poder mantenir la seva família. Eren els temps del “pluriempleo”. Tanmateix, la carta adreçada a l'Ajuntament per un grup de mestres d'Esplugues és una mostra de les deplorables condicions en les quals es desenvolupava l'educació a Esplugues i als altres pobles del país.

“Los firmantes, maestros y maestras de esta localidad, con el debido respeto, al magnífico Ayuntamiento,

EXPONEN:

“Que las circunstancias actuales en que la subsistencias han adquirido precios fabulosos, el modesto haber de la mayoría de los maestros no basta para poder atender sus necesidades ya que con el sueldo de 362 pesetas y de 435 pts. mensuales que perciben la mayoría de ellos, no hay para poder pagar ni la mas modesta pensión, ni para sostener la más humilde familia”. “La educación de los niños es una de las tareas, más delicadas que requiere una atención muy profunda, constante, y consciente por parte del maestro, el cual, para poder llevarla a término habría de encontrarse libre de preocupaciones económicas. El maestro no tiene tiempo de dedicarse a otros asuntos que le procuren nuevos ingresos, porque la escuela le absorbe la mayor parte del día y si lo intenta, fracasa por la misma razón. Y no precisa alargarse en consideraciones porque son muchas las que podrían aducir los exponentes para argumentar la presente solicitud. Entonces. ¿Cómo ha de resolverse el problema?” “La mayoría de los Ayuntamientos de España, el 90%, lo han resuelto, unos por iniciativa propia y otros instados por los gobernadores de la provincia, considerando en sus presupuestos una subvención por plus de vida cara destinado a sus maestros.” “Por todo lo expuesto a ese magnífico Ayuntamiento, con toda humildad piden para que se haga cargo de tan crítica situación y consigne en su presupuesto la subvención que crea más pertinente, o en su defecto que aumente la cantidad de casa habitación, toda vez que con las 50 pts. que perciben los maestros de esta localidad no hay suficiente, dado el cariz que han tomado los alquileres de las viviendas”.

(Signen: José M. León Ferrer. Alfredo Llusá. José Gras. Salvadora Soler. Pilar Sanromá, Marcelina Mas, Maria Bartomeu, M. del Carmen Ribas. Camilo Anguera).¹⁹

En general, es pot afirmar que, amb el règim franquista, l'Estat es va desentendre de l'educació bàsica i la deixà en mans de les famílies i de l'església. Això representà l'abandonament i el desprestigi de l'ensenyament públic, a favor, particularment, dels col·legis regentats per religiosos.

No va ser fins a l'any 1970 que es produí un canvi significatiu en la dinàmica de la normativa educativa del règim franquista. El desenvolupament econòmic i social del país d'una banda, i les exigències de l'entorn occidental, per l'altra, feren possible l'aprovació de la Ley General de Educación del ministre Villar Palasí. Aquesta llei, encara que no resolgué els greus problemes del país en matèria educativa, suposà un avenç considerable. L'ensenyament es va fer obligatori i gratuït des dels 6 als 14 anys. Catalunya no va ser excepció a aquesta situació d'abandonament educatiu. A mesura que augmentava la immigració i les ciutats satèl·lits, el panorama educatiu en els nuclis desordenats, superpoblats i desarrelats dels extraradis de les grans ciutats era escandalós.

L'educació i les escoles d'Esplugues durant la postguerra

Passada la guerra, el llibre de registre d'alumnes a l'escola Isidre Martí d'Esplugues s'obre de nou amb aquest encapçalament: “Mayo de 1939. Año de la Victoria.”²⁰ Els nens i nenes tornaren a la seva rutina escolar. Alguns canvis encara són recordats pels més grans: la jornada escolar començava amb la hissada de la bandera espanyola mentre els alumnes cantaven l'himne nacional i el “Cara el sol” amb el braç alçat. Les aules tornaren a estar presidides pel crucifix, acompanyat ara, a banda i banda, pels quadres de Franco i José Antonio. S'introduïren festes polítiques, com el dia de la Victòria, el dia del estudiant caïdo i el dia del Caudillo.

Si es fa cas de les actes que recullen els debats i les decisions municipals, s'arriba a la conclusió que tota la preocupació que els ajuntaments republicans havien dedicat a la qüestió educativa, com s'ha vist al capítol anterior, es transformà en silenci i desinterès a partir de l'any 1939. Als plens municipals no se'n parla d'escoles ni d'educació ni de nens, fins l'any 1956, a gaire bé vint anys de l'acabament de la guerra, quan centenars de nens i nenes corrien pels carrers d'Esplugues sense escoles. Aquesta constant d'anar sempre al darrera de les necessitats reals en allò que feia referència a les places escolars pels nens i nenes en edat escolar es perllongarà fins mitjans dels anys 70, com s'anirà veient.

A Esplugues, l'any 1939, continuaven sobrevivint les escoles d'abans de la guerra: l'Escola Graduada de nens, amb 3 aules, i l'Escola Graduada de nenes, també amb 3 aules, a més d'un parvulari, que funcionaven a l'edifici Isidre Martí (oficialment eren anomenades el "Grupo Escolar" o las "Escuelas Nacionales"); l'Escola Nacional unitària de nenes i l'Escola Nacional unitària de nens (així s'anomenaven el que eren les dues aules que funcionaven al barri de La Plana, ocupant els baixos i el primer pis d'una casa del carrer Joan Corrales, núm. 97; l'Escola Nacional mixta (una classe de nens i nenes al carrer Pere Pelegrí, núm. 16, de Can Vidalet i l'Escola Nacional mixta, al carrer Santa Rosa, núm. 36 del barri de Finestrelles. A més, acabada la guerra, tornaren a obrir les portes al Raval de Sant Mateu el parvulari i el col·legi Sant Josep (amb dues aules, per a nenes), regentats per les monges de la Sagrada Família de Natzaret.²¹

Es conserva la relació dels mestres que el mes de febrer de l'any 1939 –"III Año triunfal", com diu el document- estaven exercint la seva docència a Esplugues. La majoria d'ells ja eren mestres abans de la guerra. El director de l'escola de nens de l'edifici Isidre Martí era Josep Gras Basurto. La directora de l'escola de nenes era Salvadora Soler Flors, esposa de Josep Gras. Els mestres de les respectives escoles eren: Alfredo Llusá Boixareu, Trinidad Flaviá Rovira, M. Carmen Rivas Poch, Pilar Sanromá Monseguí i Raimunda Mercadal Puig. Les mestres de les escoles unitàries de nens i de nenes de la Plana eren Manuela Sorribas Castillo (en un document de l'11 de desembre de 1937 s'anomena, a aquesta mestra, com a "mestra d'ensenyament primari de la Generalitat de Catalunya) i Maria Bartomeu Bonet. Finalment, el mestre de l'escola unitària i mixta de Vidalet-Pelegrí era León Ruiz Soriano.²²

Com s'ha dit abans, les escoles i l'educació pràcticament desapareixen de l'ordre del dia dels pleners i de les preocupacions municipals. Aquesta temàtica ni preocupa ni interessa. Com a conseqüència, tot es va degradant a l'ensenyament públic. En una carta adreçada a l'alcalde, l'any 1944, els mestres de l'escola Isidre Martí es queixen: "La escuela hace 12 años que no se ha pintado (és a dir, des dels temps de la República). Se encuentra en estado de abandono."²³ De l'escola de Finestrelles es diu l'any 1947: "La escuela hace mucho tiempo que está sin maestro. Los niños vagan por la calle". El director de l'escola Isidre Martí, Pedro Alcón, malgrat ser una persona adicta al nou règim, es permeté una crítica a la situació escolar en unes declaracions a la revista *Vida d'Esplugues*, a la qual confessa quan se li fa la pregunta sobre el problema escolar: "Respecto a los edificios escolares, nuestro Grupo precisa urgente restauración y adecentamiento en lo exterior e interior... En las barriadas el estado y condiciones de los edificios merecen mayor atención de nuestras autoridades."²⁴

La Junta Local de Primera Enseñanza reconeix, l'any 1955, que l'escola de la Plana està en "estado pésimo" i que "el edificio es ruinoso". De l'escola de Can Vidalet diu que està en "malísimas condicones". De l'escola de Finestrelles afirma està en "muy malas condiciones. Es un piso de poca capacidad."²⁵ Ara bé, davant d'aquesta situació, quan es fa

un recull de les necessitats de les escoles de Finestrelles i de la Plana, s'afirma que cal: "Un cuadro de la Inmaculada Concepción, un cuadro del Caudillo y una bandera".²⁶

Molts anys més tard, l'any 1974, Enric Giner, defensant l'actuació de l'Ajuntament presidit llavors per l'alcalde Josep Català, del qual era secretari, resumia a la Hoja del Lunes, en un titular, la situació escolar d'Esplugues des de l'acabament de la guerra: "Construcciones escolares del Ministerio: 8 aulas en 35 años". I explicava: "El Ministerio de Educación y Ciencia ha construido en la localidad ocho aulas en 35 años. Increíble, si tenemos en cuenta que la población registra un alto porcentaje de inmigración y que, de los 4.000 habitantes de 1939, sobrepasamos hoy los 30.000".²⁷ Les 8 aules esmentades són les que es van construir a l'escola Puig Coca, com es veurà més endavant.

Nens sense escola. Censos escolars

No hi havia prou escoles i feia temps que es veien nens voltant pels carrers a hores escolars. Per aquestes dates les administracions comencen a fer tot un seguit de censos d'escolaritat. Com si no creguessin el que tothom veia, tant servia per justificar la seva inoperància, com per traslladar a les autoritats de l'Estat, veritables responsables del desgavell educatiu, la pressió permanent que rebien per part de les classes treballadores. A la Junta Municipal d'Ensenyament li arribà la consigna del Govern per tal de fer un cens de la població infantil: "Seguidamente dióse lectura a una Circular del Excmo. Sr. Gobernador civil en la que se dan normas para que se adopten las medidas convenientes para conseguir que ningún niño quede fuera de la Escuela y para que la asistencia sea regular y continuada, a fin de que se cumpla el artículo..., que establece la obligación de asistencia a la escuela dentro de la edad escolar. Para que tenga mayor eficacia el cumplimiento, se dispone en la misma que se formule un empadronamiento de los niños y niñas residentes en el término municipal. Se comisiona al Sr. Gras para que haga este censo".²⁸ Josep Gras era mestre i director de l'escola graduada de nens de l'edifici Isidre Martí. Aquesta escola tenia 3 aules. Al mateix edifici hi havia l'escola graduada de nenes, amb 3 aules i un parvulari. La directora era Carme Rivas, des que la seva antecessora en el càrrec, Salvadora Soler, es va jubilar l'any 1945.

Es tenen dades del cens escolar de 1954: "Se da lectura de los datos relativos al censo escolar y capacidad escolar actual de esta Villa, que arrojan las cifras siguientes (el subratllat és nostre):

- **Población escolar de 4 y 5 años (párvulos):** 169

- **Capacidad escolar:** Grupo Escolar: 1 parvulario: 40
Escuela San José: 1 parvulario: 40

Excedente del censo sobre la capacidad: 89

- **Población escolar de 6 a 14 años:** 644

- **Capacidad escolar:** Grupo escolar : 6 clases graduadas: 240
Escuela La Plana: 2 clases unitarias: 80
Escuela de Vidalet-Pelegri: 1 clase mixta: 40
Escuela de Finestrelles: 1 clase mixta: 40
Escuela San José: 2 clases graduadas: 80

Total: 480

Excedente del censo sobre la capacidad: 164²⁹

Així, doncs, segons aquest estudi, el 1954 hi havia al menys 253 nens i nenes en edat escolar que no podien tenir plaça a les escoles d'Esplugues. La realitat era que eren molts més els nens i nenes que es quedaven sense escola. La Junta Local de Instrucción Primaria reconeix l'any 1955, basant-se en un cens escolar que "hay 535 niños y niñas que no van a escuelas de esta localidad."³⁰ Quan Josep Gras es refereix a "capacidad escolar", atribueix a cada una de les aules la capacitat que marcava la llei (que a cada aula podia haver-hi 40 alumnes). Ara bé en moltes de les aules no hi havia espai material per tants alumnes. Aquest era el cas de les escoles-aules de la Plana o Finestrelles. En ocasió d'una visita, el 1957, l'inspector exposa que "en Finestrelles encuentra una matrícula de 24 alumnos y en la escuela de La Plana, 23 alumnos."³¹ En canvi, a l'Escola de Can Vidalet, la matrícula era de 61 alumnes.

Es dona la circumstància que a la Junta Municipal del mateix dia en el qual es presentaven les dades del dèficit de places escolars al poble, molt oportunament, Julio Claramunt presentava la sol·licitud per tal que la Junta donés el vist i plau per poder obrir el seu Col·legi Jaume Balmes, al carrer Àngel Guimerà. Encara que finalment no va ser acceptada, en aquella ocasió, l'autorització d'obertura, una part important dels membres de la Junta varen defensar l'opinió de denegar el vist i plau per a obrir el nou centre "por entender que contando la enseñanza oficial con mayores elementos que la privada para llevar adelante su cometido, lo que debe hacerse es aumentar el censo de población escolar oficial, de forma tal que pueda cubrir todas las necesidades docentes de la localidad."³²

Amb data de març de 1957, es conserva a l'Arxiu Municipal d'Esplugues una "Nota informativa para el Sr. Alcalde", que dona dades d'un altre cens escolar: "Con datos cerrados al día 31 de enero de 1957, el censo escolar de esta Villa asciende a 1514 niños que se descompone así:

de 6 a 14 años: 1.012

de 3 a 6 años: 502

Total: 1.514

Por los datos existentes en el Ayuntamiento llégase a la conclusión de que asisten a escuela 535 niños que se descomponen así:

De 6 a 14 años: 422

De 3 a 6 años: 113

Total: 535

(En estas cifras de asistencia a escuela se cuentan tanto los matriculados en Escuelas Públicas como privadas)

Luego, por tanto, no asisten a escuela 979 niños que se descomponen así:

de 6 a 14 años: 590

De 3 a 6 años: 389

Total: 979"³³

Fora injust afirmar que les autoritats municipals no feien res per solucionar el problema escolar, com es veurà més endavant. Les necessitats, però, eren de tal magnitud, que les tímides solucions que es preniën eren ràpidament superades per la realitat amb el constant augment de població. Deu anys més tard, l'any 1968, es torna a fer un nou cens escolar: "Ante el problema que expuso el Sr. Inspector Julio García Ortega, de

que havia en la localitat i annexos molts nens i nenes compresos en edat escolar que pululaban per les carreres per carecer de escola, la Junta tomà el acord de rogar al Ayuntamiento que se realitzés un cens escolar. El resultat de dit Cens arrojà les següents dades, si bé no poden donar-se com a definitives, però sí molt aproximades.

Cens escolar de 6 a 14 anys: 3.196, de les que estan matriculades en:

- Escoles estatals: 855
- Escoles privades: 789
- Escoles fora de Esplugues: 1214
- Reben ensenyança: 2.859
- No assisten a ningun centre: 130
- Falten contestar: 207

La Junta per unanimitat estima:

1º.- Que verdaferament es de necessitat la construcció d'un Col·legi Nacional en la barriada de Vidalet-Pelegri.

2º Que dit Col·legi Nacional ha de tenir capacitat per albergar per lo menys, vuit aules per nens i altres tantes per nenes i quatre de pàrvuls, así com de les instal·lacions complementaries a los Col·legis Nacionals: comedors, gimnasi, etc.

Que en la barriada de La Plana se precisa el funcionament d'una escola de pàrvuls amb dos aules o unitats...

També se debatí la qüestió que se planteja amb los nens subnormals i que en Molins de Rey funciona un centre docent dedicat a esa classe de nens, que el expressat centre té el caràcter de comarcal.³⁴

1957: Ampliació de l'edifici "Isidre Martí"

L'edifici que l'arquitecte Borrell construí l'any 1910 per a una població de 2.000 habitants continuava sent l'escola d'Esplugues, quan ja la vila ultrapassava els 10.000 habitants. Quan la Junta Local de Instrucció Primària recomana l'any 1956 l'ampliació de l'escola, manifesta: "La escuela no ofrece comodidad alguna para dar clase."³⁵ Per paliar la manca de places escolars, l'Ajuntament havia decidit ampliar la capacitat de les escoles Isidre Martí, aixecant un pis a l'edifici. Aquesta ampliació s'inaugurà el dia 1 d'abril de 1957. Aquesta data era el dia que l'Espanya oficial feia inauguracions, com una forma peculiar de celebrar la victòria de les tropes franquistes, que veurem repetida en diferents ocasions. Quan es va inaugurar aquesta ampliació, l'alcalde ja tenia a les mans l'informe esmentat anteriorment, que li parlava de quasi un miler de nens i nenes sense escola a Esplugues. Les protestes començaven a sentir-se i calia fer promeses encara que trigessin a arribar.

La revista *Vida d'Esplugues* es feia ressò de la festa: "El señor alcalde, Luis Lorenzo, pronunció un discurso inaugural, en el que puso de manifiesto el grave problema escolar que el proceso inmigratorio hace gravitar sobre Esplugas, por lo que esta inauguración es sólo una etapa dentro de los propósitos del Ayuntamiento de ir a una solución total de la cuestión."³⁶ La planta baixa de l'edifici es destinaria a aules per a les nenes (4 aules en total). A la primera planta s'ubicarien dues aules per a pàrvuls ("Se mantienen en un solo piso ambos sexos, si bien con clases separadas, por entender que, dada su corta edad, puede ser permitido"). En aquesta planta, es quedaria sense

utilitzar una aula, en previsió de necessitats futures. A la segona planta, la de nova construcció, s'habilitarien 5 aules per a nens.³⁷ Aquesta planificació d'espais es fa tenint en compte “las necesidades que en materia escolar existen en la Villa, que, sin duda alguna, se incrementarán cuando al disponer de mayor espacio que hasta ahora, pueda llevarse a cabo una eficaz labor de exigencia de que los niños de edad escolar asistan asiduamente a las escuelas...”³⁸ Així es fa constar poc després: “En cuanto a la Escuela del casco de la población manifiesta que... su matrícula asciende en la actualidad a 147 alumnos, con tendencia a aumentar.”³⁹

Al Centre Isidre Martí funcionaven dues escoles, la de nens i la de nenes, amb direccions diferenciades. L'any 1963 es constituí el Grupo Escolar Mixto Isidro Martí, el qual integrà les dues escoles en una sola unitat escolar, sota la direcció única de Pedro Alcón Pallarés, que era ja director de l'escola de nens des del 1953.⁴⁰ Nens i nenes, però, continuarien encara assistint a aules separades. L'any 1963 a l'escola Isidre Martí hi assistien 190 nens, 146 nenes i 110 pàrvuls.⁴¹

L'any 1966 es parlà novament d'ampliació per tal de respondre a la permanent demanda de noves places escolars: “Que la graduada Isidro Martí es necesario ampliarla en dos unidades más, a efectos de desdoblar las clases de niñas y con ello la enseñanza resultaría más eficaz, ya que la matrícula es sumamente numerosa.”⁴² Aquesta nova ampliació es portà a terme a l'estiu del 1967.⁴³ Per aquestes dates es feien evidents dues realitats al conjunt de l'estat: d'una banda, el ressorgiment de l'economia a mesura que diversos factors influïen positivament (els plans d'estabilització i desenvolupament, la progressiva industrialització del país, el turisme europeu, etc.) i, de l'altra, que aquest benestar global no venia acompanyat de mesures de desenvolupament de serveis culturals o socials en uns anys en els quals milions de persones emigraven buscant un futur millor per als seus fills. Així, quan encara estava tendre el guix de la nova ampliació, l'Inspector Julio García Ortega fa la seva observació: “Que en la Escuela Graduada mixta Isidro Martí, precisa que se lleve a término la construcción de un aula destinada a niñas.”⁴⁴

L'Ajuntament recorda que els nens s'han de matricular encara que no hi hagi places

A Esplugues les autoritats municipals constataren amb impotència la demanda de places escolars. En aquells durs temps de lluita per la supervivència i per poder tenir un sostre sota el qual aixoplugar-se (s'està parlant de 1957), no hi havia escoles, però es recordaven sovint les obligacions: “Remarcó finalmente (la inspectora) la necesidad... de inculcar a los padres la obligación que tienen de mandar a sus hijos a la Escuela.”⁴⁵

Uns anys després (1967), continuava el mateix discurs, quan des de la inspecció d'ensenyament es pressionava exigint a l'alcalde que publicqués bans “haciendo saber a los padres la obligación que tienen de matricular a sus hijos en un centro docente, a los cuales se les matriculará aunque no se disponga de plazas. Ello obliga a todos los niños de más de 6 años.”⁴⁶ Al ple del 28 de desembre de 1967 es prenen aquests acords, els quals no tindrien cap efecte pràctic:

“1º.- Promulgar un Bando para que todos los padres de niños comprendidos dentro de la edad escolar procedan a matricularlos, en el caso de que aún no lo hubiesen hecho, en un centro escolar, al objeto de que tan pronto como existan plazas puedan inmediatamente cubrirlas.

2°.- Formar con carácter de urgencia, un censo escolar al objeto de conocer con cifras exactas el volumen total de la población escolar de este Municipio, el número de escolares que asisten a centros de enseñanza y el número de escolares que no tienen plaza en la escuela.

3°.- Acordar la inmediata construcción de un grupo escolar en la barriada Vidalet-Pelegrí y que por la Comisión de Cultura se eleve una propuesta sobre posibles terrenos donde ubicarlo.

4°.- Tan pronto como el Ayuntamiento pudiera disponer de unos terrenos, que por la Comisión de Cultura se estudie la posible instalación de unas construcciones para atender, con carácter de emergencia el máximo número posible de niños de edad escolar”.

L'escola Josefa Puig Coca, 1964

Als anys 60, el fenomen migratori era imparable. De les zones de l'interior i del sud de la península, arribaven onades de famílies buscant a les zones industrials de Catalunya el pa i el futur que no trobaven als seus pobles d'origen. El barri de la Plana, juntament amb el de Can Vidalet, experimentà un fort creixement. Algunes famílies ocuparen com a vivenda les coves existents al barranc del Salt del Pi i d'altres barrancs. L'escola de la Plana, com es diu al capítol corresponent, continuava ubicada, des dels temps de la República, al carrer Manel Riera, núm. 97, a l'altura del carrer Espanya. Era una casa de dos pisos. Els nens tenien la seva aula al pis de dalt, mentre les noies rebien classe a la planta baixa.

Com ja s'ha indicat, a l'abril de 1957 s'inauguraren noves aules a les escoles Isidre Martí, però les necessitats de places escolars eren molt superiors a les noves ofertes. Només uns mesos després, la inspectora declararà davant la Junta Municipal de Ensenyanza que “urge la construcción de un grupo Escolar con su correspondiente Parvulario en el barrio denominado de la Plana, por el crecimiento constante del número de habitantes de esta localidad. Tanto el Concejal de Cultura como el Delegado del Frente de Juventudes manifestaron que el Ayuntamiento, desde hace tiempo, viene interesándose por el asunto cultural de esta barriada y espera el momento oportuno para hacer la adquisición del terreno adecuado, y una vez conseguido, proceder sin demora a la tramitación de las gestiones pertinentes para la obtención de los créditos indispensables para la construcción del referido Grupo Escolar.”⁴⁷

Les observacions de la Inspecció les va repetint la Junta al Consistori: “Que es de verdadera necesidad llegar a la construcción del mencionado Grupo Escolar en la Barriada de la Plana”; i “que las necesidades de esta barriada son de todo punto evidentes y que aún han de acusarse más perentoriamente a medida que vayan aumentando el número de residentes.”⁴⁸ La Junta, a més, fa un càlcul de necessitats: “Que el grupo dicho no debe tener capacidad menor a la de tres grados de niños, otros tantos de niñas y dos clases de párvulos.”⁴⁹ El càlcul responia a les necessitats d'escolarització del barri. Calien 8 aules. Si es calculava una mitjana de 40 alumnes per aula, s'entenia que es necessitaven al voltant de les 320 places escolars. O dit d'una altra forma, més de 300 nens i nenes ja es trobaven pels carrers sense escola. La manca de memòria o d'interès per llegir els acords anteriors va fer que, un any després, la mateixa Junta Municipal de Ensenyanza afirmés que “las necesidades escolares mínimas, por el momento, son de cuatro unidades escolares para la barriada de La Plana” (per a uns 160 alumnes).⁵⁰

Encara passarien, però, 7 llargs anys abans que la barriada de la Plana pogués comptar amb la tantes vegades reclamada escola. Mentrestant, l'any 1959, la Inspecció "hablando de la escuela de niñas de La Plana, hace resaltar la buena labor y sacrificio que ejerce en ella su maestra, Dolores Barceló Escoda, para atender, de una manera digna de todo elogio, a su excesiva matrícula de niñas, en un local que reúne pocas condiciones pedagógicas."⁵¹ Es parlava de 95 nois en una aula i 90 noies en una altra, entre els 4 i els 13 anys. Inimaginable la situació si l'assistència fora habitual. Aquest fet dóna una idea de l'abandó de l'educació per part dels poders públics de la postguerra.⁵²

El dia 1 d'abril de 1964 (el dia que el vell règim recordava la seva victòria), finalment, s'inaugurà l'escola Puig Coca. Aquell curs, 1963-64, hi assistiren a la nova escola 89 nens i 87 nenes. Els comptes, però, sobre nombre d'aules que serien necessàries i que elaborà la Junta Municipal el 1958, ja estaven justificats llavors. Com a conseqüència, quan s'inaugurà oficialment l'escola Puig Coca, el 1964, ja es preveia que seria insuficient per a les noves necessitats de la població. Així ho reconeixia la Junta només dos anys després: "La Escuela Graduada Josefa Puig Coca es insuficiente por tener la matrícula completa, por lo que resulta perentoria su ampliación, debido a las muchas viviendas que se están levantando en aquella zona y que paulatinamente va aumentando."⁵³ Només havien passat dos anys des de la seva inauguració. A l'any següent, el Ministeri d'Educació i Ciència aprovà l'ampliació de l'escola en 4 unitats més.⁵⁴

Per què l'edifici que va ser escola durant molts anys, va portar i porta encara avui, quan ja no funciona com escola, el nom de Puig Coca? La resposta es troba a les actes de la Junta Municipal d'Ensenyament: "El Sr. Alcalde (Luis Lorenzo Sanpedro) propone, que la nueva Agrupación escolar a que se refiere el apartado anterior se denomine Josefa Puig Coca, en agradecimiento del donativo de los solares destinados a levantar viviendas para el Magisterio..."⁵⁵ Efectivament, uns anys abans, el 1956, Jacinto Aragón Amorós va fer donació a l'Ajuntament d'un terreny per a fins escolars, a la memòria de la seva esposa. Aquest fet va ser ressaltat pel cronista de *Vida d'Esplugues*: "El hecho —donar un terreny— es casi inédito en Esplugas, a pesar de las grandes fortunas y cuantiosos terratenientes que aquí han residido, nacido o negociado, y, por ello queremos realzarlo por lo que merece, simboliza y contrasta."⁵⁶

Al *Boletín de Información Municipal*, l'alcalde explicava aquest mateix fet: "Un día no muy lejano, estábamos en nuestro despacho y nos anunciaron una visita. La de un señor que decía venir a hacer un regalo al Ayuntamiento. Nos extrañó ¿por qué no decirlo? pues lo acostumbrado es que vengan a pedir, y le recibimos. Y, efectivamente, se trataba de un hombre de humilde condición que a costa de infinitos esfuerzos había adquirido unos pequeños terrenos y que, en nombre de su ya difunta esposa, los ofrecía al Municipio a título completamente gratuito. Lo aceptamos y pensamos que este rasgo merecía ser perpetuado. ¿Cómo? Dando el nombre de su difunta esposa, Josefa Puig Coca, al primer Grupo Escolar que se inaugurara."⁵⁷

Quedaven endarrere noms de mestres que encara són a la memòria d'alguns veïns, com Camilo Anguera, Francesc Prat, Joan Serra, mestres de nois, i Maria Bartomeu, Joana Martínez i Dolors Barceló, mestres de noies i l'ajudanta Pepita Sánchez, més coneguda com "senyoreta Branera". La primera directora de la nova Escola Graduada fou Dolors Barceló, la darrera mestra de la Plana. Altres mestres d'aquesta primera etapa de l'escola Puig Coca foren: Josefa Saún, Ramona Gabernet, Joan Serra, Josep Morague i Cándido Iglesias.⁵⁸

Durant molts anys, mentre durà la Dictadura, Can Vidalet va ser com la Venta-focs d'Esplugues: creixia desordenadament i amb molt pocs serveis. Un editorial, citat anteriorment, de la revista *Vida d'Esplugues* de l'any 1954 descriu així la barriada: "...La calle principal de la barriada, la que la une a Esplugas (es refereix a la que actualment és coneguda com el carrer Molí), está con tiempo seco intransitable. Para lograrlo los pocos coches que se atreven a pasar por allí, se adentran en un campo particular. Pero el suelo es visiblemente arcilloso y uno se imagina en lo jabonoso en que se debe convertir en cuanto caen cuatro gotas. No hay bordillos ni aceras... Andando, vemos el campo de fútbol construido por los vecinos en una finca alquilada, cuyo equipo titular es el F.C. Vidalet y que por ser la única institución de la barriada tiene un gran ambiente".

"El problema principal es el abandono y ausencia de fiscalización de los servicios municipales, pues al no existir cloacas, no se han preocupado de exigir los correspondientes pozos negros y así muchos evacuan las aguas residuales a las calles. Igualmente, muchas actuales construcciones –la fiebre edificadora es visible– no ofrecen garantías de seguridad, pues sobre vigas de madera carcomida, vimos levantar tres pisos. Tampoco se cumple el mínimo de metros cuadrados por vivienda, y además, se habilitan dentro de los solares, una serie de pasajes y callejones arbitrarios en los que proliferan auténticas barracas de tabique, sin la menor condición higiénica, sanitaria ni moral". "De acción benéfica o asistencial de alguna clase, allí no hay nada de nada, aparte lo que dan a los niños los jesuitas de Sarriá al venir a dar el catecismo."⁵⁹

25 anys més tard, a la mateixa publicació, un article reconeixia que a Can Vidalet, que suposa el 13'5% del territori d'Esplugues, hi vivien 11.738 habitants, que suposava el 48'1% de la població total. El barri ha canviat molt: "Y quien recuerda, hace ya algunos años, cómo se veían subir las paredes de los edificios, en días festivos, en solares comprados a plazos, ladrillo a ladrillo, piso a piso, por los mismos vecinos que hoy los habitan, podrán comprender bien cómo y cuánto puede querer esta gente a su barriada, campo regado por sudores de varias generaciones, que han compartido a la vez, la dura lucha por el cobijo". Tanmateix, les infraestructures escolars eren quasi les mateixes que varies dècades abans: "No se pueden beneficiar todos los niños en edad escolar, residentes en Can Vidalet, de la enseñanza oficial, puesto que las plazas están limitadas, si bien hay dos grupos escolares en perspectiva, de inmediata construcción, que solucionará en fecha próxima el problema, aunque actualmente se pueden ver muchos chiquillos correteando a horas de clase, por las calles, a falta de plaza escolar al efecto. Existen, sin embargo, plazas suficientes si contamos con la enseñanza privada, pero desde luego es inasequible a los modestos bolsillos de los trabajadores."⁶⁰

Els tràngols pels quals hagué de passar el barri, abans de tenir el nombre d'escoles públiques necessàries en funció de la seva població, resulten il·lustratius del que passava a la resta del país i particularment als suburbis de les grans ciutats, com a conseqüència de l'abandonament per part dels poders públics i l'especulació de tota mena que patien els habitants. No solament no hi havia prou escoles, sinó que l'única escola pública (una aula mixta) estava en condicions lamentables. En la reunió de la Junta Local d'Instrucció Primària del 20 de novembre de 1949 s'acordà demanar a l'Ajuntament "poner el local escuela de la barriada Vidalet-Pelegrí en buenas

condiciones higiénicas”. El mateix article citat anteriorment manifestava: “En cuanto a la escuela, da una triste impresión de abandono y de pobreza. No es de esta escuela de donde saldrán las nuevas generaciones que todos soñamos.”⁶¹

L'any 1957, l'Inspector d'ensenyament primari gira visita a les escoles d'Esplugues (Isidre Martí, la Plana, Finestrelles i Can Vidalet). Només dóna compte que “en Can Vidalet tomó posesión de la escuela Pilar Llerena Lluna, con una matrícula de 61 alumnos.”⁶² Ni l'Inspector ni la Junta Municipal d'Ensenyament paren l'atenció en que els nens i nenes (l'aula-escola era mixta) no hi cabien, ni per descomptat es varen fixar en la quantitat de nens i nenes que vagaven pels carrers, ja que no podien anar a l'escola per manca de places. Tanmateix, la mestra Pilar Llerena fa una anotació al Llibre de matrícula per deixar constància de la seva protesta davant el nombre d'alumnes i les pèssimes condicions en les quals havia d'exercir la seva funció docent. “Escuela de Vidalet-Pelegrí Matrícula del curso 1957-1958

Notas:

- 1°. Según la Ley vigente de 1945, toda escuela mixta de matrícula superior a 30 debe desdoblarse, convirtiéndose en escuela de niñas y creándose una de niños.
- 2°. Existe, además, una relación de aspirantes, por no admitir el local mayor matrícula.
- 3°. Para los 50 matriculados sólo hay 18 mesas bipersonales, una de ellas inservible...”⁶³

Dos anys després, el 1959, s'accepta “la necesidad de construir escuelas en la barriada de Vidalet, dado el excesivo censo escolar que en ella existe.”⁶⁴ Es calcula que las necessitats en aquesta data requereixen un mínim de 4 aules.⁶⁵ Pocs mesos després un altre Inspector parla de construir a Can Vidalet dues escoles unitàries, “una para niños y otra para niñas de seis a ocho años, y matricularlos, a partir de esta edad, en las Escuelas de la Plana”⁶⁶ (les escoles de la Plana no s'inaugurarien, però, fins al 1964). Així, durant anys, cada visita d'inspector servia per recordar la mancança de places escolars. Però no s'hi posava cap remei o es llençaven pilotes fora: “Continua hablando de construcciones escolares y manifiesta que en Vidalet-Pelegrí es conveniente construir también un grupo escolar, y, a indicación del Sr. Alcalde, éste dice que esto podría realizarse de común acuerdo con el Ayuntamiento vecino de Hospitalet por ser una barriada que interesa a ambas partes de población.”⁶⁷

El 1963, en ocasió d'una nova visita de la inspecció educativa, es compten 82 alumnes. “Referente a esta escuela, dice que hay una necesidad apremiante de que sea ampliada por el exceso de matrícula y por la numerosa población escolar que no puede recibir enseñanza por falta de locales.”⁶⁸ El Ple de l'Ajuntament es fa ressò del problema de l'escolarització de nens i nenes a Can Vidalet: “El Concejal, Sr. Alcón (el qual era el director de l'escola Isidre Martí) expone la urgente necesidad de construir en la Barriada algunas aulas o unidades escolares, como único medio de paliar, aunque sea en parte, la situación grandemente deficitaria que en este orden existe en la Barriada dicha y propone que tal construcción se realice en los terrenos municipales que constituyen el resto de la propiedad no edificada para Escuela actualmente existente...”⁶⁹

Any rere any es van repetint les mateixes constatacions de manca de places escolars i les mateixes propostes de creació d'escoles. Les propostes, però, eren tan inconsistents, que fa pensar en la miopia dels responsables polítics d'aquells temps: “Esta Junta toma el acuerdo de que pase a la Corporación Municipal a efectos de que se inicien por la misma los trámites pertinentes para que puedan ponerse en funcionamiento las nuevas escuelas al iniciarse el curso; todo ello en vista de la apremiante necesi-

dad de aminorar el número de niños y niñas que no pueden asistir a escuelas por carencia de ellas”. I per disminuir aquest nombre de nens i nenes sense escola es proposa “la creació de dos escoles unitàries de nens, una de nenes i conversió de la Escola mixta existent en unitària de nenes, totes elles en el barri denominat Vidalet-Pelegrí, de este término municipal.”⁷⁰ El curs 1966-67, al carrer Ricard Güell, s’obriren 2 escoles unitàries de nens i dues de nenes. L’Ajuntament reconeix: “Sabemos que esta obra no ha cubierto totalmente las necesidades escolares y sí solamente en parte.”⁷¹

Crida l’atenció el fet que l’any 1967, un any després que l’Ajuntament reconegués la situació escolar del barri, arribés al Ple del Consistori una proposta de construcció de noves escoles al poble, en funció de les necessitats reals de l’alumnat, per part de la Comissió Municipal de Cultura, aprofitant una oferta de col·laboració de la Diputació de Barcelona. Doncs bé, en aquesta proposta no hi figura cap escola al barri de Can Vidalet: “Asuntos de la comisión de cultura. Informe sobre construcción de nuevas escuelas. Es visto el escrito circular fechado el día 7 del corriente febrero, que cursa el servicio de Cooperación Provincial de la Excm. Diputación Provincial de Barcelona, interesando un estado de necesidades escolares, de esta población con vistas a estudiar a darles soluciones a través de la susodicha obra de cooperación. El Pleno acuerda:

- a. Un grupo escolar capaz para 16 unidades escolares (8 de niños y 8 de niñas) a emplazar en la zona derecha bajando de la avenida José Antonio (Carretera de Cornellá a Fogás de Tordera), zona que está acusando acaso el más alto índice de crecimiento de población de esta Villa.
- b. Ampliar en 4 unidades escolares (2 de niños y 2 de niñas) al actual grupo Josefa Puig Coca, además de crear en el mismo grupo un parvulario.
- c. Ampliar en dos unidades escolares, ambos de niñas, al actual Grupo Isidro Martí.
- d. Dotar el barri de Finestrelles de una unidad de niños, convirtiendo la actual escuela mixta en dicho barri existente en una unidad de niñas.”⁷²

Tanmateix, aquest mateix any de 1967, l’escola mixta de Can Vidalet, es declarà Escola Graduada i s’ampliaren les seves instal·lacions fins a 4 aules. Ara deixaria d’anomenar-se Vidalet-Pelegrí” El seu nou nom seria el de “Santa Teresa”. Estava ubicada al carrer Pere Pelegrí, núm. 16, cantonada amb el carrer Molí. La seva primera directora fou Teresa Xibellé Cisa.⁷³ Les noves aules s’ompliren ràpidament d’alumnes. A l’arxiu d’Esplugues es conserva la relació dels primers mestres i dels primers alumnes de la nova escola graduada: les mestres Juana Vallejo i Juana Maria Asiain, que tenien 53 i 68 alumnes, respectivament, i els mestres José Cunchillos i J. Gracia, amb 47 i 59 nens respectivament.⁷⁴ Resultava, però, que les ofertes de places escolars sempre anaven per darrere de les necessitats de la població. A corre-cuita, l’Ajuntament va haver d’instal·lar un prefabricat (barracons) amb 4 aules.⁷⁵ I la població no parava d’augmentar. Així ho manifestava l’inspector Julio García Ortega: “Que donde el problema es más acuciante es en la barriada Vidalet-Pelegrí, que si bien al ponerse en funcionamiento la graduada actual, sustituyendo a la escuela mixta que únicamente funcionaba, aminoró en parte el problema, pero que él personalmente ha podido comprobar en sus recientes visitas giradas estos días que el problema persiste y que para resolverlo propone que se inicie el expediente solicitando la construcción de un Colegio Nacional, por lo menos de 16 aulas o unidades.”⁷⁶ Per primera vegada es parlava d’una escola com cal per al barri de Can Vidalet. Tampoc n’hi hauria prou amb una escola, com es va comprovar uns anys més tard, quan hi va haver al barri 5 escoles públiques, 3 de doble línia i 2 d’una sola línia.

L'escola Vicenta Vives i, sobretot l'escola Matilde Orduña serien les primeres escoles amb cara i ulls de Can Vidalet. Ara bé, com es veurà més endavant, no va ser fins al 1975 que s'obriren les noves escoles. Entre tant, les denúncies sobre la manca d'escoles i el nombre de nens i nenes sense escolaritzar eren constants. Es feia evident la incapacitat de l'Ajuntament per reclamar el que es valorava com una imperiosa necessitat i el desinterès de l'Estat per a donar resposta a aquestes demandes. "Vista la Circular del Gobierno Civil de Barcelona de 11 de marzo de 1968, en la que se da instrucciones relativas a la confección del Plan de Construcciones Escolares para 1969, y atendiendo a la suma necesidad de que se prevea la edificación de un Grupo Escolar en la zona Vidalet-Pelegrí en la que se refleja una gran falta de puestos escolares, lo cual motiva la existencia de más de 200 niños sin escolarizar en dicha zona.... y ante el problema que expuso el Sr. Inspector Julio García Ortega, de que había en la localidad y anexas muchos niños y niñas comprendidos en edad escolar que pululaban por las calles por carecer de escuela..."⁷⁷ "El Sr. Alcón (director de l'escola Isidre Martí i regidor de l'Ajuntament) insiste en que debería resolverse urgentemente (el tema de les escoles a Can Vidalet) ya que todos los días se le personan padres en solicitud de ingreso para sus hijos en la Escuela que regenta, ya que no pueden ser admitidos por ser insuficientes las existentes en aquella zona."⁷⁸ El mateix Alcón es queixà el mes d'octubre de 1969 "que se faciliten pupitres, ya que hay niños que carecen de asientos."⁷⁹

Les escoles privades a Esplugues

Com a conseqüència de la despreocupació, per part dels poders públics, de les seves responsabilitats en matèria d'educació, hi havia molta més demanda que oferta de places escolars, particularment a les àrees de forta pressió immigratòria, com va ser el cas del cinturó industrial de Barcelona. Les escoles privades ompliren el buit que deixava l'Estat. S'ha de fer un reconeixement social del paper que, en general, jugaren els responsables i els mestres de moltes d'aquestes escoles. No podien oferir uns edificis ni serveis adients a la tasca educativa. Tampoc podia ser un servei gratuït. El nombre d'alumnes era, en general, excessiu. La seva dedicació, però, fou apreciada per una part important de la població. La lenta i no sempre justificada burocràcia estatal ocasionà que, sovint, aquests centres haguessin de començar a exercir la seva funció sense tenir tots els papers en regla.

Del Col·legi "Sant Josep" a l'escola "Natzaret"

Poc temps després de la guerra, tornaren al Raval d'Esplugues les religioses Filles de la Sagrada Família de Natzaret i tornaren a obrir el vell col·legi. Ara bé, la precarietat de les condicions en les quals tenia lloc l'ensenyament públic i sovint encara més a l'ensenyament privat, es donà també al col·legi de les monges. A més de la manca de recursos pedagògics per poder ensenyar, era freqüent a les escoles religioses i privades, que les persones que exercien com a mestres no tinguessin la formació necessària. La normativa demanava que hi hagués un director amb titulació. Això feia que algunes vegades el director legal d'una escola no coincidís amb la direcció real del centre escolar. Fins i tot passava que el director o directora legal estigués vivint lluny del centre i només hi acudís quan la Inspecció anunciava la seva visita. La Inspecció coneixia la si-

tuació d'irregularitat, però la tolerava i, fins i tot, l'excusava. "Refiriéndose a las escuelas privadas religiosas de San José, indica que están carentes de personal titular, pero que el próximo curso dispondrán de tres maestras titulares."⁸⁰ Això passava el curs 1958-59. Les coses, però, no milloraren com es va prometre. "Se refiere a continuación a la visita de inspección que acaba de girar a las Escuelas de la población, indicando su satisfacción por el buen funcionamiento de todas ellas, tanto las nacionales como las privadas, con la salvedad de que las escuelas llamadas de San José (niñas), carecen del personal titular necesario."⁸¹ Encara ben avançat el curs 1962-63 continuaven les irregularitats: "Refiriéndose luego al Colegio San José puso de manifiesto que ha encontrado cierta anomalía en lo que afecta a personal titular del mencionado centro..."⁸² Poc després ja es va poder declarar: "En el referido Colegio la dirección está ahora a cargo de una religiosa titular y además también ejerce una señorita titulada."⁸³

Arran de la construcció de l'autopista, el 1968, desaparegué el barri del Raval i amb ell el vell Col·legi Sant Josep, de tan llarga tradició a Esplugues des de la seva fundació per Elvira Jover el 1910. Les religioses decidiren edificar el que és actualment el col·legi Natzaret, un nou edifici alarrer Milà i Pi. Abans, mentre es construïa la nova escola, s'instal·laren temporalment a unes torres del Carrer Eduard Toldrà. El nou edifici va ser fet pensant en doblar la quantitat d'alumnes que llavors tenia l'escola: 200. També el col·legi Natzaret fou testimoni del gran creixement demogràfic d'Esplugues. El dia 8 de setembre de 1969 s'inaugurà el col·legi Nazareth.⁸⁴ La primera directora d'aquesta fase fou Araceli Sanjuán Resquera. S'impartia parvulari, ensenyament primari i batxillerat. El batxillerat funcionava oficialment com a institut filial núm. 2 de l'institut Joan Boscà de Barcelona. D'aquesta manera, el professorat estava pagat per l'Estat i els preus de l'escolaritat pogueren ser més assequibles.

L'escola Utmar

L'any 1967, l'inspector denuncià la Junta Municipal, "que en sus visitas ha encontrado funcionando una escuela en la calle Hierbabuena s.n., la cual es completamente clandestina, ya que no ha recabado ninguna autorización"⁸⁵ És probable que s'estigués referint a l'escola que posteriorment es va regularitzar i seria l'escola Utmar, la qual té avui la seu al carrer Molí. El seu nom, Utmar, correspon a qui varen ser els seus fundadors: Francisco Utrilla Garrido i Pedro Martínez Vélez.⁸⁶ Ha estat, però, Francisco Utrilla qui va portar la responsabilitat del centre durant tots aquests anys, ja que Pedro Martínez ho va deixar pocs mesos després de començar.

Amb una aula de parvulari i quatre de primària s'inaugurà l'escola Utmar al carrer Hierbabuena, núm. 20, el mes de setembre de 1967. Eren molt pocs els alumnes (uns 15), però molta la il·lusió que hi dipositaren els mestres i els pares. Primer per necessitat i després per convicció i regulació, l'escola ha estat sempre mixta, convivint i coeducant-se nois i noies amb tota normalitat. L'alumnat va anar augmentant any rere any. La promulgació de la Llei general d'educació, de Villar Palasí, el 1970, obligava els centres educatius a oferir tots els 8 graus de què constava l'EGB. L'escola hagué d'adequar-se i conegué la seva primera ampliació, ocupant l'edifici que acabava de construir-se tot just enfront de l'anterior, al mateix carrer Hierbabuena. De mica en mica, l'escola Utmar va ser un referent a la barriada de Can Vidalet, mentre les cases anaven creixent al seu voltant. Les escoles públiques encara trigarien en veure la llum al barri.

L'escola parroquial San Antonio

L'any 1964, l'inspector informà la Junta d'Instrucció Primària que “se han aprobado en régimen de Patronato las Escuelas Parroquiales.”⁸⁷ Efectivament, el curs següent, 1965-66, es posà en marxa al barri de Can Vidalet l'escola parroquial San Antonio. De fet, era un local prefabricat (barracó), utilitzat com a església per al barri. Estava ubicat al carrer Molí, enfront del parc de Can Vidalet, on més tard uns altres barracons serien utilitzats com a escola de nens i posteriorment escola d'adults. El local servia per celebrar missa els diumenges i per oficiar funerals. Les mestres recorden que quan s'havia de celebrar algun funeral a hores de classe deixaven lliure el local mentre durava la cerimònia. Una simple cortina dividia l'espai i separava les dues aules que regentaven dues mestres: Elòdia Alcón, filla de Pere Alcón, el director de l'escola Isidre Martí i Encarnació Sanz. Era una escola mixta i arribaren a escolaritzar 60 alumnes a cada aula. Això dóna idea de la precarietat en la qual es desenvolupava l'ensenyament. Aquesta escola funcionà en règim de patronat, sota els auspicis del bisbat de Barcelona. Com s'explicarà en parlar de l'escola Mireia, aquest sistema de concert escolar permetia a institucions religioses i privades ser titulars d'escoles, podent triar el professorat entre els mestres de les escoles públiques. La institució privada feia els contractes i pagava l'Estat. Les mestres que hi treballaven no recorden cap supervisió del bisbat. L'escola parroquial San Antonio, gràcies a la dedicació professional de les seves mestres, va perdurar fins a l'obertura de l'escola Vicenta Vives, el 1974.

L'escola Garbí d'Esplugues

A partir de l'any 1965 s'instal·laren al terme municipal d'Esplugues alguns centres educatius amb infraestructures, personal docent i oferta de serveis educatius d'una qualitat ben diferent a la que era habitual. La majoria d'aquests centres provenia de Barcelona, tenien tradició pedagògica i aprofitaven les ofertes de terrenys més amples i econòmics a les portes de la gran ciutat. Els orígens barcelonins –tant de les institucions com d'una part significativa de l'alumnat– podrien ser l'explicació de per què aquests centres no acabaren d'integrar-se en la vida de la ciutat que els acollí. Fins a èpoques recents, la gran majoria del seu alumnat provenia de Barcelona. El primer centre d'aquestes característiques fou l'escola Garbí, situada al carrer Sant Mateu. Posteriorment vindrien el Col·legi Alemany de Barcelona, l'American School of Barcelona i l'escola Isabel de Villena.

L'inspirador i l'ànima de l'escola Garbí fou Pere Vergés, el qual dirigí, des del gener de 1922, l'Escola del Mar de l'Ajuntament de Barcelona. Pere Vergés és un dels pedagogs que, vinculat al moviment de renovació pedagògica, introduí a Catalunya les idees i les pràctiques pròpies de l'escola nova. L'edifici de l'Escola del Mar desaparegué, víctima dels bombardeigs de l'aviació franquista, una nit de gener de 1938. L'Ajuntament de Barcelona volgué conservar la memòria i la realitat d'aquella institució educativa i va refer, ara al barri d'Horta-Guinardó, carrer Gènova, núm. 12, una escola amb el mateix nom que tenia quan la dirigí Pere Vergés: Escola del Mar. En plena dictadura del general Franco, Robert Vergés, fill de Pere Vergés, i un grup de mestres, pares, antics alumnes i simpatitzants de l'Escola del Mar, impulsaren una escola que continués la tradició pedagògica de la qual havien gaudit en aquells anys llunyans.

L'escola Garbí d'Esplugues fou inaugurada el mes d'octubre de 1965. L'edifici fou projectat pels arquitectes Josep M. Martorell i Oriol Bohigas. Pertany a la Fundació Escoles Garbí, una entitat privada que manifesta inspirar-se "en els principis educacionals, científics, culturals i cívics de Pere Vergés". Els seus inicis foren saludats per la revista *Vida d'Esplugues*: "GARBÍ. Un nuevo colegio en Esplugues". "Esplugues cuenta desde el pasado día 2 de octubre con una institución cultural de primer orden: la escuela Garbí, que IPESA ha inaugurado en la Villa."⁸⁸ L'escola Garbí oferí i segueix oferint educació infantil, primària i batxillerat. A l'actualitat compta amb més de 700 alumnes. La proporció d'alumnes residents a Esplugues ha anat augmentant progressivament, ultrapassant avui el 30% de l'alumnat.

L'Acadèmia Jaume Balmes

S'ha esmentat l'escola Balmes, propietat de Julio Claramunt, la qual durant molts anys proporcionà ensenyament al carrer Àngel Guimerà, núm. 30. Don Julio, com era conegut entre els seus alumnes, havia treballat com a mestre al Col·legi Sant Miquel de Barcelona i era apreciat, entre la gent del poble amb fills estudiants, per fer classes particulars, amb notable satisfacció, als nois i noies que preparaven exàmens de batxillerat o que volien reforçar els seus aprenentatges. En aquells anys era freqüent que s'estudiessin els programes propis d'un curs com cadascun podia (en centres privats o acadèmies o al mateix domicili) i que els estudiants es presentessin als exàmens corresponents per "alumnes lliures", als instituts públics a les convocatòries de juny o setembre.

Finalment, el setembre de 1954, Julio Claramunt va obrir la seva escola-acadèmia al carrer Àngel Guimerà en un local llogat a Joan Brillas. Malgrat l'espai reduït, l'escola tingué una bona acceptació entre les famílies del barri Centre. Allà rebien escola en dues aules unitàries els nois i les noies, separats, i els pàrvuls ocupaven un tercer espai. Claramunt donava molta importància al control dels alumnes, l'avaluació permanent dels aprenentatges i la informació als pares. Dos anys més tard, el 1956, Claramunt amplia la seva oferta en un altre local, propietat de la família Musté, per als alumnes que volien estudiar Batxillerat. La manca d'espais adients i d'alumnat motivà el tancament de l'acadèmia a finals dels anys setanta.⁸⁹

Altres escoles privades

Malauradament, de moltes escoles privades que desenvoluparen la seva tasca a Esplugues durant aquests anys de postguerra, no tenim més constància documental que la que fa referència a les dificultats inicials de caire burocràtic per les quals hagueren de passar. També és cert que alguns centres privats no reunien les garanties adients, tant pel que respecta a les condicions d'espai i higièniques com professionals. El curs 1943-1944 inicià les classes el Liceo Escolar, dirigit per Agustí Comenges. Aquesta escola funcionà al primer pis del Centro Cultural (L'Avenç). Poc després es traslladà a l'edifici de l'actual avinguda Isidre Martí, propietat de Ramon Maynadé, on anteriorment havia estat la Institución Benéfica de Auxilio Social. A la mort d'Agustí Comenges, l'escola fou dirigida per la seva vídua, Herminia Alguacil. L'any 1949 la Junta municipal de Enseñanza reconeix que: "El titulado Liceo Escolar no lo regenta

Herminia Alguacil, sino un señor de quien esta Junta no posee ningún dato oficial, que justifique su derecho a dirigir tal Colegio”⁹⁰(possiblement, es refereix a Bartomeu Ribot, esmentat per *l'Abans*).⁹¹

L'any 1950 la mateixa Junta constata com van proliferant noves escoles sense control: “Se acordó remitir una comunicació al que se titula Director de Estudios Fielia en el sentido que esta Junta vería con complacencia que presentase la correspondiente prueba de que está autorizado para regir un Colegio de Primera Enseñanza en esta localidad”. A la mateixa sessió es diu: “La Srta. Mir manifestó que también había además del caso que se debatía, otro”. Ja s'ha dit amb anterioritat els dubtes existents entorn al propietari i ànima de l'Acadèmia Jaume Balmes: “El Sr. Presidente quedó comisionado para llamar a D. Julio Claramunt para que exponga su situación legal para dedicarse a la enseñanza primaria.”⁹²

L'any 1962, Jaume Fábregas Camí presentà una instància a la Junta per tal de poder obrir una escola privada de Primera Ensenyança al carrer Emili Juncadella. Reconeix que ja està funcionant sense autorització. Es tractava de l'escola Jaifa, la qual funcionà durant molts anys com a escola primària. L'ànima d'aquesta escola fou sens dubte, Gonzalo Rodríguez, el qual continuà el seu magisteri, fins a la jubilació, a l'escola Gras Soler. Anys més tard, l'escola Jaifa es transformaria en escola-bressol.

El 1964, Julio Claramunt, que passà a formar part del Consell Local d'Ensenyament Primari, denuncià a la Junta, que al carrer Lleialtat, núm. 8, de la barriada de Can Clota, funcionava una “escola clandestina” (es tractava de la Academia Lealtad, de Maria Alé Doñate). La Junta Municipal començava a ser conscient de l'existència de nens i nenes sense escola, per manca de places a les escoles públiques, i de la proliferació d'escoles clandestines, locals inadequats i alguns mestres sense titulació. Es feia la vista grossa, perquè sempre era millor que els nens estiguessin sota control que corrent pel carrer. Així, el mateix any 1964, Adela López sol·licità autorització a la Junta Municipal per poder instal·lar una escola privada al carrer Maladeta, núm. 1. S'aprovà informar favorablement “por la carencia de centros de enseñanza en la Zona que tiene que funcionar.”⁹³ La Junta sabia que l'esmentada escola, que es diria Colegio Unión, funcionaria sense el permís corresponent del Ministeri d'Educació. La mateixa senyora obrirà, dos anys més tard, un altre “local-escuela” al carrer Hortènsia, núm. 16 de Can Vidalet⁹⁴, el qual era de fet una ampliació del primer. Aquest nou centre es diria Cultural-Unión. Sembla que qui dirigia aquesta escola era oficialment Delfina Rodríguez López. Més que d'altres requisits, la Junta semblava donar la importància màxima al fet que estiguessin separats nens i nenes: “Se le advierte que bajo ningún concepto está permitida la coeducación”⁹⁵

L'any 1967, Diego Serrano Egea va obrir una escola, San León Magno, al carrer Oriol, núm. 7 de Can Clota. En iniciar-se el curs, no tenia encara els permisos necessaris.⁹⁶ San León Magno va funcionar fins a mitjan anys 70. Els locals del carrer Oriol varen ser ocupats durant un curs per alumnes de l'escola Utmar. Un any després, el 1968, obrien les seves portes l'escola-parvulari Myrian, al carrer Sant Francesc Xavier, 22, fundada per Maria Àngels Ezcurra Irastorza⁹⁷ i l'escola Numancia, al carrer Cedres, 21, regentada per Araceli Delgado Tejero.⁹⁸ A la Junta d'Ensenyament del començament d'aquell mateix curs, Julio Claramunt, director de l'Acadèmia Balmes, “se interesa por el anuncio que se ha instalado en la Urbanización la Esmeralda (al barrio del Gall), el que hace referencia a la próxima apertura de una escuela privada... El Señor Bofarull dice que desconoce por completo lo de la Escuela de la Esmeralda pero sí que

giró visita al local en que se anuncia la instalación de la Academia de Estudios Profesionales y que dicho local, no reúne ni las mínimas condiciones de sanidad que se requieren al fin que se quiere destinar y que, en consecuencia informó desfavorablemente”.

L'any 1969 s'inaugurà un altre centre privat, la Institució Escolar Montserrat –anteriorment s'havia anomenat Goya-, propietat de José Fernández Ramos. Aquest Centre també començà a impartir les seves classes sense tenir els papers en regla: “Puesto en conocimiento de esta Junta el funcionamiento de una escuela en la C. Quintana, 16, sin que se haya realizado por la persona interesada gestión alguna para legalizar su funcionamiento, la Junta por unanimidad acuerda que el mencionado centro sea clausurado.”⁹⁹ Malgrat aquest advertiment, l'escola obrí les seves portes. El mes d'octubre la Junta Municipal d'Ensenyament Primari es pronuncià novament: “En lo referente a la escuela que funciona clandestinamente en la calle Quintana, 16, de la que se dio cuenta en la reunión anterior, esta Junta acuerda nuevamente que sea clausurada. El Sr. Inspector de sanidad, manifiesta que realizó una visita de inspección a la citada finca urbana, pero referido sólo y únicamente que la hiciera refiriéndose a inmueble y se encontró que en una de sus plantas funcionaba una escuela sin condiciones sanitarias y con personal no titulado.”¹⁰⁰ La Institució Montserrat no tancà. Va regularitzar més tard la seva situació i continuà la seva tasca fins a finalitzar el curs 1999-2000. Hagué de tancar les seves portes per manca d'alumnat.

Pasqual Juan dedicà un article a recordar el 25è aniversari de l'escola Montserrat, a la Revista *Vida d'Esplugues*. Ell afirma que l'escola fou fundada el setembre de 1970 per Juan Sánchez Linares i que el 1976 passà a ser propietat de Josep Valls Bahí. Amb la seva amenitat característica repassa les successives ampliacions que tingué l'escola: començà al carrer Carme, 16, seguí amb els locals del carrer Quintana, 47, amb els del carrer Quintana, 70, més tard a l'edifici La Sardana i finalment, al carrer Manel Riera, 54. Recorda alguns dels molts professors que dedicaren anys a ensenyar en aquesta escola: Jesús Amat García, el qual exercia llavors com a director, Eulàlia Capell, José Beatriz Motos. I menciona amb particular interès la responsable de secretaria, Merche Domínguez. Molts ciutadans d'Esplugues s'educaren a les aules de l'escola Montserrat.¹⁰¹

També tingué problemes amb la inspecció municipal de Sanitat, l'escola Menéndez Pidal, al carrer Molí, 88, del barri de Can Vidalet, dirigida per Adolfo Villarzán Povedano i Àngel Edo. En promulgar-se la Llei general d'educació de 1970, per tal de tenir les 8 unitats d'EGB, aquesta escola s'ajuntà amb l'escola Cultural-Unión d'Adela López. La nova agrupació pedagògica es digué Unión Menéndez Pidal.

Per concloure aquest recull documental de les escoles privades que prestaren els seus serveis a Esplugues, aportem dos informacions que creiem d'interès perquè reflecteix tant el descontrol existent per part de les autoritats educatives, com la rivalitat entre institucions. El primer document correspon a les actes de la Junta Municipal d'Ensenyament: “En ruegos y preguntas, el Sr. Cura Párroco da conocimiento a la Junta que en la barriada de Vidalet-Pelegri hay un señor que se dedica a dar clases sin autorización alguna, pero lo grave del caso es que el local no reúne condiciones higiénicas y que el citado señor, según se dice, padece tuberculosis...”¹⁰² El segon correspon a la revista *Vida d'Esplugues*. Començat el curs 1954-1955, es publicà una entrevista feta a qui era director de l'escola Isidre Martí i regidor de l'ajuntament, Pere Alcón. Alcón defensava l'ensenyament públic. Tanmateix, podem afirmar que la desídia de l'Administració cap a l'escola pública feia que les afirmacions d'Alcón fossin més un desig que una realitat. “¿Existe paralelismo o antinomia entre la escuela oficial y la escuela

privada?” “Existe distanciament entre una y otra debido a que la escuela oficial se desenvuelve en la órbita de realidades en que se mueven los intereses y afanes del niño, mientras que la privada desarrolla una instrucción rutinaria y bastante ficticia ya que debido a su base comercial necesita trabajar mucho de cara a la “galería”. La supuesta superioridad pedagógica de la escuela privada es un concepto que queda siempre por demostrar.¹⁰³

ESCOLES I ALUMNES A ESPLUGUES EL 1964¹⁰⁴:

Escoles públiques:

Isidre Martí:190 nens, 146 nenes i 110 pàrvuls
 Puig Coca:89 nens, 87 nenes
 Vidalet-Pelegrí (escola mixta):82 alumnes
 Finestrelles (escola mixta):31 alumnes

Escoles privades:

Sant Josep:50 nenes i 55 pàrvuls
 Jaifa:25 nens, 18 nenes y 31 pàrvuls
 Acadèmia Balmes:3 nens, 30 nenes i 55 pàrvuls

ESCOLES A ESPLUGUES EL 1969:

Escoles públiques:

Isidre Martí
 Puig Coca
 Vidalet-Pelegrí
 Finestrelles

Escoles privades:

Lealtad
 Jaifa
 Balmes
 Sant Josep
 Cultural Unió
 San León Magno
 Utmar
 Myrian
 Montserrat
 Numancia

L'any 1969, el regidor de Cultura, Enrique Ullod, reconeixia que a les escoles públiques estaven matriculats 1.294 alumnes. A les escoles privades, en canvi, hi havia 1.667 alumnes.¹⁰⁵

Alguns mestres de la postguerra a Esplugues

Seria llarg i feixuc fer esment de tots els mestres i les mestres i dels directors que exerciren a Esplugues després de la Guerra Civil. De fet se n'ha parlat al llarg d'aquest capítol. D'entre tots ells es vol fer aquí una breu referència als que, posteriorment, donaren nom a algun centre escolar. Aquest és el cas del matrimoni Josep Gras i Salvadora Soler, en memòria dels quals es donà nom a l'escola Gras Soler, situada al carrer Baronessa de Maldà i Vicenta Vives, el nom de la qual correspon a l'escola Vicenta Vives, avui Escola Oficial d'Idiomes

Josep Gras i Salvadora Soler

Encara que es parli d'ells com a mestres de la postguerra, tots dos varen arribar a Esplugues durant la República i exerciren els últims anys d'aquesta, els difícils anys de la guerra i fins que es varen jubilar a la postguerra. Els avis i àvies d'Esplugues, que

anaven a l'escola Isidre Martí durant aquests anys, encara parlen del mestre Gras i de la senyoreta Soler. Els dos mestres, a més de ser matrimoni, eren els directors de l'escola graduada de nens i de l'escola graduada de nenes, respectivament.

Josep Gras Basurto va néixer a Galizano (Santander) el 24 d'octubre de 1883. Obtingué el títol de mestre el 1902 i començà a ensenyar amb 19 anys a la ciutat de Lleida. Abans de venir a Esplugues, va exercir a Sant Sadurní d'Anoia i Sant Just Desvern. A Esplugues va arribar en començar el curs 1934-35, aprofitant un dret que tenen els mestres funcionaris, en virtut del qual quan un membre del matrimoni guanya una plaça de mestre en un lloc determinat, l'altre pot demanar lloc a la mateixa localitat. Aquest era el cas de Josep Gras. La seva esposa, Salvadora Soler, havia guanyat la plaça de mestra a Esplugues aquell mateix any de 1934. Quan arribaren aquí, els dos eren ja persones madures i professionals amb experiència. Això i la seves habilitats per integrar-se en els diferents ambients socials que freqüentava, explicaria que l'any següent a la seva arribada a Esplugues (1935) fora nomenat director de l'escola de nens.¹⁰⁶ Com a director va passar la guerra i va continuar posteriorment fins a la jubilació, l'any 1953, als 70 anys. Va ser reemplaçat en la direcció de l'escola de nens per Pere Alcón Pallarés.

Salvadora Soler Forts era natural de Canet de Mar on va néixer el 7 de desembre de 1875. Va guanyar la plaça de mestra a Esplugues a finals d'agost de 1934. Tenia, doncs, 59 anys. Igual que el seu marit, va ser nomenada directora de l'escola de nenes de l'edifici Isidre Martí i, de la mateixa manera que Josep Gras, va continuar en la seva professió i en el seu càrrec fins a la jubilació, el 1945, amb 70 anys. La perspectiva d'una pensió que no donava per gaires alegries feia que molts mestres perllonguessin fins als 70 anys la seva dedicació a l'ensenyament. Aquest fet tampoc afavoria una educació pública de qualitat. En la nota necrològica que el successor de Josep Gras en el càrrec de director de l'escola de nens, Pere Alcón, va dedicar a un dels fills, Martí Gras Soler, l'autor reflecteix alguns dels trets del magisteri dels Gras: "El sistema de impartir la educación e instrucción reflejaba la herencia recibida de sus padres, cuya preparación por elemental que fuera, cautivaba extraordinariamente al alumno hasta emocionarle y conseguir el fin que se proponía."¹⁰⁷

Del matrimoni Gras-Soler varen néixer uns quants fills durant la llarga estada dels pares, com a mestres, a Sant Sadurní d'Anoia. La majoria dels Gras-Soler varen estar vinculats o al magisteri o a l'Ajuntament d'Esplugues. Joan i Martí varen ser mestres de l'escola de la Plana i de l'escola Isidre Martí, respectivament. Martí Gras Soler es va casar amb Carme Rivas Poch, la qual va ser mestra i va succeir com a directora de l'escola de nenes a la seva sogra, Salvadora Soler, l'any 1945. Al cens del 1936 figuren com a veïns d'Esplugues i residint a l'edifici de les escoles com a fills de Josep Gras i Salvadora Soler, els fills Joan, Martí, Agna i Salvador.¹⁰⁸ A més, Pere Alcón a l'esmentada nota necrològica, menciona a dos altres fills: Josefina, també mestra, i Anita, "muy conocida y apreciada en todos los estamentos locales", la qual va heretar del seu pare la feina de recaptadora d'impostos de l'Ajuntament d'Esplugues.¹⁰⁹

Com s'ha dit anteriorment, l'Ajuntament va encarregar a Josep Gras el 1948 un cens sobre la població escolar a Esplugues, quan ja començava a notar-se la manca de places escolars. D'altra banda, el mateix any de la seva jubilació, l'Ajuntament li concedí el càrrec de recaptador d'arbitris. Un dels fills, Joan Gras Soler, com una mostra més de l'estreta relació que s'establí entre la família Gras-Soler i els organismes municipals, va compatibilitzar la professió de mestre a la Plana amb la feina de practi-

cant al dispensari de l'Ajuntament.¹¹⁰ D'altra banda, va protagonitzar un fet un tant confús del qual hi ha proves documentals. El 1958 s'inicià un expedient en contra d'ell per una denúncia referent a algun fet immoral, sense que se'n conservi cap especificació sobre la seva naturalesa. Posteriorment, un altre escrit amb un seguit de signatures manifesten haver-se precipitat en el seu escrit denunciador anterior: "Habiéndose practicado las oportunas averiguaciones, no pueden menos de hacer constar que no atribuyen al Sr. Gras ningún acto concreto inmoral que sea poco edificante para sus alumnos y que revele incumplimiento de sus deberes profesionales..." i per aquesta raó, "ruegan se considere por no presentada dicha denuncia". Finalment, un escrit del mateix Joan Gras Soler parla d'una comunicació de la Delegació que diu: "Esta Delegación ha tenido a bien rehabilitar a D. Juan Gras Soler, como maestro interino de la Plana..."¹¹¹

Va ser als anys 70, quan, a l'hora de posar nom a una de les noves escoles d'Esplugues, l'alcalde Josep Català va apel·lar a la memòria de molta gent del poble, que havia conegut al matrimoni Gras-Soler, directors de les escoles de nens i de nenes de l'edifici Isidre Martí. Gras Soler és el nom de l'escola pública del carrer Baronessa de Maldà. De fet, era un homenatge a tota una família dedicada a l'ensenyament.

Vicenta Vives Falcó

Vicenta Vives era el nom de l'escola que avui és la seu de l'Escola Oficial d'Idiomes d'Esplugues, a una cantonada del parc comarcal Can Vidalet. Aquesta torre era coneguda com Can Grases, nom de l'últim propietari de la casa. Vicenta Vives gaudí sempre d'una aura de respecte i admiració entre els qui varen ser els seus alumnes, la gent que la va tractar i entre les autoritats i responsables educatius i polítics del poble. Doña Vicenta, com se la coneixia popularment, era quelcom més que una mestra. S'ha d'atribuir a aquest aspecte quasi mític que acompanyà la presència i la docència a Esplugues de Vicenta Vives alguns errors que apareixen en els documents relatius a ella. Així, per exemple, quatre anys després de la seva mort, l'alcalde Josep Català va proposar conservar el record de la mestra Vives i la Comissió de Cultura, presidida per Pere Riera, es referí a Vicenta Vives com "la primera maestra de la escuela nacional de Can Vidalet, la cual durante muchos años se encargó de impartir la primera enseñanza en aquella barriada con una carencia total de medios y una entrega sin límites a su labor."¹¹² No va ser la primera mestra de l'escola de Can Vidalet, però sí que va ser la que deixà un record inesborrable.

Vicenta Vives va néixer a Barcelona el 20 de novembre de 1881. Estava casada amb Vicente Adrián, jornalero natural de Vall de Uxó, a la província de Castelló. Tots dos van venir a viure el 1948 a "la casa gran" del carrer Molí¹¹³, a Can Vidalet. El barri, al final dels anys 40 i 50, amb una creixent pressió demogràfica i constructiva, presentava un aspecte urbanístic d'allò més abandonat i lamentable. Vicenta Vives ja era una persona gran —tenia 67 anys— quan va venir a treballar i viure a Esplugues. Segurament per les condicions del barri i les necessitats dels seus habitants i per la seva bondat i saber fer, es va guanyar el respecte i l'agraïment dels espluguins i espluguines que, amb molt d'esforç i amb total abandonament per part de les autoritats, començaven a construir les seves vivendes en aquesta barriada i podien confiar els seus fills i filles a l'àvia-mestra,

Una prova més de l'admiració que despertà la mestra Vicenta Vives va ser la nota de la Comissió de Governació de l'Ajuntament en la qual informa "que recientemente ha sido jubilada por el Ministerio de Educación Nacional la maestra destinada en las

escuelas Vidalet-Peegrí de esta localidad, Doña Vicenta Vives Falcó. La Corporación, al mismo tiempo que se da por informada de ello, acuerda hacer constar en acta su agradecimiento por los servicios prestados por dicha maestra en pro de la niñez de esta localidad.”¹¹⁴ Quan es va jubilar, l’any 1954, tenia 73 anys.

Pascual Juan en un article sobre Can Vidalet publicat a *Vida d’Esplugues*, atribueix a Matilde Orduña uns mèrits que són de Vicenta Vives, però que recullen molt encertadament el sentiment popular: “De aquella anciana maestra que se enfrentó desde los años 40 con la instrucción de los pocos alumnos que podía haber...”¹¹⁵ L’alcalde Josep Català va tenir prou sensibilitat com per donar el nom de Vicenta Vives a l’escola del barri on ella va treballar els últims anys de la seva llarga vida professional. Va morir a Esplugues el dia 12 de desembre del 1971.

Pere Alcón Pallarés

Han estat nombroses en aquest capítol les referències a Pere Alcón. Són molts els espluguins que el van tenir de mestre i recorden amb satisfacció els anys passats a les seves aules. A més va ser director de l’escola Isidre Martí durant 20 anys amb força influència en la vida pública d’Esplugues, particularment en allò que fa referència a l’àmbit educatiu. Presidí a més el Consejo Local de Instrucción Primaria i fou regidor de l’Ajuntament durant l’alcaldia de Luis Lorenzo.

Pere Alcón va néixer a Pinell de Brai, a la Terra Alta, el 6 de setembre de 1910. Era mestre des de l’any 1930. Casat amb Carme Celma i amb dues filles, tenia 42 anys quan es traslladà a Esplugues a l’escola Isidre Martí. Era l’any 1952. Un any més tard, el 1953, es jubilà Josep Gras, el director de l’escola nacional de nens i, malgrat que Alcón no pertanyia al cos de directors d’escoles d’educació primària, va ser nomenat per portar la direcció de l’escola en comissió de serveis. La directora de l’escola nacional de nenes era Carme Rives. A l’estiu de 1963 es formà el Grupo Escolar Mixto Isidro Martí, amb direcció única, englobant les dues institucions. Pere Alcón fou el primer director. Així va continuar fins al 1974. Passà a exercir com a mestre a la mateixa escola. La relació amb la nova directora, Concepció Roca, no va ser gaire agradable i dos anys després es va jubilar. Morí el 6 de gener de 1994. Tenia 83 anys.

Es pot afirmar que Alcón formava part del sector social del país que es va trobar còmode i identificat amb la ideologia imperant durant la dictadura franquista i que milità activament en les estructures polítiques locals del nou règim. Lluny de patir la depuració de mestres a la postguerra, el seu magisteri es regia per les orientacions politicopedagògiques de les autoritats, que ell proclamava quan afirmava que el seu objectiu era educar els infants en “el amor a Dios y a la Patria”. Home honest, treballador, bon pare de família, bon mestre, profundament religiós, d’una banda, participava tanmateix activament en les activitats militants del Frente de Juventudes, del qual va ser delegat a Pauils del 1939 al 1952 i posteriorment a Esplugues, era membre de la Guàrdia de Franco i del Sometent armat i, com s’ha dit, va ser durant sis anys regidor de l’Ajuntament d’Esplugues. Entenia la seva professió com una forma de complir amb la seva militància política. Josep Català li concedí el 22 de juny de 1976 la medalla de plata de la vila d’Esplugues “en reconocimiento de su labor y colaboración prestados al desarrollo de esta Villa, desde los diversos cargos que, al servicio de nuestra comunidad, ostentó con entrega y eficacia.”¹¹⁶ El mateix any de 1976, els seus antics alumnes li tributaren un homenatge.¹¹⁷

A la vida d'Alcón, tanmateix, hi havia d'altres interessos a més de la política local i l'ensenyament. Un d'ells fou la música. Dirigí a Paüls la banda Lira Paulsense, que havia fundat el seu pare, Isidre, i l'orquestra Alcon-Jazz, les quals donaren animació i prestigi musical a la vila. Al mateix temps portava la direcció del cor parroquial. Estant a Esplugues, Pere dirigia també el cor parroquial. Els caps de setmana, dissabtes i diumenges, tocava la trompeta a diferents locals nocturns de Barcelona formant part del conjunt City boys. Era una forma de canalitzar les seves inquietuds artístiques i de portar un complement a l'economia familiar.

Notes

- ¹ CARBONELL, E., *Esplugues de Llobregat*. Monografia històrica. 1949. p. 194
- ² SOLÉ I SABATÉ, J.M., *La repressió franquista a Catalunya. 1938-1953*. Edicions 62. Barcelona. 1985
- ³ AMEL. Actes 26/01/1939
- ⁴ AMEL. Actes 15/07/39
- ⁵ AMEL. Actes 15/09/40
- ⁶ SOLÉ I SABATÉ, J.M., *La repressió franquista a Catalunya. 1938-1953*. Edicions 62. Barcelona. 1985. p.117
- ⁷ AMEL. Actes 15/02/1939
- ⁸ AMEL. Actes 30/05/39
- ⁹ AMEL. Actes 20/09/1939
- ¹⁰ AMEL. Actes 15/06/39
- ¹¹ AMEL. Actes 15/08/39
- ¹² *Vida d'Esplugues*, Núm. 24. Desembre 1951
- ¹³ *Vida d'Esplugues*. Gener 1984.
- ¹⁴ *Vida d'Esplugues*, Núm. 11. Desembre 1950
- ¹⁵ Hi ha un exemplar d'aquest Decret a l'Arxiu Municipal d'Esplugues
- ¹⁶ AMEL. Correspondència (2/07/45).
- ¹⁷ Publicat al El País el dia 27 de gener de 2003
- ¹⁸ *Vida d'Esplugues* Octubre 1954
- ¹⁹ AMEL. Correspondència
- ²⁰ AMEL. Llibres de registre escolar.
- ²¹ CARBONELL, E., *Esplugues de Llobregat*. Monografia històrica . Barcelona .1949. p.249.
- ²² AMEL.
- ²³ AMEL.
- ²⁴ *Vida d'Esplugues* Octubre 1954
- ²⁵ AMEL. Carpeta 574.. 1955
- ²⁶ AMEL. Carpeta 571.. 1955
- ²⁷ *Hoja del Lunes*. 7/10/1974. Pàg. 1 i 12
- ²⁸ AMEL. Actes Junta Municipal d'Ensenyament (JME). 19/12/1948
- ²⁹ AMEL. Actes JME 11/05/1954.

- 30 AMEL. Carpeta 575. 1955.
- 31 AMEL. Actes JME 13/12/1957
- 32 AMEL. Actes JME 11/05/1954.
- 33 AMEL. Caixa 575
- 34 AMEL. Actes JME 26/04/1968
- 35 AMEL. Carpeta 575. 1956
- 36 *Vida d'Esplugues*, núm. 88. Abril de 1957
- 37 AMEL. Actes JME 23/05/1956
- 38 AMEL. Actes JME 23/05/1956
- 39 AMEL. Actes JME 18/02/59
- 40 AMEL. Actes JME 4/07/1963
- 41 AMEL. Actes JME 5/12/1963
- 42 AMEL. Actes JME 30/11/66
- 43 AMEL. Actes Ple 22/08/67
- 44 AMEL. Actes JME 30/11/67
- 45 AMEL. Actes JME 18/11/57JLIP
- 46 AMEL. Actes JME 30/11/67
- 47 AMEL. Actes JME 18/11/57
- 48 AMEL. Actes JME 3/02/58
- 49 AMEL. Actes JME 3/02/58
- 50 AMEL. Actes JME 19/02/1959
- 51 AMEL. Actes JME 18/02/1959
- 52 *L'Abans*. p. 399
- 53 AMEL. Actes JME 30/11/66
- 54 Veure més detalls i fotografies a *L'Abans*, Esplugues de Llobregat.
Recull gràfic. 1895-1965. Barcelona. 1977
- 55 AMEL. Actes JME 4/7/1963
- 56 *Vida d'Esplugues*, núm. 88. Abril de 1957
- 57 *Boletín de Información Municipal*. Abril 1964
- 58 *L'Abans*. p. 399
- 59 *Vida d'Esplugues*, desembre 1954
- 60 *Vida d'Esplugues* desembre 1970. Juan M. Puiggrós *El barrio Vidalet es actualidad*
- 61 *Vida d'Esplugues*, desembre 1954.
- 62 AMEL. Actes JME 13/12/57
- 63 AMEL. 3/10/1957 Caixa 575
- 64 AMEL. Actes JME 18/02/1959
- 65 AMEL. Actes JME 19/02/1959
- 66 AMEL. Actes JME 10/06/1959
- 67 AMEL. Actes JME 10/06/1959
- 68 AMEL. Actes JME 5/12/1963
- 69 AMEL. Actes JME 4/12/63 Ple)
- 70 AMEL. Actes JME 10/06/66 JLIP
- 71 BIM. juliol 1966
- 72 AMEL. Actes Ple 19/02/67
- 73 AMEL. Actes JME 2/05/1967

- 74 AMEL. Curs 1968-69 . Carpeta 575
- 75 AMEL. Actes Ple 24/9/68
- 76 AMEL. Actes JME 30/11/67
- 77 AMEL. Actes JME 26/04/1968
- 78 AMEL. Actes JME 11/09/68
- 79 AMEL. Actes JME 24/10/1969
- 80 AMEL. Actes JME 10/06/1959
- 81 AMEL. Actes JME 2/02/1960
- 82 AMEL. Actes JME 23/11/62.
- 83 AMEL. Actes JME 5/12/1963
- 84 *Vida d'Esplugues.* setembre 1969
- 85 AMEL. Actes JME 30/11/67
- 86 AMEL. Actes JME 26/4/1968
- 87 AMEL. Actes JME 3/12/64
- 88 *Vida d'Esplugues.* Octubre 1965
- 89 *L'Abans.* p. 300
- 90 AMEL. Actes JME 20/11/1949
- 91 *L'Abans.* p. 512
- 92 AMEL. Actes JME 24/10/1950
- 93 AMEL. Actes JME 29/09/64
- 94 AMEL. Actes JME 10/2/66
- 95 AMEL. Actes JME 29/09/64
- 96 AMEL. Actes JME 6/07/1967
- 97 AMEL. Actes JME 26/04/1968
- 98 AMEL. Actes JME 11/09/68
- 99 AMEL. Actes JME 20/06/1969
- 100 AMEL. Actes JME 24/10/69
- 101 *Vida d'Esplugues.* Març de 1996
- 102 AMEL. Actes JME 30/11/66
- 103 *Vida d'Esplugues.* Octubre 1954
- 104 AMEL. Actes JME 5/12/1963
- 105 *Vida d'Esplugues.* Desembre 1969
- 106 AMEL. Caixa 569
- 107 *Vida d'Esplugues.* Abril 1974
- 108 AMEL.
- 109 *Vida d'Esplugues.* Abril 1974
- 110 *Vida d'Esplugues.* Febrer 1954
- 111 AMEL. Caixa 569
- 112 AMEL. Actes de les Comissions Informatives. 9/3/1973
- 113 AMEL. Padró d'habitants 1950
- 114 AMEL.
- 115 *Vida d'Esplugues.* Gener 75
- 116 De la carta de notificació de la concessió de la medalla. Col. particular
- 117 *El Pont.* Revista d'Informació. Ajuntament d'Esplugues. Març 1994

Autor desconegut. AMEL. Col·lecció cedida per Raimon Cadena.

Curs 1965-66. Acadèmia Balmes. Julio Claramunt amb un grup d'alumnes.

Autor desconegut. AMEL. Col·lecció cedida per Magdalena Font.

Curs 1962-63. Alumnes de l'escola de la Plana amb la mestra Dolors Barceló i Pepita Sánchez-Villacoba.

Autor desconegut. AMEL. Col·lecció de l'arxiu.

1957. L'escola Isidre Martí guanya un pis.

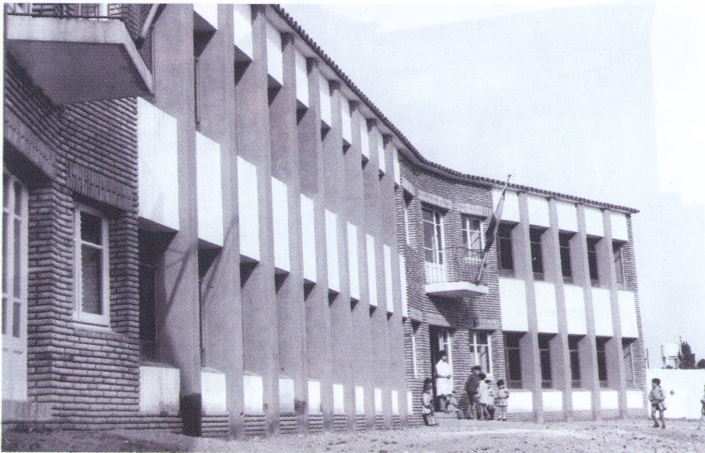
Una classe de l'escola Natzaret al Raval.

Autor desconegut. AMEL. Col·lecció cedida per la família Nebot. [=14

Alumnes de l'escola Finestrelles.

Autor desconegut. AMEL. Fons l'Abans, cedida per Ricard Canals.

1964. La nova escola Puig Coca.

Autor desconegut. AMEL. Fons de l'Ajuntament d'Esplugues de Llobregat.

Autor desconegut. AMEL. Fons L'Abans, cedida per Irene Temprado.

1945. Alumnes del Liceo Escolar amb el mestre Comenges i la mestra Hermínia.

Autor: Paulino Rodríguez Torres. AMEL. Col·lecció, cedida per Teòfilia Sedaño.

Vicenta Vives amb un grup d'alumnes de Can Vidalet. Al costat de la mestra, la seva ajudant, Encarna Saumell.

Autor desconegut. AMEL. Col·lecció, cedida per la família Vallès

Anys 1944, aprox. El mestre León amb un grup d'alumnes de l'escola Isidre Martí.

Curs 1968-69. Josep Gras i Pedro Alcón amb alumnes.

Autor: desconegut. AMEL. Col·lecció, cedida per Eudicia Alcón.

Autor: desconegut. AMEL. Col·lecció, cedida per Eudicia Alcón.

Pedro Alcón i grup de mestres de l'escola Isidre Martí.

Autor: desconegut. AMEL. Fons L'Abans, cedida per Carme Valent Pérez.

Curs 1944-45. El mestre León amb els seus alumnes a l'escola Pere Pelegrí del barri de Can Vidalet.

Autor: desconegut. AMEL. Fons L'Abans, cedida per la família Mata-Bellús.

8 d'octubre de 1950. Homenatge al mestre Joaquim Rosal.

L'ensenyament i les escoles des de 1970 als primers ajuntaments democràtics

L'any 1970, encara sota la dictadura del general Franco, és ja molt proper per als lectors interessats en la història de l'ensenyament i en la història d'Esplugues. Per a molts d'ells serà com un recordatori de fets viscuts i segurament enyorats. D'altra banda, la dècada del 70 representa, des del punt de vista educatiu, un gran avenç per al país. L'escola franquista dels anys seixanta ja no s'adaptava a les necessitats econòmiques i socials. La següent dècada va ser de creixement econòmic gràcies a les inversions de capital estranger, a les remeses de diners provinents de l'emigració i al turisme. La via que desenvoluparia la societat industrial va suposar un increment proporcional de la demanda de béns i serveis, davant la qual l'Estat es veurà desbordat en la seva capacitat de resposta. Aquesta nova realitat necessitava una nova escola.

La Llei general d'educació de 1970 i les seves repercussions a Esplugues

En aquest context, la política educativa del Ministeri de Lora Tamayo (1962-1968) es va caracteritzar per una atenció especial a l'ensenyament primari, sens dubte perquè les necessitats d'una societat en desenvolupament no podien ser cobertes ja amb una mà d'obra sense qualificació. Així, hem de destacar l'aparició de la Llei de 29 d'abril de 1964 sobre l'ampliació del període d'escolaritat obligatòria fins els catorze anys. Aquesta nova llei es completava amb la de 21 de desembre de 1965, sobre la reforma de l'ensenyament primari, que va ampliar i elevar els estudis del magisteri, exigint ara el títol de batxiller superior per ingressar a l'Escola Normal.

L'any 1969 un nou equip ministerial liderat per Villar Palasí publicà el *Libro Blanco de la Educación en España* en què es feia una crítica prou sincera pels temps que corrien, sobre l'educació al país i que podria resumir-se d'aquesta manera: "En resumen: de cada 100 alumnos que iniciaron la enseñanza en 1951, llegaron a ingresar 27 en enseñanza media; aprobaron la reválida en bachillerato elemental 18 y 10 en el bachillerato superior; aprobaron el preuniversitario 5 y culminaron los estudios 3 alumnos en 1967."¹

La segona part del *Libro Blanco* anunciava els principis en els quals havia d'inspirar-se la reforma educativa que ja s'estava elaborant. Com a tal poden assenyalar-se: la implantació d'una educació bàsica, gratuïta i obligatòria fins als catorze anys, la superació de les desigualtats educatives existents entre el camp i la ciutat i la necessitat de formació professional.

Ara bé, la Ley general de educación (LGE), de 1970, naixia en un marc polític contradictori, tot i l'aparent uniformisme existent, que no afavoria l'aplicació de la nova normativa. Per un costat, existia un grup de tecnòcrates del MEC disposats a posar al dia el sistema educatiu; i, per l'altre, un context polític social que generava una degradació gradual del sistema. La nova llei, impulsada pels sectors més conscients del capitalisme espanyol i que comptava amb el vist i plau dels organismes internacionals, principalment l'OCDE i el Banc Mundial, era massa revolucionària per als grups de pressió que, directament o indirectament, donaven suport al règim.

Referent a l'articulat de la Llei, i per primera vegada des de 1939, s'afirma, des de les esferes governamentals, que l'educació és un servei públic de primer ordre. L'objectiu fonamental de la LGE, sancionada el 4 d'agost de 1970, apareix definit en l'exposició de motius des de les seves primeres paraules: la reforma del sistema educatiu. El legislador és conscient que des de fa més d'un segle l'educació ha estat regulada pràcticament per principis que corresponen a una realitat històrica distinta de la present: "El marco legal que ha regido nuestro sistema educativo en su conjunto respondía al esquema ya centenario de la Ley Moyano. Los fines educativos se concebían de manera muy distinta en aquella época y reflejaban un estilo clasista opuesto a la aspiración, hoy generalizada, de democratizar la enseñanza. Se trataba de atender a las necesidades de una sociedad diferente de la actual: una España de 15.000.000 de habitantes con el 75% de analfabetos, 2.500.000 jornaleros del campo y 260.000 "pobres de solemnidad", con un estructura económica preindustrial en la que apenas apuntaban algunos intentos aislados de industrialización."²

La Llei partia de la base de la gratuïtat de l'ensenyament, que s'havia de garantir en un termini de 10 anys amb les previsions pressupostàries pertinents. La nova estructura, basada en les realitats educatives de l'Europa comunitària, representava un canvi substancial. Les orientacions pedagògiques que dividien la nova EGB en àrees presentaven tres apartats en cada una d'elles: objectius i directrius metodològiques, nivells i continguts, i avaluació. Però en aquesta època d'agonia del franquisme, els intents de canvi tutelats pel mateix sistema acabarien fracassant, sobretot pel que fa a la gratuïtat, la democratització i la renovació pedagògica. Quant a l'estructura de l'educació, l'educació general bàsica apareix en la llei com un nivell únic, obligatori i gratuït per a tots els espanyols i espanyoles. S'impartirà en dues etapes: en la primera, per a nens de sis a deu anys, es tindrà en compte el caràcter globalitzat de l'ensenyament; en la segona, per a nens de onze a catorze anys, hi haurà una moderada diversificació de les matèries. Al final dels viut cursos, si l'avaluació final és satisfactòria, l'alumne rebrà el títol de graduat escolar; en cas contrari, un certificat d'escolaritat. Mentre que el títol permetria accedir al batxillerat, el certificat solament obriria el camí per la formació professional de primer grau, que serà obligatòria i gratuïta. El batxillerat, de tres cursos, es definia com unificat i polivalent. Finalitzat el batxillerat, l'alumne podrà fer el curs d'orientació universitària (COU) per accedir a la Universitat o per a la formació professional de segon grau.

A Esplugues de Llobregat, la publicació del *Libro Blanco de la Educación en España* i la posada en marxa de la Llei General d'Educació coincideixen amb l'Alcaldia de Josep Català Soler. Efectivament, el 29 de desembre de 1969 era nomenat alcalde qui tindria un paper important en la planificació i inici de resolució dels conflictes derivats de la pressió social que exigia la corresponent dotació de béns i serveis, concretament educatius, dels quals Esplugues estava mancat. De tot això, se'n parlarà en aquest capítol.

La Llei d'educació tingué, doncs, conseqüències per a Esplugues. Per un costat, inicialment, suposà un replantejament radical de la política estatal de construccions vigent fins aquell moment, per tal d'adaptar-la als nous objectius educatius de la llei. S'exigien, doncs, més espais per poder construir més aules, per ampliar els terrenys destinats al joc i l'esbarjo, per preveure la construcció de parvularis o pavellons esportius, etc. Aquest fet representà un fre per a alguns projectes escolars a Esplugues. Així ho reconeixia el mateix consistori: "La nueva ley de educación, tan ambiciosa en su objetivo de transformar radicalmente toda la enseñanza para convertirla en una educación general permanente para todas las edades, al irse llevando a la práctica ha produci-

do algunos desajustes a corto plazo. Entre otros, el ritmo de construcciones escolares del Ministerio, fue paralizado para adecuar los proyectos de nuevos grupos al estilo y amplitud de la nueva enseñanza. Por tanto, la planificación municipal que había previsto la adquisición de terrenos, con precios fuertes y notorio sacrificio, resultó momentáneamente baldía. Incluso la participación económica en la construcción de aulas concedidas tras prolijas gestiones, fue devuelta por el Ministerio de Educación.”³

Al mateix temps, la nova llei, en bloquejar el sistema de Patronat per concertar la gestió d'escoles, significà un obstacle insalvable pel projecte d'escola pública municipal de qualitat que l'alcalde Català volia impulsar des de l'Ajuntament, com es veurà en parlar de l'escola Mireia. Finalment, s'ha de dir que, malgrat aquests inconvenients, l'esmentada llei va representar, per a Esplugues i per al conjunt del país, l'inici de solució definitiva al problema escolar, que s'arrossegava des de feia dècades. Esplugues es va poder acollir al Pla d'Urgències per a construccions escolars i posteriorment, aconseguir la col·laboració de l'Estat per anar dotant el poble dels equipaments necessaris.

Contradictòriament, aquesta llei veia la llum en un context de dictadura política, on els tímids intents d'obertura eren ràpidament aixafats pels poders fàctics que dominaven poderosament el règim. Posarem només un exemple de la convivència entre la nova normativa que regulava el fet educatiu i la interferència del poder polític en l'educació. Cada any, fins la mort del dictador Franco, l'any 1975, se celebrava a Barcelona, com a la resta de l'Estat, la demostració de força anomenada “desfile de la Victoria”. Doncs bé, es conserven a l'Arxiu històric d'Esplugues cartes oficials en les quals es recordava a les autoritats municipals aquest esdeveniment i “invitava” a reservar places per als escolars. Val la pena reproduir-ne una del delegat del Ministeri d'Educació a Barcelona, Lluís Sitges Homedes, de l'any 1973:

“Mi querido amigo (Josep Català, alcalde):

“El domingo día 3 de junio próximo se celebrará en Barcelona, como en años anteriores, el Desfile Militar conmemorativo de la Victoria, acto que estimo formativo para los alumnos de los centros de ese Municipio cuya Corporación tan dignamente presides”.

“Es por ello que he considerado adecuado recabar de S. E. el Capitán General que sean reservadas localidades para la juventud escolar y para fijar las necesarias, te ruego me digas, lo antes posible, si desde ese Ayuntamiento se desplazarán niños con sus Profesores y, en caso afirmativo, su número aproximado.”⁴

El telegrama de l'any anterior, 1972, encara era més explícit: “Delegado Provincial del Ministerio de Educación y Ciencia. Con motivo desfile militar conmemorativo treinta y tres aniversario Victoria a celebrar domingo veintiocho actual ruego facilite transporte adecuado para que escolares y Profesores participen jornada exaltación patriótica. Contacten Directores centros respectivos. Espero brillante representación esa población quedando sumamente agradecido por colaboración.”⁵

La vida al Baix Llobregat i a Esplugues a la dècada dels setanta

Al 1970 vivien a Esplugues prop de 30.000 habitants. No parava de créixer en població, com la resta de municipis del Baix Llobregat. De l'any 1950 al 1976 la comarca va créixer de forma espectacular, tot passant dels 95.000 a gairebé 500.000 habitants, un fenomen que ens costaria trobar a altres territoris arreu del món. La població es multiplicà per cinc vegades, engreixada per l'arribada en massa d'immigrants proce-

dents de diferents territoris espanyols, en bona part d'Andalusia i d'Extremadura. Es van donar casos, com el de Sant Boi, on es van instal·lar milers de persones procedents d'un sol poble: Azuaga (Badajoz). Un cas similar va passar amb el poble de Garroviles, gairebé trasplantat al Prat. Les causes d'aquesta immigració massiva està clara: la falta de feina i de futur en les poblacions d'origen. Aquesta arribada massiva d'immigrants va transformar tots els municipis de la comarca i Esplugues no en va ser una excepció. Alguns exemples: Sant Joan Despí multiplicà el seu cens poblacional per onze. Cornellà ho feu per vuit, ja que va passar dels 11.473 habitants l'any 1950 a 91.110 el 1975. Esplugues va passar de 4.600 habitants el 1949, a 30.000 l'any 1970 i 38.500 el 1975.

Aquests municipis del Baix Llobregat es van convertir en ciutats dormitoris, on residien els immigrants que treballaven a les indústries barcelonines o a les rodalies de Barcelona. Les construccions d'aquests barris es van fer sense cap mena de planificació ni control i amb una gran especulació del sòl. Així van nèixer barris com els de Bellvitge a l'Hospitalet de Llobregat, la Ciutat Cooperativa, a Sant Boi de Llobregat, Sant Cosme, al Prat, i Sant Ildefons, a Cornellà de Llobregat. Aquets barris no disposaven dels serveis i equipaments mínims i necessaris per la quantitat de població que hi vivia. A Sant Ildefons no va haver-hi mercat, escoles o serveis sanitaris fins a 1968.

L'especulació del sòl va ser despietada i gairebé no va deixar lloc per a la futura construcció d'equipaments i serveis, una de les tasques fonamentals que haurien d'afrontar durant força anys els futurs ajuntaments democràtics. Sant Ildefons és el paradigma perfecte de la carrera de les empreses immobiliàries per fer diners. L'empresa edificadora del barri, Construcciones Españolas SA, començà les obres l'any 1960. El projecte i els compromisos de la promotora explicitaven la construcció de diversos equipaments per al barri. Deu anys després, quan a Sant Ildefons ja hi vivien 50.000 persones, l'empresa havia desaparegut del mapa. Simplement, no existia. I els equipaments tampoc. En poc més de 46 hectàrees s'aixecaven 10.000 habitatges. Era l'època de Porcioles, que presidia la Comisió de Urbanismo de Barcelona, i que, com canta Serrat, va esguerrar Barcelona i part del Baix Llobregat.

La fesomia urbana dels municipis propers a Barcelona, com Esplugues, es va transformar i els nuclis antics restaren envoltats de noves construccions. Les deficientes infraestructures urbanístiques i de serveis als barris va originar la creació i progressiva activitat d'associacions veïnals i d'altres d'àmbit cultural, social i esportiu, les quals varen protagonitzar, a partir de finals dels anys 60 i al llarg dels 70, moviments de protesta reivindicant la solució de mancances evidents. A Esplugues, el barri de Can Vidalet fou qui protagonitzà les protestes veïnals més organitzades.

L'any 1969 s'havia cremat L'Avenç. Encara que després de la guerra el Centre Cultural no havia recuperat la vitalitat que havia desenvolupat des de la seva fundació, continuava sent per als ciutadans d'Esplugues un punt de referència i de trobada. Les flames i la fumera que sortien de les teulades s'emportaven un tros de la història cultural de la ciutat. Dos anys més tard, s'inaugurà la nova sala del vell L'Avenç. Com a contrapartida, el 1972, l'Ajuntament adquirí a la família Brillas el que avui es coneix com a Casal de Cultura Robert Brillas, que havia estat la seu de les Caves Marguery i primer local de L'Avenç.

La dècada dels setanta veié l'auge i posterior abandó de l'empresa d'electrodomèstics Corberó, la qual, juntament amb Braun, Montesa, Plaza i Janés i d'altres constituí una part important del relativament modest teixit industrial d'Esplugues. D'altra banda, al barri de Finestrelles, s'aixecà l'Hospital de Sant Joan de Déu, inaugu-

rat el 3 de febrer del 1973. Els veïns del barri ja no podrien gaudir de la visió del mar en obrir les finestres de casa seva, però Esplugues disposava d'un molt bon servei hospitalari al costat de casa, en benefici dels infants.

Alguns serveis públics arribaven, finalment, de mica en mica als diferents barris d'Esplugues. Així, el mercat municipal de la Plana obrí les seves portes l'any 1971 i uns anys més tard, el 1974, ho feia el de Can Vidalet. L'any 1975, els veïns de Can Vidalet podien ja anar a passejar al parc comarcal de Can Vidalet. L'antic jardí de la finca familiar dels Vidal i Ribes, amb el seu petit llac coronat per un turonet amb capitells neoclàssics, passava a ser patrimoni de tots. Relacionat amb la salut, s'obrí l'ambulatori de l'avinguda Isidre Martí el 1976 i un consultori a la barriada de Can Vidalet l'any 1978.

El transport públic i particularment el que podia comunicar fàcilment Esplugues amb la capital, Barcelona, sempre fou, i ho continua estant, un malson per als ciutadans. La línia 3 del metro, que arribava fins al final de la Diagonal, quedà definitivament estancada allà, a un pas de la plaça de l'Ajuntament. L'altra línia, la 5, venint de Barcelona per l'Hospitalet i camí de Cornellà pogué tenir una estació al carrer Maladeta. Almenys, els veïns de Can Vidalet pogueren beneficiar-se el 1976 d'un bon i ràpid mitjà de comunicació amb Cornellà o Barcelona. La resta de la població s'havia d'accontentar amb una xarxa d'autobusos escassa, lenta i mal comunicada.

Els diumenges i dies festius no tenien al·licients particularment atractius per als veïns d'Esplugues. Els carrers es quedaven solitaris. Per als qui no volien anar a Barcelona o a l'Hospitalet, quedava com quasi únic lloc d'esbarjo el cine Savoy del carrer de l'Església, el qual perdurà fins a l'any 1981. Quant a la Festa Major, a l'any 1970 es recuperà la festa de Sant Mateu, el 21 de setembre, com a Festa Major, en comptes de la de Santa Magdalena, el mes de juliol. A part de la missa i d'altres actes oficials, la festa no tingué participació massiva fins a la recuperació dels ajuntaments democràtics, a partir del 1979.

L'alcalde Josep Català

Malgrat ser el representant polític local de la dictadura del general Franco, el nom de l'alcalde Català sobresurt en l'entorn general d'indiferència i descuit cap a les necessitats educatives de la població infantil. És cert que el mandat de Català coincideix també amb una activació important de la mobilització política clandestina, encapçalada pel PSUC, qüestionant, cada cop amb més força, les actuacions del poder. La influència d'aquest partit en les associacions de veïns i d'altres entitats dels barris fou notòria. A Esplugues, concretament, es deixà veure més al barri de Can Vidalet, on, d'altra banda, les necessitats de serveis de tot tipus eren més evidents. Ara bé, Català, dins del panorama represor i gris del país, no es limità a gestionar les poques competències del municipi en matèria educativa o a facilitar solars per tal que el Ministeri construís els edificis escolars corresponents. Amb els seus col·laboradors a la Regidoria d'Ensenyament, Pere Riera i, sobretot, Albert Novel, prengué algunes iniciatives que s'aniran explicant al llarg d'aquest capítol.

Anem, però, pas a pas. El 29 de desembre de 1969, Josep Català Soler havia estat nomenat alcalde d'Esplugues. Català va ser l'últim alcalde de la dictadura franquista i ho va ser fins al 3 d'abril de 1979, quan es constituí el nou consistori elegit pels ciutadans. Des de molt jove, es va sentir identificat amb la ideologia i les formes dels

vencedors. Acabada la guerra, s'apuntà a l'organització juvenil falangista i es trobà sempre còmode dins les estructures del règim. Així, va anar ocupant successivament els càrrecs de delegat local del Frente de Juventudes, secretari local del Movimiento, cap del Departamento Provincial de Prensa del Movimiento, delegat local de Sindicatos i, finalment, cap local del Movimiento i alcalde d'Esplugues. Defensant els principis en els quals sempre va creure, es va veure molt directament implicat en totes les tensions polítiques i socials dels últims anys de la dictadura i els primers de la transició cap a la democràcia.

Un cop a l'alcaldia, Català va deixar constància, ben aviat, de les seves conviccions polítiques quan a l'hivern de 1970, en ocasió dels fets que van portar al govern dictatorial a declarar l'estat d'excepció a tot el país, manifestava la seva fervorosa adhesió al dictador i a tot allò que aquest representava: "Hace uso de la palabra el Sr. Alcalde para proponer al pleno se deje constancia en Acta del sentir corporativo con respecto a los lamentables incidentes que pretenden alterar la paz i sosiego de nuestra patria. Es incuestionable que turbios y bastardos sentimientos no pueden llegar a aceptar que España bajo la paternal y sabia dirección de su insigne Caudillo, haya alcanzado un punto de engrandecimiento jamás soñado y, lo que aun es mejor, logrado la paz y armonía entre los distintos hombres y pueblos que integran la Patria. Y por ello se pretende destruir todo lo obtenido tras muchos años de trabajo y esfuerzos. Nuestra Corporación, sintiéndose en este aspecto como portavoz de esta modesta población catalana no se siente inquieta ni preocupada porque considera que el timón de nuestra Patria está en manos de quien como siempre, sabrá llevarla acertadamente..."⁶

Josep Català compatibilitzava les posicions polítiques pròpies de la dictadura amb unes profundes creences religioses que el portaven a implicar-se activament en moviments cristians amb actuacions fins i tot d'un cert caire missioner. La barreja d'aquestes dues conviccions estan segurament a la base de la seva dedicació, entre d'altres, a la revista *Vida d'Esplugues*, de la qual va ser fundador i director. La revista estava acollida a la Red Catalana de Prensa del Movimiento i tant els aspectes polítics com els religiosos hi ocupaven un espai destacat. El mateix Català reconeix a les seves Memòries⁷ que comptava amb "el precedent i l'experiència" de la revista *Ataque*, portaveu del Frente de Juventudes. Tanmateix, amb una barreja d'adoctrinament ideològic i religiós, de notícies locals i de passatemp, des del mes de gener de 1950, *Vida d'Esplugues* constitueix una molt bona font d'informació del transcórrer de la vida del poble.

Anteriorment, s'ha fet un repàs d'algunes de les realitzacions municipals durant la dècada dels setanta. En referència al tema educatiu, que és el que aquí interessa, l'etern problema escolar d'Esplugues, la manca de places escolars, sense arribar a solucionar-se, entrà en fase de solució coincidint amb l'alcaldia de Català. Durant el seu mandat, Esplugues va passar de ser una més de les ciutats del cinturó industrial barceloní, crònicament deficitària d'escoles públiques, a tenir una xarxa d'equipaments escolars que, completada posteriorment pels primers ajuntaments democràtics, seria la base del prestigi educatiu del poble. L'Ajuntament i el seu alcalde varen tocar totes les teclcs possibles en aquells anys, per tal que Esplugues tingués les escoles que necessitava. Es va sol·licitar la creació d'una escola a Can Vidalet, el maig de 1970, aprofitant que la Caixa Provincial d'Estalvis de la Diputació de Barcelona les finançava dins dels seus objectius d'obres socials.⁸ L'escola tindria el nom de Sant Jordi. No prosperà. Sí s'aconseguí que l'industrial Pere Corberó i els laboratoris Rocardor es compromessin amb el projecte de l'escola Mireia, del qual es parlarà més endavant.

Però també es varen fer realitat moltes obres. Es va ampliar l'escola Puig Coca, es va començar a fer la nova escola Isidre Martí, es va adaptar l'edifici on s'ubicà l'escola Vicenta Vives. Es van construir de nova planta les escoles Gras Soler, Matilde Orduña, Eugeni D'Ors, Joan Maragall, Conxa Udina, la primera fase del Prat de la Riba i l'Institut Joanot Martorell. Es posaren en marxa els parvularis Galvany i Mireia. Tot un rècord, tot i tenint en compte que les mancances també havien superat la barrera del que es considerava tolerable.

Josep Català, a més, no es preocupà només dels edificis. El règim franquista havia sumit l'escola pública en un desprestigi social lamentable. Ni les construccions, ni la preparació acadèmica dels mestres, ni els recursos pedagògics a l'abast de les escoles públiques, res no afavoria l'eclosió de moviments favorables a la reflexió i renovació pedagògiques. Malgrat la manca de competències dels ajuntaments en matèria educativa, Català col·laborà amb finançament municipal a millorar l'oferta de les escoles públiques facilitant professors de llengua catalana i d'educació física. A més, buscà la fórmula que permetien les lleis per dotar Esplugues d'una escola de patronat (l'escola Mireia), subvencionada amb diners públics, que servís de revulsiu per la resta d'escoles del poble. La llei d'educació del ministre Villar Palasí l'ajudà a resoldre el problema de les construccions escolars, però li frustrà el seu projecte de l'escola de patronat.

Una de les iniciatives que desenvolupà l'alcalde Català va ser la posada en marxa, al servei de les escoles, de l'Equip Psicopedagògic, que els mestres i pares coneixien com "el Gabinet Psicopedagògic". Amb aquesta iniciativa, l'Ajuntament d'Esplugues proporcionà als mestres, a les famílies i a l'alumnat dels centres públics un servei que col·laborà, sobretot amb els ajuntaments democràtics, en la reforma i innovació educatives i en la millor atenció psicopedagògica dels alumnes amb necessitats educatives. Totes les escoles públiques del poble comptaven amb l'assessorament de l'Equip Psicopedagògic municipal. Esplugues es constituí en mirall per a molts ajuntaments del cinturó industrial de Barcelona i s'avançà molts anys al que posteriorment seria norma a tots els centres públics del Principat.

Finalment, Català manifestà durant tot el seu mandat una particular sensibilitat cap als nois i noies discapacitats. Allò que avui tothom té clar que és un dret —educació per a tothom— no estava reconegut als anys setanta. L'Estat es desentenien també d'aquesta obligació. I ningú no es va ocupar d'educar la societat en el reconeixement del dret a l'educació de les persones afectades de discapacitats psíquiques. Sense cap mena de suport ni recursos, les famílies arribaven a amagar els seus fills i filles deficients. Català va procurar que tots aquells que ho necessitessin tinguessin plaça escolar, el municipi els proporcionà beques i va cuidar que tinguessin el transport per anar a l'escola d'educació especial més propera, l'escola Alba, de Molins de Rei.⁹ Quan l'any 1975 els pares i mares de discapacitats psíquics d'Esplugues i Sant Just decidiren constituir l'Associació PROA, trobaren un aliat compromès en l'alcalde Català. Ben aviat l'Ajuntament els cedí els locals de l'avinguda la Miranda per instal·lar uns tallers adaptats.

Què motivava l'alcalde Català a comprometre's en un seguit de projectes que, en matèria educativa, significaven una clara anticipació, des del municipi, al que eren necessitats reals de la població, però competència de l'Estat i que trigarien molt de temps a ser assolits pels poders públics? Era la pressió del descontentament general polític que començava a surar per tot arreu i que tenia l'escola com a punta de llança? Era la protesta continuada de la població d'Esplugues per tants anys de sentir-se abandonada

en les seves necessitats de serveis de tota mena? Era la barreja de preocupacions socials i conviccions religioses de Català a les quals s'ha fet referència anteriorment? Era el fet de no haver pogut tenir fills que li portava a abocar-se a les preocupacions educatives? Sigui com sigui, Josep Català, l'últim alcalde de la dictadura franquista, va contribuir a millorar quantitativament i qualitativa de forma significativa la penosa situació de l'educació pública a Esplugues.

A la revista *Vida d'Esplugues*, la seva revista, es recullen les primeres manifestacions del nou alcalde abordant directament el tema escolar i anticipant el que posteriorment seria una realitat:

“¿Cómo se afronta el déficit escolar?

“Está prácticamente centrado en Vidalet. Creo que se podrá paliar inmediatamente poniendo en funcionamiento algunas aulas provisionales, sea en el Instituto, ya terminado, sea en pabellón desmontable en terrenos adquiridos para grupo escolar definitivo, complementando el que con tan buen rendimiento funciona ya en el mismo barrio. Mientras se tramita la construcción de sendos grupos en las calles Palosantos (actual escola Matilde Orduña) y Baronesa de Maldá (actual escola Gras Soler), y la pronta puesta en marcha de la escuela Patronato, que como experiencia piloto y gracias a nuestra primera firma en electrodomésticos y también a la aportación generosa de nuestro más antiguo Laboratorio químico, quedará ubicado en la calle Lluñell de la Plana (es refereix a l'escola Mireia de la qual es parlarà més endavant). Seguimos preocupados por los subnormales, a los que, de momento, se ayuda en su escolaridad especial, mientras se piensa en soluciones definitivas.”¹⁰

De tots aquests projectes i realitzacions se n'anirà parlant al llarg d'aquest capítol.

L'escola Mireia: una escola diferent en un context impossible

L'escola Mireia constitueix el paradigma o compendi de les il·lusions que en matèria pedagògica alimentava l'alcalde Català al començament del seu mandat i, al mateix temps, una de les seves grans frustracions, ja que la idea no va poder prosperar. Volia una escola modèlica, activa, participativa, respectuosa amb la llengua materna dels alumnes..., en plena dictadura franquista i quan s'acabava d'aprovar la llei del ministre Villar Palasí. Pel seu significat simbòlic, es farà una recollida detallada de les informacions corresponents a aquest projecte d'escola.

El maig de 1970, acabat de començar el mandat de Català, s'informava als regidors del propòsit municipal d'endegar una escola pública municipal en règim de patronat, que seria aprovada pel Ministeri d'Educació, en uns termes absolutament inusuals en aquells temps en un municipi com Esplugues: “Dicha escuela se la va concibiendo como una escuela de enseñanza activa, de integración de clases sociales y que a la vez que formativa de los niños pueda ser incluso una escuela de formación de padres...”¹¹ Poc després, al Boletín de Información Municipal de finals de 1970, el portaveu de l'Ajuntament exposà les idees mestres: “Haciéndose eco de las necesidades que una población como es la de nuestra Villa exige y deseando el ayuntamiento poner al servicio de nuestros escolares la más moderna pedagogía al servicio de la educación, nace la escuela Mireia; verdadera vocación educacional que propone al niño la realización de la propia personalidad a través del contacto con los demás y fundamenta su sociabilidad.”¹²

Aquesta idea d'innovació pedagògica la va ressaltar la revista *Vida d'Esplugues*, contribuint a propagar el pensament municipal, en un article titulat: "Escuela Mireia" "Una pedagogía diferente para el próximo curso". A continuació es feia ressò de l'ideari del centre: "La barriada de la Plana contará a partir del próximo curso 1971-72 con una nueva escuela que nuestro Ayuntamiento ha montado y prepara juntamente con un equipo de maestros, para que en ella encuentre el niño una educación basada en la propia actividad, haciendo que descubra cuanto esté a su alrededor, sin darles los resultados hechos. Es decir, la enseñanza ha de estar fundada en una Pedagogía que se adapte a su medio ambiente, en el que pueda moverse el niño sintiéndose estimulado por él y que lo pueda amar porque es suyo y además forma parte integrante."¹³

A l'esmentat *Boletín de Información Municipal* es donava fins i tot un resum dels temes tractats a les conferències, que desenvolupaven les idees pedagògiques més avançades de l'època: l'escola activa, basada en l'activitat física, creativa, intel·lectual i social del nen. El paper del mestre com a animador, suggeridor, alimentador de l'activitat del nen i responsable de crear un ambient educatiu favorable. El treball en equip del mestres, la col·laboració dels pares i la importància de la llengua materna en l'educació dels nens, com una continuïtat entre l'ambient familiar i escolar.

Com s'ha dit anteriorment, l'escola Mireia hauria d'haver estat com la punta de llança d'un seguit d'iniciatives educatives del nou alcalde. L'Ajuntament s'abocà a portar a terme aquestes actuacions. La publicitat la va fer el Consistori: "Han sido repartidos por la población unos prospectos invitando a los padres a interesarse por la inscripción de sus hijos y a la vez ofreciéndoles una charla-coloquio a cargo del equipo de maestras que han de llevar a cabo la labor, Anna Mª Roig, Rosa Mª Pujadó, Pilar Tatxé i Cinta Margalef". Altres mestres s'afegiren més tard, com Teresa Serra i Claustre Cardona. La majoria d'elles portaven el bagatge pedagògic experimentat en altres escoles, com ara Thalita i Costa Llobera, pioneres d'un moviment que aviat s'estendria per molts altres llocs de la geografia catalana i que s'agruparia en el Col·lectiu CEPEPC, al qual ens referirem en el proper capítol. Les sessions informatives adreçades a tots els pares i mares d'Esplugues que estiguessin interessats en aquest projecte, tingueren lloc al mateix saló de sessions de la casa de la vila els dies 28 de maig i 4 de juny de 1971. "La asistencia a las mismas fue muy nutrida y el interés de los padres y maestros se demostró en el animado coloquio de cada una", conclou el cronista de *Vida d'Esplugues*.¹⁴

L'escola funcionaria en règim de patronat. Aquesta era una forma d'ensenyament concertat que permetia a certes entitats –Ajuntaments i institucions religioses, principalment– obrir i mantenir centres educatius finançats per l'Estat. Aquestes escoles de patronat podien triar el seu professorat entre els mestres en actiu de les escoles públiques. A Esplugues hi havia una escola de patronat, l'escola parroquial Sant Antoni, que funcionava en uns barracons al barri de Can Vidalet. Aquesta escola pertanyia al bisbat, encara que aquest no se'n preocupà del funcionament. El Patronat Escolar de l'escola Mireia estaria format pel mateix Ajuntament. Ara bé, l'alcalde Català buscà la complexitat del món empresarial, i la trobà, en primer lloc, en la persona de Pere Corberó, el qual gestionava la seva fàbrica d'electrodomèstics a Esplugues. A més aconseguí l'ajuda del laboratori farmacèutic més antic i més important del municipi, Rocador. Pere Corberó cedí gratuïtament per un període de 4 anys els baixos d'un edifici de l'empresa situat al carrer Lluñell, núm. 48 i 50. L'espai de 4 anys era el que Català es donà per la construcció de la nova escola que amb diners municipals es pensava construir al carrer Baronesa de Maldà i que posteriorment va ser la seu de l'escola Gras Soler.¹⁵

El somni d'una nova referència educativa per a Esplugues que significava l'escola Mireia per a l'alcalde Català, es veié molt aviat contrariat. El Ministeri d'Educació, conseqüent amb la promulgació de la nova llei d'Educació de Villar Palasí, havia paralytitzat la creació de nous centres de patronat. L'Ajuntament conegué molt aviat aquesta situació, però decidí continuar el procés endavant. Així, el 23 de febrer del 1971, el Consell Escolar Primari, presidit per l'alcalde, acordà: "Que entre en funcionamiento la Escuela Mireia en dos de sus aulas lo antes posible y de forma ineludible después de las vacaciones de Semana Santa". "Estimar de necesidad la rápida puesta en funcionamiento de la enseñanza preescolar en la escuela Mireia". "Se estimó conveniente que no se admitan por aula más de 25 alumnos..."¹⁶ Amb aquestes incerteses a sobre, l'escola s'estrenà i inicià el curs 1971-72 amb dues classes de preescolar i els dos primers cursos d'EGB. Les mestres recorden el bon gust desplegat per l'arquitecte municipal, Josep Lluís Elia, en la decoració dels locals i la implicació dels pares i mares en el projecte comú.

La creació de l'escola Mireia es basà sobre dos pilars: la idea de renovació pedagògica i la preocupació social per ajudar a les mares treballadores. Les aules de parvulari de l'escola volien "paliar el grave problema social que tiene planteado esta población en relación con las madres que trabajan y que carecen de medios para matricular a sus hijos en escuelas privadas... En el sector Gallo-La Plana, donde estarán ubicadas esas unidades, en estos momentos existen 73 madres de niños de 4 a 5 años, que se encuentran en aquella situación, los cuales no asisten a escuela..."¹⁷

La sol·licitud d'obertura de dues aules de parvulari i dues d'EGB, cursada el mes de maig de 1971, no va ser contestada pel Ministeri. Així, doncs, el silenci administratiu barrava el pas al projecte d'escola de patronat. L'Ajuntament tingué clar la inviabilitat del somni de l'Alcalde. El mes de desembre d'aquell any el Consell decideix que l'escola continuï desenvolupant "las actividades de tipo cultural-escolar, complementarias a la programación oficial."¹⁸ És a dir, l'escola Mireia seria un centre destinat a activitats extraescolars.¹⁹ De portes enfora, però, es mantingué l'ambigüitat i els cursos continuaren augmentant.

En acabar el curs 1972-73 els pares que portaven els seus fills i filles a l'escola Mireia estaven neguitosos davant la inseguretat sobre la continuïtat de l'escola. L'alcalde, que era a més president del Consell Escolar de l'escola, hagué de donar explicacions: "Ante la diversidad de informaciones aparecidas en la Prensa en torno al supuesto cierre de la Escuela Mireya, casi todas inexactas e incompletas, creemos que la opinión pública local tiene derecho a conocer la verdad de los hechos".

"Dicha Escuela empezó a funcionar en 1971, con la idea del sistema de Patronato, en un local cedido por 5 años en la calle Llunell. La nueva Ley de Educación dejó en el aire el propósito inicial y hubo que improvisar recursos y donativos solicitados por el Consejo Escolar Primario, que preside el Alcalde, para paliar el fuerte déficit entre el gasto real y las modestas cuotas que sufragan los padres. Para la comunidad espluguense, el coste por alumno de Mireya es 10 veces superior al que reporta el alumno de las Escuelas Nacionales".

"Era deseo general que la inseguridad y la incógnita que planteaba el futuro de la escuela, fueran resueltos definitivamente. El Consejo Escolar Primario hizo un estudio detenido de la situación, se realizaron gestiones en Madrid y, finalmente, en una sesión plenaria del 10 de julio pasado, acordó que el curso 74-75 los alumnos que debieran cursar EGB obtendrían matriculación preferente, en todos sentidos, en las nuevas aulas de construcción estatal, continuando la Escuela Mireya como parvulario piloto de

la ensenyanza pre-escolar local. Conviene aclarar que en dicho Consejo está representado el Ayuntamiento, la Inspección de Enseñanza, el industrial cedente del local, el magisterio nacional, la directora de Mireia y los padres de familia. En parte se comprende y es lógica la preocupación de los padres, beneficiados durante algunos cursos por una pedagogía óptima a un precio mínimo.”²⁰

Els alumnes que havien començat l'EGB es varen traslladar a la nova escola pública Gras Soler. Algunes mestres s'incorporaren a l'escola Sant Miquel de Cornellà. El parvulari municipal continuà uns anys més a l'edifici cedit per l'empresa Corberó del carrer Lluell. Era la fi de l'innovador projecte pedagògic de l'alcalde Català. Les mestres que varen protagonitzar l'experiència guarden un record inesborrable. S'havien dipositat moltes il·lusions i moltes energies en aquell projecte. Els alumnes es quedaren amb la sensació d'haver viscut uns anys intensos de vivències i de coneixements. Pares i mares no pogueren evitar les llàgrimes.

Soluciones urgentes a necessitats escolars urgents

Si es fa una anàlisi de la història de l'ensenyament a Esplugues, des d'un objectiu primer i bàsic com és l'oferta de places al municipi per a tots els nens i nenes en edat escolar, es pot afirmar que, fins als anys vuitanta del segle XX, la norma ha estat la escassetat i la precarietat de les infraestructures educatives. L'única excepció es va produir durant el període republicà, quan es crearen escoles pels diferents barris del poble. El poble s'anava convertint en ciutat, els vells camps de vinyes i conreus s'anaven omplint de blocs de pisos i ningú va preveure els serveis necessaris per atendre les necessitats socials, educatives i culturals. Des que es començaven a detectar les primeres mancances fins que es donava resposta adient, passaven anys i anys de protestes i reivindicacions dels veïns.

Al capítol anterior s'ha recollit un article de Joan M. Puiggrós en què després de recordar que a Can Vidalet vivia el 48'1% de la població, afirmava que les escoles eren manifestament insuficients.²¹ Les autoritats prometien i les escoles no arribaven. Certament, no totes les responsabilitats es podien atribuir a l'Ajuntament. El canvi de política educativa que dins de la dictadura franquista representà el ministre Villar Palasí significà, entre d'altres iniciatives, revisar els paràmetres sota els quals s'havia produït l'educació fins aquells moments. Per primer cop a la història d'Espanya l'ensenyament es feia obligatori i gratuït des dels 6 fins als 14 anys. Ja es preveia l'ensenyament dels nens i nenes entre els 4 i els 6 anys. Els menjadors escolars entraven dins l'oferta de la majoria de centres educatius. L'educació física tenia un lloc destacat dins el currículum escolar. Lògicament, també els edificis havien d'estar en consonància amb aquests objectius. S'hagueren de revisar els convenis anteriors.

L'alcalde Català es trobava atrapat entre la constatació de les necessitats educatives del poble, la persistent pressió popular i la proverbial lentitud dels processos burocràtics de l'Estat. No amagava els problemes. Sobre la manca de places escolars, es presentà al Ple de l'Ajuntament un informe de la Comissió de cultura “en donde da a conocer el grave problema que tiene planteado este Ayuntamiento en la zona Can Vidalet, lo que ha representado que en el último curso escolar más de 100 niños no han asistido regularmente a escuela”. “La existencia casi nula de puestos preescolares, todo ello aun agravado por la circunstancia de que la enseñanza privada prepara un au-

mento de cuotas para todos los alumnos que asisten a la misma”; i com a conseqüència, “el Ayuntamiento en pleno por unanimidad acuerda:

1º.- Promover la creación de 4 unidades escolares destinadas a enjugar el referido déficit, contratándose a dicho efecto el arrendamiento del piso 1º de la casa sita en la calle Galvany, nº 11 y el 2º piso de la casa de la calle Galvany, n-º 11.

2º.- Tomar conciencia de la realidad que significa tener un sector con mas de 100 niños sin asistencia a escuela por falta de puestos escolares y que por la Comisión de Cultura se proponga una solución de urgencia en tanto en cuanto no entre en funcionamiento el grupo escolar a construir en la calle Palosantos.”²²

Josep Català anunciava les promeses que se li feien des de les instàncies polítiques corresponents: “Que en un acto celebrado en Cornellá con motivo de la inauguración de unos grupos escolares, el Ilmo. Sr. Director General de Enseñanza Primaria le prometió su total apoyo para llevar a cabo la construcción de un grupo en Can Vidalet, corriendo la totalidad del coste a cargo del Ministerio.”²³ “Por la Junta Provincial de Construcciones escolares, se ha comunicado a este ayuntamiento que ha sido autorizada la construcción de un Grupo Escolar de 16 unidades a ubicar en la Calle Palosantos (futura escola Matilde Orduña) de la Zona Vidalet-Pelegri...”²⁴

L’Ajuntament fa projectes

Des de l’Ajuntament es feien projectes i es prenen decisions com si la política educativa depengués del municipi: “Visto el informe que emite la Comisión de Cultura sobre todas las necesidades que en materia escolar se vienen haciendo sentir en este Municipio... Consecuencia de dicho informe queda patente la absoluta necesidad que tiene este ayuntamiento de acometer de una forma definitiva... El Ayuntamiento en Pleno por unanimidad acuerda sentar los siguientes criterios que puedan servir de bases para la programación de una política cultural para esta población y en relación a los próximos cuatro años:

1º.- Enseñanza Primaria:

a.- Construcción de nuevos grupos escolares.

Se estima que durante este período deberían entrar en funcionamiento el Grupo escolar previsto en la calle Baronesa de Maldá (es refereix a la futura escola Gras Soler), un nuevo Grupo en la Zona Vidalet- y por último se reconstruyese el grupo Isidro Martí a base de darle una mayor funcionalidad y una cabida de 16 unidades.

b.- Que entre en pleno funcionamiento el Consejo Escolar Primario al cual se le adscribirán la escuela de la calle Lluñell (s’està referint a l’escola Mireia), la escuela de Finestrelles y el futuro Grupo escolar de la calle Baronesa de Maldá.

c.- Gestionar que el Grupo de la Zona de Can Vidalet a construir junto a la calle Palosantos se configure como grupo escolar piloto.

d.- Que se realicen gestiones con el Ayuntamiento de Cornellá para estudiar la construcción conjunta de una escuela para niños subnormales y una escuela de formación profesional.

e.- Que el Ayuntamiento acometa la construcción de los nuevos grupos escolares utilizando proyectos confeccionados expofesso para los terrenos que se adquieran para tal fin, al objeto de que buscando la mayor adecuación entre el edificio y el suelo, se logre una mayor funcionalidad de los servicios, de conformidad con las técnicas y directrices pedagógicas de nuestros días.

f.- Que se dé el mayor impulso posible al plan parcial Can Vidalet- Pelegrí al objeto de determinar claramente las futuras ubicaciones de los Grupos escolares precisos para aquel sector.

2º Enseñanza Media

a.- Se estima de urgencia la construcción de una escuela de formación profesional en la zona de Can Vidalet.

b.- Que se inicien las gestiones para la construcción de un segundo Instituto a ubicar en la zona de La Plana.”²⁵

El regidor de Cultura, Pere Riera, en una entrevista que li féu la revista *Vida d'Esplugues* donà explicacions i traçà projectes, quan se li demanà l'opinió sobre les queixes dels veïns:

.- “Sabíamos que el día anterior una Comisión de la barriada Vidalet se había personado en el Ayuntamiento para presentar un escrito en el que se formulaba un detallado informe sobre la situación del sector y las peticiones ideales de un vecindario que quería verlas realizadas en un rapidísimo lapso de tiempo”

.- “Cierto. Ayer fue entregado en el Ayuntamiento un escrito en el que se perfilaba la crítica situación de un barrio, que debido a un crecimiento acelerado e incesante presenta a la población unos problemas que desbordan las posibilidades del municipio. Dificultades que se han visto agravadas por la nueva Ley de Educación al llevar a cabo una reforma tan radical de la enseñanza, que ha dado al traste a las soluciones que habíamos previsto y que iban por muy buen camino.”

“El Ayuntamiento había adquirido en calle Palosantos un solar de unos 4.000 m² y había entregado la cantidad de 1.000.000 de pesetas al Ministerio de Educación y Ciencia como aportación municipal al grupo escolar que debía construirse allí. Al salir la nueva Ley y exigir para un grupo 10.000 m², el Estado nos devolvió el millón de pesetas y anuló la ayuda. Ahora como solución de emergencia y considerando las exigencias de las circunstancias actuales, vamos a instalar en este solar un pabellón prefabricado que albergará cuatro aulas. Esperamos que el nuevo pabellón este terminado para enero de 1973. Mientras, se tramita un crédito para llevar a cabo la obra definitiva.” “Pero con ello no acaba la preocupación del Ayuntamiento, sino que considerando que la barriada por aquellas fechas habrá sufrido un nuevo crecimiento, debido a la enorme avalancha inmigratoria y al porcentaje de matrimonios jóvenes que sin duda serán padres de nuevos niños, actualmente sigue buscándose otro solar en el que situar otro grupo...” (En aquesta mateixa entrevista es diu que la comissió de veïns ha rebutjat la idea d'una escola professional. Demanen guarderies i parvularis).

“Asimismo, en la calle Baronesa de Maldá el Ayuntamiento construirá otro grupo escolar de 16 aulas para cubrir las necesidades de aquel sector. También se prevé la creación de un segundo instituto y la ampliación del actual de la calle San Mateo.”²⁶

Manifestacions en demanda de places escolars i campanya mediàtica

Sobre la pressió dels veïns, *Vida d'Esplugues* se'n fa ressò en un article crític de Joan M. Puiggrós sobre les manifestacions de pares i mares de Can Vidalet: “Cabe también comentar la actitud de un cierto número de vecinos de Can Vidalet, que organizan ruidosas manifestaciones delante del Ayuntamiento en demanda de escolaridad...”²⁷ Com s'ha vist anteriorment, el mateix autor reconeix el desembre de 1970 la

necessitat d'escoles al barri de Can Vidalet. L'any 1971 és la Comissió de cultura qui presenta al Ple de l'Ajuntament l'informe parlant de més de 100 nens en edat escolar sense plaça. Un any després i sense haver-hi cap solució definitiva sobre la taula, els pares i mares comencen les mobilitzacions. La premsa de l'època reflectia tímidament aquestes protestes. L'Ajuntament va fer la seva defensa.

El diumenge 8 d'octubre de 1972, El *Diario de Barcelona* publicava un article de Joan M. Puiggrós amb aquest titular: "Can Vidalet: Problema escolar pero no tan grave como se ha dicho". Era la resposta a un altre escrit del mateix diari sobre la situació escolar a Can Vidalet. Puiggrós dóna compte del "tenso clima existente" i que "cierto sector de presión, cuyo campo de operaciones espluguense es la barriada de Can Vidalet, está organizando sonadas marchas hasta el Ayuntamiento, se plantan ante su fachada y, en forma harto desagradable, exigen del alcalde unos cuantos colegios de E.G.B., de la noche a la mañana, totalmente gratuitos y para toda la población en edad escolar". Per l'autor, això es produeix, bàsicament, per "un problema de mentalidad y falta de paciencia". Aporta aquestes dades d'alumnes entre els 6 i 14 anys:

Total d'alumnes escolaritzats a la barriada: 1.433

Alumnes escolaritzats a l'escola pública Santa Teresa: 540

Alumnes escolaritzats a l'escola privada: 893

Cens municipal de 1971. Nens/es en edat escolar: 1.822

Poc després, el 30 de novembre de 1972, el director de l'escola Isidre Martí, Pedro Alcón, sortia en defensa –i molt probablement com a portaveu– de l'Ajuntament d'Esplugues i del seu alcalde, davant l'allau de crítiques sobre la manca de places escolars arreu del país i particularment al cinturó industrial de Barcelona. *La Vanguardia*, per exemple, s'havia referit en diverses ocasions a Esplugues, acusant la falta d'aules i al·ludint explícitament a Can Vidalet com el barri més necessitat d'elles.²⁸ Deia Alcón: "En toda la prensa nacional se ha publicado el déficit de puestos escolares en Enseñanza General Básica, destacando que la provincia de Barcelona es la más deficitaria. Nuestra localidad es una de las que han contribuido a tan desagradable situación, debido a la gran inmigración en que se desenvuelve; lo que dio motivo a principios de curso de que algunos periódicos barceloneses publicaran notas alarmantes e incluso tildaran de negligente a la Corporación municipal, por no haber previsto que centenares de niños comprendidos en la edad escolar se encontrarían sin escuela. Incluso hubo manifestación de padres ante la Casa Consistorial...".

"Hace unos ocho años, el Ministerio de Educación propuso un convenio para la construcción de escuelas y la Corporación, de la cual yo formaba parte, aprobó dicha propuesta y solicitó la construcción de 32 aulas en Can Vidalet y si no llegaron a construirse fue por causas ajenas al Ayuntamiento". "Al no lograr nuestro deseo por la vía ministerial, se procuró transformar la única escuela mixta existente en Graduada (va ser l'any 1967, com s'ha dit al capítol anterior) y para ello, con cargo al presupuesto municipal, se construyeron 4 aulas y seguidamente se compraron unos pabellones prefabricados magníficos que permitieron aumentar cuatro aulas más (el 1968)". "La matrícula escolar pasó de 40 alumnos en la unidad mixta a 400 aproximadamente". "El Ayuntamiento al cual yo no pertenezco, sin regatear esfuerzos económicos y sin ayuda estatal, ha ampliado las aulas del referido barrio hasta 16".

"El Plan de Urgencia de construcciones escolares Madrid-Barcelona ha concedido 32 aulas a Esplugas, de las que 16 se construirán en Can Vidalet, para entrar en

funcionamiento el 1º de septiembre del año próximo, por lo que el problema de puestos escolares quedará sumamente paliado en dicho sector”.

“En el resto de Esplugas existe demanda de puestos escolares, pero en menos grado. También en este sector de la población ha desplegado el Ayuntamiento gran actividad para dar la solución debida. Las 8 aulas que existían en la Graduada “Josefa Puig Coca” (La Plana) fueron ampliadas hasta 14 y en la actualidad se está levantando un piso que permitirá entren en función cuatro aulas más a principios de 1973”. “El Grupo Escolar “Isidro Martí” contiene 11 aulas y tiene en construcción 5 más, las cuales esperan terminarse a finales del año actual. Es deseo del Ayuntamiento continuar la ampliación de dicho Grupo Escolar hasta 20 aulas...”²⁹

L’Ajuntament donava les explicacions que considerava prou clares, però la població, en general, i els pares i mares molt particularment, havien après després de molts anys de dictadura que els drets s’han d’exigir. D’aquesta manera, cada vegada que es donaven incidències que interrompien el funcionament normal de l’ensenyament, els pares sortien al carrer i es concentraven davant l’Ajuntament per demanar la solució als problemes. És cert que sovint no era l’Ajuntament el responsable directe dels entrebancs, sinó el Ministeri. Tanmateix, es pressionava a qui era l’autoritat més propera. Es volia la millor ensenyança per als fills i filles. Així, els començaments de curs eren freqüentment testimonis de protestes dels veïns quan, per diferents raons, les classes no podien iniciar-se el dia assenyalat, bé perquè faltaven els mestres necessaris, bé perquè els edificis no estaven en condicions per començar les classes, bé per falta de places escolars.

L’Ajuntament decideix endeutar-se per fer escoles

De la mateixa manera que, en començar el segle XX, l’alcalde Isidre Martí va demanar un emprèstit per la construcció de l’escola que portaria el seu nom, també l’any 1973 l’alcalde Català va haver de demanar-ne un altre per resoldre l’etern problema escolar d’Esplugues. Inicialment, a fi de no demorar més la construcció de l’escola Gras Soler i Matilde Orduña, l’Ajuntament demanà un préstec de 40 milions de pessetes.³⁰ Posteriorment, la xifra augmentà fins els 64 milions. *Vida d’Esplugues* ho recollia així: “Una iniciativa sin precedentes del ayuntamiento de Esplugues”. “El grave problema escolar en que se ve sumida nuestra población, ha impulsado al ayuntamiento de Esplugas de forma muy particular comprometiéndose en un empréstito que debe alcanzar los 64.000.000 de pesetas... Los trámites que exige la ayuda del Ministerio de Educación y Ciencia – aunque tengan en su día una efectividad- son lentos y prolijos y Esplugas reclama rápidas soluciones... Mientras tanto, funcionarán 10 nuevas aulas en Isidro Martí, 3 en Puig Coca y 17 en Can Vidalet –edificio Grases- (escuela Vicenta Vives) este curso.”³¹

El desconeixement de la realitat social i educativa del Ministerio de Educación y Ciencia o la insensibilitat i despreocupació de les seves autoritats eren proverbials i creixentment antipopulars. L’Ajuntament, que d’altra banda defensava el règim dictatorial, es queixava repetidament: “Dada cuenta del inventario de necesidades de Centros de Educación preescolar, educación general básica y bachillerato unificado polivalente aprobado provisionalmente por orden de 18 de mayo de 1974 y expuesto al público según edicto de 27 de junio pasado y atendiendo que las necesidades escolares de

este municipio han sido ya estudiadas detenidamente y expuestas de manera reiterada a la Delegación Provincial del Ministerio de Educación y Ciencia, necesidades que superan las que figuran en el mentado inventario para este municipio.

El Ayuntamiento en pleno por unanimidad, acuerda: comparecer en dicha información pública y solicitar del Ministerio la inclusión en el referido Plan de necesidades de las siguientes unidades escolares:

- a.- Preescolar: 25 unidades.
- b.- Educación General Básica: 76 unidades.
- c.- Bachillerato Unificado Polivalente: un Centro.”³²

Més documents avalen l'anguniosa demanda per part de l'Ajuntament a les autoritats de l'Estat a causa de les despeses escolars. L'alcalde Català hagué d'involucrar-se a fons per intentar trobar algun remei: “La difícilísima situación económica creada en este Municipio como consecuencia de la construcción de dos Grupos Escolares, totalmente a nuestro cargo, de 16 aulas cada uno y los enormes aumentos que han experimentado los presupuestos iniciales, me obligan a acudir ante V.E. (el Ministro d'Educació i Ciència) en vía de súplica ya que creo que acaso sea el único medio de resolver el caso planteado. Ya en mi escrito fecha 7 de diciembre del pasado año 1973 se hacía patente que este Municipio, sin ayuda estatal alguna, esto es, sólo y exclusivamente con sus propios medios económicos, había hecho inversiones en materia escolar durante el período de 1970 a la fecha, por cifra superior a los 115.000.000 de pesetas...”³³

Setembre de 1975: Martín Villa inaugura les escoles

Finalment, després d'anys i planys, de promeses, de frustracions, de projectes, de protestes ciutadanes, l'alcalde Català podia presentar solucions reals als problemes escolars que feia anys s'arrossegaven en perjudici dels nens i nenes d'Esplugues. La festa de la inauguració –“ **una fecha histórica para Esplugues**”³⁴– de les noves escoles o de les ampliacions d'unes altres la va protagonitzar l'últim governador de Barcelona de l'època franquista, Rodolfo Martín Villa. Era l'any 1975. Els honors se'ls emportà el representant del govern de Madrid, però cal recordar que les escoles que s'inauguraven varen ser finançades amb diners del poble.

“El pasado día 30 de julio fue una jornada gozosa para nuestra población, por la presencia de S.E. el Gobernador civil, el Subjefe provincial del Movimiento y la Delegada Provincial del Ministerio de Educación y Ciencia, cuya visita tenía por objeto inaugurar diversas escuelas edificadas con cargo al ayuntamiento”.

...”Seguidamente se pasó a inaugurar el Grupo Gras Soler, en la Calle Baronesa de Maldá, que fue minuciosamente inspeccionada por las autoridades, las cuales fueron informadas por el Arquitecto municipal y proyectista, señor José Luis Elía. Tanto la estructura del edificio, como las dependencias y servicios fueron del agrado de todos”.

“Acto seguido fue inaugurado el Grupo Matilde Orduña, en la calle Laureano Miró-Palosantos, honor que fue conferido a don Santiago Udina Martorell, sobrino de la maestra señora Orduña, y que en compañía de sus familiares asistieron a los actos”. “Posteriormente, se inauguró el colegio Vicenta Vives, que ya funcionó en el curso pasado, en el interior del Parque Can Vidalet, cuyo edificio central, sede de algunos ministros republicanos durante la guerra, fue adaptado por el municipio como grupo escolar completo.”³⁵

Així, doncs, el balanç que presentà l'Ajuntament el setembre de 1975 suposava el començament de la solució definitiva del dèficit escolar crònic de la població d'Esplugues: s'inauguraven 66 aules, que corresponien a les escoles Gras Soler i Matilde Orduña amb 16 aules cada una (2 línies d'EGB), s'havia fet l'adaptació de l'escola Vicenta Vives, també de 16 aules, s'havia ampliat l'escola Puig Coca amb 8 aules més i s'havia començat el nou edifici de l'escola Isidre Martí amb 10 aules. Encara hi hauria més construccions inaugurades poc després també al barri de Can Vidalet: l'escola Eugeni D'Ors i l'escola Joan Maragall. Josep Català podia manifestar satisfet que: "la principal preocupació que ha movido en estos últimos años al consistorio, ha sido la de solucionar el problema escolar que ha sobrevenido a la población, en primer lugar, por el crecimiento de la misma, que ha desbordado continuamente las previsiones tomadas y por otra parte, el continuo trasvase del alumnado de la escuela privada a la pública, por ofrecer ésta unos condicionamientos de más calidad. El Ayuntamiento tuvo que lanzarse a fondo para llegar a donde no llegaba el Ministerio, para poder atender todas las solicitudes de plazas que se reclamaban. El resultado ha sido la puesta en marcha de setenta aulas al iniciarse el curso 1977-78, con lo que prácticamente han quedado cubiertas todas las peticiones. Con las previsiones de nuevos grupos escolares en Can Clota (es refereix al que seria posteriorment l'escola Prat de la Riba), en La Mallola y en Can Cervera, quedaría resuelto el problema a dos años vista, de forma definitiva."³⁶

L'evolució de cada una de les escoles d'Esplugues durant aquesta dècada

L'escola Isidre Martí

En iniciar-se els anys setanta, amb un creixement poblacional continuat a causa dels moviments migratoris, els pares i mares exigien escola per als seus fills i filles. Les aules del vell edifici que ordenà edificar l'alcalde Isidre Martí estaven a vessar. Ni l'aspecte extern ni molt menys la distribució interna tenien gaire a veure amb la construcció de l'arquitecte Borrell de 1910. Permanentment en obres d'adaptació, ja s'ha vist com se li va afegir un pis el 1957 i novament es va ampliar el 1967. Quan un cop més es van girar cap aquest edifici els ulls dels responsables municipals d'ensenyament, saltaren totes les alarmes.³⁷ La construcció escolar modèlica dels anys deu, no solament no s'adaptava als requisits que exigien les infraestructures de la nova llei d'educació de Villar Palasí, sinó que no se li va veure cap possibilitat d'aprofitament. Se'l va sentenciar a l'enderrocament, el qual arribaria l'any 1982.

A l'entrevista citada anteriorment, Pere Riera, el regidor de Cultura de qui depenia ensenyament, ho expressava així: "El grupo escolar Isidro Martí³⁸ ha venido cumpliendo durante muchos años una gran misión en el terreno de la enseñanza. Yo mismo recuerdo con gran cariño sus amplias aulas y sus soleados patios. Pero se ha hecho viejo y no reúne las condiciones exigidas por un grupo escolar y hay que pensar en soluciones. De momento, los remiendos que se han ido haciendo no significan efectividad alguna para el futuro. Hay que pensar en algo definitivo y para ello el Ayuntamiento ha realizado unos proyectos que van a ser llevados a cabo en cuatro fases: construcción de un pabellón donde actualmente hay la calle Andreu Amat, que desaparece, en dos fases, construcción de otro pabellón en el patio que limita con la calle de la Iglesia y derribo del viejo edificio. Estos pabellones constaran de 10 aulas cada uno."

L'any 1972, doncs, es començà a construir l'edifici de planta baixa i dues plantes en el qual estan ubicades a l'actualitat les aules de l'educació infantil i primers cursos de l'educació primària. Inicialment estava planejat edificar només la planta baixa i un primer pis. De seguida, però, es va veure la conveniència de fer una segona planta, encara que aquesta no es va aixecar fins a l'estiu de 1982, el mateix any de l'enderrocament del vell edifici construït per l'arquitecte Borrell, com es veurà al proper capítol.

Al capítol anterior s'ha fet esment d'alguns mestres de l'escola que varen deixar el seu record entre la gent del poble i més especialment entre els qui varen ser els seus alumnes. Un és Pedro Alcón Pallarés, que va ser durant 24 anys director de l'escola, a més de regidor de Cultura de l'Ajuntament.

L'any 1975, es va jubilar Carme Rivas Poch, vídua de Martí Gras Soler, la qual havia estat directora de l'escola de nenes fins a la unificació del dos grups escolars –de nens i de nenes– el 1963. Portava 40 anys de magisteri a Esplugues.³⁹ Pel mig havia passat la República, la guerra, la depuració franquista i la dura postguerra.

En jubilar-se Pedro Alcón, el juliol de 1976, va ser objecte d'un homenatge per part del Consistori i dels seus companys de feina.⁴⁰ La nova directora de l'escola fou Concepció Roca. Començaven a bufar nous aires en la forma de dirigir els centres educatius i de relacionar-se amb els pares i mares, amb els mestres i els alumnes. El mes de maig de 1979, Gregorio Bernal va ser triat com a director i portà la direcció de l'escola fins al setembre de 2004.

La supressió de l'escola Finestrelles

Al barri de Finestrelles continuava malvivint la vella escola unitària, creada durant la República, l'any 1934. Els temps havien canviat i ni s'havia cuidat l'escola –situada al carrer santa Rosa, 36– ni el barri tenia població per edificar-ne una de nova. Així és com s'arribà al 8 d'abril de 1970. En aquesta data, sense avís previ, la Delegació Provincial del Ministeri d'Educació tancà l'escola. La raó que es va donar és que només hi havia 20 nens i nenes i aquests, només en edats preescolars.⁴¹ Els alumnes varen ser distribuïts per diferents escoles. Aquells que no pogueren ser acollits en cap altra escola continuaren estant atesos al pis que servia d'escola per Isabel García Martínez, a qui pagava l'Ajuntament.⁴²

En aquesta situació d'escola tancada, però continuant com a parvulari sense definir la dependència, va continuar un temps. L'any 1972 es tornà a obrir el contingut de l'escola de Finestrelles. Es va fer un cens per part dels veïns i va resultar que hi havia al barri 59 nois i noies en edat escolar, per la qual cosa es demanava una escola unitària.⁴³ En una entrevista de 1972, el regidor del barri, Onésimo Sicilia Segura, declarava sobre l'escola de Finestrelles: "El barrio cuenta con un centro demasiado pequeño como para poder instalar en él un grupo escolar y el Ayuntamiento espera poder facilitar escuela a los niños del mismo, dentro de los grupos que están previstos en el núcleo urbano de la villa, facilitándoles un medio de locomoción para su traslado al mismo."⁴⁴

L'escola de Finestrelles desaparegué totalment el 30 de juny de 1977. L'última mestra fou M^a. Luisa Timoneda Diego, que seria anys més tard directora de l'escola Gras Soler. Un servei d'autocar traslladava diàriament a l'escola Isidre Martí els nens i nenes de la barriada. Aquest infrautilitzat i costós transport, a càrrec del pressupost municipal fins que ho assolí el Ministeri, deixà de funcionar definitivament el curs 2002-2003.

L'escola Puig Coca

Davant la demanda de places escolars al barri de La Plana, s'hagué d'ampliar l'escola Puig Coca. L'any 1971 començaren a aixecar-se dues plantes sobre l'antiga estructura, inaugurada l'any 1964. De les 8 aules amb que comptava, es va passar a 14 i posteriorment a 18, permetent començar el curs 1973-74 amb doble línia d'EGB i parvulari.⁴⁵

L'escola Vicenta Vives

A una de les cantonades que donen entrada al parc de Can Vidalet s'instal·là l'escola Vicenta Vives. L'edifici havia estat la residència dels Vidal i Ribes, que donaren nom a tota la barriada. La primera propietària havia sigut Elvira Jover, la qual ja ha estat mencionada per haver fet possible els inicis de l'escola Sant Josep del Raval d'Esplugues. Aquesta casa senyoriuola, que era coneguda com la "torre moruna", va ser molt reformada cap els anys 30. Al final de la guerra, donada la seva situació, propera a la ciutat de Barcelona i en mig d'un parc, va ser residència de Juan Negrín, el cap del govern de la República, encara que alguns diuen que qui va residir-hi va ser Indalecio Prieto, ministre de Defensa.⁴⁶ La casa, més recentment, era anomenada com Can Grasses o Torre Grasses, nom de l'últim propietari. L'Ajuntament la va adquirir l'any 1973.

Davant la necessitat de places escolars al barri de Can Vidalet, l'Ajuntament començà a condicionar Can Grasses com a escola l'any 1974. Aquell mateix curs, 1974-75, ja van funcionar 5 aules a la segona planta, encara que en unes condicions molt precàries. La primera directora, Esperança Itoiz Martínez, com altres mestres que s'incorporaren els primers anys, provenia de l'escola parroquial Sant Antoni del carrer Molí. De fet, aquesta escola tancà les seves portes en obrir-se la Vicenta Vives. Més encara, la nova escola portà durant unes setmanes el nom de Sant Antoni. La inauguració oficial es va fer el 30 de juliol de 1975 amb la presència del governador civil de Barcelona, Rodolfo Martín Villa. L'escola va arribar a tenir 20 aules. Després d'inaugurar-se l'escola Matilde Orduña i, posteriorment, l'escola Eugeni D'Ors, l'any 1977, es van reduir les aules de 20 a 10. En reduir-se les aules, l'escola guanyà en espai per a biblioteca, laboratori, menjador i cuina.

Des dels anys setanta, l'escola Vicenta Vives va estar amenaçada per la construcció del segon cinturó, l'actual Ronda de Dalt, que passava per sobre d'ella. Els pares i els mestres es mobilitzaren en diverses ocasions per defensar la seva escola. L'alcalde Català va poder anunciar el 7 de gener de 1977 que "Se ha conseguido la desviación del Cinturón de Ronda, que destruía por completo el colegio Vicenta Vives y una parte del Parque de Can Vidalet."⁴⁷

L'escola Vicenta Vives va ser la primera de les escoles públiques d'Esplugues que va iniciar la utilització de la llengua catalana com a llengua vehicular de l'ensenyament. L'associació de pares de l'escola, també aquesta vegada, va jugar un paper molt afavoridor de la iniciativa. Era el curs 1984-85. Amb el descens de la natalitat, però, l'escola va quedar sentenciada. Alumnes, pares i mestres varen intentar la continuïtat del centre amb tota mena de manifestacions. No va ser possible. A partir del curs 1992-93 s'anaren suprimint cursos, fins que el juny del 1995 es produeix el tancament definitiu de l'escola. Havien passat 21 anys des de la seva inauguració. Actualment, des de setembre de 1999, l'edifici és la seu de l'Escola Oficial d'Idiomes.

El nom de l'escola, Vicenta Vives, com s'ha explicat al capítol anterior, va ser un homenatge de l'alcalde Català a la memòria de la mestra que va deixar un record inigualable al barri de Can Vidalet, treballant com a mestra des de l'any 1948 al 1954.

L'escola Matilde Orduña

L'escola Matilde Orduña ha estat i continua a l'actualitat estant una escola pedagògicament compromesa i molt arrelada al barri. Va tenir una gestació llarga i difícil. Com s'ha dit repetidament, la població a Can Vidalet augmentava dia a dia i les places escolars quedaven estables. La tensió política que, a més, es vivia al país, trobava en aquests barris sense serveis públics, un camp de cultiu ben abonat. Almenys des de l'any 1967, es recull un comunicat de la Comissió de Cultura municipal on es menciona l'aprovació d'un grup escolar de 16 unitats al carrer Palosantos (actual carrer Caquis). Repetidament es torna a prometre aquesta construcció per part dels organismes estatals⁴⁸ a l'Ajuntament i aquest ho tramet així als veïns. Però l'escola no s'in-aurà fins al dia 15 de setembre del 1975.

La precursora de l'escola Matilde Orduña fou l'escola Vidalet-Pelegrí, situada al carrer Pere Pelegrí, cantonada Carrer Ricard Güell. Com ja s'ha dit, aquesta escola fou unitària i mixta fins a l'any 1967. Aquest any es va fer graduada, va comptar amb 4 aules –dos unitàries per a nens i dos més per a nenes– i canvià el nom de Vidalet-Pelegrí pel de Santa Teresa, encara que convisqueren els dos noms. Aquesta escola estava ubicada al carrer Ricard Güell “en el mismo terreno de la calle Ricardo Güell que antes ocupaba la vieja escuela de esta barriada”⁴⁹ i les obres van córrer totalment a càrrec de l'Ajuntament. “La enseñanza podrá prestarse infinitamente mejor en un edificio nuevo, debidamente acondicionado, que en el antiguo antes existente y no en buenas condiciones”, proclamava i reconeixia el portaveu municipal.⁵⁰

L'any següent, 1969, a l'espera de la construcció de l'edifici promès, s'habilitaren 4 aules més en uns barracons situats en un solar del carrer Ricard Güell. Més tard, l'any 1972, en un pis del carrer Galvany, funcionaren unes altres 3 aules. Una dispersió que no afavoria gens la coordinació pedagògica indispensable per al bon funcionament de l'escola. L'any 1970, l'Ajuntament va adquirir els terrenys al carrer Caquis, on està actualment l'escola, per un valor de més de 8 milions de pessetes. En aquest solar es van habilitar uns barracons amb quatre aules, que permeteren escolaritzar més alumnes el setembre de 1972. L'Ajuntament aconseguia així un respir: “Ha entrado en funcionamiento el pabellón escolar situado en la calle Palosantos, con él ha quedado resuelto para el curso actual el problema escolar en Can Vidalet. Este pabellón posee los más modernos servicios... y tal como se ve en las fotografías, está preparado para cumplir perfectamente el papel escolar que se le ha asignado.”⁵¹ Així, doncs, la inauguració de l'escola suposà la concentració en un centre de doble línia de totes les aules disperses pel barri. L'arquitecte de l'escola va ser en Josep Lluís Elia, que era l'arquitecte municipal. Cal dir que Elia va fer una obra creativa, plena de llum i de racons, allunyada de la freda i precària arquitectura escolar de l'època.

La inauguració va estar presidida pel governador civil, Rodolfo Martín Villa, encara que es va donar protagonisme a Santiago Udina Martorell, persona també addicta al règim, delegat del govern a la Zona Franca de Barcelona i nebot de Matilde Orduña. L'alcalde Català, amant de rescatar de l'oblit el nom de les persones vinculades a

la història d'Esplugues, pensà en la mestra Orduña per donar nom a la nova escola. Matilde Orduña, com ja s'ha dit al capítol corresponent, va ser la mestra de l'escola de nenes de l'edifici Isidre Martí a partir de l'any 1926 i durant la República.

Des dels seus inicis, el professorat de l'escola Matilde Orduña s'ha caracteritzat per la voluntat de fer de l'escola un lloc pedagògicament avançat i molt connectat amb la realitat socioeconòmica del barri i del seu alumnat. Per posar només un exemple, en els anys de la transició política el centre va crear un hort didàctic i una aula taller per tal d'afavorir l'atenció a la diversitat dels alumnes amb dificultats. Els noms de mestres com Agustín, María, César i Núria, entre d'altres, són recordats pels pares i mares amb el mateix afecte que, a l'actualitat, manifesten als mestres dels seus fills.⁵²

L'escola Gras Soler

A mesura que Esplugues anava creixent demogràficament, es feia imprescindible ampliar l'oferta de places escolars. De tant en tant, algú dels responsables polítics municipals feia alguna proposta que semblava quedar-se en el calaix dels objectes oblidats. Així, per exemple, apareix l'any 1966 a la Junta Local d'ensenyament primari una acta en la qual s'afirma que "los Sres. Vallbona y Alcón se manifiestan y comunican que existe el proyecto de solicitar del Ministerio de Educación y Ciencia la construcción de un nuevo grupo escolar, que se ubicaría en el polígono industrial denominado "Gallo."⁵³ És la primera referència a la que seria l'escola Gras Soler.

Aquesta escola, tan desitjada i necessària, com totes les altres d'Esplugues, va tenir també una llarga preparació. Els terrenys per construir l'escola, adquirits l'any 1970, van superar els 10 milions de pessetes d'aquella època. El Ministeri d'Educació, però, no tenia diners per fer les escoles que Esplugues necessitava. L'educació no fou mai una prioritat per a la dictadura franquista, que la deixà en mans de l'Església i en mans privades. Així, doncs, l'escola Gras Soler la van pagar els ciutadans d'Esplugues. L'Ajuntament va haver d'endeutar-se considerablement per fer front a les despeses de la construcció. La construcció de l'escola començà el novembre de 1973.

L'escola va rebre el nom de Gras Soler en memòria del matrimoni de mestres, pares de mestres i directors de les escoles Isidre Martí, Josep Gras i Salvadora Soler. I formà part del primer projecte de l'alcalde Català en matèria escolar, el febrer de 1971. Aquest projecte estava igualment constituït per l'escola de patronat Mireia dins el propòsit de millorar quantitativament i qualitativa l'educació pública a Esplugues. Així, doncs, amb el mateix entusiasme que va ser concebut el projecte pedagògic de l'escola Mireia, va ser encarregada la construcció de l'edifici. A tal efecte, propugnà el ple i eficaç funcionament del Consell Escolar Primari, com a responsable polític d'aquell objectiu. I des del començament, Català pensà en la capacitat municipal per dirigir i, fins i tot, finançar el projecte. Així ve expressat en el Ple citat anteriorment: "Que el Ayuntamiento acometa la construcción de los nuevos grupos escolares utilizando proyectos confeccionados expofesso para los terrenos que se adquieran para tal fin, al objeto de que buscando la mayor adecuación entre el edificio y el suelo, se logre una mayor funcionalidad de los servicios, de conformidad con las técnicas y directrices pedagógicas de nuestros días."⁵⁴

Ben aviat l'arquitecte, Josep Lluís Elía, presentà el projecte en el qual s'especificava el conjunt d'idees que conformaven el programa de l'alcalde: "Proyecto para el grupo

escolar de la calle Baronesa de Maldá. Por el arquitecto municipal, Sr. Elia, se informó sobre las posibilidades que tiene el terreno adquirido con destino escolar en la calle Baronesa de Maldá, bosquejándose una solución la cual permitiría poder desarrollar en el mismo los nuevos sistemas de pedagogía activa, así como constituir la definitiva ubicación de la escuela del Patronato Municipal escolar.⁵⁵ La construcció començà el novembre de 1973. L'escola Gras Soler va ser inaugurada el juliol de 1975 pel governador civil de Barcelona, Martín Villa. Els primers alumnes en ser matriculats varen ser els que provenien de l'escola Mireia. En els seus inicis fou la més nombrosa d'Esplugues.

L'escola va comptar amb un edifici independent per al parvulari i durant dos cursos, 1978-79 i 1979-80, algunes aules de cicle inicial d'EGB i de parvulari, varen estar ubicades en uns edificis prefabricats, al solar on posteriorment s'edificà l'escola Conxita Udina. Després del primer director de l'escola, Ángel Pérez, d'altres mestres han ocupat la direcció: Juan Diego Chica (1978-1983), Rafael Molinuevo (1983-1988), María García (1988-1989), Rosa Mª Arriola (1989-1991), Mª Lluïsa Timoneda (1991-2001), fins a arribar a l'actual directora, Mª Luïsa Borrull, que exerceix des del 2001.

L'escola Gras Soler fou la seu de l'Equip Psicopedagògic Municipal durant el primer any del seu funcionament (curs 1975-76). Com es dirà més endavant, aquesta experiència només durà un curs. La dinàmica i els objectius del "Gabinet Psicopedagògic" motivaren que els seus membres, sense deixar de treballar en equip, vinculessin la seva activitat professional a un o diversos centres.

La disminució de la natalitat i d'alumnat en edat escolar es començà a notar a Esplugues a partir de l'any 1984 i s'agreujà a partir del 1989. L'escola Gras Soler veia reduir el nombre de les seves aules fins quedar-se reduïda a una sola línia. L'any 1998, l'escola-bressol municipal La Mainada ocupà la part baixa de la dreta de l'edifici. Donava la sensació que l'escola tenia els dies comptats.

L'emigració dels últims anys cap a Esplugues ha suposat un guany inestimable per a totes les escoles del poble. També, sens dubte, per a l'escola Gras Soler, que ha vist com es tornaven a omplir les seves aules. L'equip directiu considera que l'atenció a la diversitat de l'alumnat és justament un dels trets característics de l'escola. El fet de ser una escola petita facilita la prestació de serveis extraescolars, com ara l'acolliment i recollida dels petits o els casals d'estiu, i ajuda que la relació amb les famílies dels alumnes sigui fluida i que tinguin fàcil solució els petits problemes de la convivència diària.

L'escola Eugeni D'Ors

El 1975, la Llei d'educació de Villar Palasí portava ja 5 anys de vigència i l'educació estava lluny de ser gratuïta i estar a l'abast de tots els nens i nenes en edat escolar. Les pressions populars i polítiques eren continuades. Així, encara no s'havia inaugurat l'escola Matilde Orduña a Can Vidalet i ja s'anunciaven noves construccions en el que es va anunciar com Plan de urgencia de construcciones escolares del Ministerio de Educación i Ciencia. Fruit d'aquest Plan foren les escoles Eugeni D'Ors,⁵⁶ i Joan Maragall.

L'escola Eugeni D'Ors fou edificada en una cantonada del parc de Can Vidalet, al carrer Cedres. Es tracta d'una construcció de grans dimensions, pensada per ser de doble línia, amb serveis de menjador, equipaments esportius i vivenda per al conserge. L'edificació estava feta amb materials d'acabats molt senzills, però disposava d'espais de distribució generosos, amb nombroses entrades de llum i d'uns entorns que, malgrat

estar encara sense urbanitzar, eren tranquils i agradables. Els amples passadissos van ser aprofitats pels mestres com espais complementaris a les aules i com a lloc d'exposicions de feines dels alumnes. Fou inaugurada el mes d'octubre de 1977 amb prop de 600 alumnes. Aquesta escola serví per eixugar la demanda d'escoles al barri i suposà el tancament d'algunes acadèmies privades del barri. El primer director fou Pasqual Quílez.

La disminució de la natalitat al conjunt del país, que es feia evident cap a mitjan de la dècada del 1990, afectà també aquesta escola. Coincidint amb el vintè aniversari de la seva inauguració, el 1998, es tancà l'escola i la major part dels alumnes que restaven, foren absorbits per l'escola Matilde Orduña. Actualment, Eugeni D'Ors dona nom a l'escola d'adults d'Esplugues. A la planta baixa del mateix edifici funciona l'escola-bressol municipal Montserrat. I la segona planta és la seu dels serveis educatius del Departament d'Ensenyament de la Generalitat per a Esplugues i Sant Just: el Centre de Recursos Pedagògics i l'Equip d'Assessorament i Orientació Psicopedagògica.

L'escola Joan Maragall

Està emplaçada al barri de Can Vidalet, entre el carrer Ciutat de l'Hospitalet i el carrer Molí. Al solar on avui hi ha l'escola hi va haver durant uns quants anys unes fileres de cases prefabricades on s'allotjaren, provisionalment, famílies amb pocs recursos econòmics. Aquestes famílies varen ser víctimes dels aiguats que assolaren la comarca del Vallès la nit de la Mercè de l'any 1962. L'escola Joan Maragall va ser fruit, com s'ha dit, del pla d'urgència de construccions escolars del Ministerio de Educación y Ciencia i es va inaugurar el setembre de 1978.⁵⁷ Es tracta d'un edifici d'espais amples i molt lluminós, semblant als que es varen fer per aquella època a d'altres llocs del país. Disposa d'un edifici a part per a l'educació infantil. Aquest edifici s'inaugurà un any més tard, ja començat el curs 1979-80. El primer any de funcionament, l'escola semblava més un parvulari que una escola clàssica, ja que acollí una considerable quantitat de nens i nenes de les primeres edats. Així s'hagueren de crear 6 aules per als 161 nens de 4 anys, 5 aules per als 122 de 5 anys i 3 aules per als de Primer d'EGB. Els nens i nenes de 3 anys encara no tenien cabuda a les escoles públiques. El director de l'escola ha estat, des de la seva inauguració, Emili Pallejà.

En posar el nom de Joan Maragall a aquesta escola, l'alcalde Català feia palesa una altra de les seves contradictòries conviccions polítiques: reivindicar el record dels avantpassats que es significaren en la vida i cultura catalanes. A més de Joan Maragall, altres noms il·lustres figuren al capçal de l'escoles construïdes per aquella època, com Eugeni D'Ors, Prat de la Riba o Folch i Torres. Actualment, l'escola Joan Maragall és un centre d'educació infantil i primària de doble línia.

L'escola Prat de la Riba

Al final del carrer Josep Anselm Clavé, al barri de Can Clota, es troba l'escola Prat de la Riba. Inicialment, l'Ajuntament presidit per Josep Català va pensar a utilitzar aquest solar per edificar aquí el que havia de ser el segon institut de batxillerat d'Esplugues, un cop s'anava omplint l'institut Joanot Martorell.⁵⁸ Per la seva situació, es deia que podria acollir tant alumnes dels barris de Can Vidalet com de Can Clota i de

la Plana. L'edifici principal de l'escola Prat de la Riba es va inaugurar el mes de setembre de 1981, ja amb l'Ajuntament democràtic. L'any 1978 s'ocuparen les aules de l'immoble que avui és la seu del Parvulari i unes aules annexes que cedí l'Ajuntament, situades al mateix carrer, al costat de l'actual escola-bressol El Sucre. Aquí feien les classes els alumnes de primer i segon d'EGB.

L'escola Conxita Udina

L'any 1976 l'Ajuntament comprà a Fèlix Brillas els terrenys del carrer Àngel Guimerà destinats a la futura escola Conxita Udina. Estava situada en un extrem del parc del Pou d'en Fèlix, al carrer Àngel Guimerà, al lloc on avui s'aixeca la Biblioteca Pare Miquel d'Esplugues. Uns anys abans, s'havien habilitat en aquell solar unes aules prefabricades, les quals depenien de l'escola Gras Soler.⁵⁹ L'escola Conxita Udina s'inaugurà el setembre de 1978, encara que no començà a funcionar fins al gener del 1979. L'alcalde Català, donant a aquesta escola el nom de Conxita Udina, volgué retre un homenatge a la memòria de qui va ser mestra municipal de pàrvuls durant 10 anys, del 1926 al 1936, a l'edifici de les escoles Isidre Martí. Conxa Udina era cunyada de Matilde Orduña.

Amb aquesta escola passà el mateix que a totes les altres d'Esplugues, que, tan bon punt s'inauguraven, les aules s'omplien de criatures. S'hagué d'ampliar, i va quedar totalment acabada en començar el curs 1980-81. En aquests primers anys l'escola arribà a tenir fins a 3 línies d'EGB, de forma que en depenien unes aules del carrer Lluís Millet.

El col·legi Natzaret

Des de l'any 1969, el col·legi Sant Josep havia canviat el seu nom pel de Natzaret i lluí al seu nou emplaçament del carrer Lluís Millet. Amb l'entrada en vigor de la llei d'educació de Villar Palasi, el col·legi Natzaret, que abans oferia aules de parvulari, ensenyament primari i batxillerat, ara ho farà de parvulari, EGB, BUP, COU i el primer grau de formació professional, branca administrativa. L'oferta tingué tal acceptació entre la població que el col·legi hagué d'ampliar les seves instal·lacions l'any 1975 i es construïren una tercera planta i les terrasses. Finalment, el col·legi Natzaret, que tradicionalment havia estat un centre per a noies, introduí la coeducació i passà, l'any 1979, a ser una escola mixta. Havien transcorregut uns quants anys, una guerra, una dictadura, una transició i més història i cultura des d'aquelles apocalíptiques afirmacions vaticanes del temps de la República, condemnant la coeducació. El col·legi Natzaret continua mantenint avui entre la població d'Esplugues un gran prestigi i respecte per la seva dedicació pedagògica.

L'escola Isabel de Villena

L'escola Isabel de Villena d'Esplugues és la continuadora d'una llarga experiència pedagògica que s'inicià a Barcelona just després d'acabar la Guerra Civil. Els protagonistes foren un grup de famílies i mestres, vinculats tots ells a l'Institut-Escola de la Generalitat republicana, d'entre els quals destacà qui va ser directora durant molts

anys, Carme Serrallonga. Davant la perspectiva de l'oferta educativa que presentaven els vencedors, decidiren iniciar una nova experiència, que semblés que respectava les imposicions repressives dels nous amos. Així, el 8 de maig de 1939, nasqué al carrer Emancipació, de Barcelona, la institució Isabel de Villena. Per què aquest nom? Isabel de Villena era el nom d'una abadessa, descendent dels Trastàmara, la primera escriptora en llengua catalana de la nostra història. A més tenia l'avantatge d'escriure's igual en castellà que en català. Per als inquisidors i censuradors del règim, aquests detalls passaven desapercebuts.

En els llargs i durs anys de postguerra, Isabel de Villena fou una escola laica, connectada amb la realitat, pedagògicament activa, catalana en la mesura que en aquell temps ho deixaven ser, oberta a qualsevol que volgués participar del seu projecte. La coeducació no fou possible fins la mort del dictador. Després d'haver passat per diverses ubicacions, finalment, el dia 29 de setembre de 1978 s'inaugurà a Esplugues el primer edifici de l'escola Isabel de Villena concebut per ser escola i, a més, propietat de la cooperativa de pares que la gestiona. Està situat al carrer Joan Miró, del barri de Finestrelles amb una vista privilegiada sobre els terrenys que eren coneguts com el circuit de moto-cross.

El Col·legi Alemany

Situat al barri de Ciutat Diagonal, el Col·legi Alemany continua identificant-se més amb la ciutat que el va veure néixer l'any 1894, Barcelona, que amb Esplugues, la ciutat que l'acollí des del 1977. El seu nom oficial continua sent Col·legi Alemany de Barcelona. La primera escola alemanya de l'Estat espanyol ha passat per diferents etapes al llarg dels seus 110 anys d'història.

Es va iniciar com una escola confessional evangèlica. Amb els primers anys del segle XX, separada la gestió de l'escola del govern parroquial, va rebre un fort impuls en ser recolzada per la política cultural de l'emperador Guillem II. El juliol de 1936, en produir-se la revolta del general Franco, a causa del suport del govern de Hitler a l'aixecament feixista, el Col·legi Alemany de Barcelona va ser saquejat i, finalment, tancat per la Generalitat de Catalunya. El triomf franquista del 1939 suposà la reobertura del Col·legi. Però la seva identificació amb els principis defensats pel govern hitlerià motivaren que l'any 1945, acabada la Segona Guerra Mundial, els representats consulars dels països aliats pressionessin de tal forma que la que fou seu del Col·legi Alemany de Barcelona acabés en mans franceses. Avui en aquell solar del carrer Moià hi ha l'Institut Francès. El boom econòmic alemany de la segona meitat del segle XX facilità el ressorgiment del Col·legi Alemany. Enmig de la penúria i abandonament dels centres educatius durant la dictadura franquista, els centres de dependència estrangera, com ara l'alemany, constituïren un atractiu per a alguns sectors de la burgesia catalana, els quals hi enviaren els seus fills.⁶⁰

A les actes del Ple de l'Ajuntament de l'any 1968 es parla per primer cop del trasllat del Col·legi Alemany de Barcelona a Esplugues, i més concretament a la urbanització Ciutat Diagonal.⁶¹ L'any 1970 es van adquirir els terrenys al costat de l'autopista i el dia 31 de gener de 1973 se celebrà la col·locació de la primera pedra del que, es deia, seria un dels millors edificis escolars d'Europa.⁶² S'inaugurà el dia 21 d'octubre de 1977.⁶³ Té capacitat per a 1.500 alumnes. La seva relació institucional amb la vila és escassa.

la Plana. L'edifici principal de l'escola Prat de la Riba es va inaugurar el mes de setembre de 1981, ja amb l'Ajuntament democràtic. L'any 1978 s'ocuparen les aules de l'imoble que avui és la seu del Parvulari i unes aules annexes que cedí l'Ajuntament, situades al mateix carrer, al costat de l'actual escola-bressol El Sucre. Aquí feien les classes els alumnes de primer i segon d'EGB.

L'escola Conxita Udina

L'any 1976 l'Ajuntament comprà a Fèlix Brillas els terrenys del carrer Àngel Guimerà destinats a la futura escola Conxita Udina. Estava situada en un extrem del parc del Pou d'en Fèlix, al carrer Àngel Guimerà, al lloc on avui s'aixeca la Biblioteca Pare Miquel d'Esplugues. Uns anys abans, s'havien habilitat en aquell solar unes aules prefabricades, les quals depenien de l'escola Gras Soler.⁵⁹ L'escola Conxita Udina s'inaugurà el setembre de 1978, encara que no començà a funcionar fins al gener del 1979. L'alcalde Català, donant a aquesta escola el nom de Conxita Udina, volgué retre un homenatge a la memòria de qui va ser mestra municipal de pàrvuls durant 10 anys, del 1926 al 1936, a l'edifici de les escoles Isidre Martí. Conxa Udina era cunyada de Matilde Orduña.

Amb aquesta escola passà el mateix que a totes les altres d'Esplugues, que, tan bon punt s'inauguraven, les aules s'omplien de criatures. S'hagué d'ampliar, i va quedar totalment acabada en començar el curs 1980-81. En aquests primers anys l'escola arribà a tenir fins a 3 línies d'EGB, de forma que en depenien unes aules del carrer Lluís Millet.

El col·legi Natzaret

Des de l'any 1969, el col·legi Sant Josep havia canviat el seu nom pel de Natzaret i lluí a al seu nou emplaçament del carrer Lluís Millet. Amb l'entrada en vigor de la llei d'educació de Villar Palasí, el col·legi Natzaret, que abans ofería aules de parvulari, ensenyament primari i batxillerat, ara ho farà de parvulari, EGB, BUP, COU i el primer grau de formació professional, branca administrativa. L'oferta tingué tal acceptació entre la població que el col·legi hagué d'ampliar les seves instal·lacions l'any 1975 i es construïren una tercera planta i les terrasses. Finalment, el col·legi Natzaret, que tradicionalment havia estat un centre per a noies, introduí la coeducació i passà, l'any 1979, a ser una escola mixta. Havien transcorregut uns quants anys, una guerra, una dictadura, una transició i més història i cultura des d'aquelles apocalíptiques afirmacions vaticanes del temps de la República, condemnant la coeducació. El col·legi Natzaret continua mantenint avui entre la població d'Esplugues un gran prestigi i respecte per la seva dedicació pedagògica.

L'escola Isabel de Villena

L'escola Isabel de Villena d'Esplugues és la continuadora d'una llarga experiència pedagògica que s'inicià a Barcelona just després d'acabar la Guerra Civil. Els protagonistes foren un grup de famílies i mestres, vinculats tots ells a l'Institut-Escola de la Generalitat republicana, d'entre els quals destacà qui va ser directora durant molts

anys, Carme Serrallonga. Davant la perspectiva de l'oferta educativa que presentaven els vencedors, decidiren iniciar una nova experiència, que semblés que respectava les imposicions repressives dels nous amos. Així, el 8 de maig de 1939, nasqué al carrer Emancipació, de Barcelona, la institució Isabel de Villena. Per què aquest nom? Isabel de Villena era el nom d'una abadessa, descendent dels Trastàmara, la primera escriptora en llengua catalana de la nostra història. A més tenia l'avantatge d'escriure's igual en castellà que en català. Per als inquisidors i censuradors del règim, aquests detalls passaven desapercebuts.

En els llargs i durs anys de postguerra, Isabel de Villena fou una escola laica, connectada amb la realitat, pedagògicament activa, catalana en la mesura que en aquell temps ho deixaven ser, oberta a qualsevol que volgués participar del seu projecte. La coeducació no fou possible fins la mort del dictador. Després d'haver passat per diverses ubicacions, finalment, el dia 29 de setembre de 1978 s'inaugurà a Esplugues el primer edifici de l'escola Isabel de Villena concebut per ser escola i, a més, propietat de la cooperativa de pares que la gestiona. Està situat al carrer Joan Miró, del barri de Finestrelles amb una vista privilegiada sobre els terrenys que eren coneguts com el circuit de moto-cross.

El Col·legi Alemany

Situat al barri de Ciutat Diagonal, el Col·legi Alemany continua identificant-se més amb la ciutat que el va veure néixer l'any 1894, Barcelona, que amb Esplugues, la ciutat que l'acollí des del 1977. El seu nom oficial continua sent Col·legi Alemany de Barcelona. La primera escola alemanya de l'Estat espanyol ha passat per diferents etapes al llarg dels seus 110 anys d'història.

Es va iniciar com una escola confessional evangèlica. Amb els primers anys del segle XX, separada la gestió de l'escola del govern parroquial, va rebre un fort impuls en ser recolzada per la política cultural de l'emperador Guillem II. El juliol de 1936, en produir-se la revolta del general Franco, a causa del suport del govern de Hitler a l'aixecament feixista, el Col·legi Alemany de Barcelona va ser saquejat i, finalment, tancat per la Generalitat de Catalunya. El triomf franquista del 1939 suposà la reobertura del Col·legi. Però la seva identificació amb els principis defensats pel govern hitleria motivaren que l'any 1945, acabada la Segona Guerra Mundial, els representats consulars dels països aliats pressionessin de tal forma que la que fou seu del Col·legi Alemany de Barcelona acabés en mans franceses. Avui en aquell solar del carrer Mojà hi ha l'Institut Francès. El boom econòmic alemany de la segona meitat del segle XX facilità el ressorgiment del Col·legi Alemany. Enmig de la penúria i abandonament dels centres educatius durant la dictadura franquista, els centres de dependència estrangera, com ara l'alemany, constituïren un atractiu per a alguns sectors de la burgesia catalana, els quals hi enviaren els seus fills.⁶⁰

A les actes del Ple de l'Ajuntament de l'any 1968 es parla per primer cop del trasllat del Col·legi Alemany de Barcelona a Esplugues, i més concretament a la urbanització Ciutat Diagonal.⁶¹ L'any 1970 es van adquirir els terrenys al costat de l'autopista i el dia 31 de gener de 1973 se celebrà la col·locació de la primera pedra del que, es deia, seria un dels millors edificis escolars d'Europa.⁶² S'inaugurà el dia 21 d'octubre de 1977.⁶³ Té capacitat per a 1.500 alumnes. La seva relació institucional amb la vila és escassa.

The American School of Barcelona és un altre centre educatiu situat a Esplugues, però amb una escassa relació amb la ciutat. Va ser la primera escola de Barcelona que utilitzà l'anglès com a llengua vehicular de l'ensenyament. Fou fundat a Barcelona el 1962 per Josep Maria Poal, un entusiasta del sistema educatiu i de vida americans, que desitjava, en plena dictadura, un centre que oferís als seus fills i als barcelonins una educació en anglès i en llibertat. Un any més tard, el Col·legi va passar a ser propietat de tots els pares i a ser governat per la seva Junta de Pares.

Ubicat inicialment a Barcelona al costat de l'Avinguda Pedralbes, el setembre de 1978 van iniciar les classes al carrer Jaume Balmes del barri de la Miranda, els alumnes d'educació infantil i primària. Vuit anys més tard, el 1986, amb l'ampliació de l'edifici original, van arribar els alumnes de secundària, que durant aquests anys havien continuat a Barcelona. Actualment l'escola compta amb més de 500 alumnes de 53 nacionalitats. Els nens i nenes venen de tota l'àrea metropolitana de Barcelona. Els valors que foren un dels objectius prioritaris de la seva fundació –respecte, llibertat i la participació activa de l'alumnat en la seva pròpia educació– són avui patrimoni comú de tots els centres educatius del país.

L'escola parroquial San Antonio

L'escola parroquial San Antonio, com s'ha explicat al capítol anterior, era una institució escolar en règim de patronat, el titular de la qual era el Bisbat de Barcelona. Funcionava en uns barracons al carrer Molí, al costat del parc de Can Vidalet. Només l'interès i la dedicació de les mestres donaven valor a la seva precària existència. Les últimes mestres, Esperanca Itoiz i Montse Vilaró, varen passar a l'escola Vicenta Vives. L'obertura d'aquesta escola, el 1974, significà el final de l'escola parroquial San Antonio. Durant les primeres setmanes la nova escola es digué encara San Antonio abans de prendre el seu nom de Vicenta Vives.

L'escola Maladeta

Per aquells anys, a la barriada de Can Vidalet, algunes escoles privades ubicades al terme municipal de l'Hospitalet acollien a les seves aules nens i nenes de famílies residents a Esplugues. Aquest és el cas de l'escola Maladeta, el director i l'ànima de la qual fou Tomás Toledo. Toledo és un bon representant dels professionals de l'ensenyament privat que exerciren el seu magisteri amb honestetat i dedicació qualificada. Les portes de l'escola estaven sempre obertes per acollir les inquietuds dels alumnes, pares i mares que tingueren l'oportunitat de beneficiar-se dels seus serveis, i dels mestres que hi exerciren la seva professió. L'any 1970, l'escola ocupava un local del carrer Vidal i Ribes, cantonada carrer Molí, on estaven ubicats els alumnes de setè i vuitè d'EGB. A partir de l'any 1974, l'escola traslladà la seva seu a l'actual plaça Macael fins a l'any 1998. En aquesta data, en jubilar-se el seu fundador, Tomás Toledo, l'escola tancà les seves portes. Molts habitants del barri de Can Vidalet conserven un record viu i agradable del seu pas per l'escola Maladeta.

A més de les escoles esmentades, continuaven funcionant a Esplugues les escoles que s'han mencionat al capítol anterior:

- L'Academia Lealtad, al carrer Lleialtat, 23, del barri de Can Clota.
- La Institución Escolar Montserrat, al carrer Quintana, 16.
- L'Equipo Educativo Utmar, al carrer Hierbabuena, 22. Posteriorment, l'any 1980, es traslladà al carrer Molí del barri de Can Vidalet.
- L'Acadèmia San León Magno, al carrer Anselm Clavé, 53
- La Institució Pedagògica Garbí, al carrer Sant Mateu.
- El col·legi Academia Balmes, al carrer Àngel Guimerà, 3
- El col·legi Jaifa, al carrer Emili Juncadella, 7.
- El col·legi Numancia, al carrer Cedres, 21
- La Institución Cultural Unión- Menéndez Pidal, al carrer Maladeta, 1.
- El mes d'Octubre de 1970 s'instal·là un col·legi de l'ONCE al carrer de l'Església, 98

L'ensenyament secundari a Esplugues: L'institut Joanot Martorell

L'any 1970, Esplugues s'acostava als 30.000 habitants. Com un indicador més de la relativa millora en aspectes econòmics que experimentava la societat espanyola i catalana, la demanda de formació per part dels fills i filles de la classe treballadora era cada dia més gran. A diari havien d'anar cap a Barcelona, principalment, els estudiants que volien cursar el batxillerat. Uns anys abans, el 1965 l'antecessor de Català a l'alcaldia, Luis Lorenzo Sanpedro, assenyalava a la revista *Vida d'Esplugues* les prioritats del seu mandat: construir un escorxador, un mercat municipal i les clavegueres. Quan se li demanà expressament per l'institut de batxillerat deixà ben clara la seva opinió aliena a aquestes preocupacions i prioritats: "Esto tiene dos aspectos perfectamente diferenciados entre sí. Es el primero el de la construcción del Instituto. Aun cuando el Ministerio de Educación Nacional decidiera o pudiera apoyar económicamente la construcción, sería preciso que el municipio aportara los terrenos para ello preciso. El municipio carece de ellos, los tiene que comprar y a los precios actuales suponen un desembolso crecido que en estos críticos momentos, con el Mercado, Matadero, etc. nos lo hacen prohibitivo. Pero, tras construido el edificio, es preciso que el Ministerio cuente con el personal docente preciso y ¿éste lo posee? No lo sé, francamente".⁶⁴

Tanmateix, el 1966, Esplugues va quedar inclosa, per primera vegada en la seva història, en el programa de nous centres de batxillerat a crear per la Direcció General de Enseñanza Media en el context del Plan de Desarrollo Económico y Social. Amb aquest objectiu, l'Ajuntament signà el 26 de maig de 1966 la compra d'uns terrenys al costat de l'escola Garbí, al carrer de Sant Mateu.⁶⁵ En aquest solar s'edificà el que seria l'Institut Joanot Martorell.⁶⁶ L'Institut es va projectar per una capacitat de 640 alumnes. Les classes van començar el mes d'octubre de 1970, el mateix any que arrencava la nova Llei d'educació.

L'institut Joanot Martorell va néixer amb la sort de cara. Tothom que va viure d'aprop aquells primers anys, ja sigui com a alumnes o com a professors o com a administratius o com a pares i mares, conserva un record inoblidable. La raó principal d'aquesta vivència està vinculada al fet que l'ICE, de la Universitat Autònoma de

Barcelona, trià el Joanot Martorell com a centre pilot experimental del COU –aquell curs pont entre el batxillerat i la universitat-, que havia dissenyat la nova llei educativa. Això significà que el centre fou dotat d'un professorat, d'uns recursos i d'unes condicions per la tasca pedagògica que hom pot qualificar d'extraordinàries. “El fet de comptar amb un professorat desmarcat de l'ona franquista i amb uns mètodes d'ensenyament completament diferents als convencionals, va servir perquè l'Institut es convertís en una mena d'illa intel·lectual dins les estructures educatives d'aleshores.”⁶⁷

L'alumnat del primer curs, el 1970-71, estava format només per 263 nois i noies, que havent aprovat ja el sisè curs de l'antic batxillerat, volgueren experimentar el que havia de ser, com indiquen les sigles, un curs d'orientació universitària, alternatiu al curs PREU (curs preuniversitari), vigent fins al moment. Rosa Villalbí, professora d'aquella època, ho recorda: “En aquells primers moments, el Joanot va atreure molta gent de Barcelona: fills de professionals liberals o d'intel·lectuals, procedents de centres privats amb solera, anaven a fer COU al Joanot. El nivell intel·lectual dels alumnes era, en general, elevat, i es podia treballar també a un nivell alt. L'estil de relació entre alumnes i professors era diferent que als altres centres...”⁶⁸

Aquesta experimentació es proposà a un professorat escollit i que, de forma voluntària, es comprometia a dur a terme una tasca professional engrescadora. “El Joanot va ser dotat, en primer lloc, de director (José García López), o més ben dit, d'una parella directiva, que van aportar un esperit i van triar una gent que van posar en marxa tot un procés innovador. Aquí hi ha dues notes diferencials entre aquest Institut i els de l'època: el director va ser nomenat a dit i el professorat també, però el resultat a mi em sembla molt positiu i els fets ho demostren.”⁶⁹ Els recursos del professorat permetien, a més, una organització molt flexible i còmoda amb agrupacions d'alumnes en grups reduïts i en funció d'interessos variats.

És així com el Joanot Martorell va ser durant uns quants anys el que sempre hauria de ser un centre educatiu, un lloc d'ensenyament i aprenentatge, on se substituïen “les rutines per actituds més racionals i flexibles, s'abandonaven les actituds distants o autoritàries, es produïa la vivència del gust pel treball interdisciplinari...”. En definitiva, es va experimentar que quan des de l'Administració s'afavoreix el treball pedagògic, tota la dinàmica dels protagonistes del Centre -professorat, alumnat, pares i mares, personal no docent- es mobilitza al servei de la causa educativa. El Joanot Martorell es va engegar en funció d'un projecte pedagògic ben definit i a tots els actors principals (direcció i professorat) se'ls demanà el compromís adient amb aquest projecte. I tots hi varen respondre. Al Joanot es van avançar a moltes de les innovacions pedagògiques que 20 anys més tard va portar la Reforma educativa, com per exemple, reunions dels equips docents, crèdits de síntesi, elaboració de procediments d'avaluació, etc.

Durant uns anys, el Joanot anà experimentant el COU i posteriorment el nou batxillerat unificat polivalent (BUP). Els estudiants continuaven sent majoritàriament de Barcelona, ja que el prestigi acadèmic del centre feia que molts alumnes de la ciutat hi demanessin plaça. Els alumnes d'Esplugues s'anaven incorporant de mica en mica a les classes, malgrat que tenien preferència a l'hora de matricular-s'hi. Encara, però, era escàs el nombre dels qui acabaven l'EGB i volien cursar el BUP. El curs 1975-76 inicià un canvi de tendència augmentant progressivament el nombre d'estudiants espluguins. Aquest mateix any funcionaren grups que feien el BUP a la tarda (de règim nocturn) i es començaren a impartir classes de català. La mort del dictador Franco (el 20 de novembre de 1975) coincidí amb la fi de la consideració del Joanot Martorell

com a centre experimental pilot, la reducció de professorat, les vagues dels professors interins, la progressiva massificació de l'Institut, a mesura que anaven sortint de les escoles d'Esplugues les promocions d'alumnes que acabaven l'EGB. La transició també va ser dura per al Joanot.

De la mateixa manera que passava a l'ensenyament primari, la pressió de pares i mares d'alumnes per tenir a l'abast dels seus fills un institut on cursar l'ensenyament secundari, arribà a l'Ajuntament. L'any 1973, el Ministeri d'Educació i Ciència havia adjudicat un nou institut de BUP a Esplugues dins del pla d'actuacions finançats amb préstecs del Banc Mundial. L'Ajuntament, en un primer moment, planejà ubicar aquest nou institut al final del carrer Josep Anselm Clavé en el solar que avui ocupa l'escola Prat de la Ribera. Aquest solar, estant equidistant entre els barris de la Plana i Can Vidalet, permetria acollir alumnes dels diferents indrets del poble.⁷⁰

Passaven els anys, vingueren els canvis polítics i les crisis econòmiques, la població continuava augmentant i el nou centre continuava sense construir-se. L'any 1976, quan ja es varen cobrir totes les places de batxillerat que oferí el Joanot Martorell, es queixava l'Ajuntament: "Ha sido lamentable no haber podido absorber a todo el alumnado local, a pesar de la previsión del Ayuntamiento anterior ofreciendo el terreno para el Joanot Martorell y del actual que hace 3 años tiene un magnífico solar ofrecido al MEC al final de la calle Anselmo Clavé."⁷¹ L'Institut hagué de funcionar, com s'ha dit, en règim diürn i vespertí. "Se ha establecido en el Joanot Martorell un horario nocturno que absorberá el excedente de matriculación, hasta tanto no instale el Ministerio un pabellón en el citado instituto, que se prevé en fecha próxima."⁷² La Institució Garbí cedí unes aules per al curs 1977-78 i s'habilitaren uns pavellons prefabricats.

Les condicions de funcionament eren pedagògicament insostenibles. Aquesta situació va fer que en començar el curs 1978-79 s'aprofités l'acabat d'inaugurar institut de batxillerat de Sant Just Desvern, per traslladar allà alguns cursos d'alumnes pertanyents al Joanot Martorell d'Esplugues amb el seu professorat corresponent. L'Arcadi Cirera, l'actual Director de L'IES La Mallola va ser un dels professors desplaçats a Sant Just Desvern. El curs 1979-80, el Joanot arribà a tenir 820 alumnes matriculats.

El 1984, gràcies a gestions de l'Ajuntament que comprà una part de l'edifici Garbí i el cedí a la Generalitat, nasqué l'Institut Esplugues II, embrió del futur institut. Fins a l'any 1990 no s'inaugurà l'institut de La Mallola.

La formació professional: l'Institut Politècnic

La formació professional al nostre país ha estat considerada tradicionalment la parenta pobre del sistema educatiu. Fins a èpoques ben recents, ni ha estat socialment valorada ni les autoritats educatives s'havien preocupat per promocionar-la. De formació professional se'n parla, sobre tot, a partir de la llei d'Educació de 1970. Ara bé, malgrat les seves valuoses aportacions al sistema educatiu, també aquesta llei continuà menystenint la formació professional. Així, per exemple, condicionava la matriculació per cursar el BUP a l'obtenció del títol de Graduat Escolar en finalitzar l'EGB. Per cursar formació professional, en canvi, no calia acreditar l'assoliment dels coneixements propis de l'EGB. La lectura que es podia fer d'aquesta diferència era que la formació professional anava destinada a qui no podia cursar el bat-

xillerat. Pedro Alcón, el director de l'escola Isidre Martí ho expressava així: "Los que no consigán la superación necesaria en la evaluación del 8º curso, han de pasar a la enseñanza de Orientación Profesional."⁷³

D'altra banda, el currículum de la formació professional es componia de continguts propis de l'ensenyament secundari (llengües, matemàtiques, ciències socials, etc.) i de la part tecnològica en les seves vessants teòrica i pràctica. Les dificultats pedagògiques venien provocades per la diversitat de motivacions, interessos, capacitats i preparació prèvia dels alumnes que s'hi matriculaven. El professorat, a més, havia de compensar amb bona voluntat i a partir del coneixement que li donava la seva pràctica educativa, la manca de formació pedagògica que el sistema li negava. Com a conseqüència, el fracàs i l'abandonament dels estudis per part dels alumnes eren proverbials.

En un context de fort creixement econòmic, vinculat al desenvolupament industrial del país i als moviments migratoris, calia ensinistrar ràpidament en diferents oficis, demanats per les noves indústries, les masses de nousvinguts als suburbis de les grans ciutats. Així va sorgir el PPO (Promoción Profesional Obrera), dependent del Ministeri de Treball i que capacitava en poques setmanes per oficis concrets, com ara paletes, guixaires, torners, etc. A Esplugues, però, l'Ajuntament volia comptar amb autèntica formació professional. A més, estaven a punt de sortir les primeres fornades d'alumnes que, un cop acabada l'EGB, no podrien continuar la seva formació. Hi havia pressió dels pares i novament va ser l'Ajuntament i no l'Estat qui va prendre la iniciativa. L'any 1975, al setembre, es va editar un full per tal d'explorar el nombre d'alumnes que podrien estar interessats a rebre aquesta formació. El sondeig es va canalitzar, principalment, a través dels alumnes que havien finalitzat i que finalitzarien l'EGB a les diferents escoles d'Esplugues. L'Ajuntament confià la direcció d'un embrió de Formació Professional a Gregorio Bernal, el qual va ser posteriorment director de l'escola Isidre Martí. Llavors formava part de la plantilla de l'escola Matilde Orduña.

Escriu Gregorio Bernal: "...El Sr. Català y el Sr. Novel, concejal de enseñanza, me propusieron el inicio de unos cursos nocturnos de F.P. en dos especialidades... En octubre de 1975, se iniciaron estos estudios en el edificio de la calle Pere Pelegrí con una matrícula aproximada de 30 alumnos y tres profesores sin apenas dotación. Pasadas las vacaciones de Navidad, el Ayuntamiento instaló un buen laboratorio de química. Al finalizar este curso, todos los docentes iniciadores del proyecto dejamos de impartir clases en esta escuela ya que al curso siguiente, por el aumento de matrícula y de las especialidades, la escuela fue trasladada a Juan XXIII..."⁷⁴

Els professors inicials foren José Luis Ochoa, mestre de l'escola Vicenta Vives, Anna Castanyer, de l'escola Gras Soler i Mercedes Peña de Matilde Orduña. Es tractava d'impartir classes nocturnes dues hores diàries a partir de les 6 de la tarda. Uns mesos més tard, i per dotar el centre de pràctiques, l'Ajuntament contractà 3 professors de les especialitats d'electricitat i química. Per poder desenvolupar aquestes classes s'utilitzà l'edifici de l'antiga escola Santa Teresa⁷⁵, al carrer Pelegrí, 16, el qual havia quedat buit en inaugurar-se l'escola Matilde Orduña. El centre adoptà el nom de Escuela de Formación Profesional Santa Teresa. La justificació d'aquestes intervencions era que el Ministeri d'Educació va fer saber a l'Ajuntament, que només implantaria un centre de formació professional a Esplugues si se'n demostrava la necessitat i si ja s'havia començat a fer alguna activitat en aquest sentit. El Centre de Formació Professional de Badalona donà cobertura acadèmica a aquesta primera experiència.

Com era d'esperar, l'acceptació que tingué la nova oferta educativa fou considerable, sobretot tenint en compte que més d'un 30% dels alumnes que acabaven l'EGB als 14 anys no tenien altra alternativa que fer formació professional, mentre intentaven introduir-se en el món laboral. Al setembre del 1977, s'habilitaren 10 aules en uns locals industrials del carrer Joan XXIII, 16-18, sota el nom de Centro Nacional de Formación Profesional de Esplugues. Hi assistiren prop de 500 alumnes, en règim diürn i nocturn, cursant les especialitats de mecànica, electricitat, electrònica, química i administració.⁷⁶ “Teníamos delante una fábrica de gaseosas y al lado un almacén de maderas. En ese momento nosotros estábamos ocupando la primera, segunda i tercera plantas de unos locales industriales. En la planta baja estaba la fábrica de aspiradores New Plex. Cuando se tenía que hacer el patio, se salía a la calle. Aparcados delante del colegio estaban los camiones de la fábrica de gaseosas y ya os podéis imaginar lo que ocurría a menudo.”⁷⁷

Varen ser temps difícils per la manca d'orientació de les autoritats acadèmiques. Recorda un professor d'aquells temps: “Totes les tendències polítiques i sindicals del moment estaven presents i cada una volia construir la seva escola. A conseqüència del fort component ideològic, tot es barrejava: els problemes laborals i els d'organització, gestió i funcionament quotidià...”⁷⁸ Els cursos al centre del carrer Joan XXIII anaven funcionant comptant amb la bona disposició dels professionals implicats. El Ministeri només pagava les nòmines del professorat i ho feia amb uns retards incomprensibles i insuportables. “El meu primer any a l'escola també va ser, sindicalment, mogut. A meitat de novembre vam fer vaga perquè no havíem cobrat i no cobraríem fins al desembre. Després d'uns dies de conflicte es va tornar a les aules amb el compromís de la Delegación d'avaluar unes bestretes de la Caixa per als més necessitats.”⁷⁹ El conserge, el material de les aules, el lloguer dels locals, etc., anava a càrrec de l'Ajuntament. Al carrer Joan XXIII varen estar fins a la inauguració del nou edifici del carrer Severo Ochoa, el mes de setembre del 1980.⁸⁰

Anys de revoltes. La mobilització per la dignificació de la professió de mestre i per l'escola pública

Els anys 70 foren anys de revolta. Molts àmbits dels país es manifestaven clarament a favor de canvis en molts aspectes de la vida, tant econòmics, com polítics, socials i culturals. Estaven molt propers el clima contestatari i creatiu del maig del 68, de les manifestacions antiguerrea del Vietnam, com a exemples d'expressió intel·lectual i social en el context occidental, tot el moviment oposicionista mobilitzat entorn al “procés de Burgos” en el conjunt d'Espanya i la creació de l'Assemblea de Catalunya, com a eix vertebrador de la lluita contra la dictadura i a favor de les llibertats sindicals i polítiques al nostre país.

Des del punt de vista educatiu, començava a fer-se palès entre alguns professionals de l'ensenyament i col·lectius de pares un creixent descontentament sobre la forma d'entendre el nen i l'educació i, per tant, de fer escola i d'ensenyar. L'any 1965 naixia la Institució Rosa Sensat amb l'objectiu d'impulsar la formació de mestres i aglutinar els esforços renovadors. La mirada se centrava particularment en l'escola pública, una expressió utilitzada per distingir el projecte renovador, de l'escola nacional o estatal. A partir de la mort del dictador Franco, el moviment reivindicatiu fou impar-

ble. Les escoles d'estiu de Rosa Sensat, amb una assistència ara ja multitudinària de mestres, es convertiren en centres de formació i d'obertura cap a noves tendències pedagògiques i en nuclis d'expansió dels nous plantejaments. Els seus eslògans i els seus manifestos eren prou expressius: "Per una nova escola pública", l'any 1976 i "Per una nova escola pública catalana", l'any 1977.⁸¹

Uns anys abans, el 1967, es formà el col·lectiu "Coordinació escolar", el qual aglutinà unes 40 escoles de tot Catalunya en torn a un pla de formació de mestres. Explicava la pedagoga i diputada socialista Marta Mata en una entrevista: "Eran pequeñas escuelas de suplencias, muy pobres de recursos, en las que se empezaba a practicar unos métodos de pedagogía activa, de colaboración directa con los padres, equipos de maestros e incluso un sistema de cuota libre por el que cada alumno pagaba en función de los recursos familiares"⁸² L'any 1978, seixanta escoles s'uniren en el col·lectiu CEPEPC (Col·lectiu d'Escoles per l'escola pública catalana). D'aquest col·lectiu en formaria part més tard l'escola Lola Anglada d'Esplugues, fruit d'una iniciativa de pares i mestres. Però encara passarien uns quants anys fins que les escoles del CEPEC pogueren integrar-se a la xarxa d'escoles públiques.

La inquietud arribà a l'escola pública de la ma d'altres problemes que feien molt difícil la pràctica pedagògica coherent. Els habitants dels barris superpoblats dels cinturons industrials continuaven tenint dificultats per escolaritzar els seus fills en llocs dignes, ja que, malgrat l'esforç per construir grans edificis escolars, encara molts nens i nenes havien d'utilitzar barracons prefabricats de no gaire qualitat. Les estructures educatives no estaven preparades per assolir l'enorme diversitat de l'alumnat que demanava educació. Els claustres dels Centres nous estaven formats majoritàriament per mestres interins que sovint canviaven cada any d'escola. La manca d'estabilitat impedia elaborar i portar a terme projectes educatius coherents. A més, la lenta maquinària burocràtica retardava inexplicablement els nomenaments de mestres. Això feia que el començament de curs fora repetitivament caòtic.

La comunitat educativa, començant pels mateixos mestres interins, no podia tolerar més aquesta situació. Començà la vaga, tant a Esplugues com a les escoles públiques del Baix Llobregat i altres comarques. "El ayuntamiento de Esplugues manifiesta su preocupación por la huelga escolar y la problemática del Magisterio."⁸³ "Los abajo firmantes, padres de los alumnos del Colegio Nacional Puig Coca de Esplugues, expresan su más enérgica repulsa por la actual situación laboral en que el Ministerio de Educación y Ciencia tiene a los maestros interinos, causa que ha provocado la actual huelga, apoyan sus justas reivindicaciones y urgen una solución por parte de ese Ministerio. Al mismo tiempo queremos hacer responsable a ese ayuntamiento para que efectúe las gestiones oportunas" (Segueixen 12 folis de firmes).⁸⁴ *Vida d'Esplugues* es feia ressò de les mobilitzacions generalitzades: "Esplugues como otros pueblos ha visto iniciar el curso escolar más agitado de su historia. Escribimos esto el día 8 de octubre y aunque parece que todos empiezan a estar cansados de tanta huelga, especialmente los padres, no hay nada concreto sobre la puesta en marcha de las clases... Desde el día 17 de septiembre, fecha en que debía iniciarse el curso, hasta la fecha, se han sucedido un sin fin de manifestaciones, cortes de carreteras, asambleas, encierros, etc, motivado todo ello por el déficit de profesores que los colegios de la población reclaman..."⁸⁵

L'ensenyament del català i la formació en educació física a les escoles d'Esplugues

L'intent de la dictadura franquista d'anular fins i tot l'ús social de la llengua catalana fou un fracàs. I a la dècada dels setanta, les institucions més potents, com ara la Diputació i l'Ajuntament de Barcelona, n'afavorien l'ús i contribuïen a l'ensenyament de la llengua.⁸⁶ A Esplugues, l'any 1974, el regidor de Cultura, Pere Riera, proposà al Ple de l'Ajuntament la contractació de professors per poder ensenyar la llengua catalana a les escoles.⁸⁷ Així, el curs 1975-76 s'inicià la col·laboració de l'Ajuntament amb les escoles per a l'ensenyament del català als últims cursos de l'EGB.

El juliol de l'any 1977, anunciava el Boletín de Información Municipal: “La marcha de la enseñanza del idioma catalán en las escuelas de EGB ha seguido un curso progresivo desde su inicio, pasándose de los cuatro niveles con que se inició, a cinco y luego a seis, con los que se ha llegado a la actualidad. La clara voluntad del Ayuntamiento es que pueda llegarse cuanto antes a los 8 niveles de enseñanza, para lo que prepararán los proyectos de presupuestos correspondientes desde enero de 1978. Con la extensión de la enseñanza al 100% del alumnado, Esplugues será la primera población de la comarca de nuestro censo, que cubra todos los niveles.”⁸⁸ La col·laboració de l'Ajuntament amb les escoles aportant professorat per l'ensenyament de la llengua catalana, durà fins que la Generalitat va normalitzar l'escolarització en català.

D'igual forma, des del curs 1975-76⁸⁹, també fou l'Ajuntament qui es feu càrrec de proporcionar a les escoles monitors d'educació física, ja que, encara que figurés al currículum de l'EGB, l'Estat no aportava professors especialistes en aquesta matèria. S'entenia que l'educació física l'havien de fer els mateixos mestres. La realitat, però, és que no s'impartia o els nois jugaven al pati. L'Ajuntament assolí una competència estatal deficitària.⁹⁰ L'aportació dels monitors municipals va ser molt valuosa per introduir una altra forma de treballar l'educació física amb els alumnes i que aquests l'apreïessin. Allò que a l'actualitat constitueix la norma a qualsevol escola, es va fer realitat, gràcies a l'Ajuntament, uns quants anys abans que la Generalitat de Catalunya assolís les competències plenes en matèria educativa.

L'Equip Psicopedagògic Municipal (El Gabinet psicopedagògic)

A l'actualitat, tots els centres públics no universitaris de Catalunya, tant d'educació primària com d'educació secundària, disposen de serveis d'assessorament psicopedagògic. L'any 1983, el Departament d'Ensenyament de la nova Generalitat de Catalunya creà oficialment els Equips d'Orientació i Assessorament Psicopedagògic (EAP).⁹¹ La funció d'aquests equips és “contribuir, dins els claustres de professors, a la necessària prevenció educativa i a un millor desenvolupament del procés educatiu i de la renovació pedagògica, la qual cosa farà possible que l'escola doni resposta a les necessitats educatives de tots els alumnes, siguin quines siguin llurs característiques individuals”. Quan el Departament d'Ensenyament creà els EAP coneixia i tenia molt present la tasca que havien desenvolupat i que continuaven desenvolupant els Equips Municipals a les escoles públiques.

L'Ajuntament d'Esplugues es va avançar en més de 10 anys a aquesta iniciativa de la (llavors no existia) Generalitat de Catalunya, que s'ha vist tan convenient per als centres educatius. L'any 1972, quan el regidor Pere Riera proposà la creació d'un Ga-

binet Psicopedagògic,⁹² només Cornellà s'havia plantejat, des de l'Ajuntament, la conveniència de proporcionar a les escoles públiques del seu municipi aquest assessorament. Els directors de les escoles acolliren la idea amb total satisfacció.⁹³

La situació a les escoles públiques, particularment als municipis suburbials del cinturó industrial de Barcelona, era d'una enorme complexitat. Des del punt de vista dels centres, hi havia edificis en unes condicions que estaven lluny de ser adients per a la tasca pedagògica, aules plenes a vessar, una administració educativa burocratitzada que o no arribava a cobrir les necessitats o arribava tard, i uns recursos escassos per atendre la demanda. A les escoles, hi havia claustres desmotivats i inestables, a causa de l'excés de mestres interins i del moviment continu de mestres pels desplaçaments. Les famílies emigrants, desarrrelades, vivint en condicions laborals i de vivenda molt precàries, es cuidaven dels fills en la mesura que podien i sabien. Els nens i nenes, finalment, acudien a l'escola, recentment declarada gratuïta i obligatòria, oferint tota la diversitat pròpia del món infantil a unes estructures educatives que no estaven preparades per atendre-la.

El Gabinet Psicopedagògic començà a prestar els seus serveis el curs 1975-76.⁹⁴ Inicialment, es compongué d'una psicòloga, cap de l'Equip –Pilar Cajal-, d'una Assistent Social –Montse Feu-, d'una metgessa-pediatra –Mª Lluïsa Ribas- i dos psicòlogues reeducadores, Charo Hernando i Àngels Sabatés.⁹⁵ És a dir, des dels inicis tingué una composició multiprofessional, la qual permetia una reflexió i intervenció més rica sobre la realitat complexa de l'escola i dels alumnes i volia actuar amb caràcter preventiu, actuant sobre les causes que provoquen els desajustos escolars. La metgessa tenia com a objectiu realitzar les revisions mèdiques escolars en unes edats determinades, per tal de detectar possibles anomalies fisiològiques. Els components de l'Equip Psicopedagògic Municipal varen anar adaptant-se a les necessitats que percebiien de les escoles, i l'Ajuntament va respectar sempre el criteri dels professionals. I això perquè constataren la satisfacció del conjunt de la comunitat educativa per la feina desenvolupada per l'Equip Psicopedagògic.

Una idea es tingué clara des dels orígens per part dels professionals: el Gabinet havia de treballar en estreta relació i col·laboració amb els mestres. Si es pretenia portar a terme una tasca preventiva dels desajustos que es podien produir en el procés d'ensenyament-aprenentatge, si es volia ajudar a entendre i atendre les necessitats educatives dels alumnes, la feina dels membres de l'Equip Psicopedagògic no es podia desenvolupar des d'un despatx llunyà de les escoles i aliè a la realitat del món de les aules. Al contrari, la tasca dels psicòlegs, pedagogs i treballadors socials es faria compartint objectius amb els mestres, preparant junts materials didàctics, entrant a les aules a observar procediments de treball, avaluant posteriorment la feina i els resultats obtinguts. D'això s'en digué treball d'orientació institucional, pel seu objectiu preventiu i per l'àmbit en el qual es volia intervenir, és a dir, el conjunt de l'escola, superant el model clínic o el de "passador de tests", que predominava en aquells moments.

Des del Gabinet Psicopedagògic, s'entenia l'educació de l'alumnat com una activitat en la qual s'havien d'implicar activament els pares i mares dels alumnes. Impulsar des dels centres reunions amb els pares, per tal d'informar i de compartir el procés educatiu, preparar amb els mestres aquestes reunions, mantenir entrevistes d'orientació, fer xerrades de sensibilització sobre diferents temes relacionats amb el desenvolupament dels nens i nenes, etc. constituí una part important de la feina dels professionals. Anys més tard, com es dirà al proper capítol, es posà en marxa l'Escola Activa de Pares amb la valuosa aportació de Patricia Tshorne.

Aquestes idees, avui acceptades socialment i establertes com a norma en els centres educatius, eren novetat a la dècada dels 70. No sempre va ser fàcil compartir amb els professors uns plantejaments de treball en comú per tal d'ajudar els alumnes. A més, no hi havia un cos de pensament que servís de referent conceptual ni la normativa educativa afavoria la tasca reflexiva comuna. La transició democràtica viscuda a la mort del dictador Franco va facilitar l'eclosió d'un desig de canvi al qual es va incorporar ràpidament el professorat i els pares i mares dels alumnes.

El primer curs d'implantació, el curs 1975-76, el Gabinet va tenir la seva seu a l'escola Gras Soler i des d'allí s'atenia a les diferents escoles. Els alumnes o les famílies o els professors havien de traslladar-se allà per ser atesos. De seguida es va veure que aquest model de funcionament no seria efectiu. L'objectiu va ser treballar amb criteris d'equip, però assegurant la integració dels professionals a cada un dels centres escolars. D'aquesta manera, a mesura que augmentava el nombre d'escoles, augmentava també el nombre de professionals. El mes de juny de 1978, l'Ajuntament tenia contractats 5 psicòlegs, a més de la metgessa i l'assistent social. Llavors ja era el municipi català que tenia més professionals, pagats pel poble, treballant al servei de les escoles. Cornellà, que s'havia avançat, tenia 3 psicòlogues i una assistent social. Sant Joan Despí tenia una psicòloga.⁹⁶

En acabar el mandat de l'alcalde Català, el 1979, l'Equip Psicopedagògic comptava amb 9 professionals. Pilar Cajal figurava com a responsable i atenia a l'escola Matilde Orduña; Josep Lluís Barrasa, atenia l'escola Eugeni D'Ors; Rosa Mª Blanch, les noves escoles Prat de la Riba i Conxita Udina; Manuel Gras, l'escola Gras Soler; Charo Hernando, l'escola Isidre Martí; Marià Mañé, l'escola Vicenta Vives i la incipient Joan Maragall; Àngels Sabatés, l'escola Prat de la Riba; Montse Feu, l'Assistent Social, portava el treball social del conjunt de les escoles i coordinava la tasca comuna de l'Equip. La metgessa-pediatra, Maria Lluïsa Ribas, desenvolupava la seva funció de revisions mèdiques periòdiques a les escoles.

La feina desenvolupada per l'Equip Psicopedagògic municipal a les escoles públiques d'Esplugues, que havia estat intensa des dels seus inicis, es va veure amplament recolzada amb l'arribada del primer Ajuntament democràtic. El nou regidor d'Ensenyament, Daniel Tambo, del PSUC, va saber aprofitar la potencialitat de l'Equip Psicopedagògic com a instrument d'influència en les escoles del poble. Malgrat les poques competències municipals en matèria educativa, la vinculació entre l'Ajuntament i els educadors va ser extraordinària. I és que la regidoria podia comptar amb la complicitat i total col·laboració dels membres de l'Equip Psicopedagògic per portar endavant alguns projectes pedagògics. Tot això es tractarà al proper capítol.

Els parvularis municipals

En un capítol anterior ja s'ha vist la implicació de l'Ajuntament d'Esplugues en l'atenció als nens i nenes menors de 6 anys. La normativa referent a aquesta franja d'edat deixava oberta la possibilitat d'escolaritzar-los en centres públics sempre que hi hagués disponibilitat de places. La Llei general d'educació de Villar Palasí només declararà obligatòria i gratuïta l'educació entre els 6 i els 14 anys. Tanmateix, els edificis de nova construcció ja preveïen l'edificació i finançament de les aules corresponents per poder acollir els nens i nenes de 4 i 5 anys. En alguns casos, es construïren edificis in-

dependents per al parvulari, com és el cas, de l'escola Prat de la Riba, Gras Soler, Joan Maragall o Folch i Torres. No es tractava solament de poder donar resposta a la demanda social que generava la incorporació de la dona al mercat del treball. A més, l'etapa anomenada preescolar anava prenent consideració i importància en el desenvolupament cognitiu, emocional, social i personal dels infants. Els psicòlegs que fonamentaren el pensament i la pràctica psicopedagògica del segle XX, com Jean Piaget o Wallon, dotaren de significativitat el procés de formació del pensament i de la personalitat durant els primers anys de la vida humana. D'aquesta forma, les aules que acollien els infants de l'etapa preescolar, progressivament, eren considerades molt més que simples guarderies. Havia de ser a partir del joc, de la interacció amb els iguals i els adults i de situacions estimulants, que s'havia de facilitar als nens i nenes la construcció del pensament, la formació de conceptes, el desenvolupament global de la personalitat.

Va ser l'alcalde Josep Català qui va impulsar la creació de parvularis municipals a Esplugues. Ja en la declaració programàtica de 1971 anuncià el seu objectiu de fer promoció escolar i cultural que abastés tots els nivells començant per les escoles maternals.⁹⁷ Malgrat les imperioses necessitats escolars de tota mena que patia la població, l'Ajuntament recordava a les autoritats educatives la conveniència de proveir d'aules de parvulari les escoles que s'anaven creant i facilitant locals que permetessin acollir aquestes aules a les escoles que no disposaven d'espais adients. Així anaven funcionant aules de parvulari, de dependència municipal, per a nens de 4 i 5 anys, a diferents indrets del poble. Al primer pis del carrer Galvany⁹⁸ del barri de Can Vidalet, hi ha constància de 4 aules des del 1973. El parvulari Santa Teresa disposava de 4 aules al local del carrer Pere Güell, que havia vist néixer l'escola graduada de Can Vidalet. El parvulari Jocs Florals, dotat amb 6 aules, fou inaugurat l'any 1977. El mateix any, 1977 s'obrí el parvulari Can Clota, amb 4 aules, als locals on abans havia existit l'Acadèmia Lealtad. El parvulari Bruch amb 4 aules,⁹⁹ funcionava al carrer del mateix nom. Al carrer Lluell, el que havia d'haver estat l'escola Mireia, continuà com a parvulari.¹⁰⁰ Hi havia també parvularis al carrer Sant Gabriel, núm. 7¹⁰¹ i al carrer Lluís Millet, obert aquest últim el 1979.¹⁰² Les aules de parvulari que no eren cobertes financerament pel Ministeri d'Educació havien de ser-ho a càrrec de l'Ajuntament.¹⁰³ Més tard, quan ja l'Estat es feu càrrec de les aules de Parvulari de 4 i 5 anys, restà l'edat de 3 a 4 anys sense cobrir pels centres públics. L'Ajuntament d'Esplugues hagué d'omplir aquest buit amb els seus parvularis municipals. Alguns d'aquests Parvularis, el de Can Clota, Lluís Millet i Jocs Florals, continuaren fins al començament dels anys noranta.

Les primeres guarderies i escoles-bressol d'Esplugues

Al capítol dedicat a l'ensenyament a Esplugues durant el temps de la República, s'ha fet esment de l'intent de l'alcalde Rafael Sebastià de crear una guarderia de nens i nenes per tal que les mares treballadores poguessin deixar els seus fills en bones mans mentre durava la feina a fora de casa. Aquella idea es va quedar en projecte. Durant dècades, no va haver-hi avenços en aquesta línia. El règim franquista feia de la necessitat, virtut, i a més de mantenir el país, durant molts anys, en unes condicions de pobresa proverbials, aixecava la bandera d'identificar la condició femenina amb l'educació dels fills, la cura del marit i la dedicació a les feines de la llar. Ben entrada la dècada dels 70, en ple procés "desarrollista", a mesura que les dones s'anaven incorporant al

món laboral, es feia necessària l'oferta de places per a nens i nenes d'edats prèvies al parvulari. Els centres dedicats a la petita infantesa han rebut diferent denominació, com guarderies, llars d'infants, escoles-bressol, jardins d'infants, etc. El concepte de guarderia, encara que molt popular, no reflecteix les intencionalitats ni les pràctiques educatives que porten a terme les professionals que s'hi dediquen. Serà la Llei general d'educació de 1990 que donarà categoria d'etapa educativa a la franja d'edat de 0 a 6 anys, anomenant-la etapa d'educació infantil, especificant els seus objectius i condicions del seu desenvolupament. El primer cicle d'aquesta etapa té per objecte l'educació dels infants de 0 a 3 anys.

A Esplugues, les primeres escoles-bressol varen veure la llum entorn la dècada dels 70. Entre les pioneres figurarien les monges Damas de la Paz, les quals el setembre de 1973 instal·laren una guarderia al carrer Juli Garreta, Din Dan i l'escola-parvulari Myrian, situada al carrer Sant Francesc Xavier, 22, fundada per Maria Angels Ezcurra Irastorza. La Mainada, que l'any 1981 es transformaria en escola-bressol municipal, obrí les seves portes al carrer Laureà Miró el 1974. Ovidia Rodríguez inicià Amiguitos al carrer Lluís Millet, núm. 21, el setembre de 1975. Per aquesta època, Jaifa es transformaria d'escola de Primària en escola-bressol. Cap a l'any 1977, M. Ascensión Luqui estrenava Chiquilín al carrer Sometents, núm. 7.

Notes

- ¹ *La educación en España. Bases para una política educativa*, Ministerio de Educación y Ciencia, Madrid, 1969, p. 14
- ² *Ley General de Educación y disposiciones complementarias*, editada pel Servicio de Publicaciones del Ministerio de Educación y Ciencia y el Boletín Oficial del Estado, 2ª ed., Madrid, 1976, p. 49
- ³ BIM. Julio 1972
- ⁴ AMEL. Correspondència.
- ⁵ AMEL. Correspondència
- ⁶ AMEL. Actes Ple 17/12/70
- ⁷ CATALÀ I SOLER, J., *Juventut i maduresa. Somni i realitat, Memòria d'una generació*. Esplugues de Llobregat, 1991. pàg. 27
- ⁸ AMEL. Com. Inf. maig 1970
- ⁹ AMEL. Actes Ple 26/11/70
- ¹⁰ *Vida d'Esplugues*, abril 1970
- ¹¹ AMEL. Com. Inf. maig 1970
- ¹² AMEL. BIM. 1970. p.10
- ¹³ *Vida d'Esplugues*. maig 1971
- ¹⁴ *Vida d'Esplugues*. maig 1971
- ¹⁵ AMEL. Com. Inf. juny 1971

- ¹⁶ AMEL. Actes Consejo Escolar Primario 23/2/1971
- ¹⁷ AMEL. Actes Consejo Escolar Primario 18/5/1971
- ¹⁸ AMEL. Actes Consejo Escolar Primario 2/12/1971
- ¹⁹ AMEL. Com.Inf. des. 1971
- ²⁰ *Vida d'Esplugues*. agost 1973
- ²¹ *Vida d'Esplugues* des. 1970
- ²² AMEL. Actes Ple 25/06/71
- ²³ AMEL. Actes Ple 8/10/70
- ²⁴ AMEL. Actes Ple 28/01/1971
- ²⁵ AMEL. Actes Ple 18/02/1971
- ²⁶ *Vida d'Esplugues*. set. 1972
- ²⁷ *Vida d'Esplugues*. oct. 1972
- ²⁸ La Vanguardia 17/02/1970
- ²⁹ *Vida d'Esplugues* des. 1972
- ³⁰ *Boletín de Información Municipal (BIM)*. jul. 1972
- ³¹ *Vida d'Esplugues*. oct. 1973
- ³² AMEL. Actes 11/07/74
- ³³ AMEL. Carta al Ministre d'Educació i Ciència de 18 d'octubre de 1974
- ³⁴ *Vida d'Esplugues*. set. 1975
- ³⁵ *Vida d'Esplugues*. set. 1975
- ³⁶ *Vida d'Esplugues*. oct. 1977
- ³⁷ AMEL. Actes Ple 13/05/71
- ³⁸ *Vida d'Esplugues*. set. 1972
- ³⁹ *Vida d'Esplugues*. jul. 1975
- ⁴⁰ *Vida d'Esplugues*. jul. 1976
- ⁴¹ AMEL. Com. Inf. feb. 1970
- ⁴² AMEL. Com. Inf. maig 1971
- ⁴³ AMEL. Com. Inf. febr. 1972
- ⁴⁴ *Vida d'Esplugues*. des. 1972
- ⁴⁵ *Vida d'Esplugues*. des. 1972
- ⁴⁶ Aquesta és la versió de CARBONELL, E., *Esplugues de Llobregat*. Monografia històrica. 1949. p. 191
- ⁴⁷ *Vida d'Esplugues*. gen. 1977
- ⁴⁸ AMEL. Actes Ple 28/01/1971
- ⁴⁹ *BIM*. juliol 1966
- ⁵⁰ *BIM*. abril 1972
- ⁵¹ Veure fotografia dels barracons al *Boletín de Información Municipal*. set. 1972
- ⁵² AMEL. Actes Ple 25/06/71
- ⁵³ AMEL. JLIP 30/11/66
- ⁵⁴ AMEL. Actes Ple 18/02/1971
- ⁵⁵ AMEL. Actes Ple 25/06/71

- ⁵⁶ AMEL. Actes Ple 20/03/75
- ⁵⁷ *Vida d'Esplugues*. Octubre 1978
- ⁵⁸ *Vida d'Esplugues*. Abril 1973
- ⁵⁹ *Vida d'Esplugues*. Juliol 1977
- ⁶⁰ 1894-1994. Memoria. Colegio Alemán Barcelona
- ⁶¹ AMEL. Actes Ple 23/01/68
- ⁶² *BIM*. gener 1973
- ⁶³ *Vida d'Esplugues*. Octubre 1977
- ⁶⁴ *Vida d'Esplugues*. Juny 1965
- ⁶⁵ *BIM*. Gener 1966
- ⁶⁶ AMEL. Actes Ple 8/11/66
- ⁶⁷ *El Pont*. Nov. 1991
- ⁶⁸ *Joanot Martorell. 25 aniversari*. 1996
- ⁶⁹ *Joanot Martorell. 25 aniversari*. 1996
- ⁷⁰ *Vida d'Esplugues*. abril 1973
- ⁷¹ *BIM*. abril 1976
- ⁷² *BIM*. juliol, 1976
- ⁷³ *Vida d'Esplugues*. desembre 1972
- ⁷⁴ *25 anys d'ensenyament secundari a Esplugues*. De l'Institut Politècnic al Severo Ochoa (1976-2001) p.17
- ⁷⁵ *BIM*. jul. 1976
- ⁷⁶ *BIM*. oct. 1970
- ⁷⁷ *25 anys d'ensenyament secundari a Esplugues*. De l'Institut Politècnic al Severo Ochoa (1976-2001) p. 86.
- ⁷⁸ *25 anys d'ensenyament secundari a Esplugues*. De l'Institut Politècnic al Severo Ochoa (1976-2001)
- ⁷⁹ *25 anys d'ensenyament secundari a Esplugues*. De l'Institut Politècnic al Severo Ochoa (1976-2001)
- ⁸⁰ pic.xtec.es/centres/a08017131
- ⁸¹ PADRÓ MARGÓ, Josep. *Les escoles del CEPEPC del Baix Llobregat*
- ⁸² Entrevista apareguda a "El País". 18/10/1982
- ⁸³ AMEL. Arxiu Can Vidalet. (3/05/78). Caixa 5859
- ⁸⁴ AMEL. Arxiu Can Vidalet. Caixa 5821
- ⁸⁵ *Vida d'Esplugues*. setembre 1979
- ⁸⁶ AMEL. Acta Ple 26/11/70 S'informa d'una nota de la Diputació sobre l'ensenyança de la llengua catalana. Demana a l'Ajuntament la quantitat de 2900 pessetes en concepte de participació al cost del curs d'ensenyament de la llengua catalana corresponent a l'any escolar 1969-70.
- ⁸⁷ AMEL. Acta Ple 19/12/74
- ⁸⁸ *BIM*. Juliol 1977
- ⁸⁹ AMEL. Actes Ple 20/03/75 i 19/12/74
- ⁹⁰ AMEL. Com. Inf. 7/10/1975
- ⁹¹ Ordre del Conseller d'Ensenyament. DOGC Generalitat de Catalunya
- ⁹² AMEL. Com. Inf. Setembre 1972
- ⁹³ AMEL. Com. Inf. Abril 1973
- ⁹⁴ AMEL. Acta Ple 27/02/75

- ⁹⁵ BIM. Juliol 1976
- ⁹⁶ *Jornadas de reflexión sobre el trabajo psicopedagógico en las escuelas nacionales.* Cornellá, juny 1978
- ⁹⁷ AMEL. Actes Ple 25/02/71
- ⁹⁸ AMEL. Actes Ple 20/07/71
- ⁹⁹ *Memoria Municipal.* Esplugues 1970-78
- ¹⁰⁰ AMEL. 21/6/75. Comissio de Cultura
- ¹⁰¹ AMEL. Arxiu Can Vidalet. Caixa 5821
- ¹⁰² *Vida d'Esplugues.* Juliol 1979
- ¹⁰³ AMEL. Actes Ple 2/09/74

Autor: desconegut. AMEL. Fons de l'Ajuntament d'Esplugues de Llobregat.

Novembre 1973. Barracons provisionals del carrer Palosantos (futura escola Matilde Orduña).

Autor: J. Company. AMEL. Fons de l'Ajuntament d'Esplugues de Llobregat.

1976. L'alcalde Josep Català condecorant a Pedro Alcón.

Autor: J. Company, AMEL. Fons de l'Ajuntament d'Esplugues de Lobregat.

30 juliol de 1975. Martín Villa, governador civil de Barcelona, inaugura l'escola Gras Soler. Al seu costat, Ma Teresa López del Castillo, delegada del Ministeri d'E i C.

Autor: J. Company, AMEL. Fons de l'Ajuntament d'Esplugues de Lobregat.

30 de juliol de 1975. L'alcalde Català i l'arquitecte, José Luis Elía, acompanyant a Martín Villa el dia de la inauguració de l'escola Gras Soler.

Autor: desconegut. Col·lecció cedida per l'escola Joan Maragall.

Curs 1978-79. Alumnes de l'escola Joan Maragall celebrant el Carnestoltes.

Autor: desconegut. Col·lecció cedida per l'escola Joan Maragall.

Curs 1978-79. Mestres i alumnes de l'escola Joan Maragall d'excursió a La Salut.

Autor: desconegut. AMEL. Col·lecció, cedida per Eudisja Alcón.

L'escola Parroquial Sant Antoni al barri de Can Vidalet.

L'ensenyament i el primer ajuntament democràtic

1979-1982: des de les primeres eleccions democràtiques fins a l'enderrocament de l'escola Isidre Martí

El dia 3 d'abril de 1979 tingueren lloc a tot el país les primeres eleccions democràtiques municipals després de més de 40 anys. Aquest dia el 60% dels habitants amb dret a vot del Baix Llobregat es van apropar a les urnes a fer valer el seu dret d'escollir els seus representants municipals. Els ajuntaments es van constituir el dia 19 d'aquest mateix mes. Tant a la comarca com a Barcelona i l'àrea metropolitana van guanyar àmpliament els partits d'esquerres. El Baix Llobregat, a més, liderava l'anomenat "cinturón rojo metropolitano".

Els primers alcaldes i regidors de l'estrenada democràcia es van trobar sobre la taula una llista interminable d'urgències i havien d'escollir a quina dedicar els primers i majors esforços. Moltes reivindicacions que sota el franquisme van estar reprimides van sortir a la superfície de manera sobtada. Faltava de tot: equipaments sanitaris, transports, zones verdes, papereres, clavegueres, biblioteques i... escoles. A les portes dels ajuntaments es formaven cues de gent que anava a demanar l'atenció sobre múltiples problemes o senzillament a buscar feina. La crisi econòmica, a més a més, semblava haver-se enquistat i l'atur no deixava de créixer amb les conseqüències socials que aquesta situació comportava de marginalitat i pobresa. Era interminable la llista de carrers per asfaltar, d'escoles per construir i de zones verdes per condicionar. Hi havia necessitats de tot tipus que solament van ser superades per la il·lusió i les ganes de canviar les coses. Una il·lusió que desbordava els ajuntaments, les associacions de veïns, els partits polítics i les entitats nascudes amb la llibertat democràtica.

Els ajuntaments, en general, eren unes institucions que havien estat molt devaluades, amb una autonomia gairebé inexistent i amb uns pressupostos mínims. Els consistoris i la seva manera de funcionar constituïen la part de la democràcia més propera i tangible pels ciutadans. El funcionament democràtic va començar en molts ajuntaments de la comarca –com ara Esplugues– amb governs de concentració o de pacte entre els socialistes del PSC-PSOE i els comunistes del PSUC. En algun cas, CiU va participar en els governs municipals. Aquests tres partits van signar l'anomenat Pacte de Progrés, que l'any 1980, després de les primeres eleccions autonòmiques, es va trencar. Aquest fet va suposar que CiU passés a l'oposició en consistoris on abans havia governat.

El traspàs de poders dels antics als nous representants municipals va ser de tots els colors. Els vells alcaldes franquistes van prendre actituds diferents els anys immediatament anteriors a les eleccions municipals. Alguns es van aprofitar descaradament del càrrec, altres van prendre una actitud totalment passiva, altres fins i tot van expulsar dels ajuntaments els regidors més aperturistes i dialogants amb les forces de l'oposició al franquisme. I d'altres, entre els quals hi podríem situar a l'alcalde d'Esplugues, van actuar amb certa honestedat i van intentar col·laborar, encara que tímidament, amb les noves formacions polítiques. Tots els nous ajuntaments van trobar-se amb una situació financera alarmant. Els pressupostos eren tan escassos que donaven

per poc més que per pagar la festa major, els sous dels funcionaris i les factures del consum de l'aigua i de la llum públiques. Durant aquells primers anys, a més de l'escassetat de recursos, encara existia la possibilitat que el governador civil suspengués directament els acords municipals. Això significava que, malgrat el nou marc polític, la llibertat encara no estava normalitzada.

Les eleccions municipals i tot el procés de transició cap a la democràcia coincidiren amb una greu crisi econòmica a tot el país. Les xifres d'aturats creixien a diari i molts d'ells acabaven el seu període de subsidi sense expectatives de trobar feina.

A finals dels anys 70 i principis dels 80, cada dos dies laborables es presentava al Baix Llobregat un expedient de regulació de feina. El teixit econòmic de la comarca, nascut en un període de proteccionisme, nodrit de mà d'obra poc qualificada i molt lligat a la producció de baixa qualitat, va quedar tocat. Les empreses no estaven prou modernitzades com per assumir la competitivitat i, a més, la gran majoria fabricaven béns de consum, és a dir, aquells productes que els consumidors deixen de comprar en primer lloc quan hi ha una crisi econòmica, com ara els electrodomèstics. La taxa d'atur va arribar a un esgarriós 30%, amb les grans crisis de sectors com el tèxtil, la gamma blanca (rentadores, frigorífics, cuines ...), els electrodomèstics i el motor (motocicletes i vehicles, en concret la Seat), molt important per a la comarca.

Entre les prioritats dels primers ajuntaments democràtics va ocupar un lloc destacat l'ensenyament. Calia escolaritzar tothom, un problema avui resolt però que llavors semblava inabastable. Les famílies de la immigració acostumaven a tenir més fills que les autòctones catalanes. I aquestes famílies volien per als seus fills i filles la formació i l'escolarització que, moltes vegades, ells no varen poder gaudir. Aleshores, el problema prioritari no era la qualitat de l'ensenyament, sinó una qüestió numèrica: hi havien molts nens i pocs centres escolars. Era l'època de l'anomenat baby boom, en què Espanya, i encara més les zones d'acollida d'immigrants, va arribar a unes cotes de natalitat altíssimes. Faltaven escoles a tota la comarca, milers de places escolars. Al Prat, per exemple, hi havia 2.300 nens que anaven a classe en una trentena de barracons i aules habilitades en baixos d'edificis d'habitatges. A Cornellà va ser dramàtic: es va passar d'un deficit de 843 places escolars de principis dels 60 a un de 8.500 als anys 70. Esplugues, com ja hem vist al capítol anterior, patia el mateix problema i la construcció de noves instal·lacions mai no era suficient.

La dotació d'escoles i mestres va ser, doncs, una de les moltes actuacions que els nous ajuntaments van haver d'abordar, tot i no ser competència seva. També van impulsar processos d'expropiacions de terrenys per construir instituts o poliesportius. El nous consistoris van encapçalar en molts casos les manifestacions de ciutadans en demanda d'escoles i serveis sanitaris. Faltava de tot i tenien ganes de lluitar per tot.

La vida a Esplugues amb el nou Ajuntament

El 19 d'abril de 1979 fou elegit alcalde Antoni Pérez Garzón. El seu partit, el PSC-PSOE, obtingué 8 regidors, el PSUC, 7 regidors i Convergència i Unió, la UCD i Independents d'Esplugues, 2 regidors cadascun. Malgrat la manca d'experiència de govern, la legislatura regida pels dos partits majoritaris, PSC-PSOE i PSUC es pot qualificar, sens dubte, com una de les més ben valorades pels espluguins i, molt particularment, en el camp de l'ensenyament.

Poc duraren les celebracions i l'entusiasme pel nou consistori. Només cinc dies després, el 24 d'abril, l'assassinat d'un dels regidors del grup d'Independents d'Esplugues, Manuel Florentín Pérez, commogué no només al poble sinó tot Catalunya i a la resta de l'Estat. El mateix president Tarradellas presidí els funerals en mig d'una tensió popular que volia expressar tant el seu rebuig a aquest acte terrorista com el suport a un canvi ple d'esperança.

Esplugues no va ser una excepció a la crisi econòmica i els darrers mesos de 1979 van presentar expedient de regulació 39 empreses. Molts treballadors varen quedar-se a l'atur. "El problema que a esta Concejalía de Promoción Ciudadana le preocupa básicamente es el paro. Paro que va incrementándose alarmantemente y que este ayuntamiento, tras haber contratado a los 16 trabajadores del dinero conseguido para este fin del Fondo de Protección al Trabajo, se ve impotente para atender la demanda de trabajadores en paro que nos llegan."²¹ "Otro problema grave que se está dando en nuestra localidad, y que es consecuencia sobre todo del paro, es la cantidad de desahucios que por impago de alquileres se están tramitando."²² "Empleo municipal para 54 parados sin subsidio" "Actualmente existe gran cantidad de familias en Esplugues que no disponen del más mínimo salario para subsistir."²³ L'existència d'un nombre important de gent sense feina combinada amb la necessitat dels ajuntaments d'asfaltar carrers, construir clavegueres i posar ordre urbanístic a les ciutats va donar com a resultat l'ocupació comunitària. Aquest programa consistia en la contractació d'aturats en obres de millora dels espais públics municipals, tot matant dos ocells d'un sol tret. És així com es van crear els anomenats plans d'ocupació, amb què els moviments sindicals i veïnals van treballar un cop més amb els ajuntaments per tal de millorar les coses. Es van desenvolupar importants plans d'ocupació entre els anys 1979 i 1983, i va continuar fins el 1986.

Però a mal temps bona cara, Els nous ajuntaments democràtics van treballar en tots els fronts, i també en el front lúdic i festiu. La recuperació de les festes populars fou un tret que marcà l'adveniment dels nous regidors, tant a Esplugues com arreu del país. Les variades activitats de la Festa Major de Sant Mateu, els primers carnestoltes, el tió al carrer i l'arribada de la Flama del Canigó ocuparen els carrers i places i es trobaven amb els ulls sorpresos de molta gent, que no estava acostumada a aquestes expressions festives, però que fàcilment s'afegia a la gresca. Les iniciatives de les associacions de veïns i de les entitats culturals que ja existien o s'anaven creant trobaven bona acollida per part de la Regidoria de Cultura. En aquesta línia, es va celebrar, amb motiu de la festa de Sant Mateu de 1981, l'obertura al públic del claustre gòtic del Monestir de Montsió. A partir d'aquesta data, els últims diumenges de cada mes, els espluguins poden visitar aquesta joia arquitectònica.

Però naixien unes coses i en morien unes altres. Així, el 27 de desembre de 1982 el Cine Savoy del carrer de l'Església projectà la seva darrera pel·lícula i baixà definitivament el teló. El local de Can Quirze havia estat sala de ball amb l'adveniment de la llum elèctrica a Esplugues i es reconvertí en sala de cinema el 1940. Els caps de setmana s'omplia de canalla i de famílies que anaven a veure la sessió doble. Esplugues es quedava sense cap sala de cinema i d'aquesta manera continua a l'actualitat, malgrat que no parava d'augmentar el nombre d'habitants. Efectivament, el 1970 la població s'acostava a les 30.000 ànimes. El 1975, ultrapassava els 38.000. El 1979 Esplugues tenia 43.612 habitants. I 46.079 al finalitzar el 1981.

Uns dels barris que més va créixer va ser Can Vidalet. Aportem unes dades que contribueixen a fer-se una idea de la composició social d'una part del barri. L'any

1983, un membre de l'Equip Psicopedagògic Municipal, Josep Lluís Barrasa, juntament amb les mestres tutores de l'escola Eugeni D'Ors, va passar un qüestionari a les famílies que ingressaren els seus fills al parvulari. De l'anàlisi de les respostes conclouien que la totalitat dels alumnes matriculats havia nascut a Esplugues. Ara bé, entre els pares i mares d'aquests 48 pàrvuls de 4 anys, només sis pares i nou mares havien nascut a Catalunya. D'Andalusia procedien 15 pares i 18 mares, seguida de Castella i Lleó (12 pares i 9 mares), Extremadura (7 pares i 4 mares) i Galícia (un pare i 4 mares). El 16% dels pares estava a l'atur i el 62 % de les mares es dedicava a les feines de la llar.

En relació a la formació i nivell cultural dels pares i mares d'aquests pàrvuls, la majoria, un 75%, manifestava tenir estudis elementals, és a dir, que havien pogut anar, poc o molt, a l'escola, sabien llegir i escriure i podien calcular amb les quatre operacions bàsiques. Sis pares i quatre mares declaraven que o no havien pogut anar a l'escola i amb prou feines sabien escriure el seu nom –aquest era el cas de dos pares i una mare-, o havien tingut una escolaritat molt deficitària que no els permetia gaire més que llegir i escriure amb dificultats i defensar-se amb allò més rudimentari dels nombres. Pel contrari, dos pares i una mare tenien estudis de grau mitjà. Cap dels pares o mares dels pàrvuls, veïns del barri, havia cursat estudis universitaris.

L'ensenyament a Esplugues als primers anys vuitanta

Aquells anys de transició política varen ser viscuts per la població amb un variat ventall de sentiments, que anaven des de la il·lusionada esperança de canvis profunds en els aspectes polítics, econòmics i socials del país fins a la por de veure frustrades una altra vegada aquestes mateixes expectatives. L'escola pública, com a part representativa de la societat, no quedava al marge de les inquietuds de la gent. Els claustres de professors vivien també les tensions produïdes per formes diferents de pensar i realitzar l'educació. Les aules continuaven omplint-se de criatures tant bon punt s'inauguraven. Els poders educatius de Madrid regatejaven recursos pedagògics i de personal. La Generalitat de Catalunya, en començar la legislatura, no tenia encara competències educatives, les quals arribarien l'any 1981. L'educació especial, entesa com a ajuda als alumnes amb dificultats i com a col·laboració pedagògica amb el professorat d'aquests alumnes, tot just començava. Les escoles patien un moviment continu de mestres, molts d'ells interins, a l'espera d'aprovar les oposicions o de tenir la plaça definitiva. Ja es començava a parlar de normalitzar la llengua catalana a l'escola i, per tant, d'ensenyar en català, i alguns mestres no estaven disposats a assolir aquests canvis. Molts problemes per a una jove democràcia!

1979: començament de curs conflictiu

Ja el primer any de constitució dels primers ajuntaments democràtics, quan des de la Regidoria d'Ensenyament s'havia anunciat com un objectiu bàsic la generalització a les escoles públiques d'Esplugues de la ratio de 30 alumnes per aula,⁴ vingué el primer ensurt. El dia 3 d'agost, en plenes vacances d'estiu, la delegació del Ministeri d'Educació (el ministre era Otero Novas), alertà d'una retallada substancial del nombre de mestres assignats a la província de Barcelona. Es necessitaven 2.053 nous professors i amb prou feines se n'assignarien 310. S'argumentava basant-se en la con-

veniència de la reducció de la despesa pública. Això representava per a Esplugues que, el 15 de setembre, faltarien 39 mestres per cobrir les places necessàries, 20 mestres menys que el curs anterior, havent augmentat el nombre d'alumnes! La solució passava per renunciar a la fita dels 30 alumnes per aula, massificar les classes, com havia estat norma anteriorment i encara persistia a moltes escoles privades, i eliminar mestres per a les aules d'educació especial que s'anaven creant. A diferència, però, de temps predemocràtics, ara era l'Ajuntament que encapçalaria la protesta. Pares i mares de família, mestres, alumnes i, fins i tot, els sindicats i treballadors sortiren al carrer exigint els mestres que es necessitaven per començar les classes de forma digna.

La revista *Vida d'Esplugues* resumia així aquestes setmanes: "Esplugues, como otros pueblos, ha visto iniciar el curso escolar más agitado de su historia."⁵ Un mes de reclamacions, assemblees i manifestacions, tant a Esplugues com al llarg de tot el territori català acabà aconseguint de Madrid allò que era just. L'Ajuntament informà: "El Ayuntamiento en su conjunto ha estado con los padres, maestros y vecinos en una justa lucha por conseguir que esta masacre de la escuela estatal no se produjera. ¡Y lo hemos conseguido! Esplugues con una participación nunca vista de miles y miles de ciudadanos, ha reivindicado con fuerza los maestros que necesitaba". I el resultat final fou: "Hemos conseguido superar ampliamente el cupo de maestros que el Ministerio de Educación asignó en un principio a Esplugues". S'havien concedit inicialment per a les escoles públiques 162 mestres. Finalment, foren assignats 197.

El primer govern de la Generalitat de Catalunya, encara sense Estatut ni competències, també va jugar fort a favor dels Ajuntaments i de l'escola pública. "En la seva opinió (aquestes eren les al·legacions del Ministeri d'Educació), a Catalunya no hi mancaven mestres, sinó que en sobraven perquè eren mal utilitzats. La relació alumne/professor a l'escola estatal era més baixa a Catalunya que a altres bandes de l'Estat i que si calien nous professors les delegacions podrien obtenir-los aprofitant millor llurs recursos: reduint els serveis no obligatoris (parvularis, educació especial, directors, etc.) i augmentant l'esmentada relació professor/alumne. L'acord definitiu fou assolit a Madrid la nit del 3 al 4 d'octubre en una nova entrevista amb el senyor Ministre d'Educació, el qual accedí per fi a ampliar substancialment el nombre de professors..."⁶ Amb un mes perdut, les classes podien, finalment, iniciar-se.

El curs 1980-81 tampoc augurava uns inicis gaire millors. El regidor d'Ensenyament ja ho anuncià el mes de març: "Las previsiones de maestros para el próximo curso empiezan a ser inquietantes. Los datos que hoy maneja la Delegación del Ministerio de Educación implican reducciones al número de profesores asignados a algunos centros."⁷ Les previsions negatives no es van complir, sortosament. Els titulars de la premsa local podrien iniciar els seus reportatges amb la nova notícia: "El curso escolar empieza con plena normalidad."⁸

El regidor d'Ensenyament, Daniel Tambo

En el cartipàs del nou Ajuntament, la regidoria d'Ensenyament fou adjudicada a Daniel Tambo, cap de llista de la candidatura del PSUC. En començar l'any 1982, el regidor Lorenzo Palacín, futur alcalde i regidor d'ensenyament, fou nomenat vicepresident de la Regidoria. Tambo, coneixedor del món educatiu per la seva condició de Professor de Batxillerat, no es limità a gestionar burocràticament la Regidoria.

Aprofità la confluència de molts factors favorables per establir tal complicitat entre l'Ajuntament i els centres escolars que aquests trobaven en aquell el suport ideològic i econòmic necessari per portar a terme les propostes raonades de renovació pedagògica. Durant aquells quatre anys, les escoles, els serveis educatius d'Esplugues (l'Equip Psicopedagògic Municipal) i les autoritats municipals foren un referent per a molts altres centres i municipis. Més enllà de la consideració de si l'Ajuntament tenia o no competències per fer-ho, la Regidoria d'Ensenyament fou un element més que facilità l'eclosió d'un moviment contagiós d'iniciatives pedagògiques i d'intercanvi d'informacions i experiències que repercutí favorablement en la realitat educativa de les escoles.

Hi ha alguns objectius o principis d'actuació que semblen haver dirigit l'acció del regidor d'Ensenyament:

1.- Aconseguir que a Esplugues hi hagués places escolars a l'escola pública per a totes aquelles famílies que en demanessin per als seus fills i filles. Aquesta va ser la primera preocupació en matèria educativa del nou Ajuntament. Calien amb urgència noves escoles, era imprescindible un nou institut de batxillerat i calia obrir el nou centre de formació professional. Hi havia altres fites: es pretenia respondre a la necessitat de proporcionar a les famílies places d'escola-bressol subvencionades amb diners públics; s'havia d'ampliar l'oferta de places per als infants de tres a quatre anys que encara no tenien cabuda a l'escola ordinària. Finalment, s'havia de deixar en bones condicions els patis i terrenys d'esbarjo de les escoles, ja que el Ministerio només feia els edificis, però no la urbanització de l'entorn.

L'Ajuntament i la seva Regidoria d'Ensenyament varen anar més enllà d'impulsar o portar a terme les obres esmentades. Es va defensar davant les autoritats educatives una ratio que facilités l'acció pedagògica dels ensenyants. 40 alumnes en una aula era un nombre que s'havia arribat a acceptar com a normal a moltes escoles públiques i que s'exigia a les escoles privades per tenir dret a la subvenció estatal. La Regidoria d'Ensenyament va fer costat als mestres que consideraven aquest nombre totalment inadequat i exigien un màxim de 30 alumnes per aula, per poder atendre la diversitat de l'alumnat. Esplugues va aconseguir aquest objectiu.

2.- Aprofitar els recursos a la seva disposició per afavorir i dinamitzar l'acció pedagògica dels mestres. En aquest sentit, cal reconèixer a Daniel Tambo la capacitat d'escoltar qualsevol iniciativa pedagògica que se li plantejava. En general, era ben acollida, valorada, proposada a debat i, si era viable, posada en marxa. És així com s'iniciaren a Esplugues experiències a les quals es farà referència posteriorment, com el viatge pedagògic dels mestres a Itàlia, les jornades pedagògiques de començament de curs, les aules-taller d'algunes escoles, les activitats de formació permanent de mestres en col·laboració amb l'ICE de la Universitat de Barcelona, el Centre de Recursos Pedagògics El Pati i les escoles actives de pares.

3.- Confiar, donar facilitats, i recolzar-se en els elements més dinàmics dels serveis i centres educatius per impulsar la renovació pedagògica en el conjunt de les escoles del poble. El principal recurs que utilitzà Daniel Tambo fou, sens dubte, l'Equip Psicopedagògic, més conegut com "Gabinet Psicopedagògic". Ben aviat comprengué el regidor la potencialitat dels membres d'aquest equip, de dependència municipal, per conèixer de primera mà les necessitats més preemptòries de les escoles públiques, les opinions de pares i mestres, les dificultats dels educadors per dur a terme la seva professió, les limitacions del sistema educatiu i per assenyalar els

objectius i els procediments més adients per aconseguir-los. A més, sabia que podia comptar amb la seva lleial, crítica i eficaç col·laboració.

4.- Utilitzar els mitjans d'informació municipal –fonamentalment el *Butlletí d'Informació Municipal*, predecessor de l'actual *El Pont*– per mantenir informada la població no només de les realitzacions de la Regidoria sinó dels recursos, protagonistes, projectes i entrebancs que afectaven el món educatiu local. A cada exemplar del *Butlletí*, el regidor Daniel Tambo es comprometia i explicava amb detall la situació del seu departament. Aquest fet, que fou comú a quasi totes les regidories del primer consistori municipal, creava opinió i aliances en els diferents estaments de la població.

Tots els que tingueren alguna implicació educativa durant aquells anys reconeixen sense excepcions a Daniel Tambo, en particular, i als seus col·laboradors la capacitat d'afavorir de forma reflexiva i entusiasta una mobilització col·lectiva de les escoles públiques d'Esplugues, desconeguda fins aquell moment i enyorada posteriorment. Durant el seu mandat, les escoles públiques d'Esplugues conegueren una transformació qualitativa sense precedents.

La política informativa de l'Ajuntament sobre matèria educativa

Utilitzar els mitjans de comunicació a l'abast dels poders públics per fer propaganda de les seves realitzacions ha estat norma dels diferents governs locals o estatals al llarg de la història. Més rar ha estat aprofitar aquests mitjans per donar informació i fer entenedores les diferents situacions o opcions a prendre. D'això se'n diu “fer pedagogia”. Resulta interessant fer un repàs a alguns dels continguts de la revista *Butlletí d'Informació Municipal* d'Esplugues, reservats a la Regidoria d'Ensenyament en el primer consistori democràtic.

Així, davant l'anunci ministerial de reduir el nombre de mestres, el *Butlletí* de setembre de 1979 començava amb un quadre especificant la situació respecte del nombre de mestres del curs anterior de cada una de les escoles, les noves necessitats dels centres i la proposta ministerial per a les escoles de la població. La notícia venia encapçalada per aquest titular: “El Ministerio de Educación reduce el número de maestros” i un subtítol: “El mal llamado Ministerio de Educación”... Era, com s'ha explicat anteriorment, una crida raonada a la mobilització ciutadana a favor de les escoles de tots. Uns mesos després, un cop resolt els problemes, anunciava la revista: “El comienzo del curso escolar, una batalla ganada.”⁹ Més tard, amb el títol “Una política educativa más que discutible”, començava un article en el qual es donava a conèixer un seguit de reflexions al voltant de tres projectes de llei del Govern central. Aquests projectes afectaven l'ensenyament: el projecte de llei de l'estatut de centres, el de finançament de l'ensenyament obligatori i el d'autonomia universitària.¹⁰ Era una forma d'informar i ajudar a formar opinió a un públic que podia semblar, que no estava interessat en aquests temes.

Preparant a les famílies per a les inscripcions del curs següent, el mes d'abril de 1981 s'anunciava: “Panorámica de la enseñanza ante el próximo curso escolar”. A més de la informació específica sobre cada una de les etapes educatives –guarderies, parvularis municipals, EGB, formació professional i BUP-, un quadre facilitava la visió de l'evolució del nombre d'escolars –4.820 el curs 1978-79 i 5.454 previstos per al curs 1981-82- i de mestres –182 el curs 78-79 i 211 previstos per al curs 81-82 a les escoles

públiques en els últims anys. A més, informava de l'educació especial a les escoles, que era un fet innovador per a molts ciutadans i en el qual tenia una particular incidència el Gabinet Psicopedagògic Municipal.

“Nueve mil niños han reemprendido la actividad educativa”. Aquest titular de l'octubre de 1982 donava peu a fer una anàlisi del començament de curs, tant pel que feia referència als alumnes com als mateixos professors. En un exemplar anterior, ja s'havia comunicat el “Viaje pedagógico a Italia de 45 enseñantes de Esplugues.”¹¹ Ara, i com una continuïtat lògica d'aquest viatge, s'anunciava “El taller d'animació per a mestres”, que havia tingut lloc al nou Centre de Recursos Pedagògics municipal. Aquest tipus de notícies, que algú podria pensar que no són “noticiables”, ajudaven a apropar la tasca dels mestres als pares i mares dels alumnes i a tota la població.

L'Equip Psicopedagògic Municipal. La renovació pedagògica a les escoles públiques d'Esplugues

A mesura que s'anava aconseguint que tots els nens i nenes tinguessin assegurada la seva plaça escolar i que les plantilles de mestres s'anessin estabilitzant, educadors i educadores pogueren plantejar-se altres reptes. Aquests reptes responien a necessitats reals dels alumnes i de les escoles i el principal era com adaptar l'oferta educativa a la diversitat dels nois i noies que omplien les aules. En aquells anys, molts mestres eren conscients que s'havien de canviar moltes coses en la forma d'actuar de les escoles públiques, des dels aspectes organitzatius i de coordinació del professorat, fins als aspectes didàctics relacionats amb ensenyar i aprendre.

El paper de la Regidoria d'Ensenyament de l'Ajuntament d'Esplugues, principalment donant autonomia i suport als membres de l'Equip Psicopedagògic municipal a les escoles, va cobrir el buit que haurien d'haver cobert d'altres institucions, com ara la Generalitat –a la qual no se li podien demanar responsabilitats, ja que tot just estrenaria competències l'any 1981– o, i principalment, el mateix Estat. Amb l'arribada dels Ajuntaments democràtics, les majories d'esquerres governaren els consistoris dels pobles i ciutats del cinturó industrial de Barcelona. Molts es proposaren ajudar a millorar la qualitat de l'ensenyament públic. Cornellà i Esplugues s'havien avançat en aquest propòsit creant un servei psicopedagògic municipal. D'altres municipis seguiren el seu exemple. D'aquesta forma, el juny de 1983 ja eren 23 els equips municipals que celebraren les Jornades de reflexió sobre el treball socio-psico-pedagògic a les escoles públiques. Quan un ajuntament es veia en dificultats per sostenir sol la despesa d'un Equip, es formava una mancomunitat de municipis, com succeí a la comarca de l'Anoia i a la mancomunitat de La Garrotxa.¹²

L'Equip Psicopedagògic municipal d'Esplugues anà augmentant el nombre de professionals. Si als seus inicis, amb l'alcalde Català, el Gabinet Psicopedagògic estava format per cinc professionals, el 1983 eren deu: vuit psicòlegs -Pilar Cajal, Josep Lluís Barrasa, Rosa Mª Blanch, Manuel Gras, Fernando Hernández, Carme Oroval, Àngels Sabaté i Carme Thió-, l'assistent social, Montse Feu, i la metgessa-pediatra, Maria Lluïsa Ribas. El principal objectiu de l'Equip Psicopedagògic fou l'atenció psicopedagògica a les escoles públiques. Assessoraven els mestres a partir de les demandes d'aquests o de les dificultats amb que es trobaven, tant de tipus global com sobre les formes d'ajudar els alumnes amb més dificultats per aprendre. L'assessorament es rea-

litzava, principalment, compartint amb els mestres els seus espais de reunió i coordinació o preparant conjuntament materials didàctics o col·laborant, de vegades, en el mateix treball de les classes, observant els alumnes i valorant posteriorment les observacions. Es feia una particular incidència a les aules d'educació especial. El Ministeri d'Educació i Ciència anava creant aquestes aules, amb els mestres corresponents, a les escoles públiques. Però no hi havia una normativa clara que en regulés el funcionament. Cada mestre i cada centre s'organitzava com podia. Això donava peu a un fort malestar entre els mestres i entre els pares. I les necessitats dels alumnes quedaven sovint sense ser ateses. L'Equip Psicopedagògic ajudà amb el treball conjunt amb els mestres, a l'organització de les aules d'educació especial, a l'elaboració de materials de treball i a l'atenció als alumnes amb dificultats d'aprenentatge. Calia cuidar, a més a més, que el treball d'educació especial quedés integrat en els objectius institucionals del centre i que no fos una activitat segregada i marginadora. El treball institucional abastava lògicament l'atenció a les famílies.

A més d'intervenir en cada un dels centres públics de la localitat, l'Equip promogué la formació, mitjançant trobades dels mestres de les diferents escoles, que regentaven aules dels mateixos cicles o àrees o temàtiques, començant per l'educació especial. Aquest fet, en si mateix, ja fou renovador. Era una invitació als educadors a obrir les seves aules i a obrir-se a altres idees i experiències. Es compartien objectius, materials, llibres, recursos i formes de treballar.

La seu del Gabinet Psicopedagògic de la plaça Santa Madgalena, número 17, es convertí en lloc habitual de reunió de mestres de la localitat. Coordinats per algun dels membres de l'Equip Psicopedagògic o per algun mestre, un dia s'ajuntaven tots els mestres de les aules d'educació especial del poble, un altre dia els mestres del cicle inicial o els del cicle superior. Amb els mestres del cicle inicial de l'EGB es debaten, per exemple, les avantatges i inconvenients dels diferents procediments d'iniciació a la lectura i escriptura. Amb els del cicle superior es tractava de com portar a terme l'orientació professional a la sortida dels alumnes de l'EGB. Es constituïa un grup de treball sobre com treballar les matemàtiques al cicle mitjà o per tractar de les aules-taller, com a forma d'atendre les necessitats educatives d'alguns alumnes del mateix cicle.

El tema de les aules-taller constitueix un altre exemple de com les idees renovadores s'anaven introduint, reflexionant, escampant i enriquint. Andrés Rodríguez, mestre de l'escola Isidre Martí, va organitzar i experimentar una aula-taller, com a forma d'adaptar alguns continguts escolars als interessos i capacitats d'alumnes amb dificultats d'aprenentatge i, sovint, amb molt poc interès per aprendre. Alguns d'aquests nois es reconciliaven, per primer cop des de feia anys, amb ells mateixos i amb les seves capacitats potencials, a partir del treball realitzat des de l'aula-taller. Amb el nou edifici de l'escola Isidre Martí, l'aula destinada a aula-taller es reconvertí en un recurs pedagògic a l'abast de tot l'alumnat, a partir del 5è curs d'EGB. Andrés Rodríguez explicà els antecedents, els objectius, els procediments de treball i els resultats de la seva aportació a la resta de mestres interessats en aquesta experiència. Més encara, obrí l'aula-taller a l'observació de qui volgués aprofitar els recursos generats. L'escola Isidre Martí es convertí en un centre d'atracció per la seva aula-taller. De molts llocs arribaven mestres interessats per l'experiència. D'altres escoles d'Esplugues amb idèntiques necessitats, com ara Eugeni D'Ors, Vicenta Vives i Matilde Orduña, aprofitaren la idea i posaren en marxa les seves aules-taller amb procediments i resultats diferents. Poc després, un seminari de l'ICE de la Universitat de

Barcelona, coordinat per l'Equip Psicopedagògic, reunia mestres d'Esplugues i d'altres poblacions per tal de posar en comú les experiències i reflexionar sobre les diverses formes d'intervenció.

Una altra escola – Joan Maragall – feia el mateix amb el treball per racons a l'educació infantil. Així, una iniciativa pedagògica considerada positiva s'escampava per altres escoles. Aquesta dinàmica féu que aviat es passés de compartir i posar en comú inquietuds i formes de treball a voler saber més dels temes que es tractaven. Calia prendre contacte amb persones o institucions que havien aprofundit alguns dels objectius que s'havien començat a treballar a Esplugues. El Gabinet Psicopedagògic aconseguí la col·laboració de l'Institut de Ciències de l'Educació (ICE), de la Universitat de Barcelona. L'ICE, a més d'aportar el seu assessorament, permeté finançar i donar validesa oficial als cursos o seminaris en els quals intervenien professors especialistes. Els mestres d'Esplugues pogueren assabentar-se, per exemple, de les aportacions de la pedagogia operatòria, de base piagetiana (curs impartit per l'IMIPAE, de l'Ajuntament de Barcelona) a la formació del pensament del nen sobre els conceptes matemàtics o lingüístics. Els mestres d'Esplugues escoltaren les primeres recerques d'Anna Teberosky sobre les hipòtesis lectoescriptores dels nens. Els membres del Gabinet Psicopedagògic, cadascú des de la seva escola, feia de caixa de ressonància de les diferents propostes. Totes les escoles hi participaven i se sentien protagonistes. Posteriorment, es mirava de possibilitar que allò que s'havia escoltat o debatut fora experimentat a les aules. En aquests cursos hi participaven també mestres d'altres localitats. Esplugues, com ja s'ha dit, fou un referent per a molts altres municipis i equips.

Els anys de la transició política foren anys de revisió i desig de transformació de molts aspectes de la feina educadora. S'estava d'acord entre els professionals, que s'havien de modificar estructures, organitzacions i formes d'actuació. Però hi havia molta inseguretats en els procediments de transformació. I no tothom estava d'acord ni en el què transformar ni en com fer-ho. Les autoritats educatives callaven o, en els millors dels casos, deixaven fer. L'Equip Psicopedagògic municipal d'Esplugues veié necessari treballar conjuntament amb els equips que s'anaven creant a la zona (Cornellà i Sant Joan Despí, inicialment) i a altres llocs de Catalunya, per tal d'anar definint línies comunes d'actuació. Aquest és l'origen de les Jornades de reflexió sobre el treball psicopedagògic a les escoles, que tingueren lloc durant aquests anys a Cornellà o a Barcelona. Els índexs temàtics d'aquestes Jornades abastaven de forma ambiciosa, però necessària, tant l'anàlisi institucional i de funcionament dels centres educatius com dels mateixos equips psicopedagògics. Al mateix temps es marcaven objectius de canvi que comprometien de forma positiva la feina posterior dels equips.¹³

El viatge pedagògic a Itàlia

En el marc d'aquest caliu de treball pedagògic que es manifestava de diferents formes en cada una de les escoles públiques d'Esplugues i que es posava en comú a través de seminaris o grups de treball, s'entén millor la proposta del viatge a Itàlia. Feia uns anys que els responsables dels moviments de renovació pedagògica seguien i comentaven les bones pràctiques pedagògiques i d'adaptació als interessos dels nens, que alguns ajuntaments del nord d'Itàlia, governats per partits d'esquerres, havien endegat en els centres de competència municipal, com eren les escoles-bressol.

Des dels seus inicis aquest viatge, el qual comptà també amb el suport econòmic de l'ICE de la Universitat de Barcelona, es va plantejar no com un circuit turístic, sinó com un grup de treball en continuïtat amb la feina que es desenvolupava en els diferents seminaris de formació i a les escoles. Hi havia de participar tots els centres escolars de la vila, ja que es pretenia la implicació de tothom. Les escoles triaren els participants en el viatge i quedà clar que havien de ser els mestres més compromesos amb la renovació pedagògica. El viatge va ser objecte de preparació per tal de definir objectius i interessos. Hi havia el compromís, a la tornada, de fer partícips els companys d'allò que s'havia vist, les reflexions que havien suscitat i què es podia aprofitar pedagògicament a cada una de les escoles d'Esplugues.

El viatge dels mestres a Itàlia tingué un ressò extraordinari a les escoles, al poble i més enllà. No es tenia coneixement de cap altra experiència semblant en el món de l'ensenyament. Del 24 d'abril al 2 de maig de 1982, 45 ensenyants d'Esplugues partiren cap a Itàlia. *Vida d'Esplugues* recollia i resumia encertadament l'esdeveniment: "Organitzat per la Conselleria d'Ensenyament de l'Ajuntament d'Esplugues, a l'última desena d'abril de 1982 s'ha realitzat un viatge d'estudis al nord d'Itàlia, al qual han assistit parvulistes, mestres d'EGB, de l'Escola Professional i membres de l'Equip Psicopedagògic juntament amb el cap de la Conselleria, Sr. Tambo, i la inspectora de zona, Carme Sala. La visita ha tingut lloc a una de les zones més avançades d'Europa en el camp de l'ensenyament—Reggio-Emilia i Bolonya—on han pogut observar durant una setmana els mètodes i mitjans de què se serveixen per portar a terme la tasca de l'ensenyança. Molt ben atesos per una de les personalitats més destacades en el terreny didàctic, el Sr. Lucio Malaguzi, coordinador d'aquella zona, els explicà detingudament el procés educatiu d'aquells infants, al mateix temps que, sobre el terreny, podien observar com es desenvolupaven a classe i com eren utilitzats els mitjans que tenien a ma. Esperem que això pugui donar el seu fruit a les nostres escoles."¹⁴

De tornada, tal com s'havia pactat, els participants retornaren als seus companys les seves impressions i reflexions. De tot el material audiovisual recollit del viatge a Itàlia se'n féu un reportatge força representatiu del treball realitzat i explicatiu de les repercussions que tingué posteriorment a la vida educativa del poble. "Los participantes en el viaje, agrupados en reuniones de trabajo por temas específicos, están ahora discutiendo y resumiendo lo visto. Ello será un material que junto a las diapositivas y vistas filmadas permitirá hacer extensivas estas experiencias y discusiones al resto de enseñantes de la localidad, al conjunto de padres, además constituirá un material para aportar a la Escola d'Estiu de este año. Este viaje habrá sido, sin duda, un instrumento de trabajo para los maestros/as de Esplugues que trabajan cotidianamente en elevar la calidad de la enseñanza que reciben nuestros hijos, siendo una contribución al movimiento de renovación pedagógica iniciada por los enseñantes de nuestra localidad."¹⁵

Com un argument més per justificar l'aprovació del projecte de formació permanent del professorat, al qual es farà referència més tard, el mateix ICE de la Universitat de Barcelona mencionava el viatge a Itàlia com una activitat formativa. "Tot seguint la dinàmica d'activitats existents, la Conselleria d'Ensenyament de l'Ajuntament d'Esplugues, amb el suport de l'ICE, va organitzar un viatge als municipis de Reggio-Emilia i Bolonya que va agrupar a uns 40 ensenyants de les diferents escoles de la localitat, amb l'objectiu de recollir informació, material i coneixements sobre aquestes experiències educatives i d'afavorir la consolidació de grups estables de mestres en la línia d'allò que s'anomenava taller d'animació de mestres. A la fi del viatge s'elaborà un estudi entre tots els participants."¹⁶

Els educadors que exerciren la seva docència a Esplugues al començament de la dècada dels vuitanta conserven un viu record d'aquells anys. Per la dinàmica pedagògica que s'arribà a establir, per la vitalitat professional que es respirava al conjunt de les escoles i per l'esperit de convivència i d'intercanvis que es generaven. Hi havia tantes activitats organitzades, tants mestres implicats, que es feia imprescindible poder comptar amb un local que servís de lloc de reunions generals, de lloc per a trobades dels grups de treball o dels seminaris, de lloc on guardar la gran quantitat de materials didàctics que s'anaven generant. La seu del Gabinet Psicopedagògic era insuficient. Reunir-se a una de les escoles del poble no sempre era fàcil. A més, algunes activitats es feien en hores lectives. A més hi participaven també mestres d'altres localitats. I a sobre, els pares i mares d'alumnes començaven a mobilitzar-se, participant en les escoles de pares. Calia un local apropiat. El viatge a Itàlia i la dinàmica que generà representaren els arguments definitius.

Novament funcionà la capacitat de la Regidoria d'Ensenyament de connectar amb les necessitats dels mestres, a través de les propostes de l'Equip Psicopedagògic. Per aquelles dates, l'escola-bressol La Mainada acabava de tancar un acord amb l'Ajuntament per ser considerada com a escola-bressol municipal i ser parcialment finançada amb fons públics. La Mainada havia estat funcionant als baixos i al primer pis de l'edifici del carrer Laureà Miró, 320. Aquell local seria indicat per ser habilitat com a Centre de Recursos Pedagògics al servei dels mestres i de les escoles d'Esplugues.

El Pati, com es va anomenar el nou Centre de Recursos, s'inaugurà oficialment el 12 de maig de 1983. "A l'acte hi assistiren unes representacions locals del Magisteri i del Gabinet Psicopedagògic, que és el que ha fet possible, juntament amb l'Ajuntament, aquesta realització. També hi eren presents Antoni Pérez, Alcalde, i Daniel Tambo i Lorenzo Palacín, de la Conselleria d'Ensenyament. La Generalitat envià com a representant la Sra. Sara Blasi, directora general d'Ensenyament, el Sr. Jorba, delegat de Formació Permanent del Professorat i el Sr. Martí Recobert, director general d'Universitats. L'ICE de la Universitat de Barcelona fou representat per Antoni Domínguez i Mercé Serrat."¹⁷ Pocs dies després, Javier Solana, ministre del Govern socialista, va fer acte de presència als nous locals, interessant-se per les activitats que s'hi desenvolupaven.

El Centre disposava als baixos d'una gran sala de reunions, les parets de la qual servien com a plafons d'exposició de treballs i pòsters. Aquesta sala s'obria a un pati ben decorat, el qual s'aprofitava amb el bon temps per fer assemblees i alguna festa. Els bons records deixats per aquest pati —servia, per exemple, per fer les Jornades Pedagògiques de començament de curs amb el que suposava de retrobament de tots els mestres— justificaren el nom popular i oficial del Centre de Recursos Pedagògics d'Esplugues, un dels primers que s'establiren a Catalunya. Funcionà inicialment amb una Comissió Gestora Provisional i comptant amb el voluntarisme de mestres i membres de l'Equip Psicopedagògic. Un any després, el Gabinet d'Ordenació Educativa de la Generalitat nomenà una mestra, Carme Cornet, com a responsable del Centre de Recursos i proporcionà material per posar en marxa el servei de documentació pedagògica.

La complexitat i, sobretot, l'activa participació dels mestres i les mestres d'Esplugues en tasques de formació motivaren que l'ICE de la Universitat de Barcelona, que, com s'ha dit, protagonitzava una contribució molt considerable en el finançament i organització de les tasques formatives d'El Pati, proposés a Esplugues per por-

tar a terme una experiència de formació permanent i investigació dels ensenyants. El mateix ICE justificava el projecte presentat: "En els últims 5 anys s'han realitzat diverses activitats de formació permanent del professorat que han gaudit de molta participació. Aquestes activitats han estat organitzades conjuntament amb el Departament de Formació del Professorat de l'ICE de la Universitat de Barcelona. La tasca de suport per part de l'ICE ha estat efectuada de forma dinàmica i a partir de les demandes plantejades des del Municipi". El curs 1982-83, s'havia endegat a Cornellà una primera experiència de formació del professorat promoguda pel Departament d'Ensenyament i concebuda i dirigida per José Antonio López. Es tractava d'una ambiciosa experiència pilot que volia abastar i comprometre tots els àmbits educatius d'un municipi, fent formació en el mateix context, és a dir, en el municipi i amb els mestres de les escoles que després haurien de posar en pràctica allò que haurien après. L'experiència es portà a terme durant el curs 1984-85.

Les escoles de pares

L'educació dels infants, si es vol que sigui eficaç i coherent, ha de ser un projecte compartit entre pares i educadors. A mesura que la dinàmica de renovació pedagògica i la coordinació entre els educadors de les diferents escoles públiques d'Esplugues anava avançant, es veí necessari portar a la pràctica aquest vell principi educatiu. Les escoles obrien les portes dels seus centres i aules. Els mestres desitjaven no solament explicar els objectius i formes de treball de les aules sinó compartir i buscar complicitat en els pares i mares dels alumnes. Un nucli de pares volien també entendre millor allò que ells veien i que els seus fills els explicaven del que es feia a les classes i volien participar més activament en els processos de creixement dels seus fills i filles. Com a fruit de la confluència de tots aquests factors veieren la llum les escoles actives de pares.

Els membres de l'Equip Psicopedagògic municipal, que estaven presents a totes les escoles públiques, prengueren, una altra vegada, la iniciativa de copsar l'estat de la situació de la relació pares-escola a cada un dels centres i l'acollida que tindria entre pares i mestres la iniciativa de posar en marxa una escola de pares. Com tantes vegades s'ha dit al llarg d'aquestes pàgines, allò que avui es considera normal, no estava tan clar en alguns centres en començar la dècada dels vuitanta. S'havien iniciat les trobades de pares amb els mestres en començar el curs escolar. Es va veure necessari explicar als pares algunes iniciatives pedagògiques que s'anaven introduint i que calia que els pares i mares les entenguessin (el treball per racons, les aules-taller, la iniciació de la lecto-escritura, etc.). Els mestres ja compartien amb els pares informacions sobre els estudis dels seus fills i filles. Ara es tractava de donar un pas més: donar eines als pares per tal d'afavorir la seva participació activa en el procés educatiu dels seus fills i filles.

Les escoles de pares, finançades per l'ICE de la Universitat de Barcelona, varen començar les seves activitats, dirigides per Patricia Tschorne, durant el curs 1982-83. Pares i mares voluntaris de les escoles Matilde Orduña, Joan Maragall, Folch i Torres, Eugeni D'Ors i Vicenta Vives es reunien periòdicament per tal de preparar-se com a monitors per, posteriorment, dinamitzar les reunions amb la resta de pares i mares. Preparaven, llegint i debatent, temes que podien preocupar, com ara, l'educació sexual, el sentit de la disciplina, la televisió i el seu ús i la comunicació entre pares i fills. De tant en tant, es feien assemblees conjuntes de pares i mares de diverses escoles per trac-

tar un tema d'interès comú. Les escoles actives de pares s'autodenominaven així perquè volien fugir de l'esquema tradicional d'un expert que exposa i l'auditori que escolta. Si es volien modificar idees i conductes, s'havia d'anar cap a un model més compromès i participatiu. Els temes a debatre es preparaven prèviament amb lectures i debats. Posteriorment, els pares i mares es reunien en petits grups per posar en comú els diferents punts de vista. Les escoles de pares tingueren incidència a les totes les escoles públiques de la localitat.

Noves escoles i obres d'ampliació i d'adaptació

Tal com s'ha dit al capítol anterior, el problema escolar crònic d'Esplugues –la manca de places dignes- s'havia asserenat i s'havia, finalment, encarrilat, però encara estava lluny de poder declarar-se definitivament resolt. El fenomen conegut com el “baby boom” dels anys 70 feia notar els seus efectes, demanant més places escolars afegides a les que ja s'havien previst. La Regidoria d'Ensenyament del nou Ajuntament preveient, com era habitual, un començament de curs difícil, anava anticipant que “el inicio del próximo curso escolar 1979-80 no era hijo natural sino adoptivo del nuevo Ayuntamiento.”¹⁸ Per cobrir necessitats previsibles, es van habilitar –llogant i arreglant locals- durant la primavera i l'estiu de 1979, 12 aules provisionals amb capacitat per 360 alumnes a diferents barris de la ciutat: al carrer Molí de Can Vidalet, al carrer Sant Gabriel, de la Plana i al carrer Lluís Millet del Gall.

La dedicació i despesa municipals en matèria educativa del primer Ajuntament democràtic fou considerable. Calia continuar planificant la forma de resoldre les necessitats escolars que serien urgents a curt i mig termini. Així és com es decidí, en primer lloc, la construcció immediata de les escoles de doble línia, Prat de la Riba, al carrer Anselm Clavé, on ja funcionava l'escola en l'edifici que avui és el parvulari, i Folch i Torres, al carrer Sant Antoni Mª Claret. D'aquestes escoles, se'n parlarà en aquest mateix capítol.

Ampliació de l'escola “Isidre Martí”

Calia ampliar, a més, altres escoles que ja estaven funcionant. A la primavera de 1982 es construï el tan desitjat bloc sud de l'escola Isidre Martí i es procedí a l'enderrocament de l'edifici escolar construït per l'alcalde del mateix nom. Les obres s'inauguraren el 1983. Alumnes i mestres dels cursos de cinquè a vuitè d'EGB trobaren unes aules àmplies i lluminoses, més adaptades als nostres temps que les de la vella escola. De la nova construcció pretenem destacar, en primer lloc, l'espai previst, d'acord amb l'arquitecte José Luis Elía, per portar a terme en bones condicions el projecte d'aula-taller desenvolupat pel mestre Andrés Rodríguez, del qual s'ha fet esment anteriorment.

En segon lloc, la inauguració de la biblioteca de l'escola que porta el nom d'Eliseu Font. Aquesta biblioteca té una porta que dona al carrer Les Piles. Efectivament, es volia que constituís un servei obert al poble i als nois i noies que volguessin aprofitar aquest recurs per utilitzar-lo en hores extraescolars. No va ser possible. Per què la biblioteca porta el nom d'Eliseu Font? Aquesta va ser una decisió del Claustre de Professors de l'escola. Era una mostra d'agraïment cap a qui va exercir com a conserge de

l'escola durant molts anys. Eliseu Font era més que conserge. Segons afirmen els que van tenir el goig de conèixer-lo, gràcies a ell podia funcionar l'escola i podien ensenyar els mestres. Arreglava llums, canviava panys, tenia a punt els aparells didàctics, feia que tanquessin les finestres, cuidava els materials..., 24 hores al servei de l'escola. Una placa recorda el seu nom a la porta de la biblioteca de l'escola Isidre Martí. El 16 de desembre de 1982 tota l'escola li tributà un càlid homenatge.¹⁹

La nova escola estava dirigida des del 1979 per Gregorio Bernal, el qual va succeir en el càrrec Concepció Roca. Fins a l'any 2004, Gregorio, com és conegut per alumnes i pares i mares, ha dirigit l'escola de forma que segueix avui sent un centre molt apreciat per les famílies del barri Centre i la Plana, les quals li confien l'educació dels seus fills i filles. El mateix director atribueix aquesta acceptació al caire familiar i obert que manté la institució. Alumnes, pares i mares i mestres consideren l'escola com una continuïtat de casa seva. Al mateix temps que es forma el pensament, també van quallant les relacions socials i d'amistat. Les festes de l'escola són les festes de tothom i tothom s'hi sent convidat a participar. L'any 1990 fou l'any de la celebració del 80è aniversari de la fundació de l'escola. Un any per treballar l'efemèride com a centre d'interès i una gran diada de records. A l'actualitat dirigeix l'escola Pilar Ferràs.

La crisi de creixement de l'Institut Joanot Martorell. L'Institut Esplugues II

Al capítol anterior s'ha explicat les condicions de massificació d'alumnat que patia el Joanot Martorell. Era l'únic institut de batxillerat que tenia Esplugues. La Institució Garbí cedí unes aules per al curs 1977-78. Durant el curs 1979-80, el Joanot arribà a tenir 820 alumnes matriculats, en 24 grups de BUP i COU entre els d'horari diürn i nocturn. S'hagueren d'habilitar uns barracons al pati per utilitzar-los com aules. Sortosament, per aquest temps, s'inaugurà l'institut de batxillerat de Sant Just Desvern i alguns grups dels primers cursos de BUP del Joanot foren traslladats a aquest institut. El *Butlletí d'Informació municipal* d'octubre de 1982 reconeixia: "En el mes de julio fueron 103 los alumnos no admitidos en el instituto Joanot Martorell. Al final, en septiembre, todas las peticiones de primer curso han podido ser aceptadas entre el Joanot Martorell y el Instituto de Sant Just Desvern".

Les condicions de funcionament eren pedagògicament insostenibles. El 1983, l'Ajuntament comprà una part de l'edifici Garbí, aprofitant que els alumnes de BUP d'aquesta institució es traslladaren a Barcelona, i el cedí a la Generalitat. Naixia així l'embrió del que seria l'institut Esplugues II. La primera directora fou Marta Berini. Fins a l'any 1990 no s'inaugurà l'Institut de La Mallola.

D'altres obres en centres escolars

L'escola Conxita Udina es va ampliar i es va acabar durant l'any 1981. Finalment, s'estava acabant la construcció de l'Institut de Formació Professional al carrer Severo Ochoa. D'altra banda, i encara que sembli secundari, durant aquests anys es van generalitzar els menjadors escolars a totes les escoles públiques i es van deixar en bones condicions d'ús els voltants, tanques, els patis i els espais de joc dels nous i dels antics

centres escolars. Es tractava no solament d'evitar accidents i ensurts, sinó de deixar uns espais que facilitessin la tasca educativa. "Cuando el Ministerio de Educación hacía los proyectos de centros educativos, los proyectos eran estrictamente del centro educativo, es decir, nunca se contemplaban en el mismo proyecto lo que eran los patios."²⁰ S'arreglaren, doncs, els patis de les escoles Conxita Udina, Puig Coca, Eugeni D'Ors, Vicenta Vives i Matilde Orduña.

Les Escoles-Bressol públiques. Parvularis municipals

La progressiva incorporació de les dones al món laboral amb la consegüent dificultat per la cura dels fills petits, ja va fer sorgir el projecte republicà de dotar a Esplugues de guarderies o escoles-bressol finançades amb diners públics. Llavors no va ser possible. La necessitat, però, continuava viva. El nou Ajuntament democràtic ho va fer realitat. El mes de setembre de 1979 obria les seves portes la primera guarderia municipal al passeig Pau Picasso, de Can Vidalet, l'escola-bressol Montserrat. Va continuar en aquesta adreça fins que recentment es traslladà als baixos de l'edifici de l'antiga escola Eugeni D'Ors. Amb una capacitat per a 100 nens i nenes, gràcies a les aportacions municipals, els espluguins podien comptar amb unes instal·lacions i serveis pedagògics de qualitat per als seus petits i a uns preus raonables.

L'any 1981 s'obrí la guarderia El Sucre al carrer Josep Anselm Clavé del barri de Can Clota, pensada per poder acollir fins a 150 nens. Aquest centre va ser finançat i depenia de la Conselleria de Sanitat i Assistència Social de la Generalitat de Catalunya. Tres anys abans, el 1978, l'Ajuntament va fer donació del terrenys per a la construcció d'aquesta guarderia al Ministeri de Treball, que posteriorment la traspassà a la Generalitat.

El dia 20 de novembre de 1982 s'inaugurà, amb l'assistència de Marta Ferrusola, l'escola-bressol La Mainada, al carrer Bruch del barri de la Plana. L'Ajuntament facilità el local i n'assegurava el manteniment. La gestió del centre estava a càrrec de les educadores de la guarderia que, amb el mateix nom, funcionava al carrer Laureà Miró, al local que va ser posteriorment seu d'El Pati. Aquesta escola-bressol havia aconseguit un merescut prestigi entre els pares i mares que hi havien confiat els seus fills. El nou centre tenia capacitat per a 115 nens i nenes d'entre els 3 mesos i els 3 anys.²¹ Avui continua exercint la seva important missió d'educar criatures al carrer Baronessa de Maldà.

D'altra banda, continuaven exercint la seva missió els parvularis municipals. Atendien aquells nens i nenes que no podien accedir a les aules de parvulari de les escoles, les quals acollien els infants que feien els quatre anys al llarg de l'any. Eren, doncs, aules per als nens i nenes de 3 anys. Funcionaren, al barri de Can Vidalet, el de Santa Teresa (40 places) i Jocs Florals (120 places). Al barri de Can Clota, el parvulari del mateix nom (60 places) i a la Plana, el del carrer Lluís Millet (40 places).

La formació professional

L'any 1979, com s'ha explicat al capítol anterior, la formació professional arrossegava i patia les conseqüències de no tenir la consideració social i política d'altres branques de l'educació dels joves. A Esplugues aquest curs va ser particularment dur.

Amb quasi un miler d'alumnes, instal·lada provisionalment des del curs 1977-78 al carrer Joan XXIII, a l'espera de l'acabament de l'edifici que s'estava construint al seu actual emplaçament al carrer Severo Ochoa, es veié sotragada per una greu problemàtica. D'una banda, existia malestar entre el professorat per la precarietat dels seus contractes i l'endarreriment dels pagaments per part del Ministeri. Per l'altra, es volgué suprimir el règim nocturn d'estudis. Molts alumnes treballaven i els anava molt bé poder fer la formació a les tardes. Un grup de pares d'alumnes denuncià davant el Ministeri d'Educació el mal funcionament de l'Institut.

El Ministeri actuà amb contundència sancionant el conjunt del professorat, desplaçant un nombre important de professors i nomenant un equip directiu vingut de fora, al front del qual figurava Jaume Sala, sense cap vinculació al centre. En definitiva, dos mesos després del 15 de setembre de 1979, els alumnes encara no havien pogut començar les classes. El professor Isidre Rabadà en fa memòria: "Aquell curs (1978-79) va acabar malament i el següent va començar pitjor. Tota la pugna ideològica va fer que l'equip directiu dimitís i acabéssim el curs amb un equip directiu en funcions. Van sorgir problemes al voltant de la justificació d'uns materials que havia portat el Ministeri i que no consideràvem en condicions. I, com a traca final, va haver una denúncia d'alguns pares sobre comportaments poc correctes de professorat que mai no van demostrar-se. Tot plegat va tenir com a conseqüència que el curs 79-80 hi hagués una important esbandida de professorat i la imposició d'un equip directiu nou, teledirigit pels coordinadors provincials del Ministeri; també l'arribada de nou professorat en nombre considerable. Mai a la meua vida havia viscut una situació tan kafkiana. Va ser la desorganització organitzada: ordres i contraordres contínues, amenaces, manca de materials, horaris contradictoris, etc".²²

L'Ajuntament, a proposta de la Regidoria d'Ensenyament, aprovà una moció en la qual, a més de demanar a les autoritats educatives una ràpida solució d'aquesta problemàtica, es manifestava crític amb l'actuació de la Delegació ministerial: "Creemos adecuado que las Juntas directivas de los Centros deben surgir democráticamente del Claustro de profesores y, en todo caso, contar con el apoyo y respaldo del conjunto del profesorado como garantía de un buen funcionamiento". I "la consolidación de equipos pedagógicos en los centros escolares, que aseguren el incremento del nivel de calidad de la enseñanza impartida, exige que se realicen el mínimo de desplazamientos de profesores."²³ El curs 1980-81 començà amb un nou equip directiu, encapçalat per Julián Hidalgo, també imposat pel Ministeri, però molt més dialogant i facilitador de la tasca educativa. Fins el curs 1982-83 no va ser possible que el Claustre de Professors triés el seu propi equip directiu. Fou escollit Emili Palacios.

El nou edifici de l'Institut de Formació Professional d'Esplugues del carrer Severo Ochoa s'inaugurà el setembre de 1980²⁴ amb una capacitat per a 1.200 alumnes. Amb els canvis operats en la direcció del centre i la dedicació de professors i pares, començava també una nova etapa de prestigi del que seria posteriorment l'Institut Severo Ochoa d'Ensenyament Secundari. Comptava amb les especialitats d'electricitat, electrònica, metall, automoció, delineació, química i administració. Més tard s'afegiren les especialitats de puericultura i delineació industrial. Tot plegat suposà per al centre la catalogació d'Institut polítènic. Era el mes de setembre de 1982. El seu director, Emilio Palacios, afirmava: "Esto supone mayor dotación económica, mayores posibilidades de investigación y ampliación de ramas y especialidades."²⁵

L'escola Lola Anglada

Dolors Anglada, ja jubilada, gaudia, el 1979, d'una reconeguda fama com a dibuixant i escriptora de narracions per a infants. Lola Anglada, que dona nom a aquesta escola, tenia 87 anys, quan un grup de pares es constituïren en cooperativa per tal d'endegar l'aventura d'assegurar per als seus fills una escola catalana, arrelada al medi, participativa i democràtica, activa i a l'abast de qualsevol família que es volgués afegir al projecte. Aquest mateix objectiu era compartit per moltes altres escoles de la ciutat de Barcelona i d'altres llocs del país que també volien una escola pública diferent de la que, en aquells moments, ofería l'Estat. Es tractava d'unes vuitanta escoles agrupades en el Col·lectiu d'Escoles per l'Escola Pública Catalana, conegudes popularment com les escoles del CEPEPC. Encara que l'escola Lola Anglada trigà a adherir-se al CEPEPC –una de les raons era la precarietat econòmica dels primers moments– la cooperativa manifestà sempre “la nostra adhesió al moviment en pro d'una escola pública catalana que porta el Col·lectiu.”²⁶

El llibre de registre de socis de Lola Anglada, Societat Cooperativa Limitada, recull el ressò que tingué la idea d'una escola diferent en el conjunt dels ciutadans d'Esplugues. Veïns d'altres poblacions properes se sentiren atrets pel projecte. Joan Riba figura com el primer dels socis, inscrit el 20 de juny de 1979. Abans d'acabar l'any, ja eren 53. I cada any n'augmentava el nombre fins a arribar als 193 de l'any 1985, quan es tancà la cooperativa per haver aconseguit el seu objectiu: ser escola pública conservant el tarannà que li era propi. La varietat de les professions dels socis és un reflex de la societat mateixa. No es volia una escola privada més ni molt menys un centre elitista.

S'ha dit anteriorment que altres escoles d'arreu de Catalunya ja s'havien avançat en aquest mateix propòsit. A les darreries del franquisme i durant la transició aquests centres, quasi sempre en mig de grans dificultats econòmiques, oferien uns equips de mestres i projectes educatius coherents amb l'objectiu de la renovació pedagògica. Els principis en els quals s'inspiraven les escoles del CEPEPC eren arribar a la gratuïtat de l'educació, l'ensenyament en català, la aconfessionalitat, la gestió democràtica de l'escola i la renovació pedagògica. La institució Rosa Sensat i les escoles d'estiu per a mestres ajudaren a donar i compartir formació i a elaborar fites comunes. Del Baix Llobregat, onze escoles formaven part del CEPEPC, a més de l'escola Lola Anglada. Entre elles, les més properes a Esplugues, l'escola de l'Ateneu, de Sant Just Desvern (avui escola Montseny), Sant Miquel, de Cornellà, Mestral, de Sant Feliu i l'Estel, de Molins de Rei. És cert que no totes aquestes escoles varen acabar integrant-se a la xarxa d'escoles públiques. Algunes veieren la integració com una amenaça per a la seva autonomia i per la continuïtat dels equips de mestres i del projecte educatiu.²⁷

La voluntat d'arribar a ser una escola pública quedà palès a la primera de les actes de la cooperativa Lola Anglada, el dia 25 de juny de 1980: “(El President, Josep Mª Majoró) explica també les gestions fetes prop l'Ajuntament, encaminades a aconseguir la cessió d'un terreny on poder construir l'edifici escolar, i diu que fins i tot espera que en el curs de l'assemblea vingui el regidor d'ensenyament, Sr. Tambo, amb l'acta de la permanent en que es parla de l'escola. No obstant, informa de l'acord de l'Ajuntament pres en sessió permanent d'iniciar amb caràcter d'urgència la possibilitat d'adquirir un terreny cedit en ús a la cooperativa”. “A preguntes d'algun soci referent al lligam que

representa amb l'Ajuntament la cessió del terreny, es deixa ben clar la nostra vocació d'escola pública i la impossibilitat d'interferència de l'Ajuntament en la gestió de l'escola que correspon exclusivament a pares, mestres i alumnes.”²⁸

Les primeres mestres de l'escola Lola Anglada foren Montserrat Recasens (començà el setembre del 1979) i Anna Torner (començà el setembre del 1980). El curs 1982/83 s'incorporaren les mestres que, juntament amb les anteriors, portaren el pes de donar forma a una escola nova: Montse Tarrés, Rosa M. Fonolleda, Tònia Burguesa, Tura Baucells i Montserrat Soler. Domènech Anguera, l'actual director, fou l'últim mestre contractat per la Cooperativa abans que l'escola fos definitivament pública.

Anna Castellví (coneguda a l'escola com “l'Anna del despatx”) portà durant molts anys la tasca de la secretaria. El primer local habilitat per escola estava situat al carrer Josep Rodoreda, núm. 5-9, del barri de la Plana. La precarietat, tant d'aquests locals com dels que s'adequaren a la carretera de Cornellà, núm. 80, per al curs 1983-84, distaven molt del que es podien considerar estàndards en aquells temps. Els alumnes (el primer curs s'inicià amb 8 alumnes), però, estaven contents amb la seva escola. I els pares també. El nombre de pares que s'interessaven pel projecte d'escola i demanaven ser socis anava augmentant. Es pretenia una escola participativa en la forma d'aprendre i de transmetre l'aprenentatge. I es volia una escola que no fos un espai reservat només per a mestres i alumnes. Aquest lema, que es recordava a cada un dels nous socis com una característica essencial de l'escola, calia esmentar-lo de tant en tant a les assemblees de socis. L'escola Lola Anglada fou sempre un espai obert, que s'anava construint a mesura que creixia el nombre i l'edat dels seus alumnes. Les festes populars eren treballades i viscudes amb molta intensitat i sovint els pares s'afegien a la gresca. Encara perdura el record de la sopa de brou de la festa de Nadal (ai!, la cuina de la Conxita) o dels pastissos de la castanyada o la festa de Sant Jordi o els comiats dels alumnes que deixaven l'escola en acabar l'EGB.

Amb la consolidació de l'escola i l'augment del nombre d'alumnes, la cooperativa hagué de decidir entre endegar els tràmits per construir un edifici escolar propi o, coherentment amb el seu objectiu d'arribar a ser escola pública, implicar i comprometre els organismes públics corresponents. S'optà per aquesta darrera opció, ja que la compra dels terrenys i la posterior edificació de l'escola faria impossible l'objectiu d'estar a l'abast econòmic de la majoria de la gent del poble. L'Ajuntament oferí a la cooperativa Lola Anglada dos possibles terrenys públics perquè la Generalitat pogués edificar l'escola. El primer situat al carrer Via Augusta del barri de La Mallola, que encara estava per urbanitzar. El segon, on finalment es va decidir l'edificació, estava situat al final del carrer Àngel Guimerà (avui carrer Manuel de Falla). El Ple de 6 de desembre de 1982 sol·licità a la Generalitat la integració de l'escola a l'edifici projectat al carrer Àngel Guimerà. L'escola Lola Anglada tenia 185 alumnes.

D'altra banda, les pressions i mobilitzacions de les escoles del CEPEPC i de persones i d'institucions interessades que fossin reconegudes com a públiques les escoles del Col·lectiu, anaven aconseguint de mica en mica el compromís del Parlament de Catalunya i del Govern de la Generalitat. Així, s'anaven succeint articles de premsa, manifestos per l'escola pública catalana i manifestacions d'escoles, famílies i nens arreu del país. El 7 d'octubre de 1982 s'aprovà una Resolució del Parlament sobre la creació d'un Patronat de la Generalitat per a la incorporació de certs centres educatius a l'escola pública catalana. Finalment, el 29 de juny de 1983 s'aprovà la llei reguladora del procés d'integració a la xarxa de centres públics de les escoles que reunissin les

condicions demanades. L'any anterior, el 17 d'octubre, com un avançament, s'inaugurà l'escola Montseny, a Sant Just Desvern, de construcció pública, que acollí els alumnes i mestres de l'antiga escola Ateneu.

En iniciar-se el curs 1985/86, l'escola Lola Anglada s'integrà totalment a la xarxa d'escoles públiques i estrenà el nou edifici al carrer Manuel de Falla. La Cooperativa de pares es dissolgué el 14 de novembre del 1985. La integració no preveia encara el nivell de P-3 ni les dotacions de mestres especialistes de música, educació física, idioma estranger o plàstica. La resta d'escoles públiques del Departament d'Ensenyament de la Generalitat tampoc no disposava llavors d'aquest personal. Alguna d'aquestes llacunes (especialistes d'educació física) va ser coberta per l'Ajuntament. Quant a l'oferta pedagògica, l'endegament de l'escola coincidí amb tot l'esforç de renovació que protagonitzà l'escola pública i que, concretament a Esplugues, com s'ha explicat en aquest capítol, fou extraordinari. Els mestres de l'escola Lola Anglada participaren com els altres mestres de les escoles públiques de la localitat en els diferents seminaris i grups de formació que s'anaven formant. Avui, l'escola, conservant el seu tarannà participatiu, fa costat a les altres escoles públiques d'Esplugues, molt apreciades per la població.

L'escola Folch i Torres

Situada al barri Montesa, l'escola Folch i Torres és a l'actualitat una de les escoles grans d'Esplugues, tant pel nombre d'alumnes que hi assisteixen com per la reputació i acceptació que té entre la població la dedicació professional del seu professorat. Acull alumnes dels barris Montesa i la Plana, principalment. El creixement demogràfic d'aquests barris feia imprescindible la creació urgent d'una nova escola amb capacitat per a 3 línies d'EGB. Donada la manca de previsió de reserva d'espais per a equipaments, l'Ajuntament oferí al Ministeri d'Educació els terrenys que s'anaven guanyant omplint els barrancs del Salt del Pi. "El Sr. Novel (de la regidoria d'ensenyament) da cuenta de una visita efectuada al Ministerio de Educación y Ciencia, a raíz de su reciente viaje a Madrid, y manifiesta que en el mismo se le informó que antes de finalizar este trimestre dicho Ministerio solicitará del Ayuntamiento la oferta definitiva de terrenos para instalar el nuevo grupo Escolar con capacidad para 24 aulas de EGB... La Comisión propone por su parte poner a disposición del citado Ministerio, cuando así lo solicite, los terrenos ubicados con frente a la calle Severo Ochoa, y adyacentes a las escuelas de formación profesional."²⁹

El Ministeri va rebutjar poc després l'oferta d'aquests terrenys per part de l'Ajuntament per la inseguretat que suposaria la construcció d'un edifici escolar sobre uns antics barrancs. La notícia va provocar l'alegria del periodista Xavier Campreciós, citant una acta de la Comisión de Planeamientos de l'Ajuntament d'Esplugues: "No habrá Centro de EGB. Debido a las características del terreno, el MEC se niega a construir."³⁰ Testifica que "700 vecinos y ocho entidades ciudadanas impugnaron el proyecto del Ayuntamiento para ubicar en Salt del Pi, calificada anteriormente como zona verde, los Centros de EGB y Formación Profesional. La alternativa vecinal consistía en ubicar los centros escolares en las zonas previstas para equipamientos en la misma zona de la Plana y Centro, como estaba previsto anteriormente".

Va ser el nou Ajuntament democràtic qui va haver de replantejar, defensar i pressionar les autoritats educatives de Madrid, ja que la Generalitat de Catalunya encara no tenia competències, per assegurar i accelerar la construcció de la nova escola. El

regidor, Daniel Tambo, hagué de viatjar a Madrid per renegociar els equipaments educatius necessaris. Primer es va edificar l'actual aulari destinat a parvulari. En realitat, són 8 aules perquè estaven destinades a ser una escola d'EGB. Aquestes aules varen ser ocupades durant el curs 1979-80 pels alumnes de formació professional en espera de l'acabament de la construcció del que seria Institut de Formació Professional i després IES Severo Ochoa. El curs següent, 1980-81, mentre s'anava acabant de construir el nou edifici, l'actual Parvulari va ser ocupat per classes de pàrvuls i cicle inicial d'EGB. Finalment, l'escola nova es va inaugurar el setembre de 1981, en presència de Julia García Valdecasas, llavors inspectora del Ministeri d'Hisenda, la qual va ser delegada del Govern central durant el mandat de José Mª Aznar.

Es tracta d'una escola de doble línia amb espais amples i lluminosos. Com era habitual s'omplí de criatures tan bon punt obrí les seves portes, descarregant d'alumnat l'escola Puig Coca, la qual estava a vessar. Algunes mestres (Pilar Marzo, Montse Casanellas, Gregorio Bartolomé) recorden el seu primer any a l'escola, el curs 1980-81: estaven nomenades com a mestres de l'escola Folch i Torres, però com que no estava acabat l'edifici nou, figuraven adscrites a l'escola Puig Coca. Feien classe en uns locals del carrer Bruch, on posteriorment estaria ubicada l'escola-bressol La Mainada. La primera directora de l'escola Folch i Torres fou Rosa Ana Merino, a la qual succeí en el càrrec Maria José Martín Iranzo. Des del 1985, dirigeix l'escola José Luis Rebanaque.

L'escola Folch i Torres s'ha caracteritzat des de sempre per un tarannà obert a la participació de tota la comunitat educativa, pedagògicament innovadora i atenta a la diversitat dels seus alumnes. Aquests trets identificadors de l'escola foren assenyalats pel seu director, José Luis Rebanaque: "Hi ha aspectes del funcionament de l'escola Folch i Torres dels quals ens sentim particularment satisfets, com l'atenció a la diversitat de l'alumnat; un funcionament àgil de la institució, que fa que les demandes siguin analitzades i els problemes es vagin resolent sense anquilosar-se; la participació activa dels pares a la vida del centre; la prestació de serveis als alumnes i les famílies per tal de fer compatibles els horaris laborals i familiars amb els escolars, com l'acolliment i recollida de nens i nenes abans i després de l'horari escolar, els casals d'estiu i de Nadal; finalment, la facilitació de l'aprenentatge i utilització de les noves tecnologies al servei de l'educació. En aquest últim apartat, el director reconeix la col·laboració de la Regidoria d'Ensenyament de l'Ajuntament, dirigida per Lorenzo Palacín.

L'escola Prat de la Riba

El mateix mes de setembre de 1981 s'inaugurà el nou edifici de l'escola Prat de la Riba. Com ja s'ha dit al capítol anterior, l'escola havia començat a impartir l'ensenyament el setembre de 1978 utilitzant les aules de l'actual parvulari i unes aules annexes del carrer Anselm Clavé. Era tal la demanda d'aules, que van arribar a funcionar fins a tres línies de parvulari i dels dos primers cicles d'EGB. L'alumnat del "Prat de la Riba" provenia i prové fonamentalment del barri de Can Clota i de la Plana.

L'escola disposa, a més d'amples terrenys de joc, de dos edificacions amb accés independent: l'edifici més antic, destinat actualment a parvulari, i la nova escola. Es tracta d'un edifici lluminós, espaiós, preparat per acollir una doble línia d'escolarització. Els equips de mestres que han passat pel centre s'han identificat amb la seva l'escola i han volgut fer d'ella un espai obert a nens i famílies. Es pretén que tota l'escola treba-

lli i vibri en torn a centres d'interès que cada classe farà seus al llarg del curs. Les festes populars són preparades i viscudes amb renovada intensitat. Pares, mares i avis les comparteixen. En deixar l'escola, els antics alumnes tornen sovint a visitar els seus antics mestres i l'espai que varen apreciar.

L'acabament d'aquestes dues escoles significava acostar-se al final de la planificació d'edificis escolars més realista de la segona meitat del segle XX a Esplugues, d'acord amb les necessitats de la població escolar.

Les aules del carrer Molí, antecedents de l'escola Can Vidalet

Malgrat l'esforç de construccions escolars que Esplugues va desenvolupar des dels temps de l'alcalde Català i que varen continuar posteriorment amb l'Ajuntament democràtic, per aquestes dates encara quedaven, però, unes aules de parvulari en situació precària. Aquesta situació es donava a l'escola Conxita Udina, de la qual depenien unes aules que estaven ubicades al casal de cultura del carrer Àngel Guimerà, i unes altres que estaven al local del carrer Lluís Millet. Amb l'ampliació de l'escola Conxita Udina, la qual es completà el curs 1980-81, pogué solucionar-se aquest problema. Ben diferent era el cas de les aules del barri de Can Vidalet. Estaven ubicades en diferents indrets i depenien de diferents escoles. Així, durant el curs 1981-82, a l'edifici de l'antiga escola Santa Teresa, del carrer Pere Pelegrí, compartint l'espai amb el parvulari municipal, hi havia dues aules que depenien de l'escola Joan Maragall. Unes altres funcionaven en un pis del carrer Molí, on avui està instal·lada l'escola Utmar, i depenien de l'escola Eugeni D'Ors. Un curs més tard s'habilitaren unes aules en uns barracons al carrer Molí, al davant del parc. D'aquestes últimes, una aula depenia administrativament de l'escola Eugeni D'Ors, altra, de l'escola Vicenta Vives, una altra de l'escola Matilde Orduña i, la darrera, de l'escola Joan Maragall. Es pot imaginar les complicacions i manca de coordinació a què donava lloc aquesta situació.³¹ La pressió dels pares dels alumnes obligà l'Ajuntament a prendre el compromís d'edificar l'últim dels edificis escolars construït a Esplugues: l'escola Can Vidalet. S'inaugurà el mes de maig de 1986.

L'escola Utmar s'instal·la al carrer Molí

De l'evolució d'aquesta escola se n'ha anat informant en els anteriors capítols. És l'única escola privada concertada del barri de Can Vidalet que resta després de la necessària inversió pública en educació, que ha sobreviscut a les successives reformes educatives (la del 1970 i la del 1990) i que continua comptant amb molta acceptació popular. La direcció de l'escola atribueix al treball en equip del conjunt del professorat i a l'entusiasme professional la clau d'aquest èxit. L'any 1980 començà a deixar els antics locals del carrer Hierbabuena (avui, carrer Menta). Durant un curs, compartí els espais del nou centre, al carrer Molí, 77, amb dues aules de parvulari de l'escola Eugeni D'Ors. Aquestes aules es traslladaren l'any següent a unes aules prefabricades del mateix carrer Molí, enfront del parc de Can Vidalet i l'escola Utmar quedà com a únic hoste al mateix lloc on continua a l'actualitat.

Hi ha un fet que caracteritza l'escola Utmar: no disposa de patis de joc propis. Això, lluny de constituir un factor negatiu, va ser explicat pel seu director, Francisco

Utrillas, com un identificador positiu. Ell recorda i fa recordar les velles escoles de poble i de barri que utilitzaven per jugar les places públiques properes a l'escola. Cada dia, doncs, a mig matí i a les tardes dels dies assenyalats, els veïns veuen els nois i noies de l'escola travessar, en fileres disciplinades, els carrers del barri per anar a jugar als espais públics o a practicar l'esport als patis de l'escola Eugeni D'Ors. Els nens aprenen a utilitzar i respectar les persones i els llocs d'esbarjo i els veïns accepten compartir aquests espais amb qui podria ser el seu fill o la seva néta.

Enderrocament de l'edifici vell de l'escola "Isidre Martí"

A la primavera de l'any 1982 es va produir la demolició de l'edifici de l'arquitecte Borrell. Construït el 1910 havia estat testimoni mut de l'educació de milers de nens i nenes d'Esplugues. Des del 1972 convivia al carrer de l'Església l'edifici de tres plantes on ara estan ubicades les aules d'educació infantil i primers cursos d'Educació Primària i l'escola que féu edificar l'alcalde Isidre Martí. 10 anys mirant-se front a front la nova i la vella construcció. El vell immoble no pogué aguantar el repte. Condemnat a desaparèixer, mancat de manteniment, cada dia més decrepit, es tornava incòmode i desagradable. Les noves autoritats democràtiques es veien pressionades per pares i mestres, per tal d'acabar l'escola que se'ls va prometre deu anys enrere. No es va veure cap alternativa a la demolició. La revista *Vida d'Esplugues* d'aquell any recollia la notícia amb enyorança: "El vetusto edificio del grupo escolar Isidre Martí ya no existe."³²

Notes

¹ *BIM*. Novembre 1979

² *BIM*. Novembre 1979

³ *BIM*. Març 1981

⁴ *BIM*. Setembre 1979

⁵ *Vida d'Esplugues*, setembre 1979

⁶ *BIM*. Novembre 1979

⁷ *BIM*. Març 1980

⁸ *BIM*. Setembre 1981

⁹ *BIM*. Novembre 1979

¹⁰ *BIM*. Gener 1980

¹¹ *BIM*. Maig 1982

¹² Jornades sobre el treball socio-psico-pedagògic. Informe sobre la situació actual dels Equips Socio-psicopedagògics municipals del Col·lectiu. Barcelona. Juny 1983

- ¹³ Jornadas de reflexión sobre el trabajo psicopedagógico en las escuelas nacionales. Equipos Psicopedagógicos del Baix Llobregat. Cornellà. Juny 1978. (mecanografiat)
Jornades “Municipis i educació”. Barcelona. Maig 1982 (mecanografiat)
- ¹⁴ *Vida d'Esplugues*. Abril 1982
- ¹⁵ *BIM*. Maig 1982
- ¹⁶ Projecte de formació permanent i investigació dels ensenyants d'Esplugues de Llobregat per al curs 1984-85. ICE de la Universitat de Barcelona.
- ¹⁷ *Vida d'Esplugues*. Juny 1983
- ¹⁸ *BIM*. setembre 1979
- ¹⁹ *Vida d'Esplugues*, gener 1983
- ²⁰ Daniel Tambo a *25 anys d'ensenyament secundari a Esplugues*.
De l'Institut Politècnic al Severo Ochoa (1976-2001) p-89
- ²¹ *Vida d'Esplugues*. Desembre 1982
- ²² Isidre Rabadà i Molina a *25 anys d'ensenyament secundari a Esplugues*.
De l'Institut Politècnic al Severo Ochoa (1976-2001)
- ²³ *BIM*. Novembre 1979
- ²⁴ *Vida d'Esplugues*. Novembre 1980
- ²⁵ *BIM*. Octubre 1982
- ²⁶ *Llibre d'Actes de la cooperativa Lola Anglada*. 25/3/1981
- ²⁷ PADRÓ MARGÓ, J., *Les escoles del CEPEPC del Baix Llobregat*. Materials del Baix Llobregat, 9, 2003.
Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat
- ²⁸ *Llibre d'Actes de la cooperativa Lola Anglada*. Acta de l'Assemblea General de 25/6/1980.
- ²⁹ AMEL. Actes de la Comisión de Cultura. 7/10/1976
- ³⁰ *25 anys d'ensenyament secundari a Esplugues*. *De l'Institut Politècnic al Severo Ochoa (1976-2001)*”, p. 17
- ³¹ Informe sobre el treball del Gabinet Psicopedagògic Municipal durant el curs escolar 1979-80.
Conselleria d'Ensenyament de l'Ajuntament d'Esplugues. 1980 (mecanografiat)
- ³² *Vida d'Esplugues*. Abril 1982

Autor: desconegut. AMEL. Fons de l'Ajuntament d'Espulgues de Llobregat.

Anys 1980. La primera part del nou edifici de l'escola Isidre Martí convivint amb l'antic edifici.

Autor: desconegut. AMEL. Fons de l'Ajuntament d'Espulgues de Llobregat.

Maig 1982. Inauguració de l'edifici nou de l'escola Isidre Martí.

Autor: desconegut. AMEL. Fons de l'Ajuntament d'Esplugues de Llobregat.

Maig de 1982. El regidor Daniel Tambo (a l'esquerra) en l'homenatge a Eliseo Font el dia de la inauguració del nou edifici de l'escola Isidre Martí. A la dreta, l'alcalde Antoni Pérez.

Autor: desconegut. AMEL. Fons de l'Ajuntament d'Esplugues de Llobregat.

20 de novembre de 1982. Marta Ferrusola inaugurant la guarderia La Mainada.

Autor: desconegut. AMEL. Fons de l'Ajuntament d'Esplugues de Llobregat.

Abril 1983. A la dreta, Javier Solana, ministre de Cultura, visita El Pati, Centre de Recursos Pedagògics, acompanyat de l'alcalde Antoni Pérez.

"EL PATI"

PUBLICACIÓ DEL CENTRE DE RECURSOS
PEDAGÒGICS
D'ESPLUGUES DE LLOBREGAT

Autor: desconegut. AMEL. Fons de l'Ajuntament d'Esplugues de Llobregat.

Anys 1980. Símbol d'El Pati, el Centre de Recursos Pedagògics, espai de formació i intercanvi i lloc de trobada de mestres, pares i mares d'alumnes.

Autor: desconegut. Col·lecció cedida per l'escola Joan Maragall.

Curs 1980-81. Mestres i alumnes de l'escola Joan Maragall en una sortida al llac de Banyoles.

Autor: desconegut. Col·lecció cedida per l'escola Gras Soler.

1982. Entrega de premis a l'escola Gras Soler.

L'ensenyament i les escoles d'Esplugues en la normalitat democràtica

El capítol anterior recollia l'arribada de la democràcia als ajuntaments del país i els canvis que experimentà a Esplugues l'ensenyament públic. Els anys que recorrerem ara –del 1983 al 2000– estan tots ells sortosament dominats per la normalitat democràtica i per una continuïtat i estabilitat que han permès mantenir uns nivells globalment satisfactoris de confiança dels ciutadans en els seus governants, tant pel que fa referència al desenvolupament global d'Esplugues, com particularment a l'àmbit educatiu.

A les eleccions municipals del 1983, el PSC-PSOE va obtenir la majoria absoluta. Aquesta situació l'ha revalidada, elecció rere elecció, fins a l'actualitat. Es pot, doncs, afirmar que l'evolució i la transformació que Esplugues ha experimentat al llarg d'aquests anys ha estat dissenyada i liderada per aquest partit. Al seu cap ha estat, durant 19 anys, l'alcalde Antoni Pérez. Malauradament, el 19 d'abril del 1998, hagué de presentar la seva dimissió per una sentència condemnatòria de l'Audiència Provincial de Barcelona, inhabilitant-lo per ocupar càrrecs públics per 8 anys. L'alcalde Lorenzo Palacín es comprometé a continuar el mateix projecte de ciutat que portà a l'alcaldia el Partit dels Socialistes de Catalunya en les eleccions de l'any 1995.

Al conjunt de l'Estat, aquests últims 20 anys han significat un creixement sense precedents en molts aspectes de la vida política, social i econòmica del país. Els 14 anys de govern socialista, del 1982 al 1996, amb Felipe González com a president del Govern, van venir acompanyats per esdeveniments tan significatius com l'ingrés d'Espanya a la Unió Europea –fet que es produí l'1 de gener de 1986– o la celebració dels Jocs Olímpics de Barcelona, a l'estiu del 1992, entre molts altres. Quedaven enrere dècades i segles d'enfrontament, aïllament i desconeixement amb la resta de països del nostre entorn.

En el camp de l'educació, la promulgació de la LOGSE, la llei de la reforma educativa, de l'any 1990, representà l'ocasió d'introduir millores substancials en el nostre sistema educatiu, com es concretarà més endavant. Un dels principals avenços registrats a Espanya des de la promulgació de la Llei Moyano fins a l'any 2000 ha estat l'escolarització efectiva dels nens i adolescents. Per valorar aquest progrés convindria recordar que encara el 1900 l'edat d'escolarització obligatòria anava des dels sis fins als nou anys, mentre que a l'any 2000 l'escolarització efectiva va des dels tres fins als setze anys.

Novament, però, la manca de finançament, primer amb el govern socialista i, sobretot, amb el govern del Partit Popular de José Mª Aznar, motivà cert desencís entre la comunitat educativa. A l'any 1996 es va produir a Espanya l'arribada al poder del Partit Popular. L'enorme desenvolupament econòmic que va conèixer el país durant els seus anys de govern no va tenir la seva correspondència en altres aspectes relacionats amb l'àmbit social i, més concretament, en la despesa i atenció a les necessitats que manifestava un sistema educatiu en plena reforma. En comptes d'atendre les falles i desajustos propis de l'aplicació de la LOGSE –com, per exemple, la necessitat de major dotació de recursos per atendre la diversitat de l'alumnat, la formació adient del professorat (principalment d'ensenyament secundari), la possible flexibilització d'itineraris curriculars, etc.– i millorar-la, s'empraren esforços en desprestigiar la llei i, finalment, reemplaçar-la.

Esperanza Aguirre, la primera ministra d'Educació del PP, va ser qui va iniciar una autèntica contrareforma; intentà imposar projectes neoliberals i de privatització i va dictar el polèmic Decret d'humanitats, inspirat en una visió excessivament centralista i unilateral de la història i la cultura. Encara que molts dels seus projectes van ser rebutjats, la Reforma es va posar en dubte i es qüestionà el principi de comprensivitat a l'ensenyament secundari. L'any 1999, Mariano Rajoy va ser nomenat ministre d'Educació i des d'aquest mateix any els nous governants van començar a elaborar la que seria la seva llei d'Educació: la LOCE, llei que, per altra part, moriria abans de veure la llum.

La vida a Esplugues a finals del segle XX

Als inicis de la dècada dels 80, Esplugues tenia 45.834 habitants. La crisi econòmica, que coincidí amb els anys de la transició política, afectà el teixit industrial de la població i una part important de les famílies espluguïnes. Un exemple paradigmàtic el constituí l'empresa d'electrodomèstics Corberó, vinculada d'altra banda al projecte d'escola Mireia. Des del 1980, la pèrdua de llocs de treball fou constant. Més de 770 treballadors quedaren sense feina a Corberó entre el 1980 i el 1986.¹ Actes de protesta, manifestacions, tancaments, vagues, varen acompanyar l'anunci de l'empresa d'acomiarar més 1.300 treballadors. L'Ajuntament va haver de fer de mediador. El tancament de Corberó no tenia marxa enrere. 600 obrers varen haver d'acceptar la jubilació anticipada.²

De fet, varen ser uns anys molt difícils per a Esplugues, per a la Comarca del Baix Llobregat i per al conjunt del país. La situació laboral al Baix Llobregat era particularment conflictiva. L'any 1985, l'índex d'atur a la comarca era del 31% (60.000 aturats), tan sols superat per algunes províncies d'Andalusia, quan la mitjana espanyola era del 18,6% i la catalana del 19,5%. Cada vegada eren més els joves que no sabien el que era tenir una primera feina, cada vegada eren més els aturats que deixaven de percebre el subsidi. Va ser una època amb alts índexs de delinqüència juvenil, lligada gairebé sempre al tràfic de droga, principalment l'heroïna. Molts botiguers i ciutadans d'Esplugues experimentaren de prop la inseguretat d'aquelles dates.

La ciutat ha anat canviant la seva fesomia urbana en els últims anys. Sense cap intenció de ser exhaustius, assenyalarem alguns d'aquests canvis. L'objectiu de facilitar la comunicació entre les diferents barriades d'Esplugues ha resultat exitós en els casos en els quals s'ha intervingut. Així, el 26 de març de 1994, el Pont Nou, de vianants, vistós i elegant, amb un màstil de 28 metres d'alçada, amb 72 metres de llargada i alçant-se 14 metres per sobre del barranc, unia els barris de la Plana i Can Clota.³ Més recentment, el 1998, el Parc de la Solidaritat, aixecat sobre les Rondes, el qual aconseguí el premi FAD (Foment de les Arts Decoratives) en espais exteriors, unia els barris de Can Vidalet i Can Clota. Pel que respecta a la mobilitat, la creació de dues línies d'autobusos, l'Esplubús i l'Esplujust, inaugurades el 1993 i 1995, respectivament, han facilitat, sens dubte, la comunicació ciutadana. Darrerament, amb la inauguració del Trambaix, malgrat la polèmica suscitada per la manca de Metro, s'ha millorat la sempre deficitària comunicació amb la ciutat de Barcelona i ciutats veïnes.

D'altra banda, alguns barris han vist millorada la qualitat de vida dels seus habitants, ordenant l'espai públic i facilitant serveis comunitaris. És el cas, per exemple, del barri del Gall. Aquí, la creació de la Rambla del carrer Àngel Guimerà va fer possible,

a més, l'obertura del pàrquing subterrani. Es va ampliar el parc del Pou d'en Fèlix i, on hi havia l'escola Conxa Udina, s'inaugurà el 23 d'abril de 1999 la nova biblioteca Pare Miquel d'Esplugues. La biblioteca, que inicià els seus serveis l'any 1949 a la planta baixa de la Casa Consistorial i que els havia continuat a la Carretera de Cornellà, trobava aquí un marc més favorable a la seva funció cultural. Cada dia, moltíssims espluguins i espluguines gaudeixen d'un espai meravellós per a la lectura.

Can Vidalet és un altre dels barris que més s'ha beneficiat de les inversions municipals, compensant així deutes històrics, en relació amb la densitat de la seva població. La construcció de la nova escola Can Vidalet va ser com l'avançament d'un seguit de reformes urbanístiques i de serveis d'interès públic. Cal mencionar la Rambla del carrer Verge de la Mercè, la qual, juntament amb la plaça Blas Infante, ha proporcionat als veïns nous espais d'esbarjo i trobada. L'arranjament del camp de futbol, amb el pàrquing subterrani, i de la plaça de La Bòbila, són altres exemples. En l'apartat de serveis, el barri s'ha vist enriquit amb la biblioteca, amb l'ambulatori de la Seguretat Social, a la plaça de La Bòbila, i amb diversos equipaments municipals a la Rambla Verge de la Mercè.

Fora molt llarg —i no és aquest el nostre objectiu— esmentar els esdeveniments importants que han fet història a Esplugues o les diferents vessants de la vida urbana que han experimentat transformacions durant els últims anys. Un d'aquests esdeveniments és la inauguració l'any 1985 del monument al Baix Llobregat, protagonitzada pel president Tarradellas i l'alcalde Antoni Pérez.⁴ Aquest fet venia a recolzar l'interès d'Esplugues de continuar formant part de la comarca del Baix Llobregat, després que el Parlament votés a principis dels 80 (CiU, ERC i AP en contra de PSC i PSUC) el nou mapa comarcal de Catalunya on Sant Just i Esplugues quedaven incorporats al Barcelonès. Totes dues localitats havien manifestat el seu desig de pertànyer al Baix Llobregat i no pas al Barcelonès. Per la qual cosa van presentar al·legacions contra el decret del Parlament. La nova divisió territorial de Catalunya es va fer efectiva el març de 1988. A l'abril del mateix any, la Comissió de Delimitació Territorial de Catalunya aprovà la inclusió d'Esplugues i Sant Just al Baix Llobregat.

Mencionarem d'altres esdeveniments: lúdics, com el pas de la flama olímpica, portada pel Miquel Navarro⁵ el 19 de juny de 1992, o el nomenament d'Esplugues com a ciutat gegantera el setembre de 1997,⁶ o la participació massiva de la gent a les festes populars; de caire comercial, com les Fires Comercials i Industrials (iniciades el juny de 1988); fets culturals, com quan el rellotge del Pont d'Esplugues es va fer famós en donar títol a l'obra d'Ignasi Riera que va guanyar el premi "Ramon Llull" el 1984,⁷ o la presentació aquest mateix any al Saló de Sessions de l'Ajuntament del llibre de Dolors Sanahuja i Roser Vilardell, *Aproximació a la història d'Esplugues*,⁸ obra que va ser prologada per l'historiador Josep Fontana, o l'agermanament amb les ciutats de Macael (1989) i Ahrensburg (1988) i el considerable volum de capacitat associativa dels espluguins i espluguines, o el naixement de la revista municipal *El Pont* a l'abril de 1989, etc.

Com a contrapunt, cal assenyalar l'escepticisme amb què un sector significatiu de la població, el jovent, per exemple, contempla l'evolució d'una ciutat, Esplugues, en la qual han viscut i crescut i que troben dificultats creixents per trobar una vivenda assequible a la seva precarietat laboral. I, finalment, la inquietud d'un altre conjunt de la ciutadania que voldria un model de ciutat amb més possibilitats de participació en les decisions col·lectives.

L'ensenyament a Esplugues en la normalitat democràtica

Lorenzo Palacín, regidor d'Ensenyament

A Esplugues, l'any 1983, el Partit dels Socialistes de Catalunya aconseguí la majoria absoluta en les eleccions municipals. Aquesta majoria l'ha continuat mantenint fins l'actualitat. Lorenzo Palacín va assolir la responsabilitat de la Regidoria d'Ensenyament, de la qual n'era anteriorment el vicepresident. Com a anècdota, cal recordar que havent estat tan positiva la valoració per part dels ciutadans del funcionament municipal durant l'anterior legislatura, es va plantejar en el grup socialista la possibilitat que els dos únics regidors que va aconseguir el PSUC continuessin formant part de l'equip de govern. Així, recordava l'alcalde, Lorenzo Palacín, se li va oferir a Daniel Tambo la continuïtat en la Regidoria d'Ensenyament. No va ser possible. La Revista *Vida d'Esplugues* atribueix la decisió al Consell Comarcal del PSC-PSOE. "Pese a lo anunciado en algunas informaciones de prensa , que no siempre responden a una realidad contrastada, el proyectado pacto municipal socialista-comunista en Esplugues (en cierto modo continuación del que funcionó en la etapa anterior) no pudo confirmarse al no obtener la autorización de la ejecutiva comarcal del PSC-PSOE. El objetivo del pacto era conseguir la colaboración personal de Daniel Tambo en la concejalía de Cultura y la de José Vizuete en la de Medio Ambiente. No era, pues, ideológico el convenio perseguido, sino el de intentar mejorar la calidad y preparación de los responsables del Gobierno municipal."⁹

Lorenzo Palacín ha estat, doncs, fins a l'any 2007 regidor d'Ensenyament. Des de l'abril de 1998, data en la qual va reemplaçar com a alcalde Antoni Pérez, compatibilitza l'alcaldia amb la Regidoria d'Ensenyament. El seu projecte com a regidor durant els successius mandats ha estat expressat repetidament en els mitjans de comunicació municipals: que els centres escolars públics d'Esplugues aconseguixin i mantinguin un elevat nivell de qualitat. Aquest objectiu es concreta, principalment, en la construcció dels edificis escolars que encara es necessitaven a la seva arribada a la Regidoria, el manteniment i adequació d'aquests edificis a les necessitats pedagògiques expressades per les direccions i els claustres dels centres, la dotació d'equips informàtics a l'abast de mestres i alumnes i una relació fluida i molt valorada entre la Regidoria i els equips directius dels centres educatius. En aquesta feina tothom reconeix l'eficaç col·laboració de l'Enriqueta Montagut, cap del Servei municipal d'Educació.

La reconeixença a la feina de l'Ajuntament en matèria d'educació també li va venir de la mateixa Conselleria d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya. El mes de maig de 1987 el conseller, Joan Guitart, va visitar Esplugues i alguns centres escolars de la població. Guitart va explicitar que "l'Ajuntament d'Esplugues és modèlic quant a actitud de col·laboració amb les escoles i el Departament."¹⁰

La qualitat dels centres educatius públics

La qualitat de l'ensenyament en els centres públics d'Esplugues ha estat, doncs, un objectiu clau de la Regidoria d'Ensenyament. Des de l'Ajuntament, s'aporta als Centres escolars una part significativa del pressupost municipal, per tal que puguin disposar dels equípaments i serveis propis d'un centre educatiu. Els directores dels cen-

tres públics de la localitat reconeixen unànimement la disponibilitat de l'Ajuntament per atendre les demandes relacionades amb el bon funcionament de les escoles i instituts. En el cas dels instituts d'ensenyament secundari, el reconeixement encara té més sentit, ja que, a diferència de les escoles d'educació primària, l'Ajuntament no té cap responsabilitat ni competència sobre aquells centres. En aquesta línia, l'aposta de l'Ajuntament des de fa molts anys, es concreta, entre altres col·laboracions, en la dotació a les escoles públiques de material informàtic a l'abast dels alumnes.

Així ho explicava el mateix regidor, Lorenzo Palacín, a la revista *El Pont* el gener de 1998, sota el títol "Una aposta per l'ensenyament públic". "A Esplugues, certament, l'ensenyament públic ha aconseguit unes fites de qualitat importantíssimes, que es demostren amb fets com el nivell de satisfacció que any rere any mostren els pares i el professorat, els baixíssims índexs de fracàs escolar o l'elevat nombre d'alumnes que, superats els estudis de secundària, arriben a superar la selectivitat i aconsegueixen, en la majoria dels casos, cursar els estudis universitaris escollits com a primera opció".

"Vull fer menció especial dels equipaments amb què compten les nostres escoles, amb grans patis, serveis de cuina i menjador propis, biblioteques, aules d'informàtica, música o psicomotricitat, i altres elements que contribueixen a la formació de l'alumnat. Evidentment, això és fruit de l'esforç de tots. Del professorat, entusiasta amb la seva feina i content de l'ambient que tenen a les escoles, de les mares i pares dels alumnes, sempre a l'aguait per millorar el nivell de l'ensenyament i, per què no dir-ho, de l'Ajuntament, que cada any destina una part important del seu pressupost a l'ensenyament, per sobre de la mitjana del conjunt d'ajuntaments de la comarca, conscient que la formació de les joves generacions és clau per aconseguir una ciutat de gran nivell. Gràcies a aquest esforç, els centres educatius poden comptar amb els equipaments i les infraestructures actuals".¹¹

El setembre de 1988 se li demanava a Lorenzo Palacín: "¿Sigue siendo éste un municipio modélico en cuanto a enseñanza? ¿Sigue siendo la gran baza del equipo de gobierno de cara al ciudadano?". "Creo sinceramente que sí. El ayuntamiento tiene bien claro que para cambiar la sociedad tiene que ser a través de la enseñanza. De ahí que destinemos cantidades importantes de dinero a esta área. Este ejercicio en concreto, hemos destinado a enseñanza el 22% aproximadamente del presupuesto ordinario del ayuntamiento. Hemos querido consolidar, además, iniciativas de otros como la introducción de la informática y los cursos de reciclaje para profesores. La informática, por ejemplo, estará presente en todos los colegios públicos durante el próximo curso."¹²

Efectivament, el curs 1988-89 l'Ajuntament proporcionà 42 ordinadors, que s'afegien als 28 que ja havien estat instal·lats anteriorment. Amb aquesta actuació municipal, les escoles d'Esplugues eren un altre cop innovadores en poder oferir als seus alumnes la possibilitat de connectar amb les noves tecnologies. En aquells temps, era tal la novetat, que el professorat va haver de participar en cursos de formació per iniciar-se ells mateixos en el coneixement de la informàtica. Les escoles Isidre Martí i Vicenta Vives foren les seues on més de 80 mestres varen rebre formació. Uns mesos abans, va haver-hi unes Jornades Pedagògiques adreçades als mestres sobre el tema "Informàtica i Educació". Aquestes Jornades, coordinades per l'Equip Psicopedagògic municipal i El Pati, Centre de Recursos Pedagògics, es varen celebrar a l'escola Isidre Martí. Presidides pel regidor Lorenzo Palacín, van registrar una gran afluència i interès entre el professorat. Era una forma de sensibilitzar els educadors sobre una nova eina d'ensenyament i aprenentatge.¹³

En ocasió del seu nomenament com a alcalde, el 1998, a la pregunta: “¿Qué balance hace de esta larga etapa como concejal?”; contestava Palacín: “Muy bueno. Primero en enseñanza, donde supimos paliar el déficit de plazas escolares existentes y colocar el modelo educativo público de Esplugues a una altura de calidad indiscutible y como ejemplo a seguir en otros municipios. La respuesta ciudadana, con una inscripción masiva en la escuela pública, ha sido siempre una muestra de la confianza de las familias hacia el modelo que promovíamos.”¹⁴

El reconeixement, tant de la ciutadania, com d’altres organismes, li serveix per confirmar el bon moment qualitatiu de l’ensenyament a Esplugues: “Esplugues es la ciudad catalana con menor fracaso escolar. Según se desprende de un estudio realizado por la Conselleria d’Ensenyament de la Generalitat, el 79’5% de los estudiantes de EGB de Esplugues logran el graduado escolar. Los datos que se extraen de este estudio demuestran el acierto de nuestra política educativa, que ha sido considerada por muchos como un modelo a seguir. Las causas principales del alto éxito escolar en Esplugues son la buena infraestructura existente, con unos equipamientos excelentes para el alumnado (como aulas de informática, laboratorio, biblioteca o pistas deportivas); un profesorado estable, que conoce a fondo el centro en el que imparte las asignaturas; y el número de alumnos por clase (20 por aula de media) muy lejos de los 35 permitidos por la ley.”¹⁵ I en una altra ocasió: “Enseñanza pública de calidad en Esplugues. La enseñanza pública de Esplugues ha sido calificada como ejemplar en diferentes ocasiones. A principios de año, la Generalitat dio a conocer un informe en el que se explicaba que los escolares de Esplugues eran los que obtenían las notas medias más elevadas de Catalunya al acabar la EGB. A mediados del pasado mes de julio también se situó al Instituto de La Mallola como uno de los centros de Catalunya donde se obtenían mejores resultados.”¹⁶

Des de l’oposició política no es veia tan diàfana la situació de l’educació al municipi. La representant d’Iniciativa per Catalunya - Els Verds, Isabel Puertas, tot i reconèixer un balanç globalment positiu, apuntava algunes ombres: “L’ensenyament públic a Esplugues.” “L’Ajuntament d’Esplugues té fama de preocupar-se molt de l’ensenyament públic i la seva gestió és molt valorada, tant dintre com fora de la nostra població. Aquesta fama ve de lluny, però en els últims anys ha adoptat una actitud passiva i no apareixen iniciatives noves, i la gestió municipal es limita al manteniment dels centres i poca cosa més. Davant la política del govern de CiU de potenciament descarat de l’ensenyament privat i abandó de l’escola pública, cal una política més activa i més valenta dels ajuntaments d’esquerres, en defensa de la qualitat de l’escola pública, incidint especialment, un cop resolt els problemes d’equipaments, en la innovació educativa, en la participació i en els horaris”.

“Els últims anys, l’equip de govern ha anat desfent tot allò que potenciava la participació i la innovació educativa. Volem destacar com a element positiu, el número especial d’*El Pont* sobre l’escola pública, com a eina en la campanya de matriculació. I, com a element negatiu, que no hi ha hagut la voluntat política de fer que el Consell Escolar Municipal compleixi amb el paper de potenciar la participació, encara que hi ha voluntat de rectificar”.

“L’estudi que vam fer comparant els pressupostos de diferents ajuntaments de la comarca demostra que a Esplugues es dediquen a ensenyament menys recursos que als ajuntaments estudiats i, en concret, la meitat que a Sant Just. I ja sabem que la voluntat política es manifesta en els pressupostos, per tant la bona fama que tenim no es fonamenta en l’actuació actual sinó que vivim de la renda d’un passat cada cop més llunyà”.

“Els problemes que està provocant l’aplicació de la reforma a l’escola pública, obliga els ajuntaments d’esquerres a agafar el bou per les banyes i a treballar per una aplicació de la reforma educativa que corregeixi els elements negatius que van apareixent”.

“Un cop solucionat el tema dels equipsaments s’ha d’incidir en la promoció educativa i donar suport a projectes educatius innovadors, impulsar el coneixement del medi i de la ciutat, i impulsar les associacions de pares i mares i la formació del professorat. Caldria també elaborar una memòria anual per poder avaluar entre tots el que s’ha fet i el que s’hauria de fer.”¹⁷

La realitat és que la relació entre els centres educatius i la Regidoria d’Ensenyament ha estat sempre fluida i que els equips directius saben que poden comptar amb el seu recolzament per a diferents projectes. Una plasmació dels respecte i bona sintonia existent entre escoles i Ajuntament és el monument al mestre, una agradable i planera escultura erigida a la plaça Catalunya d’Esplugues. Obra del escultor Eduard Estartús, fou inaugurada el 3 de maig de 1995. “El Ayuntamiento ha querido hacer este monumento porque creemos que es de justicia reconocer esta importante labor.”¹⁸ La idea sorgí d’un suggeriment dels alumnes de l’escola Lola Anglada. Lamentablement, aquesta escultura fou objecte d’un acte vandàlic pocs dies després. Reparada adientment, la figura del mestre que comparteix coneixements amb una alumna continua allà testimoniant el valor que la vila vol atribuir a l’educació.

En aquest context, els fets més significatius transcorreguts a Esplugues durant aquests anys els podem agrupar entorn d’aquests eixos, que seran desenvolupats a continuació:

- La construcció d’edificis escolars
- Descens de la població escolar. El tancament d’algunes escoles
- L’aplicació de la reforma educativa

La construcció d’edificis escolars

En els capítols anteriors s’ha anat explicant el desajust crònic entre el creixement demogràfic d’Esplugues i la construcció d’edificis escolars necessaris per acollir la població infantil. Per fi s’aconseguirà ara el vell somni de tenir una plaça escolar digna per a tots els infants d’Esplugues.

1985: Un edifici nou per l’escola Lola Anglada

L’any 1985 l’escola Lola Anglada aconseguia un doble somni: incorporar-se a la xarxa d’escoles públiques del Departament d’Ensenyament de la Generalitat de Catalunya i estrenar un edifici nou al carrer Manuel de Falla, al final del carrer Àngel Guimerà. La decisió del grup de pares i mares que el 1979 iniciaren el camí per una escola catalana i de qualitat per als seus fills tenia un final feliç. Ja s’ha explicat la complicitat que trobà, des d’un primer moment, en l’Ajuntament i la Regidoria d’Ensenyament.

S’acabaria així l’angoixant recerca de locals per ubicar el creixent nombre d’alumnes que demanaven plaça a les seves aules. L’anterior curs 1984-85, l’escola havia tingut els seus alumnes distribuïts en diversos solars, adaptant espais que no

haviem estat fets per albergar classes. A més de les dues torres a banda i banda del carrer Juli Garreta, els pàrvuls de 4 i 5 anys ocupaven unes aules prefabricades situades al començament de l'avinguda Isidre Martí. Alumnes, pares i mares i mestres miraven com pujaven lentament les parets de la nova escola del carrer Manuel de Falla. La celebració de la inauguració, a la tardor de 1985, fou molt sonada. Tota la comunitat educativa i molta gent del poble, al costat de les autoritats municipals, recorregueren en cercavila els carrers del poble fins a arribar als patis de l'escola. Els gegants Mateu i Marteta i el cavall Quim encapçalaren la festa. Era el 14 de desembre de 1985.

S'han de recordar uns fets que enterboliren aquesta inauguració. Pocs mesos després d'estrenar l'escola, eren perceptibles les males i persistents olors provinents dels terrenys adjunts al pati escolar. Es va saber llavors que aquella zona havia estat anteriorment un abocador; que els antics barrancs es van cobrir amb materials que no eren els inicialment acordats i que aquelles olors eren atribuïdes per alguns mitjans a emanacions, possiblement tòxiques, d'abocaments industrials indeguts. D'altres incidents lamentables, com la mort d'alguns treballadors en feines relacionades amb l'abocador acabaren d'alarmar una part de la comunitat educativa. L'Ajuntament hagué d'implicar-se a fons per desmentir els rumors més pessimistes i assegurar el sanejament de l'entorn immediat de l'escola. Encara que algunes famílies optaren per retirar-ne els fills, la majoria dels pares i mares decidiren continuar portant els fills i filles cap a l'escola tant de temps somiada.

L'escola Can Vidalet, l'última escola edificada a Esplugues: 1986

Al capítol anterior, es feia referència a un nombre d'alumnes, relativament elevat, que havien de seguir la seva escolaritat en aules ubicades en locals prefabricats, coneguts com "*caracolas*" o barracons. Les aules i el seu professorat, d'una banda, depenien de diferents escoles. Aquest fet suposava una dificultat per a l'assistència de les mestres que les regentaven a reunions per participar en les preses de decisions sobre temes escolars, i per sentir-se partícips del mateix projecte educatiu. D'altra banda, eren locals incòmodes: sorollosos, calorosos a l'estiu i gèlids a l'hivern. Eren els darrers anys del *baby boom* i malgrat l'esforç dels últims ajuntaments per construir els edificis escolars necessaris, encara no s'havia aconseguit una plaça escolar en un lloc digne per a tots els infants d'Esplugues. L'ampliació de l'escola Conxita Udina permeté absorbir les aules del casal de cultura i del carrer Lluís Millet. La inauguració de l'escola Lola Anglada féu desaparèixer les aules allotjades als barracons de l'avinguda Isidre Martí. Quedaven, però, diverses aules al barri de Can Vidalet.

La pressió dels pares i mares dels alumnes va tenir un paper important en la decisió de l'Ajuntament de procedir a demanar a la Generalitat una escola nova per al barri. Després d'anys que les aules disperses pel barri depenguessin administrativament de diferents escoles, s'havia constituït l'escola Molí, formada per les aules dels barracons del carrer Molí i dues aules de parvulari ubicades als locals de l'antiga escola Santa Teresa, en el mateix carrer. El grup de mestres de l'escola Molí s'anà establintant i va formar un grup de treball pedagògic coherent i molt apreciat per les famílies dels alumnes. L'Ajuntament assolí les reclamacions d'una escola que anava a més i no disposava de les infraestructures adients.

Finalment, el 18 de gener de 1985 s'expropiaren els terrenys del carrer Cedres. Es pensà en una escola de 8 unitats per a l'EGB, 2 de parvulari i 1 per l'educació especial. Les obres començaren el mes de febrer d'aquell mateix any.¹⁹ El dia 16 de maig de 1986 s'inaugurava l'escola Can Vidalet, el nom que, identificant-se amb el barri, rebé l'escola que fins aquell moment s'havia anomenat Molí. La participació dels alumnes, dels pares i mares i dels veïns en la seva inauguració expressà l'acceptació i el desig general del veïnat per tenir aquesta escola. L'alcalde, Antoni Pérez, i el regidor Lorenzo Palacín havien sabut interpretar i donar resposta a les necessitats del barri. L'escola no completaria els vuit cursos d'EGB fins tres cursos més tard.

La nova escola, situada al carrer Cedres, va representar un guany qualitatiu del qual encara avui es fan ressò les mestres, els antics alumnes i tots els que tingueren l'oportunitat de beneficiar-se'n. Dels incòmodes barracons passaven a uns espais amples, ben distribuïts, plens de llum, funcionals, molt aptes per a la feina pedagògica. L'edifici, dissenyat per l'arquitecte Jesús Godoy Puertas, està construït amb materials senzills, segurament condicionat per uns pressupostos modestos. La participació que van tenir les mestres en les decisions relatives a la distribució i ús dels espais interiors, contribuïren als bons resultats finals. La façana exterior, que dóna al carrer Cedres, no resulta gens agraciada ni espectacular. Sembla com si tot s'hagués reservat per a l'interior –realment acollidor– i per les amples dimensions dels seus espais de joc. El primer director de l'Escola va ser José Antonio Menjibar, que ja ho era en la fase dels barracons. Des del curs 1990-91, la directora ha estat Marta Padrós.

No va ser gens fàcil el procés d'expropiació dels terrenys sobre els quals està edificada l'escola Can Vidalet. En el moment de l'expropiació, els tècnics municipals valoraren el solar en 11 milions de pessetes. La propietat, l'empresa Serchs, manifestà la seva disconformitat en funció dels guanys esperats per l'edificació corresponent a vivendes. Reclamava 55 milions a l'Ajuntament. La querella arribà fins al Tribunal Suprem. La sentència definitiva es conegué en començar l'any 1991, eximint l'Ajuntament del pagament dels 55 milions exigits per Serchs i considerant vàlida la valoració d'11 milions, efectuada en el seu dia pels tècnics municipals. El regidor Lorenzo Palacín, l'Ajuntament i el poble respiraren tranquils.²⁰

La directora, Marta Padrós, atribueix al mèrit del professorat que enmig de les precarietats inicials, es va constituir com un equip ben conjuntat, tant des del punt de vista professional com personal, els resultats satisfactoris de l'escola Can Vidalet. Aquesta vivència perdura a l'actualitat. Uns criteris pedagògics compartits per tots, el compromís de cadascú amb la feina comuna, el tracte respectuós i professionalment atent a l'alumnat i les seves famílies, continuen constituint trets identificadors de l'escola.

Un fet que va colpejar dolorosament la vida de l'escola Can Vidalet va ser la mort inesperada d'una de les mestres fundadores, la Lali Pons, el dia 3 d'abril de 1998. Havia estat mestra al Joan Maragall i ocupava el càrrec de cap d'estudis de l'escola. El buit que deixà en tots els estaments del centre i del barri quedà expressat en els versos de Miquel Martí i Pol, que tothom que tractà a la Lali va fer seus:

“No tornaràs mai més, però perdures
En les coses i en nosaltres de tal manera
Que ens costa imaginar-te absent per sempre”

S'ha fet esment de les condicions de massificació en què es desenvolupava l'ensenyament del BUP als edificis del carrer de Sant Mateu, on funcionava l'Institut Joanot Martorell, amb més de 800 alumnes (200 dels quals feien l'escolaritat en règim nocturn). El 1984, l'Ajuntament comprà a la fundació Garbí, que ja havia cedit unes aules el curs 1977-78, un cos d'edifici, aprofitant que aquesta fundació traslladà a Barcelona els seus alumnes de batxillerat. L'Ajuntament el cedí a la Generalitat i es constituí l'institut Esplugues II.

L'institut Esplugues II, amb quasi 600 alumnes, necessità de l'habilitació de barcons per impartir les classes. El 15 de desembre de 1987 s'iniciaren les obres del que seria l'Institut La Mallola, al carrer Andreu Amat, del barri la Mallola. L'anunci el publicà *El Pont*: "El centro escolar dispondrá de 24 aulas, polideportivo cubierto, 4 laboratorios, 9 seminarios... Con una capacidad prevista para 960 alumnos, el de La Mallola será el tercer instituto de Esplugues. El actual Esplugues II pasará a convertirse en Centro de Estudios Artísticos Integrados. Con la construcción del nuevo centro escolar se eliminará el déficit actual en cuanto a plazas escolares para los jóvenes salidos de la EGB."²¹ El mes d'abril de 1990 s'inaugurà el nou Institut de BUP i COU de la Mallola, reemplaçant l'Esplugues II. La primera directora fou Marta Berini.

Amb la inauguració de l'institut La Mallola, s'aconseguia, per fi, l'escolarització digna de tot l'alumnat no universitari d'Esplugues. Es tracta d'un edifici en forma de cub amb un gran espai central interior, al voltant del qual es distribueixen les aules i les diferents dependències escolars. Iniciat com a institut de batxillerat, a partir del 1996 es transformà en institut d'ensenyament secundari, acollint-hi l'ESO. Avui, dirigit per Arcadi Cirera, compta amb uns 40 professors i al voltant de 350 alumnes.

La Mallola és definida pel seu director com un centre humanament càlid, acollidor, on els alumnes són considerats com a subjectes actius, protagonistes del seu propi aprenentatge. S'ha caracteritzat pel seu esperit innovador i actiu, impulsant viatges i intercanvis formatius, promovent una reflexió perseverant al voltant de la coeducació, per tal de gaudir d'un entorn respectuós amb la igualtat de drets i deures dels nois i noies.

A La Mallola, a més, funciona una Comissió de Solidaritat des de l'any 1995. Un any abans, un grup de professors i professores de l'IES varen anar a Nicaragua, per tal de col·laborar amb un projecte d'alfabetització d'adults que duia a terme una ONG nicaragüenca. Al professorat s'hi va afegir l'alumnat. La primera brigada d'alumnes col·laboradors va sortir cap a Nicaragua l'any 1998. Després s'han succeït les expedicions que ajuden a mantenir l'esperit solidari al centre. L'ànima d'aquest projecte és la Tina Merino, professora d'història.

Un altre dels aspectes molt valorat pels responsables de l'IES és el treball col·lectiu realitzat pel professorat per aprofitar les noves tecnologies amb propòsits educatius. El projecte *ad@* converteix La Mallola en un centre pioner en la utilització de la informàtica al servei de l'ensenyament-aprenentatge. El centre disposa de més de 250 equips informàtics a disposició d'alumnes i professors per fer realitat el projecte.

A partir de la inauguració de La Mallola, les principals inquietuds en matèria educativa, a Esplugues, giren entorn de tres eixos: l'adaptació dels centres escolars i del professorat als canvis derivats de l'aplicació de la llei de la reforma educativa (la LOGSE), de 1990; l'adequació permanent dels Centres i del professorat a les deman-

des sempre noves de la població escolar i la davallada de la natalitat, que comportà el tancament d'algunes escoles. Ja més recentment, la integració escolar i social dels fills i filles dels emigrants està suposant un nou repte per als centres educatius.

Una escola japonesa a Esplugues: 1986

Encara que no es tracta de cap escola pública i que la seva presència va passar desapercebuda per al conjunt de la població, es menciona aquí la circumstància de la instal·lació d'una escola japonesa a Esplugues. Ubicada en una casa del barri de Ciutat Diagonal (carrer Bartolomé Bermejo, a la cruïlla amb el carrer Ferrer i Bassa), l'escola japonesa es va inaugurar el 9 de juliol de 1986, amb la presència del President de la Generalitat, Jordi Pujol, i de l'alcalde d'Esplugues, Antoni Pérez.²² Aquesta escola acollia els nens i nenes de la colònia japonesa de la ciutat de Barcelona i rodalies i s'ubicà aquí a l'espera de la construcció d'un nou edifici.

L'IES Joaquim Blume, centre per esportistes: 1991

Aquest centre no és segurament molt conegut pels espluguins, però sí per la gent que es dedica a l'esport d'èlit. Fruit dels acords entre la Secretaria General de l'Esport i la Conselleria d'Ensenyament, va ser inaugurat el setembre de 1991. Efectivament, en l'atmosfera de la preparació dels Jocs Olímpics de Barcelona, es va veure la necessitat de possibilitar que els futurs atletes, a més de formar-se físicament per a les competicions esportives, pogueren també completar una formació acadèmica que els permetés orientar el seu futur laboral i personal. Els joves atletes dediquen una part important del seu temps (de 5 a 7 hores diàries) a la pràctica esportiva intensa. L'ensenyament s'ha d'adaptar, doncs, als ritmes dels entrenaments i competicions dels esportistes. Cada curs uns 150 alumnes de diferents federacions esportives es beneficien d'aquest institut.

El centre porta el nom de Joaquim Blume. Blume, nascut el 21 de juny de 1933, fill de pare alemany i de mare catalana, manifestà ben aviat en el col·legi La Salle Josepets la seva disposició per la disciplina i la pràctica esportiva. Fou campió d'Europa de Gimnàstica en els durs anys del franquisme. La seva figura, amb les anelles, del "Crist" el féu molt conegut per la bellesa plàstica i la perfecció de l'exercici. Joaquim Blume morí molt jove, el 29 d'abril de 1959, en un accident d'aviació.²⁴

La davallada de la natalitat Escoles que tanquen les seves portes

Fóra bo recordar només algunes de les causes assenyalades pels sociòlegs que originaren la davallada de la natalitat i la corresponent baixada en el nombre d'alumnes que es matriculaven de nou a les escoles d'Esplugues i a les de la resta del país durant els anys noranta: la progressiva incorporació de la dona al mercat de treball amb la conseqüència de veure com la seva jornada laboral exterior s'afegia a la jornada laboral familiar; el retard en l'edat a la qual els joves poden independitzar-se dels pares, donades la

precarietat dels llocs de treball i la carestia de l'habitatge; el retard en l'edat de tenir els primers fills; una visió hedonista dels fills considerats com a càrregues, que contrasta amb l'escala de valors de la societat de consum i d'oci, etc. Tot plegat va donar un resultat: el 1994 naixia a Catalunya un 43% menys de criatures que el 1979.²⁴

Algunes escoles havien observat amb preocupació com les aules del parvulari començaven a reduir el nombre dels seus alumnes. La revista *El Pont* anava donant compte de la realitat. Així, el mes de juny de 1988 reconeixia: "A l'actualitat la nostra vila compta amb 12 escoles públiques i 11 privades, així com 6 guarderies i parvularis públics.... La mitjana d'alumnes per aula a la pública és d'uns 25 nens, encara que hi ha classes que no arriben als 15 alumnes". En aquest mateix exemplar es recollia la demanda dels mestres, "que no s'eliminïn aules, amb l'excusa que ha baixat l'índex de natalitat". El mes de febrer de 1992: "Si el ritme de matriculacions continua a la baixa, en els propers quatre o cinc anys, podrien deixar de funcionar tres centres escolars de la població".

Tant la Conselleria d'Ensenyament, com l'Ajuntament i els centres educatius estaven molt ocupats debatent el mapa escolar d'Esplugues o com es preveia la situació d'escoles, aules, alumnes i mestres en cas de continuar disminuint la població escolar. En aquestes circumstàncies, la Regidoria d'Ensenyament va preveure i proposar "la posibilidad de que un colegio de Can Vidalet (el Matilde Orduña o l'Eugeni D'Ors) se dedique exclusivamente a Secundaria."²⁵ Era una proposta per salvar del tancament alguna escola d'aquest barri. No va ser possible. Finalment, varen desaparèixer les escoles Conxita Udina, Puig Coca, Vicenta Vives i Eugeni D'Ors.

L'escola Conxita Udina

Estrenada el curs 1978-79, l'escola Conxita Udina tancà les seves portes el juny de 1994. Les mestres amb les quals hem pogut contactar –Ana Méndez, i Margarita Pelegrín i Julita Gutiérrez– parlen amb enyorança de la seva escola. No troben explicació a la decisió que fos aquesta escola una de les afectades per la manca de matrícula. Recorden que el grup de mestres amb plaça definitiva a l'escola, que va arribar un curs després de la inauguració, va constituir un equip il·lusionat, emprenedor i pedagògicament compromès. Pensen que la construcció del nou edifici de l'escola Lola Anglada, la incorporació d'aquest centre a la xarxa pública i el prestigi del seu tarannà pedagògic entre les famílies del barri va ser un factor influent en l'afebliment de la demanda de places al Conxita Udina.

Reconeixen, però, que possiblement hi va haver més causes. Uns anys abans, com totes les escoles, els mestres van haver de prendre partit per la introducció de la llengua catalana a l'ensenyament. Al Conxita Udina, mentre una part dels mestres defensava la introducció del català com a llengua d'ensenyament, una altra part era més reticent a la proposta. Aquest debat dividí el Claustre de Professors. A més, creuen que les autoritats municipals tenien uns altres projectes per al seu solar.

També l'escola Conxita Udina va adaptar un aula per tal que poguessin entrar els pàrvuls de 3 anys. L'última directora fou Mercè Mundo. Abans que ella, portaren la direcció: Margarita Pelegrín, Teresa Pallarés, Joan Guillella, Eugenio Giménez, Dolors Monteagudo, Alba, Josep Melero i Ramón. Molts dels seus mestres, en tancar, es varen integrar al Claustre de l'escola Isidre Martí. Els alumnes que quedaven es distribuïren entre les escoles més properes.

L'edifici fou aprofitat durant dos anys per acollir els Serveis Educatius de la Generalitat, que col·laboraven amb els centres del poble: l'Equip d'Assessorament Psicoeducatiu (EAP), el Centre de Recursos Pedagògics (CRP) i l'Oficina Gestora. Sembla que la construcció era força precària a causa d'uns fonaments poc consistents. Avui, al solar que ocupà l'escola Conxita Udina la biblioteca Pare Miquel d'Esplugues ofereix a la població una de les millors prestacions culturals.

L'escola Vicenta Vives

El 21 de juny de 1996, en finalitzar el curs, alumnes, pares i mares i mestres, feien el comiat de l'escola Vicenta Vives. Aquesta escola s'havia significat, des de la seva creació, per una encomiable feina i gestió d'equip, per estar molt estretament vinculada al barri, per la relació fluida i confiada entre el professorat i les famílies dels alumnes i per la participació activa i compromesa de l'Associació de pares i mares en els projectes de l'escola. Pares, mares, professorat i alumnes alimentaren durant molts anys la lluita per la continuïtat de la seva escola. Durant molts anys, l'amenaça era la construcció de la Ronda de Dalt, la qual passava, inicialment, per sobre de l'edifici de l'escola

El que no havia aconseguit la Ronda de Dalt, ho provocà la manca d'alumnat. El curs 1991/92 ja no pogué matricular nens per la classe de P-3. El 1994, l'APA i la direcció de l'escola adreçaren un escrit al Síndic de Greuges demanant la seva intercessió pel futur del Centre.²⁶ Res no pogué evitar-ne la desaparició. L'escola s'anava quedant sense alumnes de nova entrada, encara que les aules que quedaven estaven plenes. Els últims mestres que varen quedar fins al final – la directora, Elisabet Capilla, Pepe de Miguel i Mercè- formaven l'equip directiu. Amb l'estiu de 1996 vingué el tancament de l'escola Vicenta Vives. Entre la primera directora, Esperança Itoiz, i la darrera, Elisabet Capilla, ocuparen la direcció Pilar Pérez, Pedro Domínguez, Carme Arnau, Javier Tejero, Pepe de Miguel i Núria Farré.

L'escola Puig Coca

L'escola Puig Coca havia estat l'escola del barri de la Plana des de la seva construcció, l'any 1964, fins a la inauguració de l'escola Prat de la Riba i, sobretot, de l'escola Folch i Torres. Antics alumnes i pares fan memòria de Germán de Santos, que va ser director i encoratjador de la renovació pedagògica en els anys de la transició i primers anys 80. Germán aportava, a més a més, molta animació a les trobades de mestres a El Pati, el Centre de Recursos Municipal. Com a la resta d'escoles d'Esplugues, des de l'arribada dels ajuntaments democràtics, l'objectiu de la Regidoria d'Ensenyament de l'Ajuntament havia estat afavorir la feina didàctica dels mestres, proporcionant els materials escolars que els equips directius proposaven. També aquí les mestres recorden la novetat dels equips informàtics posats a l'abast dels alumnes en un temps en què encara els educadors no estaven prou familiaritzats per utilitzar-los.

La relació de l'Associació de Pares i Mares dels alumnes amb la direcció de l'escola va ser igualment fructífera. L'escola Puig Coca, envoltada de cases, es configurarà com una escola petita, casolana, familiar, molt permeable, que alumnes i famílies consideraven molt seva. Les mestres que hi treballaren la recorden amb enyorança. Particularment les

que regentaven els cursos de parvulari i primer cicle d'EGB –amb el qual col·laborava la psicòloga de l'Equip Psicopedagògic, Carme Manzanal- constituïren un equip pedagògicament productiu i humanament molt proper. Els noms d'algunes mestres -malgrat que s'hauria d'esmentar el de totes- són encara recordats: Herminia Jacas –la mestra d'educació especial-, Candelaria Mingorance –la Cande-, Pilar Corominas i tants d'altres.

La davallada de la natalitat va afectar de ple la matrícula d'alumnes. Segons algunes opinions, la gent del barri propera a l'escola anà fent-se gran i l'equip de mestres, també. El curs 1986-87, el Claustre no pogué trobar un dels seus membres que volgués fer-se càrrec de la direcció de l'escola. La inspecció va nomenar Lluís Gros com a director, el qual, a més de ser molt ben acceptat pel grup de mestres, afavorí una nova empenta pedagògica. Els nens i nenes anaven de colònies i es feien sortides a fora de l'escola. Els cursos del parvulari varen ser, però, els primers en desaparèixer. El curs 1991-92, quan els nens i nenes de 3 anys tenien plaça a totes les escoles del poble, l'escola Puig Coca no va poder oferir places. Així, anà perdent alumnat, fins al tancament definitiu, el juny de 1996.

En els últims anys varen exercir la direcció de l'escola: Núria González, Lluís Gros, Martí Fortuny, Pilar Corominas i Teresa Costa.

L'escola Eugeni D'Ors

El setembre de 1998 tancava l'escola Eugeni D'Ors. Uns mesos abans, el 23 d'abril, pares, mestres i alumnes n'havien celebrat amb enyorança el 20è aniversari de la inauguració. Aquesta escola havia acollit des de la seva fundació una població infantil caracteritzada per la seva diversitat social i cultural. Fou pionera en la introducció d'algunes pràctiques pedagògiques que posteriorment es feren més generals, com l'anada dels alumnes a cases de colònies i, particularment, en la concepció de l'educació especial com una col·laboració de les mestres tutores i les mestres d'educació especial per atendre la diversitat de tots els alumnes de l'aula. Els alumnes amb dificultats d'aprenentatge eren atesos, com la resta d'alumnes, per les dues mestres dins la mateixa aula. L'esforç que exigia el treball coordinat de les mestres per tal de preparar bones pràctiques pedagògiques i materials didàctics adients a la diversitat de l'alumnat quedava compensat per la satisfacció professional de la feina ben feta i els rendiments dels alumnes. Aquest treball fou portat a terme per Maria López, Carme Cornet i Jordi Tartarín, amb la participació de Josep Lluís Barrasa, membre de l'Equip Psicopedagògic municipal. L'ICE de la Universitat de Barcelona publicà l'experiència sota el títol: "Dos mestres, una aula? El mestre de suport, una altra forma d'entendre l'educació especial".

En els anys de més demanda de places escolars al barri de Can Vidalet, algunes aules habilitades en barracons al Carrer Molí, depenien d'ella. S'hagueren d'instal·lar dues aules prefabricades més a un racó del pati de l'escola, les quals eren utilitzades com a parvularis. Aquestes aules no es retiraren definitivament fins al setembre de 1990. L'escola anava perdent alumnat. El setembre de 1996, l'Ajuntament cedí el segon pis de l'edifici al Departament d'Ensenyament. Des de llavors, és la seu dels Serveis Educatius: l'Equip d'Assessorament Psicopedagògic (EAP), el Centre de Recursos Pedagògics i, darrerament, l'Equip de Llengua i Cohesió social. Els alumnes que restaven a l'escola, el setembre de 1998, foren traslladats a l'escola Matilde Orduña, del mateix barri. Molts mestres també s'hi incorporaren.

Aquest mateix any, 1998, l'escola d'adults d'Esplugues es traslladà a la primera planta de l'edifici, adoptant el nom de l'antiga escola.²⁷ L'any següent, l'escola-bressol municipal, Montserrat, canvià de residència ocupant la planta baixa. Aquestes dues institucions varen sortir beneficiades del tancament de l'escola Eugeni D'Ors. Era una forma digna de donar continuïtat a l'antiga escola. Després de Pascual Quílez, dirigiren el centre, Montse Aragonés, Xavier Simarro i Covadonga Arcega.

Les escoles-bressol municipals estrenen nous emplaçaments

La supressió d'aules a l'escola Gras Soler va ser aprofitat per remodelar una part de l'edifici per tal d'acollir l'escola bressol La Mainada. El setembre de 1998, es produí el trasllat al nou emplaçament. La Mainada deixava així els locals del carrer Bruc per guanyar un espai lluminós i ben aprofitat al carrer Baronessa de Maldà. La inauguració tingué lloc el dia 1 d'octubre del mateix any.²⁸ De forma semblant, l'escola-bressol Montserrat es traslladà el setembre de 1999 a la planta baixa de l'edifici que fou l'escola Eugeni D'Ors.²⁹ Les dues escoles-bressol municipals estan assessorades per la psicòloga Rosa Mª Blanch, la qual havia format part de l'Equip Psicopedagògic municipal.

Els nens de 3 anys s'incorporen als parvularis de les escoles

Existeix en la nostra societat un reconeixement clar del valor de l'escola-bressol, com un complement de la tasca familiar, en la construcció de la personalitat dels infants. Hi són implicats el desenvolupament emocional i l'equilibri personal, la integració social, l'adquisició d'hàbits de convivència i treball i el desenvolupament de les capacitats cognitives, lingüístiques i motòriques dels nens. Cal, això sí, assegurar la presència d'uns professionals atents a anar observant i cobrint les necessitats educatives pròpies de l'evolució de l'alumnat i proporcionar als infants un medi educatiu ric en estímuls. La LOGSE reconegué el sentit educatiu de l'educació infantil (de 0 a 6 anys) i la dividí en dos cicles, el segon dels quals (de 3 a 6 anys) l'integrà a l'escola. El Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya preveié, doncs, una incorporació gradual de l'aula de P-3 al parvulari de les escoles.

Les mestres i les escoles reberen la notícia amb diversitat de sentiments. D'una banda, la novetat arribava en uns moments en els quals ja començava a notar-se la davallada de la natalitat i algunes aules deixaven d'omplir-se. La incorporació dels nens i nenes de P-3 suposava la creació de noves places per atendre els parvularis. Hi havia també inquietud pel canvi que suposava per a les escoles, inseguretats inicials referents a la capacitat d'adaptació per a nens i nenes tan petits, demanda d'adequació de locals a les necessitats dels infants i de material pedagògic adient (lavabos adaptats i propers, jocs infantils a les aules i als patis, lloc de descans per a aquells que es quedessin a dinar a l'escola, etc.).

L'Ajuntament veié amb bons ulls la proposta del Departament d'ampliar l'oferta educativa als nens de 3 anys, ja que la demanda social era evident. Disposà la preparació de les aules i anuncià les 3 escoles que el setembre de 1990 iniciarien l'experiència d'integrar els nens i nenes de P-3. Foren les escoles Eugeni D'Ors, Matilde Orduña i Prat de la Ribera. En finalitzar el curs, la Regidoria d'Ensenyament pogué asse-

gurar: “L’experiència duta a terme enguany de manera experimental en tres col·legis, Prat de la Riba, Matilde Orduña i Eugeni D’Ors, ha resultat molt positiva. Totes les parts implicades en el procés educatiu –pares, alumnes i professors–, estan molt satisfets de l’experiència i la valoren molt positivament”.

“La creació d’aquestes aules per a pàrvuls de 3 anys s’engloba dins la reforma educativa promulgada per la Generalitat de Catalunya. Aquesta reforma s’està duent a terme i s’aplica gradualment de manera que està previst que per al curs 92-93 la totalitat de les escoles públiques d’Esplugues –a la localitat n’hi ha dotze– tinguin aquestes aules de P-3. El programa educatiu de les aules per a pàrvuls de 3 anys, intenta despertar en el nen les capacitats psicomotrius, les formes, els colors, els volums, etc. Així mateix, el nen pren contacte amb altres nens i nenes i inicia així el seu procés socialitzador. Les aules tenen un total de 20 alumnes. Les 4 escoles noves que inicien aquest pròxim curs l’experiència de les aules P-3 són el Joan Maragall, Folch i Torres, Gras Soler i Isidre Martí.”³⁰ El curs 1991-92 totes les escoles d’Esplugues pogueren oferir ja el curs de P-3.

Aquesta iniciativa suposaria el tancament dels parvularis municipals, els quals durant tants anys havien omplert una necessitat educativa i social que no cobria l’Estat: l’educació dels pàrvuls de 3 anys. Així, a mesura que les escoles acollien els nens i nenes d’aquesta edat, tancaven les seves portes els parvularis. Can Clota (carrer Anselm Clavé, 90), va ser el primer a desaparèixer l’any 1991. Lluís Millet (c. Lluís Millet, 30) i Jocs Florals (c. Molí 77) ho farien l’any següent, 1992.

Reivindicacions salarials del professorat: la vaga de 1988

Les societats contemporànies deleguen cada cop més en l’escola moltes funcions educatives que eren responsabilitat de les famílies, principalment, i de l’entorn social. L’escola ja no ha d’instruir solament. Se li demana que, a més, eduqui en les múltiples facetes de la vida quotidiana. D’altra banda, és molt antiga la demanda de major consideració social per a aquesta professió educadora i la corresponent millora de les retribucions. Això també està relacionat amb la qualitat de l’ensenyament. Ja es començava a parlar del projecte de reforma educativa que es faria efectiva amb la LOGSE. Els sindicats de l’ensenyament exigien millores que no arribaven. A més, s’havia anunciat a Esplugues la supressió de 5 places de mestres d’EGB. El Professorat no solament demanava la no supressió d’aquestes places, sinó que el Departament d’Ensenyament dotés les escoles públiques de mestres especialistes de música, educació física, plàstica, pretecnologia i informàtica.

En començar el mes de maig de 1988 s’inicià la vaga que fou seguida majoritàriament per tots els centres, tant d’EGB, com de BUP i formació professional. La vaga fou llarga i inquietà no només el professorat. També, lògicament, es mobilitzaren els pares i mares dels alumnes. “A data 1 de juny, el nombre de dies de vaga a l’ensenyament públic s’elevava a 20. Això vol dir que cada nen escolaritzat a Esplugues de Llobregat ja havia perdut 120 hores de classe. La vaga de mestres ha perjudicat principalment els 8.000 alumnes d’EGB, BUP i FP, matriculats als diferents centres escolars de la població. Aquesta situació inestable provocà el passat 26 de maig una concentració de més de 800 pares i alumnes a la plaça Santa Magdalena per demanar solucions al llarg conflicte escolar... i per exigir la millora de la qualitat de l’ensenyament públic.”³¹ L’Ajuntament i la Regidoria d’Ensenyament donaren suport a les demandes dels mestres.³²

Finalment, les negociacions amb el Departament d'Ensenyament de la Generalitat acabaren pactant el reconeixement de l'experiència docent dels professors, vinculant, però, l'antiguitat en la professió (els sexenis) amb la formació permanent.

La Reforma Educativa de 1990

Al llarg d'aquestes pàgines s'ha anat reflectint el fort contingut ideològic que impregna el fet educatiu. Els valors que es volen trametre a través de l'educació, els continguts a ensenyar, la presència o no a l'escola de l'ensenyament de la religió, els criteris i formes d'avaluació de l'alumnat, l'edat a partir de la qual comença la diversificació curricular segons les titulacions aconseguides, la real igualtat d'oportunitats en l'accés a les diferents etapes educatives, les possibilitats de reincorporació al sistema educatiu en el cas d'haver-ho deixat, els recursos habilitats als centres i als professionals per atendre la diversitat dels alumnes, les formes d'implicar el professorat en la mateixa formació permanent, el pressupost que la societat destina a l'educació dels ciutadans, etc., tot està molt condicionat a la ideologia dels grups que tenen el poder polític al país.

La dificultat de consensuar una normativa que reguli els grans temes referents a l'educació fa témer que el sistema educatiu al nostre país es vegi sotmès periòdicament a canvis importants condicionats a les majories polítiques governants. Per la rellevància de la seva significació i per les transformacions que va generar, ens referirem ara a la LOGSE. La Llei Orgànica d'Ordenació General del Sistema Educatiu (LOGSE) fou signada el 3 d'octubre de 1990. Governava llavors, i amb majoria absoluta al Congrés dels Diputats, el Partit Socialista encapçalat per Felipe González.

La LOGSE va venir precedida per un llarg debat entre els estaments interessats en els temes educatius. Moltes coses havien canviat al país des de l'anterior llei educativa, la Llei General d'Educació del ministre Villar Palasí, del 1970. Entre d'altres, que la democràcia es considerava ja prou consolidada, que algunes comunitats autònomes – Catalunya, per exemple – tenien assignades competències exclusives en educació, que s'havia produït de forma satisfactòria la confluència amb Europa i que el nivell de desenvolupament econòmic, social i educatiu dels ciutadans del conjunt de l'Estat demanava un altre marc regulador del sistema educatiu.

Entre els objectius prioritaris que es pretenien assolir amb la nova llei, figuraven: allargar la durada dels anys d'educació bàsica, gratuïta i obligatòria, de forma que ens apropés als drets dels infants i adolescents dels altres països europeus; reformar la formació professional, per tal de fer-la menys acadèmica i més vinculada al món productiu; fer del batxillerat quelcom més que un pas cap a la Universitat i assegurar les condicions per dotar l'educació de la qualitat que es desitjava. Al mateix temps, es volia un ensenyament comprensiu – utilitzant una expressió provinent de la cultura anglosaxona, que fa referència a la heterogeneïtat de l'alumnat que rep l'educació- i vinculat als diferents interessos dels alumnes, introduint la variabilitat en l'educació secundària.

Com s'ha dit abans, la LOGSE va ser objecte de reflexió i debat inèdits fins aquell moment entre les institucions vinculades a la comunitat educativa d'arreu de l'Estat. El Ministeri va fer públic el 1987, amb aquesta finalitat, un "Proyecto para la Reforma de la enseñanza. Propuesta para debate". Posteriorment, el 1989, va publicar el Llibre Blanc per a la Reforma del Sistema Educatiu, en què plantejava la realitat de la situació de l'educació a Espanya i dissenyava el que serien les bases de la reforma. Aquestes

bases incorporaven les conclusions extretes no solament de debats teòrics, sinó de les experimentacions que de la reforma havien fet nombrosos centres d'educació de les diferents comunitats autònomes. Es donava molta importància a la formació del professorat com un element clau sense el qual, les noves normatives s'arriscaven a quedar-se en simple canvi de terminologia.

A grans trets, a partir de la LOGSE, l'educació dels infants i adolescents es desenvoluparia en varies etapes:

- l'educació infantil, dels 0 als 6 anys, subdividida en dos Cicles de 3 anys cadascun;
- l'educació primària, dels 6 als 12 anys, subdividida en 3 Cicles de 2 cursos de durada. Aquesta etapa seria gratuïta i obligatòria;
- l'educació secundària. Aquesta abastaria l'educació secundària obligatòria –també gratuïta–, des dels 12 als 16 anys, subdividida en 2 cicles de dos cursos de durada; la formació professional de grau mitjà (cicles formatius de grau mitjà) i els diferents tipus de batxillerat.

Finalitzada l'educació secundària, l'alumnat podria optar per la Formació Professional de grau superior o els estudis universitaris.

Els canvis més significatius que comportà l'aplicació de la nova llei d'educació als ulls dels ciutadans van ser l'allargament de l'ensenyament obligatori fins als 16 anys, l'acabament de l'ensenyament primari als 12 anys sense cap mena de diferenciació per raó de la titulació aconseguida i el començament igual per a tothom de l'ensenyament secundari en acabar l'ensenyament primari, és a dir, als 12 anys. Només als 16 anys, al final de l'ensenyament secundari obligatori, es donaria o no l'acreditatiu d'haver superat o no l'ensenyament secundari. La LOGSE introduí, a més, el concepte de necessitats educatives dels alumnes, el qual ajudà a formular i portar a la pràctica l'atenció a la diversitat de l'alumnat. És el sistema educatiu i són els centres docents que han de donar resposta a aquestes necessitats educatives. La vella aspiració dels teòrics de l'educació d'adaptar l'ensenyament als infants i no a l'inrevés, trobava aquí una nova i eficient canalització.

La implantació a Esplugues de la reforma educativa

L'aplicació de la LOGSE a la realitat dels centres educatius és un altre dels fets que va marcar la dècada dels 90, uns anys ja molt propers a nosaltres. Aquesta aplicació de la Llei d'educació tingué unes vessants organitzatives i unes altres psicopedagògiques, molt més complexes. Entre les primeres, les organitzatives, hi figuren, per exemple, la gestió dels processos de transformació de les antigues escoles d'EGB en els actuals centres d'educació infantil i primària (CEIP). Aquests centres acollirien alumnes de 3 a 12 anys. Pel que fa a l'educació secundària, es tractà del procés de transformació dels antics instituts de batxillerat i els de formació professional en els actuals instituts d'ensenyament secundari (IES). Els IES haurien d'acollir alumnes de 12 a 16 anys en ensenyament secundari obligatori i, posteriorment, en batxillerat o cicles formatius de formació professional.

El repte més ambiciós i molt més difícil d'aconseguir tenia a veure amb les vessants psicopedagògiques implicades en la reforma educativa. Efectivament, es demanava a claustris i professors canvis substancials en la forma d'entendre el procés d'ensenyament-aprenentatge dels alumnes. Equips directius i professors s'hagueren

d'involucrar –amb més compromís, en general, en ensenyament primari que en el Secundari- en sessions continuades de reciclatge, assessorament i formació. La formació permanent del professorat entrà a formar part, sortosament, de la quotidianitat del “fer de mestre”. Els mestres s’hagueren de familiaritzar amb un nou lèxic - coneixements previs, aprenentatge significatiu, conceptes, procediments i valors, atenció a la diversitat de l’alumnat, etc.- que portava al darrere una càrrega conceptual i pràctica potencialment renovadora. Abans, però, de continuar amb la implantació de la LOGSE, ens referirem a dos fets d’aquesta època: el FOPI i la normalització lingüística.

La formació permanent institucional (FOPI): 1984

Quan varen arribar les primeres invitacions als debats propis de la reforma educativa, el professorat dels centres públics d’EGB d’Esplugues ja tenia un cert entrenament de debatre i reflexionar sobre temes pedagògics. S’ha dit al capítol anterior l’activitat formativa que es desenvolupava en torn d’El Pati, Centre de Recursos Pedagògics, coordinada per l’Equip Psicopedagògic municipal i finançada per l’ICE de la Universitat de Barcelona.

Durant el curs 1984-85, a més, s’havia portat a terme a Esplugues una experiència pilot de formació del professorat. Es tractava del programa FOPI, Formació Permanent Institucional. El FOPI va ser experimentat a diversos llocs de Catalunya com una iniciativa de formació del professorat, feta en estreta relació amb la feina dins l’escola. Era institucional, perquè es comprometien l’Administració educativa, la Universitat (a través dels ICE), l’Ajuntament, els Claustres, etc. Els Claustres de les escoles facilitaven que mestres voluntaris representatius dels diferents cicles, poguessin participar en activitats formatives en hores lectives. L’Administració posava substituïts per reemplaçar a les aules els mestres en formació. Els mestres participants es comprometien a traslladar als seus companys d’escola els aprenentatges adquirits. D’aquesta forma, tota l’escola es beneficiava de la formació.

Aquesta experiència havia començat a Cornellà l’any 1982. El pedagog José Antonio López va ser-ne l’impulsor. Posteriorment, es va aplicar a diverses poblacions: Esplugues, l’Hospitalet, Santa Coloma de Gramenet i el Berguedà. Més de 50 mestres de totes les escoles d’Esplugues hi van participar. Resten, però, pocs documents, pocs testimonis i pocs records d’aquell FOPI del 1984. Hom diria que va passar sense gaires repercussions institucionals. I fins i tot amb més visions crítiques que profits pedagògics. Segurament, va influir-hi el fet que estava molt recent l’activitat formativa i participativa d’El Pati. O que ningú no es va sentir responsable d’anar recollint i canalitzant les crítiques i propostes que es plantejaven i oferir altres alternatives. L’Equip Psicopedagògic municipal, encara que hi va participar, ja no tenia la confiança plena de la Rigidoria. Va ser una ocasió desaprofitada.

La normalització lingüística a Esplugues

També a Esplugues s’havia debatut sobre la introducció del català com a llengua pròpia de l’ensenyament, a partir de la promulgació de la Llei de normalització lingüística del 18 d’abril de 1983. Si bé des de finals dels anys setanta, a totes les escoles

del poble s'ensenyava el català per professorat contractat per l'Ajuntament, només l'escola Lola Anglada impartia l'ensenyament en català. En algunes escoles, com ara l'escola Conxita Udina, el debat entre mestres partidaris d'introduir el català i els més reticents a fer-ho, originà tensions entre els membres del Claustre.

El Pont recollia el novembre de 1988 les escoles que feien immersió lingüística en els primers cursos d'EGB: Prat de la Riba, Vicenta Vives, Conxita Udina, Folch i Torres, Matilde Orduña i Can Vidalet. En aquest mateix número, la revista informava de les Jornades sobre Normalització Lingüística, al Casal Robert Brillas, entre el novembre i desembre de 1988. 170 participants entre mestres i pares. Conclusions: obtenir diners i materials docents del CEDEC (Centre d'Ensenyament del Català), declarar Esplugues i Sant Just zona intensiva del Pla de Normalització Lingüística i crear la figura del coordinador del Pla d'Immersió del català a les escoles.³³ En implantar-se la reforma educativa, a totes les escoles del municipi s'utilitzava ja el català, i es continua utilitzant, com a llengua d'aprenentatge.

L'aplicació de la reforma educativa en els Centres de Primària

Els canvis organitzatius, planificats pel Departament d'Ensenyament de la Generalitat, s'anaren produint a Esplugues sense gaires dificultats i fins i tot de forma satisfactòria. Totes les escoles tenien ja integrats en l'educació infantil els pàrvuls de 3 anys. La reforma començà a aplicar-se, oficialment, a l'etapa de primària, el curs 1992-93.³⁴ Durant uns anys coexistiren en el mateix centre l'antiga i la nova normativa, els nous curricula de primària i els antics programes d'EGB. El curs 1995-96, es va considerar que els alumnes que començaren l'escola primària amb la LOGSE promulgada, havien arribat al sisè curs, és a dir, acabarien amb el curs la seva etapa 6-12. Els tocava iniciar el seu Ensenyament Secundari Obligatori. I així va ser: aquests alumnes deixaren l'escola primària per començar l'ESO als IES. Els alumnes que aquest curs 1995-96 havien cursat el vuitè d'EGB, passarien als IES per tal de cursar el tercer curs d'ESO.

Els directors de les escoles de primària recorden aquests anys de transformacions com uns anys farcits de certa complexitat pels molts canvis que s'anaven introduint, per la necessitat de rebre formació i de compartir amb la resta de professionals els nous conceptes implicats en la nova llei i pels recels davant la por que tot quedés en un canvi superficial de paraules. Les escoles guanyaren per altres activitats docents els espais que deixaven els alumnes de setè i vuitè d'EGB. Es pogueren fer, amb l'ajuda de l'Ajuntament, aules més amples per a l'educació plàstica o per al teatre o música o per a Informàtica. En passar a secundària l'alumnat del cicle superior de l'EGB, les escoles, si bé varen guanyar en tranquil·litat i facilitat d'organització, es varen veure privades del dinamisme que aportava l'alumnat preadolescent. A partir del curs 1996-97, els nous centres d'educació infantil i primària d'Esplugues es varen configurar com centres d'una sola línia, excepte les escoles Isidre Martí i Folch i Torres, que en tenien dues.

Els pares i mares dels alumnes a qui tocà iniciar l'experiència visqueren amb una certa sensació d'inseguretat tots aquests processos de canvi. Era comprensible. Es dubtava de la capacitat dels centres de secundària per donar continuïtat a la línia pedagògica pròpia de l'etapa d'educació primària. Es projectaven moltes pors davant l'excessiva joventut dels nois i noies (12 anys) per assolir les novetats del sistema educatiu en la nova etapa d'ESO. Es veia problemàtic que els alumnes disposessin d'alguna tarda

lliure de classes. Les escoles i l'Equip d'Assessorament Psicopedagògic (EAP) hagueren d'explicar als alumnes i a mares i pares el contingut de la nova llei d'educació i el que tenia d'innovació i de continuïtat la nova proposta legal.

Passat el procés d'adaptació que implicà la implantació de la LOGSE, els centres d'educació primària d'Esplugues van exercir la seva tasca educativa dins la normalitat democràtica. Mai a la història del nostre país no s'havia pogut gaudir del nivell professional dels educadors i de la dotació econòmica i de recursos dels centres educatius com a l'època actual. Any rere any, centenars d'alumnes deixen les aules i l'etapa d'educació primària per continuar l'educació secundària. Cada escola té el seu propi tarannà educatiu en funció dels seus alumnes, del seu entorn, del seu equip de mestres, de la seva pròpia història. L'alumnat pot identificar-se amb la seva escola com la millor d'Esplugues i tindrà les seves raons per afirmar-ho i sentir-se satisfet de l'educació rebuda.

Ultrapassaria l'objectiu d'aquesta publicació repassar els múltiples esdeveniments de la vida de cada un dels centres. Sense pretensions de ser exhaustius, volem recordar-ne algun: l'escola Folch i Torres va ser reconeguda com a centre experimental de l'ensenyament per racons (1985), l'escola Prat de la Riba i l'escola Lola Anglada varen ser premiades l'any 1996 i l'any 2004, respectivament, amb el premi Baldiri Reixach, de la Fundació Lluís Carulla, en reconeixent a la tasca pedagògica en favor de la llengua catalana.³⁵

L'aplicació de la reforma educativa als instituts d'ensenyament secundari

A l'educació secundària, la transició dels instituts de formació professional i de batxillerat a instituts d'ensenyament secundari va tenir quelcom més de complexitat. El Joanot Martorell, el Severo Ochoa i La Mallola, acolliren el curs 1996-97 els alumnes de primer i tercer curs d'ESO. És a dir, els alumnes que havien cursat el sisè curs de primària i els que havien acabat el vuitè curs d'EGB. El curs següent, 1997-98, ja quedaren instal·lats tots els cursos de l'ESO.

Els IES s'anaren configurant com el que són, centres de formació d'adolescents. El Departament d'Ensenyament de la Generalitat donà als mestres de les escoles d'EGB que fossin llicenciats l'oportunitat de poder passar a desenvolupar la seva tasca professional als IES. Així, el professorat excedent a primària, pogué reforçar el primer cicle dels centres de secundària. Però no es tractava només de col·locar en un lloc o un altre el professorat. Es volia, aprofitant l'experiència dels mestres, enriquir el bagatge pedagògic i la capacitat d'adaptació a les necessitats dels alumnes dels centres de secundària.

Gabriel Martín, professor de l'IES Severo Ochoa i que havia estat molts anys mestre de l'Isidre Martí, expressà encertadament els beneficis d'aquesta iniciativa: "La incorporació de profesoras de EGB al primer ciclo de la ESO supuso para la enseñanza secundaria un apoyo para el nuevo tratamiento que requería la reforma. Los profesoras de EGB aportaban lo que ya realizaban en las enseñanzas básicas, una visión más globalizada de la tarea educativa... En las enseñanzas secundarias... sin duda, faltaba esa puesta en común que de forma sistemática realiza, semana tras semana, el profesorado de primaria y que les permite un mayor conocimiento de la realidad individual y grupal de sus alumnos. Los alumnos de 1º y 2º de secundaria son los antiguos alum-

nos de 7º y 8º de EGB, por lo tanto, los profesores que se incorporaron a las enseñanzas secundarias, tienen un mayor bagaje de conocimientos sobre la problemática de esta franja del alumnado, que la que poseían los profesores de secundaria.”³⁶

Al mateix temps que s’anava implantant la reforma, els instituts Joanot Martorell i La Mallola continuaven impartint els últims cursos de BUP i COU. En començar el curs 1998-99, els alumnes que acabaren l’ESO i volgueren optar pel batxillerat, ja no feren l’antic BUP, sinó que els centres oferiren els nous batxillerats de la reforma: tecnologia, ciències de la natura i de la salut, humanitats i ciències socials. D’aquesta manera, durant uns cursos, convisqueren en el mateix centre, alumnes que feien l’ESO, alumnes que cursaven BUP i COU i alumnes que iniciaven els nous batxillerats.

L’IES Severo Ochoa, per la seva banda, a més d’admetre els nous alumnes d’ESO, continuà impartint els cursos de l’antiga formació professional. A partir del curs 1998-99, començaren a funcionar els nous cicles formatius. I el curs següent, s’iniciarien els nous Batxillerats. Aquest centre va haver d’habilitar les aules buides de l’escola Puig Coca per acollir els alumnes del primer cicle d’ESO. Un antic alumne, Jordi Lorenzo Lombardía, que fou representant de les associacions d’alumnes d’Esplugues davant l’Ajuntament, recordava aquests anys: “El cambio en sí fue bastante duro... En el instituto se debatía semana tras semana la manera de introducir la norma con un presupuesto ajustado y un espacio aún más ajustado. A la que se daba un paso para arreglar algo, salía otro problema”.³⁷

Analitzats amb la perspectiva del temps passat, els directors dels IES d’Esplugues reconeixen que varen ser uns anys complexos per gestionar i d’una certa dificultat per l’ajust que demanava a tothom. La primera sorpresa, encara que esperada, per al professorat, venia donada per l’edat de l’alumnat que començava l’ESO: eren percebuts com massa infantils. Les portes dels IES s’hagueren de tancar en implantar-se l’ESO per raons de seguretat.

Les dificultats més importants, però, vingueren, particularment per un sector del professorat dels antics instituts de BUP i COU, en haver d’adaptar els seus ensenyaments a la diversitat de l’alumnat. La confluència d’aquestes dues realitats, afegida a la manca de previsió de recursos per facilitar la transició, la va fer feixuga pels professors i per els alumnes. Avui, els directors dels tres IES d’Esplugues afirmen que el treball de l’equip docent i l’atenció a la diversitat de l’alumnat constitueixen uns trets característics dels seus centres.

Professors i professores que han exercit la Direcció als diferents centres de secundària:

A l’Esplugues II	Al Joanot Martorell	Al Severo Ochoa	A La Mallola
Marta Berini	José García López	Eulàlia Tort	Arcadi Cirera
	Jordi Cortés Morató	Jaume Sala	
	Pilar Cabellos	Julián Hidalgo	
	Santi Campo	Emilio Palacios	
	Mary París	Alberto Bergés	
	Guillem Borràs	Antonio del Barrio	
	Pilar Galí	Montserrat Tarín	
	Luisa López Gastey	Edmundo Espina	
	Manuela Citoler	Frederic Bofill	
	Oriol Bergés		
	Josep M. García Primi		

Marta Berini, molts anys professora al Joanot i a l'Esplugues II, expressava els seus sentiments davant els canvis: "Ja sabem que a tothom li costa acostumar-se a les noves situacions, i molt més en el cas del professorat, quan hi ha un gran canvi en el vocabulari en el qual hem d'especificar allò que ensenyem, la manera en la qual ho fem i què i com avaluem... A més, sense haver parlat gaire del nou currículum ni de les seves intencions vàrem associar-lo a "abaixar molt els nivells"... Crec que hi ha aspectes positius i negatius en el nou model dels sistema educatiu, però jo voldria parlar sobretot d'un aspecte positiu que trobo dels més importants i crec que pot dur a millorar l'ensenyament: la necessitat de reunir-se per Seminaris (i en alguns casos també per Departaments) per tal d'arribar a consensuar uns continguts i una manera de gestionar la classe que, en general, no es feia".³⁸

Els Serveis Educatius del Departament d'Educació a Esplugues

S'entén per Serveis Educatius els equipaments del Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya, que tenen per objectiu prestar suport psicopedagògic als diferents centres escolars d'un sector determinat. En el nostre cas, els Serveis Educatius atenen els centres escolars d'Esplugues i Sant Just Desvern i estan formats per l'Equip d'Assessorament Psicopedagògic (EAP), el Centre de Recursos Pedagògics (CRP) i les logopedes del Centre de Recursos per a Discapacitats Auditius. Darrerament, a més, s'hi ha incorporat l'Equip de Llengua i Cohesió Social (ELIC). Tots aquests serveis funcionen de forma coordinada com a Serveis Educatius Integrats (SEI). Tenen la seva seu a la segona planta de l'edifici Eugeni D'Ors de Can Vidalet.

En els dos capítols anteriors s'ha fet esment de l'activitat de l'Equip Psicopedagògic municipal, en col·laboració amb el professorat de les escoles d'Esplugues, des de la seva fundació per l'alcalde Català i, sobretot, a partir dels ajuntaments democràtics. Molts ajuntaments, com s'ha dit anteriorment, havien creat equips psicopedagògics per donar suport a les escoles del seu municipi. Era lògic que el Departament d'Ensenyament de la nova Generalitat de Catalunya recollís el bagatge professional que tan bons resultats estava donant a les escoles públiques dels ajuntaments que els havien incorporat. El 1981, una circular del Departament d'Ensenyament establia els criteris d'actuació en el camp de l'educació especial, fent referència als equips multidisciplinars d'assessorament psicopedagògic, a les aules d'educació especial i als centres d'educació especial.

A partir de la publicació al DOGC d'una Ordre del conseller d'Ensenyament del 20 de maig de 1983 per la qual es regulava la intervenció psicopedagògica als centres escolars, es creaven oficialment a Catalunya els equips d'orientació i assessorament psicopedagògic, coneguts com EAP. L'objectiu de l'activitat dels EAP, segons l'Ordre, era "contribuir dins d'una perspectiva multidisciplinària i en estreta col·laboració amb els claustres de professors, a la necessària prevenció educativa i a un millor desenvolupament del procés educatiu i de la renovació pedagògica, la qual cosa farà possible que l'escola doni resposta a les necessitats educatives de tots els alumnes..." Un objectiu equivalent, com no podia ser d'altra forma, amb el que feia anys guiava el "Gabinet Psicopedagògic" d'Esplugues.

La Generalitat va iniciar un procés per tal d'homologar els equips dependents de l'Administració local als nous equips creats pel Departament d'Ensenyament. Un dels equips que es va homologar als EAP fou el servei municipal d'assessorament psicope-

dagògic (SEMAP), de l'Ajuntament de Sant Just Desvern, el qual assessorava les escoles públiques d'aquest municipi. Però, ni l'Ajuntament d'Esplugues ni els membres del mateix Equip municipal eren favorables a l'homologació. D'una banda, no estava llavors clara l'orientació que l'Administració educativa donaria a la tasca dels EAP. Semblava inicialment que els vinculava i limitava la seva feina a l'atenció a l'educació especial, entesa en un sentit força restrictiu. D'altra banda, es valorava molt positivament l'autonomia en la feina i la capacitat de decisió que donava la dependència municipal.

Lamentablement, les bones relacions entre la Regidoria d'Ensenyament i els membres de l'Equip Psicopedagògic, que havien estat la base de la creativitat i bons resultats pedagògics dels anys anteriors, es varen anar deteriorant. S'establí un clima de desconfiança creixent que no afavoria el treball il·lusionat. Entremig, l'Ajuntament complí la paraula donada anys enrere i elevà a la categoria de funcionariat les places de psicòleg de l'Equip Psicopedagògic. Aquestes places foren guanyades pels treballadors de l'Equip que encara restaven a la població. De mica en mica, però, els antics membres de l'Equip Psicopedagògic anaren buscant el seu futur laboral en uns altres contextos o l'Ajuntament els confià unes altres funcions.

El curs 1992-93, un nou Equip, ara dependent de la Generalitat, assolí les funcions dels EAP a Esplugues. Les psicòlogues de l'Equip Municipal de Sant Just Desvern, Teresa Huguet, Mireia Planas i Maria Vilella, s'integraren al nou EAP, configurant la zona Esplugues de Llobregat - Sant Just Desvern. A l'actualitat, l'Equip d'Orientació i Assessorament Psicopedagògic del Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya dóna suport psicopedagògic a tots els centres docents -tant públics com privats concertats- de les poblacions d'Esplugues i Sant Just Desvern. Els seus membres -psicòlegs, pedagogs i treballadors socials- treballen en equip i comparteixen formes i criteris d'intervenció, materials i metodologia. Les seves funcions estan estretament relacionades amb l'assessorament als equips directius i professorat, a les famílies i a l'alumnat sobre aspectes psicopedagògics, atenció a la diversitat i orientació personal, educativa i professional.

El Centre de Recursos Pedagògics, per la seva banda, és un altre dels serveis educatius del Departament d'Educació. Té per objectiu donar suport a l'activitat pedagògica dels centres i a la tasca docent del professorat. Entre les seves funcions es destacarien la detecció de les necessitats de formació del professorat, l'elaboració de propostes per satisfer-les i coordinar i organitzar les activitats formatives corresponents. En el capítol anterior es feia referència a la feina desenvolupada pel Centre de Recursos Pedagògics, El Pati, durant el primer Ajuntament democràtic. El Departament d'Educació dotà aviat aquest servei amb una mestra amb experiència docent. Avui, 3 professionals atenen des del Centre de Recursos els centres i el Professorat d'Esplugues i Sant Just Desvern.

L'Escola Oficial d'Idiomes a Esplugues

Les escoles oficials d'idiomes (EOI) són centres públics de règim especial, destinats a l'ensenyament d'idiomes moderns a nivell no universitari. Depenen del Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya. Són centres destinats a qui ja ha cursat el primer Cicle de l'ESO o equivalent. L'EOI començà la seva tasca a Esplugues el setembre de 1999, ocupant l'edifici que fou l'escola Vicenta Vives, al parc de Can Vidal. La seva directora és Margarita Tejado. Per a Esplugues i la seva població, l'EOI representa un guany considerable en el terreny educatiu³⁹.

L'Escola superior de Disseny i d'Art, "Llotja"

Des del mes de setembre de 1992, Esplugues compta al carrer de Sant Mateu, 21, amb una de les seus de l'Escola d'Arts Aplicades i d'Oficis Artístics, coneguda popularment com escola "Llotja", de molta tradició a la ciutat de Barcelona. La Llotja és un centre experimentat en l'ensenyament de les tècniques artístiques aplicades a diferents camps de l'activitat creativa. Depèn del Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya i ocupa els edificis que varen ser seu de l'institut Esplugues II, fins que es va inaugurar La Mallola el 1990. A Esplugues s'imparteixen les especialitats de gràfica publicitària, autoedició i art final de disseny gràfic.⁴⁰

Notes

- ¹ *BIM*. Gener 1986
- ² *Vida d'Esplugues*. Gener i març 1986
- ³ *El Pont*. Març 1994
- ⁴ *BIM*. Agost 1985
- ⁵ *El Pont*. Juny 1992
- ⁶ *El Pont*. Setembre 1997
- ⁷ *Vida d'Esplugues*. Juny 1984
- ⁸ *Vida d'Esplugues*. Octubre 1984
- ⁹ *Vida d'Esplugues*. Gener 1984
- ¹⁰ *Vida d'Esplugues*. Abril-maig 1987
- ¹¹ *El Pont*. Gener 1998
- ¹² *El Pont*. Setembre 1988
- ¹³ *BIM*. Gener 1986
- ¹⁴ *El Pont*. Abril 1998
- ¹⁵ *El Pont*. Febrer 1991
- ¹⁶ *El Pont*. Agost 1991
- ¹⁷ *El Pont*. Maig 1998
- ¹⁸ *El Pont*. Abril 1995
- ¹⁹ *BIM*. Març 1985
- ²⁰ *El Pont*. Abril 1991
- ²¹ *El Pont*. Abril 1988
- ²² *BIM*. Juliol 1986
- ²³ pàgina web www.xtec.net/iesblume
- ²⁴ Institut d'Estadística de Catalunya. Citat pel Pla Integral de suport a la Infància i Adolescència de Catalunya

- ²⁵ *El Pont*. Febrer 1992
- ²⁶ *El Pont*. Maig 1994
- ²⁷ *El Pont*. Octubre 1998
- ²⁸ *El Pont*. Octubre 1998
- ²⁹ *El Pont*. Setembre 1999
- ³⁰ *El Pont*. Setembre 1990
- ³¹ *El Pont*. Juny 1988
- ³² *Vida d'Esplugues*. Juny 1988
- ³³ *El Pont*. Novembre 1988
- ³⁴ *El Pont*. Juny 1992
- ³⁵ *El Pont*. Juny 1996
- ³⁶ *25 anys d'ensenyament secundari a Esplugues.*
De l'Institut Politècnic al "Severo Ochoa": 1976-2001
- ³⁷ *25 anys d'ensenyament secundari a Esplugues.*
De l'Institut Politècnic al "Severo Ochoa": 1976-2001
- ³⁸ Joanot Martorell. 25è aniversari. 1970/1995.
25 anys d'ensenyament públic
- ³⁹ *El Pont*. Setembre 1999
- ⁴⁰ www.llotja.es

1982. Edifici de l'escola Conxita Udina.

Autor desconegut. AMEL. Fons de l'Ajuntament d'Esplugues de Llobregat.

Mestres de l'escola Conxita Udina: Julita Rodríguez, Anna Méndez i Carme

Autor desconegut. Col·lecció Josep Lluís Barrasa. Foto cedida per Julita Gutiérrez.

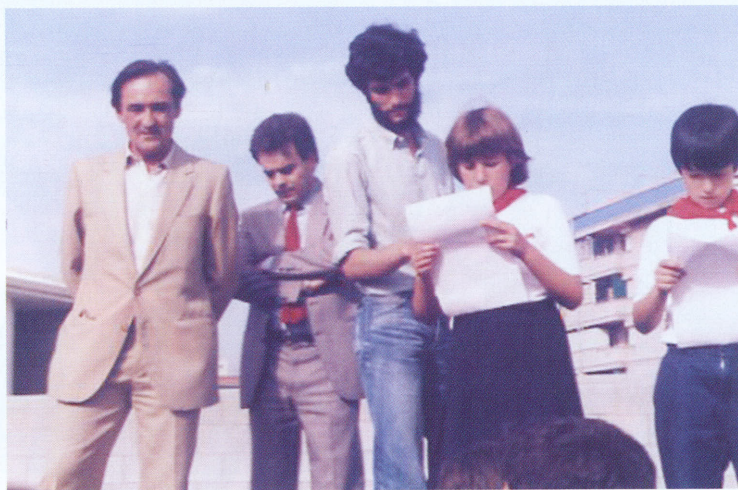
Alumnes de l'escola Conxita Udina en visita cultural amb la seva mestra, Julita.

Autor desconegut. Col·lecció Josep Lluís Barrasa. Cedida per Julita Gutiérrez.

1986. Mares i nens el dia de la inauguració de l'escola Can Vidalet.

Autor desconegut. Foto cedida per l'escola Can Vidalet.

16 de maig de 1986. El regidor d'Ensenyament, Lorenzo Palacín, acompanyat per l'alcalde, Antoni Pérez, durant la inauguració de l'escola Can Vidalet.

Autor desconegut. Col·lecció cedida per l'escola Can Vidalet.

Grup de mestres de l'escola Can Vidalet.

Autor desconegut.
Col·lecció, cedida per l'escola Can Vidalet.

Grup de mestres de l'escola Can Vidalet.

Autor desconegut.
Col·lecció, cedida per l'escola Can Vidalet.

14 de desembre de 1985. El dia de la inauguració de l'escola Lola Anglada.

Autor: desconegut. AMEL. Fons de l'Ajuntament d'Esplugues de Llobregat.

24 de març de 1993. L'escola Lola Anglada celebra el centenari de Lola Anglada.

Autor: desconegut. AMEL. Fons de l'Ajuntament d'Esplugues de Llobregat.

Autor: Fátima Pegenaute.
Col·lecció Josep Lluís Barrasa.

1998. Assessors psicopedagògics i logopedes de l'Equip d'Assessorament Psicopedagògic (EAP) d'Esplugues de Llobregat.

Autor: desconegut.
Col·lecció cedida per l'escola Folch i Torres.

Mestres de l'escola Folch i Torres.

Autor: desconegut. Col·lecció cedida per l'escola Folch i Torres.

Grup de mestres de l'escola Folch i Torres.

Autor: desconegut. Col·lecció cedida per l'escola Folch i Torres.

Gegants i capgrossos de l'escola Folch i Torres.

Autor: desconegut. Col·lecció cedida per l'escola Folch i Torres.

Final de curs a l'escola Folch i Torres.

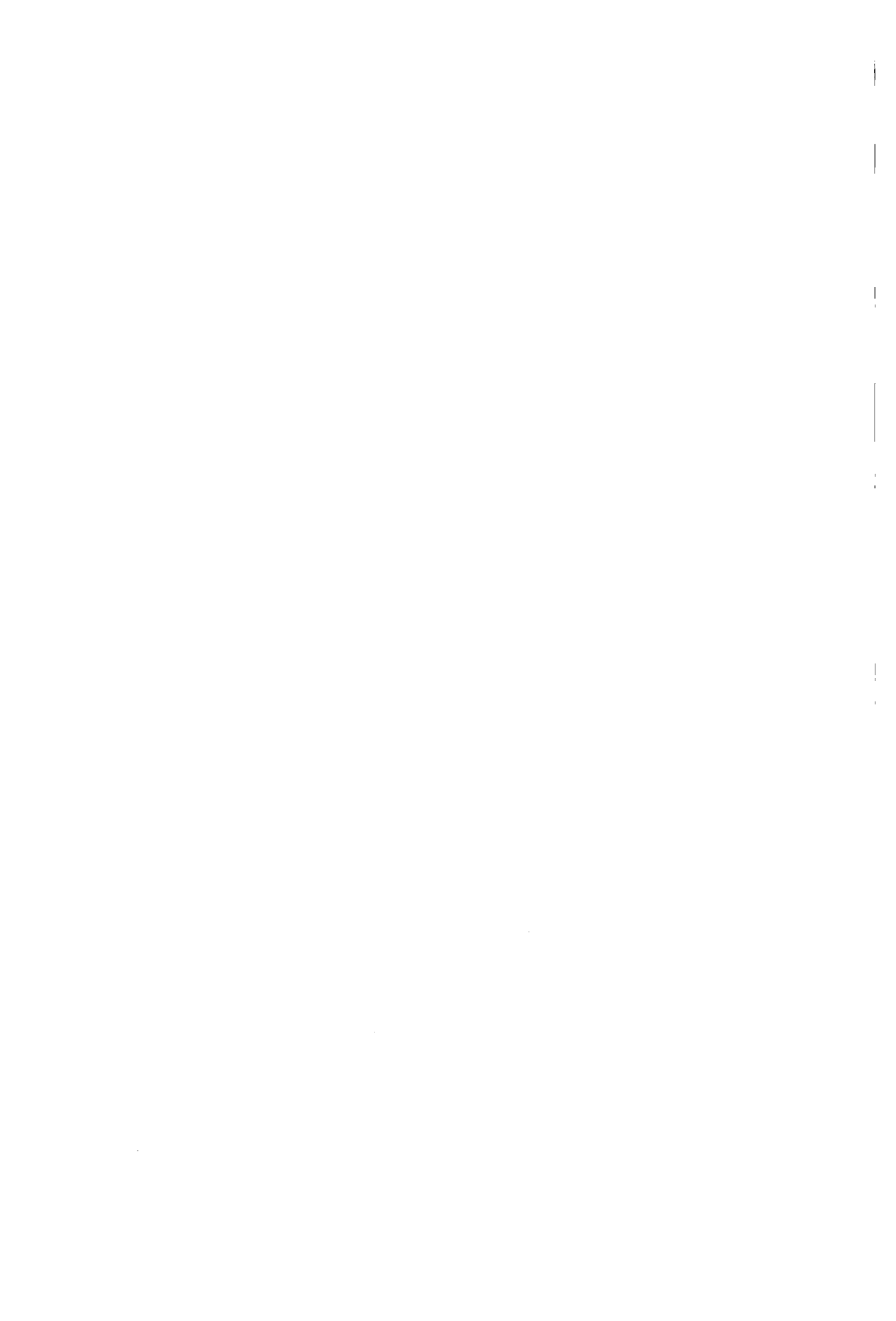
Autor: desconegut. Col·lecció cedida per l'escola Gras Soler.

La mestra Encarna amb alumnes de colònies.

Autor: desconegut. Col·lecció cedida per l'escola Gras Soler.

Equip directiu, mestres i conserge de l'escola Gras Soler.

Per concloure: l'educació a Esplugues, avui

Tot el que s'ha dit anteriorment serveix per presentar la realitat de l'ensenyament a l'actualitat a Esplugues.

Institucions educatives no universitàries a Esplugues

Educació infantil de primer cicle (0 – 3 anys):

Centres de titularitat pública:

Escola bressol El Sucre (Generalitat)	Cedres, 38
Escola bressol La Mainada (Municipal).....	Baronessa de Maldà, 28
Escola bressol Montserrat (Municipal).....	Anselm Clavé, 82
Escola bressol Montesa (Municipal)	Serra de Montsec, 57

Centres de titularitat privada:

Escola bressol Amiguitos	Lluís Millet, 21
.....	i Emili Juncadella, 22
Parvulari Jaifa	Emili Juncadella, 29
Escola bressol Jardí.....	Lluís Millet, 45
Llar d'infants Utmar	Menta, 20 i Molí, 77
Llar d'infants Winnets	Bruc, 19
Escola bressol Nimbo.....	Josep Rodoreda, 13

Educació infantil de segon cicle (3 – 6 anys)

i Educació primària (6 – 12 anys)

Centres de titularitat pública:

CEIP Can Vidalet	Cedres, s/n.
CEIP Folch i Torres	Sant Antoni M ^a Claret, 13
CEIP Gras Soler.....	Baronessa de Maldà, 38
CEIP Isidre Martí.....	Les Piles, s.n.
CEIP Joan Maragall.....	Ciutat de l'Hospitalet, 59
CEIP Lola Anglada	Manuel de Falla, 5
CEIP Matilde Orduña.....	Caquis, 10
CEIP Prat de la Riba	Anselm Clavé, 103

Centres concertats:

CEIP Isabel de Villena.....	Joan Miró, s/n.
CEIP Col·legi Natzarret	Milà i Pi, 29
CEIP Col·legi Utmar	Molí, 48
CEIP Garbí	Sant Mateu, 13

Centres privats:

Col·legi Alemany	Jacint Esteva, s/n.
Col·legi Americà	Balmes, 7

Educació secundària obligatòria i postobligatòria:**Centres de titularitat pública:**

IES Joanot Martorell	Sant Mateu, 21
IES La Mallola.....	Andreu Amat, s/n.
IES Severo Ochoa	Severo Ochoa, 1
IES Joaquim Blume (per a alumnes becaris de la Residència Blume).....	Sant Mateu, s/n.

Centres concertats:

IES Isabel de Villena	Joan Miró, s/n.
IES Col·legi Natzaret	Milà i Pi, 29
IES Col·legi Utmar	Molí, 48
IES Garbí.....	Sant Mateu, 13

Centres privats:

Col·legi Alemany	Jacint Esteva, s.n.
Col·legi Americà	Balmes, 7

Altres centres d'estudis secundaris:**Centres de titularitat pública:**

EOI, Escola Oficial d'Idiomes.....	Laureà Miró, 63
Escola d'Arts Aplicades i Oficis Artístics, Llotja.	
Disseny gràfic.....	Sant Mateu, 21

Serveis educatius de titularitat pública:

Equip d'Orientació i Assessorament Psicopedagògic (EAP)	Cedres, 38
Centre de Recursos Pedagògics.....	Cedres, 38
Equip de Llengua i Cohesió Social	Cedres, 38

Altres centres educatius de titularitat pública:

Escola de Formació d'Adults Eugeni D'Ors	Cedres, 38
Escola de Formació de Català	Cedres, 38

Esplugues de Llobregat compta avui amb una xarxa d'instal·lacions educatives, una dotació de claustrats de professors i professores i un proveïment de serveis educatius, que permet escolaritzar la totalitat del seu alumnat en unes condicions de qualitat que es poden considerar, en termes generals, de molt apreciables. Els centres educatius han donat resposta a les diferents exigències que la societat democràtica els anava demanant, com l'escolarització generalitzada dels infants a partir dels 3 anys, la implantació de la Reforma Educativa i, més concretament, de l'Ensenyament Secundari Obligatori, que permet a tots els nois i noies gaudir del dret a ser educats fins al menys els 16 anys i, recentment, l'acolliment i la integració educativa de molts alumnes de famílies nouvingudes a la nostra població, procedents de diferents països i cultures. Podem afirmar que mai en la seva història la població escolar d'Esplugues no havia gaudit d'un nivell tan satisfactori d'instal·lacions escolars, de recursos educatius, de preparació professional dels seus educadors i d'atenció qualificada de les necessitats educatives dels alumnes i les seves famílies, com en els temps actuals. Acceptar aquestes premisses no contradiu que es pugui i s'hagi de ser més exigent amb el plantejament i gestió de la realitat educativa al nostre municipi. Aquest principi té encara més validesa a l'actualitat quan s'està parlant de transferir competències educatives als ajuntaments sobre la hipòtesi –que compartim– de més proximitat entre l'Administració i els ciutadans.

La societat és com un organisme viu i, com a tal, complex, que té cada dia nous reptes als quals adaptar-se o respondre o plantejar alternatives. I, a més, ha de proposar-se objectius que li facin il·lusionant el futur. L'escola i l'educació, ho hem vist, són com el gran punt de trobada de les inquietuds socials. A l'escola es manifesten aquestes inquietuds en forma de tensions o petits conflictes, els quals de vegades esclaten, de vegades es poden analitzar per apuntar solucions, sempre es poden parlar i ser el punt de partida de nous creixements. Tothom hi diposita interès en l'educació. No solament en l'educació dels fills i filles, també en la pròpia formació permanent. En aquesta societat del coneixement l'educació és un procés sempre actiu, progressiu i ambiciós.

L'Administració municipal, per ser la més propera als ciutadans, haurà de liderar la trobada de tots els elements que constitueixen la gran comunitat educativa –pares i mares, professionals de l'educació, alumnes, associacions de joventut, etc.– per exposar, escoltar, debatre, fer propostes, coordinar preocupacions socials i educatives. El Consell Escolar Municipal és una institució adient per a aquests objectius. Ha portat molts anys sense ser convocat. Creiem que és del tot necessari donar a aquest Consell Escolar el protagonisme que ha de tenir com a lloc de debat i de contrast d'opinions entorn de les necessitats, projectes i reptes educatius –immediats i futurs– de la ciutat.

Amb el retorn de la democràcia al nostre país, el Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya ha assolit i desenvolupat, com era lògic, les competències que l'Estatut li dóna en matèria educativa. En conseqüència, l'Ajuntament ha deixat de prestar, ja fa molts anys, als centres públics un seguit de serveis que legalment no li corresponien, però que els assolía per necessitat de la població escolar, de forma subsidiària, en absència dels compromisos d'altres administracions. Aquest és el cas, per exemple, de l'Equip Psicopedagògic municipal o dels professionals dependents de l'Ajuntament que col·laboraven amb les escoles en l'ensenyament del català i l'educació física o d'El Pati, que, a més de Centre de Recursos Pedagògics, afavoria la comunicació entre la comunitat educativa, aglutinava interessos i coordinava accions de dife-

rents institucions i professionals o de l'Escola Activa de Pares o de tantes iniciatives que tingueren en el seu moment un valor innegable per a l'educació dels infants d'Esplugues. Avui moltes d'aquestes funcions estan desenvolupades per personal de l'Administració autonòmica. Pensem que l'Ajuntament hauria de tenir més informació, coneixement i presència entorn de les inquietuds i preocupacions de la comunitat educativa, per tal de fer costat als elements més dinàmics d'aquesta comunitat i poder aportar-hi els punts de reflexió o els recursos que es considerin més adients.

Cada dia amb més pressió els ciutadans i ciutadanes es demanen i demanen als seus representants polítics cap a quin model de ciutat o de societat es van dirigint o quin tipus de relació i convivència s'està construint o sobre quins valors es recolzen els nous projectes. Hi ha uns ingredients de la convivència social que, malgrat que sovint sembla que estiguin absents de la consciència col·lectiva, tenen una vitalitat inqüestionable. S'han, però, d'alimentar i canalitzar dia a dia per tal que no sigui només en circumstàncies excepcionals que es facin evidents. Es tractaria de pensar, elaborar i comprometre un Projecte Educatiu de Ciutat que assumís conceptes i realitats de necessari plantejament, com la solidaritat ciutadana, el progressiu compromís i protagonisme dels infants i joves en la vida social del poble, la integració real dels nouvinguts, la ciutat sostenible i habitable, la participació i coresponsabilitat dels ciutadans en la gestió dels temes que els afecten. La història de l'educació d'Esplugues la continuen protagonitzant cada dia tots els ciutadans, grans i petits, que confien i volen el millor per a les seves escoles.

La societat i els seus responsables no poden estar qüestionant permanentment la feina educativa i els seus resultats. Els professionals de l'educació, els nois i les noies en edat escolar i els pares i mares necessiten sentir-se reconeguts i ajudats en la seva funció i percebre un futur il·lusionant. Això no està renyat amb la crítica d'aquells aspectes que precisin millora. Tenim motius per trametre, malgrat les dificultats, una visió esperançadora de la realitat. I tenim la responsabilitat d'ennoblir aquesta realitat. El repte per a l'actual consistori de la ciutat, amb Pilar Díaz Romero, com a alcaldessa i Juan Antonio Fernández com a regidor d'Educació, és continuar defensant una dinàmica educativa fidel a les millors tradicions de la vila. Estem segurs que és un dels seus objectius i és també la demanda de la comunitat escolar i la ciutadania d'Esplugues.

Autor: desconegut. Col·lecció cedida per l'escola Folch i Torres.

El parvulari de l'escola Folch i Torres.

Autor: Francisco Durán. Col·lecció cedida per l'autor.

Façana posterior de l'escola Folch i Torres al barri de la Plana.

Autor: Francisco Durán. Col·lecció cedida per l'autor.

Façana de l'escola Isidre Martí al barri Centre.

Autor: Francisco Durán. Col·lecció cedida per l'autor.

Façana principal de l'escola Prat de la Riba.

Autor: Francisco Durán. Col·lecció cedida per l'autor.

Façana de l'escola Joan Maragall.

Autor: Francisco Durán. Col·lecció cedida per l'autor.

Entrada de l'escola Can Vidalet.

Autor: Francisco Durán. Col·lecció cedida per l'autor.

Façana de l'escola Matilde Orduña al barri de Can Vidalet.

Autor: Francisco Durán. Col·lecció cedida per l'autor.

Façana de l'escola Gras Soler al barri de la Plana.

Autor: Francisco Durán.
Col·lecció cedida per l'autor.

Façana de l'escola Lola Anglada al barri del Gall.

Autor: Francisco Durán.
Col·lecció cedida per l'autor.

Façana de l'IES Severo Ochoa.

Autor: Francisco Durán.
Col·lecció cedida per l'autor.

Façana de l'IES La Mallola al barri de La Mallola.

Autor: Francisco Durán.
Col·lecció cedida per l'autor.

Façana de l'IES Joanot Martorell al barri de Can Vidalet.

Autor: Josep Lluís Barrasa.

Façana de l'escola Garbí al barri de Can Vidalet.

Autor: Josep Lluís Barrasa.

Façana de l'escola Natzeret al barri de la Plana.

Autor: Josep Lluís Barrasa.

Façana de l'escola Isabel de Villena al barri de Finestrelles.

Autor: Francisco Durán.
Col·lecció cedida per l'autor.

Façana de l'escola Utmar al barri de Can Vidalet.

Autor: Josep Lluís Barrasa.

Façana de l'escola-bressol El Sucre al barri de Can Clota.

Autor: Josep Lluís Barrasa.

Façana de l'escola-bressol La Mainada al barri de la Plana.

Autor: Francisco Durán.
Col·lecció cedida per l'autor.

Façana de l'edifici Eugeni D'Ors al barri de Can Vidalet. Antiga escola infantil i primària Eugeni D'Ors. Avui és la seu dels Serveis Educatius de la Generalitat de Catalunya, de l'Escola-bressol Montserrat i de l'escola d'adults.

Autor: Francisco Durán.
Col·lecció cedida per l'autor.

Entrada de l'edifici Vicenta Vives al barri de Can Vidalet. Antiga escola infantil i primària Vicenta Vives. Avui és la seu de l'Escola Superior d'Idiomes d'Esplugues de Llobregat.

Autor: Francisco Durán.
Col·lecció cedida per l'autor.

Façana de l'edifici Puig Coca al barri de la Plana. Antiga escola infantil i primària Puig Coca. Avui és la seu dels Serveis Socials, escola de ceràmica i de música i altres serveis de l'ajuntament d'Esplugues de Llobregat.

Autor: Josep Lluís Barrasa.

Escola bressol Montesa

Fig. 1. Dependence of the function L on the parameter T .

Fig. 2. Dependence of the function L on the parameter T .

Fig. 3. Dependence of the function L on the parameter T .

Fig. 4. Dependence of the function L on the parameter T .

Fig. 5. Dependence of the function L on the parameter T .

Fig. 6. Dependence of the function L on the parameter T .

Fig. 7. Dependence of the function L on the parameter T .

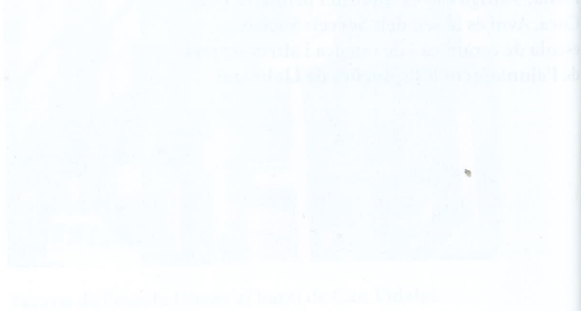

Fig. 8. Dependence of the function L on the parameter T .

Més enllà dels diferents episodis que apareixen al llarg d'aquesta monografia, cal agrair als autors d'aquest excel·lent llibre que hagin analitzat l'ensenyament a Esplugues de Llobregat al llarg del segle XIX i de tot el segle XX. Una temptació hagués estat posar fi a la seva investigació l'any de la proclamació de la Segona República, o bé amb la instal·lació –després de la Guerra Civil– del franquisme. Són opcions que sovint s'empren perquè les dificultats de la investigació històrica augmenten a mesura que ens apropem a l'actualitat: les dades creixen i se'n fa difícil l'ordenació i consideració quan s'esvaeix la perspectiva històrica. Però no ha estat així en aquesta ocasió, i ens hem de congratular que Josep Lluís Barrasa i Rosario Calero hagin continuat les seves anàlisis durant els anys de la República (1931-1936), la Guerra Civil (1936-1939), el franquisme (1939-1975), la transició democràtica (des de 1970 als primers ajuntaments democràtics) i, finalment, en l'època més recent de la normalitat democràtica.

Conrad Vilanou i Torrano

Catedràtic d'Història de l'Educació
de la Universitat de Barcelona

AJUNTAMENT D'ESPLUGUES